DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ LIBRI QVATTVOR

A L. Andrea Resendio inchoati, a Iacobo Mendez de Vasconcellos absoluti: & quintus liber de Municipij Eborensis antiquitate ab eodem conscriptus.

Cum alijs opusculis, versibus, & soluta oratione ab eodem Iacobo Mendez de Vasconcellos, Michaele Cabedio, & Antonio Cabedio elaboratis.

Quæ omnia collegit, emendauit, ac Typis summa industria commisit Doctor Gondisaluus Mendez de Vasconcellos, & Cabedo Lusitanus.

ROMÆ,
Apud Bernardum Basam. M. D. XCVII.

SVPERIORVM PERMISSV.

DE

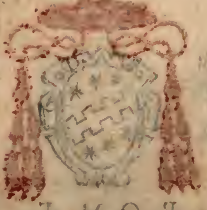
ANTIQVITATIBVS LVSITANIÆ

LIBRI QVATTVOR

A L. Andrea Resendio inchoati, a Iacobo Mendez de Vasconcellos absoluti: & quintus liber de Municipij Eborensis antiquitate ab eodem conscriptus.

Cum alijs opusculis, versibus, & soluta oratione ab eodem Iacobo Mendez de Vasconcellos, Michaele Cabedio, & Antonio Cabedio elaboratis.

Quæ omnia collegit, emendauit, ac Typis summa industria commisit Doctor Gondisaluus Mendez de Vasconcellos, & Cabedo Lusitanus.

ROMÆ,

Apud Bernardinum Basam. M. D. XCVII.

SVPERIORVM PERMISSV.

ILL.MO ET REVER.MO

CARD. PETRO ALDOBRANDINO

D. Gondisaluus Mendez de Vasconcellos, & Cabedo P. F. E.

M*ONVMENTA quædam ingenij, quæ Michael Cabedius pater meus, alijq. consanguinei lucubrarunt, vnaq. opus L. Andreæ Resendij de Antiquitatibus Lusitaniæ accuratius corrigere, & in hac vrbe Romana felicioribus typis mandare constituens, te potissimum delegi, Illustrissime, & Reuerendissime* A*LDOBRANDINE, cui ea om-*

nia dicarem, quo quidem me cum alia plurima incitarunt, quæ, ne vsitatos epistolæ terminos egrediar, tacitus prætereo, tum hoc certe, quod vere dicam, neminem fuisse, cui potiori iure id tribui a quoquam posset, quàm tibi vni, qui omnium animos ita concilias, immo ita allicis, vt nemo sit, qui omnia sua tibi dedicanda merito non existimet. At mihi vel hæc ipsa, quæ ceteris communis, præcipua quodammodo & propria causa est; vt qui, dum agentis Maiestatis catholicæ pro rebus Lusitanicis in hac curia Romana munere fungor, de his tecum pro munere meo sæpe sæpius colloquens, in te si publica spectem, dexteritatem in negotijs agendis, ac prudentiam, & il-

& illam difficillimam societatem grauitatis cum humanitate, si vero priuata, peculiarem erga me beneuolentiam sim expertus: adeo vt non solum sperem hanc mei instituti rationem in his Opusculis tuo clarissimo nomini offerendis, ab omnibus approbandam esse, quod in ea grati animi significationem ostensurus sim; sed maxime laudandam, quòd ex eadem clypeum velut adamantinum mihi, & libris ac rebus meis murum æneum comparaturus essem. Accipe igitur, Illustrissime ac Reuerendiss. ALDOBRANDINE *lucubrationes has, in quibus Colonias et Musas Italas in Lusitaniam inuectas videbis; audies nomina oppidorum, Montium, & fluminum*

illius

illius prouinciæ; leges bella inter ipsos Regni fines olim suscepta: nam recentia, quæ Lusitani nostri gesserunt, dum pro religione Christiana contra Turcas, Mauros, & gentes Idololatras, Edomitis tumidi Oceani fluctibus, ac ventis, Aphricæ, & Orientis, plagas penetrarunt, ex alijs cognosces. Intelliges tamen in his omnibus plus fuisse, quod parca Calami vis omisit, quàm quod expreßit. Cuius rei nimirum causam fuisse arbitror, quòd Lusitani semper virtutem suam factis potius, quàm verbis: & armis, quàm scriptis ostendere, ac præseferre maluerint. Vale. Datum Romæ quarto idus Nouembris. M. D. XCVI.

TACITO CORDE MENS BENE
Conſcia conſeruat patientiam.

Abſit decus per dedecus acquirere.

Ego Franciſcus Perez Collado Doctor Theologus perlegi hunc librum, iuſſu Reuerendiſsimi patris Magiſtri ſacri Palatij: et in eo nihil reperi fidei vel bonis moribus aduerſum: atque ita iudico poſſe typis mandari. in quorum fidem hic ſubſcripſi, die 13. Decembris M. D. XCVI.

Franciſcus Perez Collado, qui ſupra.

POTENTISSIMO, ac inuictissimo Hispaniarum Regi Philippo huius nominis secundo.

Iacobus Mœnetius Vasconcellus perpetuam fœlicitatem exoptat.

CVM omnes animi tui cogitationes eo tendant Rex inuictissime, vt non solum ditionis tuæ regna, quæ latissime patent, sed vniuersam Christianam Remp. omnibus modis iuuare, tueri, ac propagare valeas: nihil prætermittas quod ad communem eius salutem, incolumitatem, ornamentumq. pertinere posse videatur. Nam Catholicæ fidei, & orthodoxæ religionis curam præcipue geris: leges, legumq. salutaria præcepta ab omnibus obseruari, diligentissime curas, res bellicas, & militarem disciplinam in optimum statum redigere non cessas. Ad hæc etiam litterarum studia, & omnium bonarum artium peritiam foues, diligis, & in dies magis, ac magis reflorescere cupis. Id ego re ipsa nuper sum expertus, cum mihi per litteras significasti, vt tibi exponerem in quo statu esset opus illud antiquitatum, quod ab Andrea Resendio inchoa-

tum ipse recognoscendum, absoluendumq. susceperam. Feci itaque statim, quod imperasti, & vt plenius, & ab ipsa origine rem omnem cognoscere posses, misi ad te exemplar epistolæ, quam ad pijssimum Regem Henricum ante aliquot annos scripseram, in qua satis diffuse eas causas exposui, quibus existimo, quoniam ex eadem epistola, quæ in huius libri initio apposita est, omnes id facile cognoscere poterunt. Neque enim conuenit eadem sæpius inculcare, apud te præsertim, cuius tempori ab omnibus parcendum iudico, nisi in publica commoda peccare velint. Vnum hoc tantum addam, me hac tam prouecta ætate, ac tam multis ægritudinibus iam obnoxia hunc laborem haud quaquam suscepturum fuiße, nisi singularis quædam mea erga maiestatem tuam obseruantia, & incredibile tibi obsequendi studium id facere coegissent. Quod cum ita sit merito tibi hoc opus dedicari, ac sub tui augustissimi nominis auspicijs in publicum prodire debet: vt quicunque illud legerint si quid in eo vtilitatis, aut honestæ voluptatis ineße putabunt, id omne tibi acceptum referant: Accipe igitur rex inuictissime Lusitaniam tuam, ex noua, & recenti veterem, atque antiquam factam: & quemadmodum eam, quæ hodie te regnante floret, ac fortunis omnibus abundat, amas, & peculiari quadam beneuolentia prosequeris, sic etiam eius antiquitatem, & vetusta monimenta è tenebris,

bris, & vt dicam, ex ipsius æui faucibus eruta pro tua vere regia animi magnitudine, & beneficentia, tuere, dilige, atque amplectere. Sic enim fiet, vt ea quæ restant, si hæc tibi placuisse intellexero quàm primum in lucem exeant, & diffusius, & accuratius elaborata. Deus Opt. Max. te nobis Rex inuictissime, & vniuersæ Christianæ Reip. quàm diutissime saluum, & incolumen seruet. Eboræ Kal. Decembris. Anno salutis. M. D. XCII.

ALFONSO S. R. E. CARD. Emmanuelis Regis filio,

L. Andr. Resendius S. P. D.

ILLI qui veturtsa hæc saxa, quæ in veteribus Romanorum Coloniis, inueniuntur litteris notata, admirantur, cupideue requirunt, mordentur abunde; nec solum iam ab ineruditis istis, crassisq. hominibus, sed interdum etiam à doctis ad prime viris. Ab illis quidem, quoniam quæ non norunt ipsi, summa improbant confidentia, & ne scitu quæque dignissima, male ignorare videantur, hinc latebram, & perfugium sibi ignorantiæ petunt quasi gentilium nugas, vt pios decet, fortiter spernant. Cur autem doctis, non video, nisi otiosis facetiari sic libet, in alienam

diligentiam. Facete illi quidem, & nimis ridicula oratione iocantur, tamen vtinam quam falso, tam vere hoc ab illis fieret. Quoniam vero neminem me plus vno, horum lædit dicacitas, accipe Princeps pijssime, quę pro causa mea, & eorũ, qui in ea mecum sunt opinione dicenda habeam. Primum omnium, si teste Fabio, scribendi ratio, quàm Græci orthographiam vocant, iuncta cum loquendo est, & nos Romane loqui, & scribere volumus, sicut eloquentiam ex doctissimis libris, ita ortographiam ex marmoribus his petendam, apud illum peruincemus, qui rem paulo æquius, animo aduerterit. Mali custodes orthographiæ sunt libri, quisque librarius suo more scribit, sua nititur opinione, mutat, inuertit, corrigit, vt lubet. Nec si Ciceronis manum, aut Vergilij præ se liber ferat, pensi quidquam habuerit. Mitto quod Gellius palam testatur scioIos in Sallustio, & alijs, meras fecisse nugas, illuc eo. Vnde corrupta deflemus immortalium auctorum monimenta, quid? cum codicem vetustum quempiam in manus adsumimus, nonne longe aliam scribendi cernimus rationem, quam ea est, qua pafsim nunc docti pariter vtuntur, & indocti? At saxa, quod semel insculptum est, aut incorruptum seruant, aut simul cum litteris pereunt. Saxa inquàm, quæ eruditum illud seculum legenda reliquit. Nec enim ego aut prisca nimis, aut recentia, hoc est post Gothicã inluuionem incisa, sequenda censeo. Nec si interdum barbarismum inuenero in saxo, aut marmorarij ignauia, aut dormitantia, id defendam, sed quod perpetuum magis magisq. vsitatum videro, id sequar. Nec adeo morosus sum, vt quo-

niam

niam semel, iterumue, scriptum inuenerim. VCSOR, VICSIT PLEPS, COIVGI. quæ prisca sunt, statim ita deinceps fecero. Adhibenda prudentia est, & quod eruditiori seculo placuit, quodq. constanter inuenitur, id imitandum. Altera deinde accedit vtilitas, nec minima, Videlicet, quod sæpe ibi legimus nomina vrbium, quarum mentio in libri. est, quæ nunc forte ignorantur. Quod cum cosmographiæ conducat multum, atque adeo latine scripturis maxime, tum vero illud iucundissimum, quòd quæ ad historiam attinent, & dicendi suppellectilem, patriæq. ornatum, nonnumquam adferunt. Errore ante hoc Badioza, pax esse Iulia credebatur: Medobriga, Cetobriga, Salacia, omnino ignoratæ. Aquarum flauiatum ne mentio quidem vlla erat. De Augusti turre, & fluuio Sarte apud Pomponium, aliter a commentarijs deliratum, auctorq. ipse summa iniuria laceratus, magis quàm emendatus. Quæ omnia nostra diligentia et a situ informi adseruit, ita aliquando ab iniuria hallucinantium vindicabit. Sexcenta supperunt exempla, quæ ne longior sim, omitto. Mihi sic videtur: cui aliud arridet, per me quidem liceat illi sine hac morosa cura, profundum stertere. Ego iussis tuis parui, mi Princeps, & cupio totam perlustrare Lusitaniam, veteresq. colonias denuo rediuiuas mundo facere. Sed nihil egregium moliuntur, quos familiaris r s æquo malignior domi premit. Quæ per occasionem oblata sunt peregrinanti, damus. Daturi quæ post hac tempus adferet. Vale, Eboræ calendis Octobribus. M. D. XXXIII.

SAPIENTISSIMO, & pijſsimo Luſitaniæ Regi, Henrico huius nominis primo.

Iacobus Mænetius Vaſconcellus perp. fel. exoptat.

REDDITAE ſunt mihi litteræ tuæ præſtantiſſime Rex, ac non ſolum potentia, ſed etiam incredibili virtutis, & ſapientiæ ſplendore admirabilis: in quibus mecum agis de ſcriptis L. Andreæ Reſendij: quæ morte præuentus, inchoata reliquit, & mihi recognoſcendá, atque in lucem edẽda tradi iuſſiſti. Quod onus vt ſcis, tamquam impar humeris meis, cum recuſarem, ingenij tenuitatem agnoſcens, non tam imperij iure (quod facere poteras) quàm benigno, ac blando orationis genere (quæ tua eſt ſingularis humanitas) eo me adegiſti, vt ſ re ſiſtitus, & renitens munus illud ſuſceperim, quod non ſine magnis difficultatibus, me obire poſſe intelligebam: Tanta eſt enim ad tua iuſſa capeſſenda animi mei alacritas, tam conſtans tibi obtemperandi voluntas, vt nihil ſit tam arduum, tamq. difficile, quod aggredi dubitem, dummodo tibi morem gerere videar. Antequam vero eam mihi prouinciá ſubeundam eſſe, mecum omnino conſtitiſſem: occurrit animo non defuturos, qui me tanq àm hominem facilem, & parum de exiſtimatione mea ſollicitum reprehenderent, quod cum ma-

ximo

ximo in republica munere fubđus effem, & in omni litterarum genere, ipfe ex me aliquid moliri,& efficere poffim,alienis fcriptis operam impendere,& in ea facultate verfari fuftineam,quæ vt vulgus hominum exiftimat, indigna eft viro iuris prudentiæ ftudijs addicto,& in gubernaculis reip. tandiu verfato. Sed tantum apud me habuit ponderis,incredibilis quædam mea erga te obferuantia, vt etiam cum aliqua honoris mei iactura, tibi parere,non dubitauerim. Equidem eos vehementer decipi, & errare femper exiftimaui, qui putant feuerioris litteraturæ ftudiofos, haud magni facere debere humaniorum litterarum cogitationẽ,fine qua ipfi fateantur neceffe eft,fe minus idoneos inueniri, ad percipiendas,atque excolendas cæteras difciplinas. Nec ferendus eft noftro hoc æuo,quo iã exulare cœpit Getica, ac rudis imperitia, Theologus, aut iuris confultus,feu medicus infignis, qui non fimul bonarum litterarum cultum,& mediocrem vfum fibi comparauerit, fed de hac re alio forfitan loco,& opportunius,& copiofius dicendi fefe offeret occafio. Nunc vero ea prætermiffa, tibi antiquitatum rationem reddere, & quo in ftatu fint ea fcripta, de quibus certior a me fieri defideras, exponere, aggrediar. Antiqua Romanorum monumenta,quæ apud Lufitanos extãt, primus Andreas Refendius inueftigare cœpit, idq. cum per quinquaginta ferme annos, quoad per alias occupationes licuit; diligenter feciffet (quod ex ipfius litteris conftat) nunquam tamen de ea re, ex profeffo, & ferio fcribere tentauit, nifi quadriennio fere ante obitus fui diem: proponens animo hoc antiquitatum opus, decem

libris comprehendere, quorum quatuor tantum absolutos reliquit, eosq. tot lituris plenos, tantisq. in margine scholijs, asteriscis, obeliscisq. notatos, & expunctos, vt inextricabile quodam mihi suscipiendum fuerit negotium, dum eos a maculis tersos, & in ordinem redactos, nitori suo restituere laboro. Cui difficultati, alia non impar, sed fortasse maior successit: dum antiquas inscriptiones varijs in schedis penitus dispersas, atque confusas, in vnum codicem, ordine alphabetico iuxta oppidorum, & vrbium nomina, in quibus repertæ sunt, transcribi, atque exarari curauimus. Quod neque breui tempore, nec sine maximo labore fieri poterat: tum propter amanuensium paucitatem, qui in hac vrbe, aut nulli sunt, aut minus idonei: tum etiam quia necesse erat, vt illis scribentibus perpetuo ipse adessem, qui alioqui varijs occupationibus distractus, nō nisi succisiuis horis huic studio vacare poterā. Neque eas ob causas Resendius reprehendi debet, imo, vt ego iudico, maior laude dignus est est censendus. Quod enim attinet ad lituras, & expunctiones, indicium est hominis circunspecti, ac diligentis, & qui non cursim, & ex tēpore, sed adhibita matura deliberatione, scribere solitus esset. Quod valde necessarium est his, qui præclarum aliquod opus moliuntur, quod in lucem prodire, & omnium iudicio submitti debeat: iuxta Horatianum illud, nonumq. prematur in annum. Et de Virgilio memoriæ proditū est, solitum eum crebro gloriari se partus suos lambere. quibus verbis pudoris, & modestiæ plenis, significabat, se in componendis carminibus, minus ingenio, quam limæ indulsisse. Inscriptio-

nes autem adeò dispersas, & inuolutas reliquisse illum coniicio, vel quia ad eas transcribendas, & in ordinem redigendas, tempus non suppetebat homini in omni litterarum genere perpetuo versanti, vel quia propter exactam antiquitatum notitiam, incredibilemq. memoriam, archetypis illis schedis solum contentus erat, quæ ad ipsum vndique mittebantur, quamuis sæpius perperam scriptis & deprauatis. Erat enim illi facile, & obuium, propter assiduum vsum inscriptionum, quoties opus habebat, etiam mutilatis illis, & imperfectis titulis, atque epitaphijs, commode, & vtiliter vti. Quod mihi, & cuiuis alij difficillimum fuisset, propter nimiæ confusionis perplexitatem. Quare visum est in primis necessarium, totam illam antiquarum inscriptionum farraginem, quo dictum est ordine in methodū, & voluminis formam redigere.

Ex qua diligentia illud etiam scire, atque deprehendere contigit, quantam videlicet, quam q. copiosam supellectilem Andreas Resendius reliquisset, ad hanc historiam absoluendam, atque ad optatum finem perducendam. Quæ etsi digna est maximo pretio, ac laude propter eius viri solidam, & insignem eruditionem, minór tamen spe, quam antiquitatum studiosi de eo conceperant.

Quotus enim quisque est, qui non putaret, in eius schedis, ea omnia inueniri posse, quæ ad hāc rem pertinent suis locis annotata, disposita, atque ex iste, & suo ordine digesta: sed longe aliter sese res habet. Exceptis enim veterum Romanorum inscriptionibus nullam circa singulas vrbium, & oppidorū narrationes (quod erat huius operis

ris præcipuā munus, & institutum (præter paucu las annotatiunculas reperiri cõtigit. Quòd si alia fortasse scripsit, ea in manus meas minime perue nerunt. Nec abnuo potuisse supprimi, aut aliquo casu corrumpi. Quo enim tempore, tuo iussu, mi hi eius scripta tradita sunt, iam illorum manus pertransierant, qui bonorum inuentarium, iure magistratus confici, atque conscribi curauerant.

Verisimile autem mihi fit, Illum memoria fre tum singulari, & exactissima cognitione rerum omnium, quas litteris mandabat, minime curasse, earum veluti deliniamenta, & præludia prius deprompta habere, sed memoriter, ita vt quęque res in mentem venerat, hos quatuor libros absoluisse. Vnde accidit, vt tot lituris, ac salebris referti ad nos peruenerint. Quæ vero his libris continentur, in summa hæc sunt.

Primo libro etymologiam nominis Lusitanię, & quis fuerit eius author, quæue origo, exponit. terminos deinde, & confinia huius prouinciæ, quæ ei veteres Geographi assignarunt, declarat, obiter tangens difficiles aliquot, & subobscuras quæstiunculas, à recentioribus vario, ac diuerso sensu intellectas, dum Plinium, Strabonem, Ptolomæum, cæterosq. Geographicæ scientiæ auctores interpretatur. Agit etiam in hoc ipso libro de diuersis gentibus, populis, nationibus, quę sub Romano Imperio Lusitaniam incolebant: vt pote de Turdetanis, de Celticis, de Turdulis, de Vettonibus, de Barbarijs, de Pæsuris, seu Pesuribus, de Turdulis veteribus, de Ciscudanis, de Transcudanis, de Tamacanis, & de, peculiariter & proprie, Lusitanis. Et quales olim fuerint Lusitanorum mores. Addita deinde copiosa, & ele-

gan-

ganti descriptione omnium montium, qui vt prę cipui, & eminentiores, huic prouinciæ ab antiquis scriptoribus assignantur; librum hunc primum absoluit.

In secundo fluuiorum nomina, tam antiqua, quàm noua, ac vulgaria enarrat. Ac dum agit de flumine Ana, diuerticulum quodam non inamœnum interserit de pisce Asturione, quem vulgo Suillum, seu *Solho* dicimus, referens varias neotericorum opiniones, circa nomen quo antiqui auctores, tam Græci, quàm Latini id piscis genus appellarunt.

Liber tertius hunc habet titulum, videlicet. Quinam olim in Lusitania rerum potiti sint. Et diffusam narrationem continet, ad Græcas, & Romanas historias spectantem, circa res gestas, quæ ad hanc prouinciam pertinere videntur, & ad duces in re militari claros, quos olim habuit. Additum est etiam nonnihil de Gothorum, seu Getarum gente. Adiecto deinde quodam de vijs militaribus compendio, huic libro finē imponit.

In quarto de vrbibus, & oppidis agere incipit; cuius prima hæc sunt verba. Vrbes nunc aggrediar non minimam intentionis meæ partem, deinde nonnullas enarrat, partim antiqua nominā, partim vero vulgaria apponens, vbi vetera deficiunt. Ac quindecim, aut ad summum sexdecim describit oppida, adhibitisq. antiquis inscriptionibus, quas in illis repertas habuit: hunc quartum librum, & vltimū eorum, quos scripserit, absoluit.

Librum quintum scribere cœpit, in foliolo quodam, vbi viginti tantum lineæ scriptæ extāt, in hunc modum. Ab Ebora patria mea librum

hunc

hunc auspicabor, sed ita vt succintus modo loquar, quando quidem historiolam de eius antiquitate Lusitania lingua pridem edidi, & multa in apologetico ad Franciscum Nonium Pacensem, non pauca ad Kebedium Toletanũ de eadẽ re conscripsi. Ex quibus verbis, atque etiã ex scribendi formula, qua in superiori libro vsus est, in enarrandis vrbibus, licet facile conijcere, illum in animo habuisse, solas Romanorum inscriptiones cuilibet oppido, cui conuenire videbantur, adiungere, exposita paucis verbis super qualibet earum opinione sua, nihilq. praeterea addere, quod ad ipsarum vrbium conditores, & res gestas, recentiorumq. temporum historiam pertineret. Vnde facile adducor, vt credam, nihil eum amplius annotatum, aut praemeditatum habuisse circa oppida. Si enim aliquid huiusmodi litteris mandasset, vix fieri poterat, quin inter eius scripta, & schedas appareret. Ex quibus liquido constat, quam modicum est, quod reliquit, collatum cum his, quae scribere in animo habuit. Proposuerat enim de omnibus Lusitaniae oppidis sigillatim agere.

Videns autem ipse Resendius, quam difficilẽ, & arduam prouinciam suscepisset, quantumque homines ab eo expectarent, tanquam reformidans posteritatis iudicium, nõ semel in his libris testatur, & edicit, se non omnes huius prouinciae antiquitates sed eas tantum, quas labore suo, ac studio reperire potuisset, scribendas suscepisse. Admonens harum rerum studiosos, vt reliquas ipsi, sua industria, ac diligentia inuestigare nitantur. Cuius ego consilium sequutus, opus ab eo inchoatum dum tuis iussis pareo, ad exitũ perdu-

cere

cere sum aggressus, partim illius schedis, partim nouis inscriptionibus, quas ipse reperi, adiutus.

Quatuor autem libri ab eo absoluti & à me recogniti, confestim si ita tibi visum fuerit, in lucem edi, atque diuulgari poterunt, dummodo expensas in eam rem necessarias è regio ærario cõferri iubeas. Deus Opt. Max. te nobis præstantissime rex incolumem seruet, atque tueatur. Eboræ 15. die Ianuarij. M. D. XXX.

CARMINA IACOBI Mœnetij Vasconcelli, in laudem Lucij Andreæ Resendij.

Lusitania Resendium alloquitur.

Rex Macedum clari proles generosa Philippi,
Cum terras Asiæ quateret victricibus armis,
Dirutaq. antiqua lustrans vestigia Troiæ,
Potaret simoentis aquas, Xantiq. liquorem,
Constitit ad tumulum Sigæo in littore, magni
Aeacidæ, tali compellans voce sepultum.
O fælix nimium iuuenis, cui contigit altum
Mæonidæ plectrum, quo se tua gloria cælo
Attollens, viget æternos mansura per annos.
Sic ego felicem Resendi maxime nostræ
Gentis honos, dicam nunc me, nimiumq. beatam,

Quod

Quod tua me populis decorarint scripta uetustis,
Et decus antiqua repetens ab origine nostrum,
Erueris monimenta meas testantia laudes.
Macte animi non tu vanos mihi fingis honores,
Aut mea fucatis auges praeconia verbis:
Sed veram historiae seriemq. fidemq. sequutus,
Abdita Romanis, annalibus, abdita Grays
Pandis, & in lucem multis incognita profers,
Lysiadum narras insignia facta meorum,
Magnanimosq. duces, olim quos Romula virtus
Vt bello inuictos, sic fidos pace probauit.
Ipsa igitur clarum ventura in secula nomen
Consequar, atque auo per te celebranda futuro
Semper ero, dum nostra Tagus per rura meabit
Aurifer, & rapido descendet in aequora cursu,
Dumq. meo fessos merget Sol littore currus.

BARTHOLOMÆO FRIÆ Albernotio iurisperito doctissimo.

L. Andreas Resendius. S. P. D.

QVantum Albernoti ex aduentu ad me tuo, percepi voluptatis, si contulero cum dolore, negati tibi in vrbem nostram ingressus, ab isto, qui pro absente prouinciae huius Transtaganae praeside, vicarium gerebat magistratum, absque dubio posterum, hoc prius illud, longo post se interuallo relinquet. Nam sicut ex altero, mihi honor a te habitus multum me extulisset, ita alterum, eo vsque

vsque depressi, atque recitq. pudore, vt quanquam dissimulaui, acerbius in vita, nihil vnquam me pertulisse, audeam affirmare. Auxit dolorẽ hunc, post villaticam illam, & quasi furtiuam vnius diei collocutionem, sparsa per vrbem repulsæ fama, admirante populo, mihi homini nec ignoto, neque ciuibus meis non caro, denegatam recipiendi tanti hospitis facultatem: specioso isto auertendæ pestilentiæ, quam ab Hispali metuebamus, prætextu: cum tamen de eo metu securos nos redderet, maximum inter Hispalim & Talaueriam vnde veniebas, terrarum interstitium. Optimates autem, & ex decurionibus triumuiri, ac meliorum litterarum amatores, quorum non est exigua, neque contemnenda apud nos copia, vna cum superueniente Roderico Vernandio Castaneda prouinciæ præside, quem vobis iuris consultis permittentibus correctorem appellamus, viro pereruditio, ac nobili, & ingenij maxime comis, atque humani, indignitatem rei, non modo ægerrime ferebant, verum dictis etiã insectabantur, existimantes ad honorem vrbis, intromitti virum talem, pertinuisse: Nam si nihil aliud hic esset, tibi quid spectare conlibuisset, cum tamen sint nonnulla, certo sexto a recessu tuo die, puella septemdecim annorum, Publia Hortensia à Castro, studijs Aristotelicis nõ vulgariter instructa, publice disputans, multis doctis viris, quæ proposuerat conuellentibus, cum summa dexteritate, nec minore lepore, argumentationum cauillationes eluderet, tanta animum tuum perfudisset iucunditate, vt spectaculum pulchrius, tu te non vidisse, si adfuisses vtique fateerere, & vrbem, quæ eam habeat puellam,

omitto formam intra modum venuſtam, dignã, non negaſſes, ad quam ſola ea gratia deuenires. Sed bonus illis præſidis vicarius, vt iſta potuit inturbare, ita euadere non potuit, quin duriſſimi oris, & ingenij perſeueri, ne dicam agreſtis, pœnas daret, vſque ad conuicia barbaræ inciuilitatis denotatus, & ego me illi, hiſce commemorandis, vt meritus eſt, gratiam habuiſſe, nolui præterire. Cæterum redeo ad te, cui pro ſingulari tua humanitate, debere me intelligo: ſed quid litterato homini, & in re ampla conſtituto, reddam, præter litterarium munus, equidem non video. Ita ergo faciam, & antiquitatum Luſitaniæ noſtræ, cum veteribus inſcriptionibus, quibus delectari te animaduerti, ſcribam commentarium, rem a ſtudioſis apud nos antiquitatis, a me diu deſideratam, expectatamque, ſed hactenus dilatã, quia peragranda vniuerſa erat prius, ei qui de vniuerſa ſcripturarum, ſe polliceatur. Quod efficere neque priuatis intra tenuitatem opibus, ipſe potui, neque mihi contigit, qui ſua quantacumque opulentia, animum perdifficile opus molientem, erigeret, & incitaret. Nota igitur, ac comperta mihi ſcribam, & patefacta curioſis via, alijs ſupplenda cætera, poſt me relinquam.

DE

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Primus.

PRINCIPIO vt de nomine Lusitaniæ aliquid dicamus, nomen illi dedisse Lusum Liberi patris, ac Lysam cum eo bacchantem asserit Plinius: cuius verba nonnulli diuerso sensu intellexere, dum aliqui Lusum, atque Lysam Bacchi fuisse comites credunt, a quorum altero Lusitania vocata sit, ab altero vero Lysitania: vtroque enim modo appellari solet. Alij Lusum, non hominem, sed ludum potius, seu lusionem interpretantur. Qui parum aduertisse videntur, non potuisse eo tempore a Latina voce, fortassis nondum audita, prouinciam denominari: denominata est autem Lusitania ex ipso Bacchi æuo, si Varroni, quem Plinius citat, fidem adhibeamus.

Nec desunt qui pro Lysa Lyssam reponant, idest bacchantium rabiem, atque furorem. Sed cum per diuersas prouincias Mænades bacchatæ sint, cur hoc nomen hic

potius, quàm alibi, tanquam rabici monumentum sit impositum non video. Adde quòd si ab illa insolenti, & absurda vocula prouinciam dictam esse admittamus, non Lysitaniam, sed Lyssitaniam eam nominari oporteret. Verum cessant ista omnia, si veterem lectionem non abdicemus, & Lusum, ac Lysam homines fuisse intelligamus, & a Luso quidem Lusitaniam, a Lysa vero Lysitaniam esse vocatam, ægre non admittamus. Certe Lusum hominem fuisse suppositititius Berosi auctor intellexit, quem in Hiberia, Ascaridis nescio cuius Babyloniorum regis tempore, regnasse perhibet, sub quo vitis apud Græcos inuenta sit: inuentam autem aiunt a Dionysio. Concurrunt igitur Dionysius vitis inuentor, & Lusus, vt appareat ex ratione temporis, Lusum ad Dionysium, idest Liberum patrem potuisse pertinere.

Si vero qua necessitudine illi coniunctus fuerit, forte dubitetur, ego ex loquendi formula, filium fuisse puto. Nec vero alienum videri debet, Dionysium vtique hominem filium genuisse perhiberi, cum ei quoque Aristæum olei inuentorem filium Græci tribuãt, vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero. Quamquam ipse, non ac Lysam, sed aut Lysum legendum puto, vt idem fuerit Lusus qui Lysus is qui cum Libero patre bacchari sit solitus. Nam a Græco

lyo, vnde ipse etiam Bacchus Lysius cognominatus est, & eius sacerdotes Lysij, homo ille Lysus dici potuit, qui Latina consuetudine in Lusum mutatus sit. Et sane magis videtur consentaneum, vt ab vno potius prouincia nomen acceperit, quàm a diuersis. Quia etiam si Lysam legere magis libeat, modo particulam ac, in aut commutemus, idem efficietur, vt videlicet vel a Luso Lusitania, vel a Lysa Lysitania fuerit nominata.

Lusitaniæ nomine Latini libri pleni sunt, & Græcorum nonnulli, inter quos Ptolemæus, atque Stephanus. Lysitaniæ vocabulo vtuntur Dion, Strabo, Athenæus ex Polybio. Neque id Latinis est insolitum: nam & in pandectis, sub titulo decensibus, verba sunt notissima Pauli iurisconsulti: In Lysitania Pacenses, & Emeritēses iuris Italici sunt. Eboræ quoque in ædibus magistri equitum lapis est cum hac inscriptione:

LABERIAE. L. F.
GALLAE FLAMI-
NICAE. MVNIC
EBORENSIS. FLA-
MINICAE. PRO-
VINCIAE LYSITA-
NIAE.

 Idest.

Ideſt.

LAberiæ Lucij filiæ Gallæ flaminicæ municipij Eborenſis flaminicæ prouinciæ Lyſitaniæ. de qua inſcriptione in libello, quem de Eborenſium antiquitate vulgari lingua iampridem ſcripſimus, multa a nobis dicta ſunt.

Luſitaniæ vero populi etſi in multas ſpeciatim gentes diuiſi ſunt, tamen vniuerſi ac generatim Luſitani appellantur. Stephanus autem in libro de vrbibus, fretus Artemidori teſtimonio, Luſitanos etiam Belitanos vocari tradit. Sed cum cauſam ipſe minime aſſignet, nec apud alios ſcriptores reperire liceat vllam eius nominis mentionem, ego veriſimili coniectura ductus, exiſtimo a Belijs populis, vel ab oppido Bethicæ, cui nomen Belon, ſeu a Lethe flumine, quod alio nomine Beliona dici ait Strabo, Luſitanos potuiſſe Belitanos vocari: niſi Stephanum Belitanos, quicunque illi fuerint, a Luſitanis originem ducere intellexiſſe credamus: quod Græca phraſis magis ſignificare videtur, quæ ſic habet: Belitani ijdem ſunt cum Luſitanis, iuxta Artemidorum in tertio geographiæ libro.

Enumerat etiam Plinius Bellitanos populos non procul a Cæſaraugusta, quos a Luſitanis originem traxiſſe ſuſpicari poſſumus,

& ita Stephani verba intelligi debere. Supereſt, vt obiter admoneam lectorem, fuiſſe & Luſonum gentem, quæ, vt Strabo ait, ad fontes Tagi olim pertineret,& in Arcadia Luſos oppidum, in cuius ruinis Mepſæ ſuo tempore extarent, collocaſſe Pauſaniam libro octauo, vbi Clitoriorum fines deſcribit. Sed hæc de nomine ſatis.

LVSITANIAE TERMINI.

CEterum Luſitaniæ, vt nonnullarum aliarũ prouinciarũ, terminos apud auctores, præſertim Græcos variaſſe cõperimus. Strabo enim a Tago ad Artabros, qui iuxta promontorium Celticum ſunt, Luſitaniam protendit. Tagi verò regio, inquit, ad aquilonem ſpectans Luſitania eſt, inter Hiſpanos gens ampliſſima,& annis plurimis Romanorum armis oppugnata. Huius regionis latus auſtrale Tagus cingit, ab occaſu vero,& ſeptentrione Oceanus, ab aurora Carpetani, Vettones, Vaccæi,& Callaici, ſatis notæ gentes. Et paulo poſt, Minium amnem omnes Luſitaniæ fluuios, dicit, magnitudine ſuperare. Artabros etiam Luſitaniæ poſtremos ad ſeptentrionem, & occaſum vocat. Regionem vero, quæ inter Tagum & Anam eſt, a Luſitania excludit. Vnde & Barbarium promontorium ſuper Luſitanos eſſe commemo-

rat, vbi de stanni fodinis loquitur. Carpetanos etiam, Vettones, Vaccæos, ac Callaicos cum ab aurora dicat Lusitaniam cingere, extra Lusitaniam eos proculdubio esse ostendit. Quamquam, vt ibidem ait, nonnulli & hos Lusitanos vocent. De Vettonibus postea. Satis modo sit, istos nonnullos, qui nulli iam sunt, Strabonem non probare, sed pro non Lusitanis Carpetanos, Vettones, Vaccæos, & Callaicos habere. Ad hæc de Tagi agens origine, eumq. ex Celtiberis per Vettones, Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labi occasum dicens, manifeste a Lusitanis separat non modo Vaccæos, & Callaicos, sed etiam Vettones. De Vaccæis quidem dubium nullum est, de Callaicis, & Carpetanis dubitabit aliquis. Sed meminerit, Strabonem Lusitaniã ad Artabros vsque extendisse, tametsi non dissimulat suo tempore multos Lusitanorum Callaicos iam vocari.

Ita igitur intellecta Strabonis Lusitania, Callæci, qui ipso auctore nouissimi montana habitant, Vaccæis vicini, & Asturum nonnulli, quos omnes ob vicinitatem Callaicos appellat, ab aurora Lusitanis fiunt. Sed Carpetani, quos post Oretanos ad Aquilonem declinare commemorat, quid ad Lusitaniam attineant non video; nisi dicamus Strabonem eos per defluentem Tagum ab Oriente ver-

ſus Occaſum vſque ad Luſitaniã protraxiſſe. Similiter & Vettones, & Vaccæos, quemadmodum & Turdulos inter Anam, & Tagum, in quibus Emeritam locat. quæ regio illi Luſitania non eſt, cum primum Auſtrale eius latus Tago determinat.

Alibi tamen, hoc eſt ſub finem tertij libri, cum Hiſpanias ab alijs in partes duas, ab alijs in quinque fuiſſe diuiſas dicit, earumq; alias plebi, Senatuiq; attributas oſtendit, alias Romano duci: & quidem Bæticam plebi attributam, ad quam prætor mitteretur, qui legatum haberet, & quæſtorem, reliquam omnem Cæſaris eſſe, qui duos mitteret legatos, prætorium, & conſularem. E quibus prætorius legatum haberet ſecum, qui Luſitanis ius diceret, qui Bæticæ adiacẽtes vſque ad amnem Durium, & eius oſtium extenderentur. Subdit veros Luſitaniæ terminos, Luſitaniam dicens eam regionem appellari, proprio in eum diem nomine in qua regione ſita ſit Auguſta Emerita. Reliquam autem maximam Iberiæ partem (iuuemus enim interpretes, qui Græca minus commode verterunt) eſſe eam, quæ duci conſulari ſubderetur, non indignum exercitum habenti, tribus inſtructum ordinibus, ac legatis tribus. Quorum vnus duos ſecum ordines ducens, tractũ vltra Durium ad Arctos ſeruaret vniuerſum, quem tractum, inquit, prius Luſi-

tanos quidam appellabant, alij vero modo Callaicos vocant. Hi itaque iuxta Strabonem Lusitaniæ fuere termini.

Ptolemæus Latinis geographis conuenientius Lusitaniæ australe latus Ana disterminat, septentrionale Durio. Quæ autem a Durio ad Minium est regio Callaicorum Bracarorum, Tarraconensi prouinciæ contribuit, quemadmodum & Plinius. Differt etiam a Strabone, quòd Vettones ab orientali parte adscribit Lusitaniæ: & sane ita sunt. sed an tam late paterent, vt intra se Salmanticam includerent, postea expendemus. At Latinorum multo constantior, & indubitata magis est ratio. Pomponius scriptor non modo diligens ac disertus, sed etiam vt pote Hispanus, domesticarum rerum peritissimus, breuiter, & eleganter tres, quæ tunc erant, Hispaniæ prouincias diuisit. Tribus autem, inquit, est distincta nominibus, parsq. eius Tarraconensis, pars Bætica, pars Lusitania vocatur. Tarraconensis altero capite Gallias, altero Bęticam, Lusitaniamque contingens, mari latera obijcit; nostro, qua meridiem, qua septentrionem spectat, Oceano. Illas fluuius Anas separat. & lib. tertio, de flexu terræ inter Tagum & Durium cum agit; ita scribit: In eoq. sunt Turduli veteres, Turdulorumque oppida. Amnes autem Munda in medium fere vltimi promon-

torij

torij latus effluens, & radices eiusdem abluens Durius. In tria enim promontoria dispersam Lusitaniam dixerat. Plinius similiter libro tertio, capite primo. Vlterior videlicet Hispania in duas per longitudinem prouincias diuiditur. Si quidem Bæticæ latere septentrionali prætenditur Lusitania, amne Ana discreta. & lib. 4. cap. 21. a Durio Lusitania incipit. Sed quando in hunc Plinij locum incidimus, exigit res, vt duo eius capita expendamus, quæ ad Lusitaniæ situm rectius percipiendum maxime pertinere censemus.

Ante annos quadraginta, cum Salmanticæ studiorum causa agerem, & Vernando Pintiano Græcarum litterarum, ac Plinij publico professore, eius rei gratia plurimum vterer: ostendit mihi vetustissimum Plinianum codicem, quem ab Ecclesia Toletana conferendi gratia dato pignore deferendum curauerat: alterũ quoque ex Salmanticensis academiæ Bibliotheca, quę certa hora solet quotidie sub duobus custodibus aperiri, non ad modum sane veterem, scriptum tamen per diligenter. In vtroque deprehendimus, quod in publica lectione testatus ille erat, decem aut duodecim versus, vt mihi primo visi sunt, loco suo luxatos, a promontorio Celtico in promontorium Olisiponense scribæ oscitantia immigrasse, magna sensus confusione,

cum

cum magna etiam Plinij ipsius iniuria.

In medio igitur vigesimo capite quarti libri ad hunc modum ambo codices habent.

Promontorium Celticum, quod alij Artabrum appellauere, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & a circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq. Gallicus, occasus illinc, & Oceanus Athlanticus. Promontorij excursum LX. M. prodidere. Alij XC. ad Pyrenæum inde, non pauci XII.L. millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, literis permutatis. Amnes Plorius, Nelo, Celtici cognomine Neriæ, superq. Tamarici, quorum in peninsula tres aræ Sestianæ Augusto dicatæ. Cepori. Oppidum Noela. Celtici cognomine Præsamarci. Cileni. Ex insulis nominandæ Corticata, & Aunios. A Cilenis conuentus Bracarum. Heleni, Grauij, Castellum Tyde. Græcorum Sobolis omnia. Insulæ Cicæ. Insigne oppidum Abobriga. Minius amnis IIIj. M. pass. ore spatiosus. Leuni Seurbi. Bracarum oppidum Augusta. Quos supra Callæcia. Flumen Limia. Durius amnis ex maximis Hispaniæ ortus in Pelendonibus, & iuxta Numantiam, lapsus deinde per Areuacos, Vaccæos, disterminatis ab Asturia Vettonibus, a Lusitania Callæcis.

Ibi

Ibi quoque Turdulos a Bracaris arcens. Erratũ & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supradiximus cc. M. pass. vt autor est Varro, abest AEminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limiam vocant, obliuionis antiquis dictus. Omnisq. dicta regio a Pyreneo metallis referta auri, argenti, ferri, plumbi nigri, albique.

A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Pesuri. Flumen Vacca, oppidum Vacca, oppidum Talabriga, oppidum & flumen Aeminium. Oppida Conimbriga, Collippo: Eburo, Britium. Excurrit deinde in aliud cornu promontorium, quod alij magnum appellauere, multi Olisiponense, ab oppido. Ab Durio Tagus cc. M. passum interueniente Munda.

Exultaui equidẽ tunc, propter Plinij grauitatem. Illo siquidem pacto calumnia negligentiæ, quam patitur ab omnibus, qui geographica tractarunt, liberari sane videbatur, & Pintiano magnas egi gratias, qui id demonstrasset. Verum exultare desij Plinij verborum seriem pensitatius expendens, simulq. sumpto in manus Solino, Plinij ipsius, vt perhibetur, simia. cuius referam verba, atque ex manu scripto vetustissimo codice, vt syncerius exeant. In Lusitania Hispaniæ promontorium est, quod Artabrum alij, alij Olisiponense dicunt. Hoc cœlum,

terras,

terras, maria distinguit. Terris Hispaniæ latus finit, cælum, & maria hoc modo diuidit, quòd circuitu eius incipiunt Oceanus Gallicus, & frons septentrionalis. Oceano Athlantico, & occasu terminatis. Ibi Tagus flumen: Tagum ob arenas auriferas ceteris amnibus prætulerunt. In proximis Olisiponis equæ lasciuiunt mira fœcunditate. Nam adspiratæ fauonijs, vento concipiunt, & sitientes viros aurarum spiritu maritantur.

Nō dubium est hæc Solinum ex Plinio esse mutuatum, in eandemq. sententiam, & Marcianum Capellam abijsse, & Isidorum decimo quinto ethymologiarum libro, & alioqui ipsa verborum cōnexio satis indicat Plinium ita scripsisse; attendat diligens lector: Arotebras enim, quos ante Celticū diximus promontorium, hoc in loco posuere. Sunt ne hæc verba longe a Celtico iam progressi, an adhuc in eodem describendo inhærētis? Hoc in loco posuere. Quo in loco? In Celticone? certe. ibi enim ceteri eos collocant, & ipsemet Plinius: Ponit enim Arotebras ante Celticum. Arotebræ autem ijdem sunt qui Artabri. Nostræ ætatis homines, ait Strabo, Artabros Arotebras vocant, litteris permutatis, vt fatetur Plinius. Quomodo igitur in Celtico detentus, quasi sui oblitus, erroris manifesti argueret eos, qui ibi gentem Arta-

brum,

brum,quę numquã eo loci fuerit, posuissent?

Ista quæ admissa Toletani, & Salmanticensis codicum lectione, obijci poterant, nequaquam obijciẽtur, si quòd de Artabris hic ait, Olisiponensi promontorio Plinium dicamus tribuisse. At falsum est, Olisiponense promontorium terras, cælum, mariaq. disterminare, illoq. Hispaniæ latus finiri, & a circuitu eius frontem incipere, clarissime dicente Strabone. Hispaniæ latus hoc ab sacro promontorio vsq. ad Artabrorum montem, hoc est, promontorium Celticum extendi: & quartũ denique latus ex eo loco vsque ad promontorium Pyrenes, quæ pars Boream spectat. Falsum etiam quod de promontorij excursu, & longitudine inde ad Pyrenæum, si quidem de Olisiponensi intelligas.

Quid ergo dicemus? nisi Plinium male Artabrum promontorium cũ Olisiponensi confudisse. Poteratque non minima ex parte culpam eius minuere, quod non ipse affirmat Artabrum id esse promontorium, sed nonnullos ita vocasse, & ibi gentem Artabrum, quę nunquam ibi fuerit, collocasse, atque hoc manifesto, vt inquit, errore. Et erroris caussam subijcit: Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorinm, hoc in loco posuere, litteris permutatis. Quos iure reprẽhendit, quicunq. ij fuerint, qui Artabrum promontorium hoc Olisiponense vocarint:

carint: additq. optima verborum consequutione alium non minimum errorem.

Erratum, inquit, & in amnibus inclytis, sicut, ait, erratum in hoc est, quòd promontorium magnũ, siue Olisiponense Artabrum appellauere, ibiq. gentem Artabrum, quæ nunquam ibi fuit, manifesto errore posuere, ita erratum ab ijs est in amnibus inclytis, videlicet A Eminio, atque Limia. Quemadmodum itaque ex parte hac Pliniũ excusare possemus, quando erroris arguat eos, qui Olisiponense promontorium Artabrum appellauere, ita protegere a culpa non audemus Olisiponensi isto terras, cœlum, maria distingui, eoq. Hispaniæ latus ad Occidentem finiri asseuerantem.

Sed mirandum nequaquam est, falli, ac decipi tempestate ea Plinium, cum nostra hac quotidiano vsu, & tanta frequentia, quasi digitis contrectatis rebus, & oculis etiam ad fastidium subiectis, atq. perlustratis, Ioachimus Vadianus, qui propter erratum hoc in Plinium adeo excandescit, vt iuuari eum etiam prohibeat, deceptus ipse sit, promontorium Cuneum Sancti Vincentij esse caput, & sacrum idem, quod Barbarium opinatus: præter illa, quæ de Salaria, atque Olisipone alio eo loco obieci. Lubrica isthæc sunt, & cognitu nõ nimis facilia, atque in tam vasto terrarum orbe non labi pene monstri simile.

Mihi

Mihi si meo arbitratu Plinium emendare liceret, sic potius legerem: Promontorium Celticum, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & a circuitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq. Gallicus, occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Deinde in capite de Lusitania, sic: Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olisiponense ab oppido. Promontorij excursum lx.M.prodidere, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde nō pauci xii. l.millia. Et ibi gentem Artabrū, quæ nunquam fuit, manifesto errore. & quæ sequuntur. Oporteretq. tunc, & Solinum, & Capellam in iam corruptos Plinij libros incidisse causificari.

Quod nescio an euinci posset. Quare per me quidem autographis libris illis, & Pintiano habeatur sane gratia Plinianum erratum sedulo amolientibus, sed recepta lectione, cum isthac magni viri labecula contenti simus, neque eius sententiæ vim faciamus.

Cæterum quæ de Lusitania sequuntur, nos nostro Marte, diligentiaq. emaculauimus, reddemusq. suo cuiusq. rei loco rationem.

PLINII LIBRI IIII. CAP. XXI.

A Durio Lusitania incipit, Turduli veteres. Præsuri. Flumen Vacca. Oppidum

dum Talabriga. Oppidum, & flumen Aeminium. Oppida Conimbriga, Collipo. Eburobritium. Excurrit deinde in aliud vasto cornu promontorium, quod alij Artabrum appellauere, alij magnum, multi Olisiponense ab oppido, terras, maria, cœlum disterminans. Illo finitur Hispaniæ latus, & a circumitu eius incipit frons. Septentrio hinc, Oceanusq. Gallicus, Occasus illinc, & Oceanus Atlanticus. Promontorij excursum lx. M. prodidere, alij xc. M. pass. Ad Pyrenæum inde, non pauci xii.l. millia, & ibi gentem Artabrum, quæ nunquam fuit, manifesto errore. Arotebras enim, quos ante Celticum diximus promontorium, hoc in loco posuere, litteris permutatis.

Erratum & in amnibus inclytis. Ab Minio, quem supra diximus cc. M. pass. vt auctor est Varro, abest Aeminius, quem alibi quidam intelligunt, & Limæam vocant, obliuionis antiquis dictus, multumq. fabulosus. Ab Durio Tagus, cc. M. passuum interueniente Munda. Tagus auriferis arenis celebratur. Ab eo clx. M. pass. promontorium sacrum e media prope Hispaniæ fronte prosilit xiiii. M. pass. inde ad Pyrenæum medium colligi Varro tradit. Ab Ana vero, quo Lusitaniam a Bætica discreuimus, cxxi. M. pass. A Gadibus cii. M. pass. additis, Gentes, Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.

Ab Anna ad Sacrum Lusitani, oppida memorabilia a Tago: in ora Olysippo, equarum e Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria, Merobriga, Promontorium sacrum, & alterum Duneus. Oppida, Ossonoba, Balsa, Myrtilis. Vniuersa prouincia diuiditur in conuentus treis, Emeritensem, Pacensem, & Scallabitanum. Tota populorum XLV. in quibus Coloniæ sunt quinque, municipium ciuium Romanorum vnum, Latij antiqui tria, stipendiaria XXXVI. Coloniæ, Augusta Emerita, Annæ fluuio adposita, Metallinēsis, Pacēsis, Norbensis, Cæsariana cognomine. Cōtributa sunt in eam Castra Iulia, Castra Cæcilia. Quinta est Scallabia, quæ præsidium Iulium vocatur: municipium ciuium Romanorum Olysippo, felicitas Iulia cognominatum. Oppida veteris Latij Ebora, quod item liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia, quæ diximus. Stipendiariorum, quos nominare non pigeat, præter iam dictos in Bæticæ cognominibus, Augustobrigenses, Amaienses, Aranditani, Arabrigenses, Balsenses, Cæsarobrigenses, Caperenses, Caurienses, Colarni, Cibilitani, Concordienses, qui & Boccori, Interausenses, Lancienses, Mirobrigenses, qui Celtici cognominantur, Meidubrigenses, qui plumbarij, Ocellenses, qui & Lancienses, Turduli, qui Barduli, & Tapori. Lusitaniam cum Astu-

ria, & Callæcia patere longitudine DXL. m. passl. latitudine DXXXVI. M. Agrippa prodidit. Omnes autem Hispaniæ a duobus Pyrenæi promontorijs per maria totius oræ circuitu p. XXIX. m. colligere existimantur. Ab alijs XXVII. m.

Et hic terminari caput de Lusitania, iam pridem in Vincentij mei scholijs admonui.

NOn videbimur a scopo digredi, si nostri quoque æui Lusitaniæ terminos exponamus. Quamquam hi magis regni totius, quàm vnius Lusitaniæ dicendi sunt. Protenditur enim regnum vltra Durium a septentrione, Callaicos continens Bracaros, non modo eos, qui intra Durium, Miniumque, montesq. Iuressum, atque Maranum clauduntur, sed qui vltra eos monteis per Aquiflauienseis, Tamacanos, & reliquos, qui ad Bracaraugustanum pertinent conuentum. Et deinceps per aliquot Asturum olim populos ascendit vsque ad Saborem fluuium, oppidumq. Soutellum. Vnde resistens conuertitur limes ad orientem per Mirandam vrbem ex aduerso Zamoræ Durio impositam, vbi introrsus ad septentrionem curuatur amnis, excipitq. Estulam fluuium e Legionensi agro defluentem. Ex eaq. vrbe prono flumine descendit flexu modico vsque ad Fraxinũ.

Heinc

Heinc per Transcudanorum, Vettonumque aliquot populos recto fere margine percurrit ad oppidum Saluaterram; rursumq. reducitur maiore interius angulo ad Tagi ingressum: a quo recto iterum limite procedit, donec paulo supra Ouguellam oppidum ad Anam se inclinat, per Caiæ, & Caiolæ confluenteis quattuor circiter passuum millibus a Badioza insigni Bæticæ prouinciæ vrbe Anæ ipsi adposita.

Traiecto inde flumine ad austrum versus, ex Bæticis Celticis, qui Lusitaniam attingunt, oppida complectitur memorabilia. Oliuentiam, Moronem, Mauram, Serpam, non longe ab amne dissita, & Mortiganum, ac Noudar castella magis in Bæticam penetrantia, ad fonteis vsque Ardillæ, & Xanthiæ non magni nominis fluuiorum, præter vicos ignobileis quosdam. Atque hæc, quam circumscripsimus, regio sæculi nostri more Portugaliæ regnum appellatur.

Ratio petenda est ex iis, quæ nuper ad Kebedium super ea re prolixe respondimus. Id totum, quod Portugaliam dicimus, Lusitaniæ propriæ ac veræ partes duas continet, & ex Tarraconẽsi prouincia Bracaros, vltraque monteis Maranum, atque Iuressum, Asturum nonnullos, & aliquot ex Vettonibus, accessionemq. vltra Anam, quam diximus. Quod si a maiori portione vno id nomine Lu

ſitaniam appellemus, erit hodie Luſitania a meridie quidem, & ſeptentrione longior non paulo, & auctior, ab oriente vero propter Vettones fere omneis à noſtris ſeparatos ali quanto vetere anguſtior.

Eam ergo, quæ proprie dicta Luſitania eſt, inter Durium atque Annam fluuios, incolunt gentes, Luſitani peculiariter vocati, Turdetani, Celtici, Turduli, Vettones, Barbarij, Pæſuri, Turduli veteres. Quorum limites atque confinia exacte diſcriminare nequaquam poſſumus, in tantis antiquarum rerum tenebris, & inter mutuo ſe collidentia ſcriptorum teſtimonia. Numeris Ptolemæi per ſe rei maxime corruptioni obnoxiæ, nemo quidquam ſe aſtringat. Qui ſi perſeuerarēt integri vti ab illo notati ſunt, fidem integram adhuc nõ facerēt, cũ is eos numeros, nõ additis locis, ſed relatione acceptis ſub notarit. in quo labi potuit facillime. Depictæ autem tabellæ, atque illi adiectæ plura habent, quæ reiicias, & adſpernere, quàm quibus credere merito vel debeas vel poſſis.

DE TVRDETANIS.

AB Anna igitur ad ſacrum Promontorium, circumque Turdetanos alios a Bæticis Ptolemæus habitare ait, maritimasque illorum vrbeis, Balſam, Oſſonobam, ante promontorium; deinde poſt fluuij Calli-

podis eruptiones Salaciam, atque Cætobrigam. Intus autem pacem Iuliam, ac Iuliam Myrtilim enumerat. Strabo regionem eam Celticis, & Lusitanorum plerisque tribuit, sicut diximus in epistola pro Colonia Pacensi ad Vasæum. Plinius omissis Turdetanis, ab Anna ad Sacrum Lusitanos ponit, nimirum ad genus respiciens, non ad speciem, cuius Ptolemæus rationem habuit. Sed tamen horum Turdetanorum terminos nimis extēdit. tribuit enim illis non modo Algarbij regnū, & totum Orichiensem tractum, sed etiam aliquanto amplius ex Celticis, & Lusitanis Strabonis, videlicet Pacem Iuliam, Salaciam, atque Cœtobrigam, olim in sinu Salaciensi positam, dirutam modo, sed multa pristinæ frequentiæ vestigia retinentem; de qua suo dicetur loco.

DE CELTICIS.

Contigui his sunt atque intermixti Celtici, Gallica natio, iuxta Annam late vsque ad Turdulos, & Vettones multis ciuitatibus effusi; inter quas etiam nostro æuo Heluæ claræ sunt, ipso nomine originem præ se ferentes. Parentes fuerunt hi non solum Celticorum, qui Nerium Callæciæ promontorium insedere, cuique nomen dedere, verum etiam eorum Celticorum, qui ad alte-

ram Anæ ripam migrantes, in Bæturia Bæticæ parte, vrbeis condidere. De prioribus illis refert Strabo hisce verbis: Extremi incolunt Artabri circa promontorium, quod Nerium vocatur, quod & occidui, & septentrionalis terminus est lateris. Circumhabitant ipsum Celtici consanguinei eorum, qui ad Anam sunt. Hos etenim, & Turdulos sociis armis exercitum cum duxissent, ibi post Lemij fluminis transitum seditionem egisse ferunt, in eaque seditione facta ducis amissione, palanteis, ac dissipatos ibidem remansisse, & ab iis fluuium obliuionis esse dictum.

De alteris his Plinius libro tertio cap. primo. Quæ autem regio a Bæti ad fluuium Anam tendit, extra prædicta Bæturia appellatur, in duas diuisa partes, totidemque genteis, Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis cõuentus, Turdulos, qui Lusitaniam & Tarraconensem adcolunt, iura Cordubam petunt. Celticos a Celtis ex Lusitania aduenisse manifestum est, sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguuntur. Diximus de hoc quoque satis in epistola ad Vasæum pro Pacensi colonia.

DE TVR-

DE TVRDVLIS.

TVrduli ſequuntur, gens per Hiſpaniam vlteriorem late diffuſa. Nam & Bæticæ partem tenuere, quorum metropolis erat Corduba, & Luſitaniæ portionem iuxta Vettones, & maritimam omnem regionem a Tago vſque ad Durium, ex iis quidam Veteres appellati ſunt; de quibus poſtea. Quorum meminiſſe modo conuenit, ij ſunt, qui a Turdulis Bæticis amne Ana diſcreti erant, de quibus Plinius in capite de Luſitania: Gentes Celtici, Turduli, & circa Tagum Vettones.

Hoc prætereundum nequaquam eſt, fuiſſe, qui Turdulos, ac Turdetanos eoſdem arbitrarentur. E quibus Liuium nominare fuerit ſatis libro quarto quartæ decadis in hęc verba: Fama deinde vulgatur, Cos. in Tudertaniam exercitum ducturum. & poſt: Interim P. Manlius prætor exercitu vetere a Q. Minutio, cui ſucceſſerat, accepto, adiuncto & Ap. Claudij Neronis ex vlteriore Hiſpania, vetere item exercitu in Turdetaniam proficiſcitur. Omnium Hiſpanorum maxime imbelles hebentur Turdetani, freti tamen multitudine ſua, obuiam ierunt agmini Romano.

Nec tamen ea pugna debellatum eſt; decem millia Celtiberum mercede Turduli cõ-

ducunt, alienisq. armis parabant bellum. Deinde dum Cos. exercitusq. Turdulo bello est occupatus, vbi cernere licet terram Turdetaniam dictam, incolas, cum Turdetanos, tum etiam Turdulos appellatos, bellum quoque Turdulum. Strabo autem horum subscribens opinioni diuersam etiā non tacuit: Regionem, inquit, ipsam a flumine Bæticam vocant, ab incolis autem Turdetaniam. Incolas vero ipsos Turdetanos, & Turdulos appellant. Quidam autem eosdem esse existimant; alij vero diuersos: e quibus etiam est Polybius, qui Turdetanis finitimos ad septentrionem dicit esse Turdulos; Verum tempestate hac nulla inter ipsos apparet distinctio.

Mihi non contigit eum Polybij locum expēdere, cum præter quinque eius libros Græce, & a Nicolao Perotto Episcopo Sipontino latine versos, ad hoc tempus nihil viderim: sed fidem Straboni habeo, & Polybium vere sensisse arbitror, etiam si Liuius, & alij eos propter vicinitatem confundant. Siquidē Ptolemæus distincte Turdulos alios a Turdetanis facit in ipsa Bætica: nam in Lusitania Turdetanorum tantum meminit, vt superius exposuimus, Turdulos prætermisit. E contrario Plinius de Turdetanis in Lusitania nullum verbum, Turdulos posuit geminos, videlicet hos Annæ contiguos, & alteros Veteres vocatos; de quibus postea.

DE

DE VETTONIBVS, & *Vectonibus*.

VEttones inter Lusitaniæ populos circa Tagũ recēset Plinius, ita scribēs: Ab Anna verò, quo Lusitaniã a Bætica discreuimus, gētes Celtici, Turdici, & circa Tagũ Vettones. Dissoluamus, si possumus, nodum hic, superius obiter tactum, cum de Lusitaniȩ terminis agebamus, vbi ex Strabonis sententia Vettones Lusitania exclusimus: atque de scriptura vel nominis orthographia quiescamus tantisper, dum cetera examinamus. Conferat diligens lector quæ Strabo dicit. Oretani maxime vergunt ad meridiem, peruenientes vsque ad maritimam, aliqua ex parte inintra columnas. Post quos Carpetani declinant ad aquilonem. Inde Vetiones, & Vaccȩi, per quos Durias labitur.

Et paulo post, vbi Lusitaniam ab aurora cingi ait Vetionibus, Vaccæis, & Callæcis, conferat inquam hæc cum Plinij verbis lib. 3. cap. 3. Primi in ora sunt Bastuli, post eos, quo dicetur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani, iuxta eos Vaccæi, Vectones, & Celtiberi.

Libro item quarto cap. 10. Durius amnis ex maximis Hispaniæ, ortus in Pelēdonibus, & iuxta Numantiam, lapsus per Areuacos, Vaccæosq. disterminatis ab Asturia Vectonibus,

nibus,

nibus, a Lusitania Callæcis, ibi quoque Turdulos ab Bracaris arcens. & Collatis inter se altrinsecus vtriusque verbis, videbit vtrumque de Hispania citeriore loqui, Vectonesq. extra Lusitaniam ponere, sicut & Cæsar fecit in primo belli ciuilis commẽtario. Afranius, & Petreius, inquit, & Varro, legati Pompeij, quorũ vnus tribus legionibus Hispaniam citeriorem, alter a saltu Castulonensi ad Anam duabus legionibus, tertius ab Anna Vectonum agrum, Lusitaniamq. pari numero legionum obtinebat, officia inter se partiuntur: vt Petreius ex Lusitania per Vectones cum omnibus copiis ad Afranium proficiscatur.

Et post: Petreius per Vectones ad Afraniũ peruenit. Extra Lusitaniam ergo Vectones erant. Atqui Ptolemæus ex Lusitanis hos maxime orientales facit: interq. eorum ciuitates ex nostra ætate notis Salmanticam, Caparam, atque Obilam ponit. Plinius etiam in Lusitaniæ descriptione, & circa Tagum, inquit, Vettones. Quærendum igitur, sint ne iidem isti Vectones, seu Vettones, an diuersi, & an constent sibi auctores, an ne secus.

Durius, inquit Plinius, lapsus per Areuacos, Vaccæosq. disterminatis ab Asturia Vectonibus, a Lusitania Callæcis. Qualis hæc partitio est, disterminatis ab Asturia Vectonibus, a Lusitania Callæcis, si Vectones isto

loco

loco positi Lusitani ex Ptolemæo sunt? Qualis & illa, Et circa Tagum Vettones? si circa Tagum, non ergo ij sunt, qui Durio interfluente ab Asturibus dirimuntur, quique ab eodem ipso Plinio in Citeriori Hispania iuxta Vaccæos collocantur. Si vero ij sunt, minus apte dictum est, & circa Tagum Vettones, cum magis ex re & æque breuiter dici potuisset, & a Tago ad Durium Vettones. Sed tunc, quinam illi essent Vectones non Lusitani, ab Asturia amne Durio disterminati?

Paulo expressius rem indagemus, eruamusque qui sint isti post Vaccæos Durio ab Asturibus disterminati. Percurrat qui velit, in Hispaniæ pictura Durij cursum vsque ex Numantia Pelendonum vrbe, per Areuacos, & eorum vrbeis Vxamam, Saguntiam, Cluniam, & reliquas a Plinio commemoratas. Tum vbi se Areua eorum nominis causa, & origo Durio miscet. Deinde a Pisoraca fluuio Vaccæos, eorumq. ciuitates Pallantiam, Caucam, & illis a Ptolemæo tributas Pintiã, & Sarabrim, & Senticam; quarum Sentica, quæ Zamora existimatur, vicina fluminis angulo est, vbi Estulam fluuium Asturum Durius excipit iuxta Mirandam, cuius in Lusitaniæ descriptione meminimus.

Vectones modo istos iis conterminos, ac Durio ab Asturibus disterminatos quæramus. Nulli apparent, nisi qui ab illo, quem

dixi,

dixi, Durij angulo introrsus cuneato, per meridianũ fluuij latus ad Carpetanos porriguntur. Siquidem ij a Mirandensibus, qui olim in Asturum validæ gentis ditione fuere, fluuio medio secernuntur. Atqui hi sunt, quos Ptolemæus maxime Orientaleis Lusitanorũ dixit, in quibus Salmanticam, Obilam, & Caperam posuit, vt tractus, per quem meat in Durium Tormis, qui Salmanticam alluit, Vettonum sit, Vaccæis vti ostendimus finitimorum.

Hi etiam, qui & a Strabone, & a Plinio in Hispania citeriori nominantur. Sed hi quid ad Vettones Plinij circa Tagum, interstitio CLX. millium passuum, quæ a Durij iuxta Vaccæos ripa ad Tagum numerantur? Eousque Vettones extendebantur, inquiet aliquis. Non omnino id præter rationem. Strabo enim Tagi narrans originem, ait: Ex Celtiberis autem originem habens, per Vetiones, & Carpetanos, & Lusitanos in æquinoctialem labitur occasum aliquantisper, spatio pari ab Anna, & Bæti fluuiis distans. Sed impedimento est, qui cum Vettonum suorũ vrbeis, Salmanticam, Obilam, & Caperam (vt has solas exempli gratia nominem) diligenter recensuerit, inde ad Tagum, immo etiam ad Annam, ingentem quasi lacunam intermediam, nõ iam Vettonibus, sed Lusitanis proprie ita vocatis oppleuit, Caurio, Norba, Co

larno,

larno, circa Tagũ, aut non longe ab eo sitis, & Emerita ipsa Vettonum, vt dicam postea, metropoli nominatis.

Quid ergo? duæ ne istæ sunt gentes, altera Lusitana, altera nequaquam, sed ad citeriorem pertinens Hispaniam, ambæ nominis similitudine congruentes, an tantum vna? Duas esse asseuerare ego non audeo, sed auctorum varietate, & vnius in scriptura litteræ differentia certe apparet. Omitto Strabonem, cujus in hoc nomine codices mire ludunt, ipsiusne, an scribarum culpa nescio. Modo enim sunt Ouettones, modo Vuettones, modo Ouetiones. Latinorum codices expendamus: vtrobique enim per c t nomen gentis huius apud Plinium scribitur, cum de citeriori loquitur prouincia; sic apud Cæsarem commentario superius citato; sic apud Liuium in quinto quartæ decadis libro, vbi M. Fuluium cum iis, atque Vaccæis, & Celtiberis refert dimicasse; apud Lucanum similiter, atque Silium, quorum verba mox referam. At isti Lusitaniæ circa Tagum Vettones geminato tt scribuntur, vt apud ipsum Plinium ibidem liquet, & in multis saxeis inscriptionibus inueni. quarum duas in libello ad Kebedium Toletanum canonicum nuper posui. nec pigebit modo repetere, etiamsi nimium videatur, quandoquidem hic locus maxime id exposcere mihi videtur. Eboræ

ingens

ingens in ædibus meis cippus ita habet.

L. VOCONIO. L. F.
QVIR. PAVLLO.
AED. Q. II. VIR. VI.
FLAM. ROM. DI-
VOR. ET. AVGG.
PRAEF. COH. I.
LVSIT. ET. COH. I.
VETTONVM.

Id eſt,

L. Voconio Lucij filio Quirina Paullo AEdili quæſtori duumuiro Sextum flamini Romæ diuorum, & Auguſtorum præfecto cohortis primæ Luſitanorum, & cohortis primæ Vettonum.

Emeritæ autem in domo Petri Mexiæ, ſic.

P. AELIO

P. AELIO. VITALI
AVG. LIB. TABVL.
PROVINC. LVSI-
TANIAE. ET. VE-
TTONIAE. STEP-
HANVS. LIB. ET
HERES. PATRO-
NO. FECIT.

Hoc eſt,

Publio AElio Vitali Auguſti liberto tabulario prouinciæ Luſitaniæ & Vettoniæ, Stephanus libertus, & heres patrono fecit.

Sagunti in cœnobio ſanctæ Trinitatis.

SERGIAE. M. F. PE-
REGRINAE. M. SER
GIVS VETTO. A-
MITAE.

Hoc eſt,

Sergiæ Marci filiæ peregrinæ, Marcus Sergius Vetto amitæ.

In

In pago Oliua ex ruinis Caperensibus.

L. PVBLICIVS. L. F.
PAP. THIAMVS. E-
MERIT. AN. XXVII.
H. S. E. S. T. T. L.
CAECILIVS VET-
TO. SODALI CIP-
PVM. D. S. D.

Hoc est,

Lucius Publicius, Lucij filius Papiria Thiamus Emeritensis annorum viginti septē hic situs est. Sit tibi terra leuis. Cæcilius Vetto sodali cippum de suo dedicauit.

In eodem pago alius lapis.

L. DOMITIVS T. F.
GAL. VETTO. OTO
BESANI H. S. E. S. T.
T. L. DOMITIVS
FORTVNAT. PA-
TRONO. D. S. F.

Hoc

Hoc eſt,

Lucius Domitius Titi filius Galeria Vetto Otobeſani hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis, Domitius Fortunatus patrono de ſuo fecit.

Ptolemæus etiam duplici t t hos Luſitanos Vettonas ſcribit Ouettonas. Eſt & alia differentia. nam illi Vectones citerioris prouinciæ mediam ſyllabam productam habẽt: vt oſtendunt duo ſummi poetæ Lucanus, & Silius ille Pharſaliæ lib.4.ita canens:

His præter Latias acies erat impiger Aſtur,
Vectonesq. leues, profugiq. a gente vetuſta
Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis.

Hic autem lib. decimo ſexto de Peloro equo in hunc modum:

Campis.
Vectonum eductum genitrix effuderat Harpe.

Vettones vero Luſitani iuncti Turdulis ad Tagum, ac duplici t t ſcripti, eandem ſyllabam breuem habere comperiuntur ex ipſo Vettoniæ nomine apud Prudentium in Diua Eulalia, clara colonia Vettoniæ. Cum quo facit & Sammonicus Serenus de Vettonica herba, quam a Vettonibus inuentam in Hiſpania dicit Plinius.

Vettonicæ manſus ſiccabit lumina ſuccus.

Dioſcorides Bettonicam appellatam a Romanis ait, cum Keſtron appellent Græci. Breuem itaque ſyllabam eam comperimus: vnde colligi videtur, gentem aliam eſſe Vetto-

C nes,

nes,aliam Vectones. Quæ si opinio recipitur, integra manebit cum Cæsaris, tum Strabonis, tum etiam Plinij auctoritas, Vectones à Lusitania separantum. Scriptura tamen Strabониani codicis emendanda erit, vt vbi Ouettones, vel Vuettones, vel Ouetiones scriptum est, reponatur Ouectones. Verum vacillabit tunc Ptolemæi descriptio, qui Vettones cum Vectonibus nominum similitudine videbitur confudisse, terminumq. Lusitaniæ orientalem partibus nouem cum semisse, & quadraginta & vna, ac fere besse definiens; hoc est per Sarabrin Vaccæorum vrbem, quã Taurum nostræ ætatis docti existimant, ducta linea vsque ad Metallinense oppidũ, olim coloniam, paulove supra. Sin vero opinio, vti noua, explodatur, doceat me aliquis, quinam sint Vettones Durio ab Asturia distermi nati, apud Pliniũ, & qui ab oriente vna cum Carpetanis, Vaccæis, & Callæcis Lusitaniam cingant, apud Strabonem, & cur Ptolemæus, Vettonibus circa Tagum omissis, illorum tantum, qui Durio ab Asturia destinentur, & vsque ad Caperam sunt, mentionem fecerit:

Si ab ea perplexitate extricari possemus, diffusis partim per citeriorem Hispaniã iuxta Carpetanos, & Vaccæos Vettonibus, Durium ex aduerso Asturum adcolentibus, partim circa Tagum iuxta Turdulos, aut ita suppressis Turdulis, vt Vettonum excelleret nomen

men

men vſque ad Anam, vnde Emerita Vettonum clara colonia a ſanctiſſimo, eodemque doctiſſimo Prudentio vocata ſit; iuberem equidem omnes Cæſaris, Liuij, Strabonis, Lucani, Silij, ac Plinij emendare locos, in quibus per litteras ct ſcripti ſunt, & ad duplex tt omneis reducerem, & illos, qui ab Aſturibus Durio ſecernuntur, Luſitania cum Plinio excluderem, terminumq. Luſitaniæ orientalem non tam intus ad citeriorem Hiſpaniam limitarem, ſed a Durij ſecundo flexu, quem ſupra ad Fraxinum notaui, hoc eſt a loco vbi Tormis Salmanticenſium fluuius in Durium ſe condit, & amnis recto iam alueo hodiernam Luſitaniā ingreditur, eamq. diuidit a Callæcis Bracaris, vt auctor eſt Plinius, inde per Rodericopolin, Placentiam, & Caſtra Iulia ad Metallinenſe oppidum, pau loue ſupra lineam dirigerem.

Quod autem ad ſyllabæ menſuram attinet, aut Prudentio, Serenoq. minus fiderem, aut, ſi iniurium hoc eſt, ancipitem eam dicerem; vt permultas obſeruarunt grammatici, apud poetas; quod inſtituti noſtri modo non eſt. Hęreremus tamen rurſus propter Ptolemæū, qui longius, ac penitius a ſeptentrionali capite Luſitaniam extendit, Plinio homine Romano, cui non credere durum eſt, aperte reclamante.

Vſque adeo verum eſt, quod ipſe ait Pli-

nius in fine primi cap. lib. 3. alibi mutato prouinciarum modo; alibi aliis aliunde exordiũ mensuræ capiẽtibus, factum esse, vt nulli duo concinant. Concludamus igitur, Vettones, vel alios esse a Vectonibus, vel si iidem sunt, quod magis probamus, per geminum t t debere scribi: nec omneis ad Lusitaniam pertinere, sed magnam eorũ partem per citerioris Hispaniæ finitimos Carpetanos, atque Vaccæos ad Asturea vsque diffundi, quo illos a Lusitania seiungunt Strabo, atque Plinius, licet non seiungit Ptolemæus; partem alteram Lusitanis cohæsisse, protensa etiam vsque ad Anam nomine, & cum ceteris Lusitanis prouinciam vnam coluisse: nouissime tandem per se prouinciam effecisse Vettoniam, cuius caput, ac metropolis esset Augusta Emerita, alioqui in Turdulis sita: vnde eam sacer Prudentius claram Vettoniæ coloniam appellarit, cum tamen eandem alibi, diuersa respiciens tempora, Lusitanorum caput oppidorum dixit. Factam vero Vettoniam per se prouinciam, ex eoq. tempore cœpisse Vettoniam, & Vettones separatim a Lusitanis scribi, in libello ad Kebedium nuper ostendimus, & ex inscriptionibus paulo ante relatis comprobatur.

DE BARBARIIS.

LOnge minus negotij nobis exhibebunt Barbarij, cum propter obſcuritatem gentis, tum propter ſitum, & eorum ſedes ambiguitate nulla confuſas, a promontorio ex ipſorum nomine vocato vſque ad ſinum Olyſipponenſem. Sed de promontorio poſtea: de nomine propter nouitatem diſquirā aliquantulum. Mihi nonnumquam ſubiit cogitare, cur mons, quem Rabidam vocamus, Barbarius dicatur, & populi circa eum Barbarij; omiſſa Floriani Campenſis ignominioſæ appellationis fabula, ad morum aſperitatem denominationem torquentis. Mei autem inſtituti non eſt hiſtorias per figmenta concinnare. Neque enim Barbari vocantur, ſed Barbarij, vt docet Strabo libro tertio de ſtanno loquens, quod generari dicit in Barbariis ſupra Luſitanos, & in Caſſiteriis inſulis, & e Britannis Maſſiliam deferri: & eodem libro promontorium Barbarium nominat: quo etiam nomine Ptolemæus vtitur.

A Barbaro autem, cum ad ingenium refertur, Barbaricus, non Barbarius deriuatur. Veni igitur in hanc cogitationem: montis huius omnes rupes iaſpideæ ſunt, inueniunturq; inter eas iaſpides albi, purpurei, virides, varij, ac multicolores, ſplendore mirabili. Cæduntur inde columnæ, poſtes, & ſimilia, quæ

vbi accedit politio translucent in tantum, vt speculorum vicem & præbeant, & vincant. At verò terrenum laudatissimo abundat cocco, Emeritensi, quod laudat Plinius, nullo modo cedente. Ex quo tingunt infectores vestem, quam scarlatam, vel granam nostri homines appellant, videlicet a granis, quæ in fruticetis toto eo tractu nascuntur, sicut veteres a vermiculo in iisdē granis innato blattæ simili, vermiculatam vestem dixere, quam recentiores blatteam, coccineam vel purpuream volentes significare: etsi hæ distinctionem capiunt.

Nam purpurea proprie ex sanguine purpurarum, conchyliorum ve fit: coccinea vero ex ipso, quod dixi, cocco. Heinc Suetonius in Neronis luxuriam inuectus, aureo reti, & funibus purpura coccoq. nexis piscatum eum criminatur. Quod recentiori verbo, *blattis funibus*, dixit Eutropius. Multumq. vsi sunt ea voce illius æui scriptores. Ac propter eminentis coloris in vtrisque similitudinem cœperunt ista confundi. Ostendam hoc ex Sidonio Apollinari, non contemnendo poeta, in hoc Anacreontico monstrose deprauato, nostraq. opera, sicut cetera eius auctoris scripta, restituto.

Rutilum thoreuma bisso,
Rutilasq. ferte blattas,
Recoquente quas aheno

Meli-

Meliboea fucat vnda,
Opulentet vt meraco
Bibulum colore vellus,
Perigrina det supellex
Ctesiphontis, & Niphatis
Iuga texta, Belluasq.
Rapidas vacante pano:
Acuit quibus furorem,
Bene ficta plaga cocco,
Iaculoq. ceu forante
Cruor incruentus exit.

In quibus carminibus aperte confundit blattam, purpuram, & coccum. Meliboea namque purpura ex conchis est, vt ostendit Lucretius lib. 2.

Iam tibi Barbaricæ vestes, Melibœaq. fulgens
Purpura, Thessalico concharum tecta colore.

Vbi etiam aduertendum, quas vestes barbaricas dixit Lucretius, peregrinam supellectilem dixisse Apollinarem. Redeamus iam ad institutum. Vestium purpura, cocco, vermiculo, quæ a barbaris terris, id est peregrinis, adlata erant, infectores, Barbaricarij appellari cœperunt, vt patet C, de excusationibus artificum, & de palatinis sac. larg. quod etiã adnotauit Alciatus in treis posteriores libros Codicis. Marianus Scotus in tit. Magistri officiorum, & fabricæ, Barbarios eos vocat.

Etenim isthæc nomina in arius finita, ho-

minum fere officia ſignificant, Sagarius, Caligarius, Limbolarius, & quæ multa alia apud Plautum in Aulularia bonus ille Megadorus enumerat. Sic Barbaricarius, & Barbarius ad harum rerũ officinas, opificesq. pertinent. Populi itaque iſti, de quibus loquimur, Barbarij appellantur. Cogitabam igitur ſi forte a cocco, quod in magna multitudine colligerent, venderentque negociatoribus Romam eam mercem conuecturis, aut forte ipſi baphicæ gnari tingerent, Barbarij fuerint nuncupati. verum hæc ariolando. Quare huic meæ coniecturæ addici lectores neque poſtulo, neque parteis ſuſcepi meo periculo iſtiusmodi appellationum cauſas, originesve tradendi.

DE PRAESVRIS, AVT *Præſuribus*.

IGnobiles, & obſcuri ſunt Præſuri, ab vnoq. auctorum omnium Plinio memorari. Late paterent, an terminis anguſtis concluderentur æque ignotum. In nobiliſſimo illo ſuper Tagum ponte ad Vettoniæ oppidum Alcantaram, inter cetera prouinciæ Luſitaniæ municipia, quæ ſtipem ad pontem conficiendum contuliſſe memoriæ proditum ibi eſt, Pæſures vltimi recenſentur. Quo ſane intelligimus, non longe eos inde eſſe diſcretos:

ſimulq.

ſimulq. emendandum eorum in codicibus Plinianis nomen a ſecunda in tertiam inflexionem. De inſcriptione vero pontis huius, cum vrbeis enarrabimus, tunc agemus.

DE TVRDVLIS VETERIBVS.

CONtra autem Turduli veteres valde celebres, & parẽtes omnium Turdulorũ, qui vlterioris Hiſpanię maximam partem ſuo nomine repleuerũt. Ab iis enim prodijſſe quaſi examina Turdulos, & in Betica, & iuxta Anam forſitan & Turdetanos: indicio eſt ipſum veterum cognomentum. cum enim veteres iſti ſint, reliquos omnes recẽtiores eſſe oportet. Eorum regionem Plinius a Durio dextrorſus Oceanum verſus deſignat; ſiniſtrorſus vero ex dictis ſuperiori capite, Pæſures Turdulis ſubiunctos ab Plinio incolere exiſtimamus. Pomponius, cui in Hiſpaniæ rebus multum eſt merito tribuendum, a Tagi oſtio ad Durium ęos extendit: Ab ijs, inquit, promontoriis ad illam partem, quæ receſſit, ingens flexus aperitur, in eoque ſunt Turduli veteres, Turdulorumq. oppida. Amnes autem Munda in medium fere vltimi promontorij latus effluens, & radices eiuſdem abluens Durius.

QVA-

QVALIS GENS LVSITANI.

EXplicauimus summatim Lusitaniam triplici terminorum differentia: a quibusq; populis ante Gothorum illuuionem, de quibus postea; possessa olim sit, dictum satis. Exigit ordo, vt, qualis nam fuerit ea gens, quibusue moribus, indicemus. Et quidē gentem esse fortem, vt nostra tempora non præoccupemus, antiqui scriptores non tacuere. Diodorus Siculus omnium Celtiberorum fortissimos esse Lusitanos asseruit. Quo loco, vt obiter dicamus, aut legendum, omnium Iberorum, aut Diodorus Iberos omnes Celtiberos appellasse, minus apte est existimandus. Sed, cum statim Lusitanos galeam, ensemq. ferre Celtiberorum more dixerit, absque dubio a Celtiberis eos separat.

Quare magis placet, vt lectio emendetur, legaturq. Omnium Iberorũ. Ceterum ad fortitudinem pertinet, quod Strabo ait, Lusitaniam annis plurimis Romanorum armis oppugnatam. Fortitudinem quoque arguit constans, ac grauissimũ Decimo Bruto Cinnaniēsium responsum, quòd affert lib. 6. Valerius, neque sine animi quodam exulcerati, & forte ex inuidia, dolore. Melius, inquit, sine dubio homines nostri sanguinis hæc dixissent, quam audissent. Vrsit tamen veritas scriptorem ita concludere. Sed illos quidem natura

in huius

in huius grauitatis vestigia deduxit.

Nec ad fortitudinem non pertinet, quod idem Valerius titulo de vafre dictis, aut factis commemorat, non potuisse Sertorium Lusitanos oratione flectere, ne cum vniuersa Romanorum acie vellent cõfligere, donec vellendis equorum duorum caudis notissimũ illud exemplum oculis mirantium obiecit. Vocet Valerius suo libito gentem barbaram, asperam, regi difficilem, his opprobriis parum disciplinæ militaris peritos Lusitanos arguerit, imbelleis, aut ignauos animos iis minime fuisse eadem illa narratione palam prædicat. Multa Liuius tertia, quarta, & quinta decadibus prœlia cum Lusitanis varia fortuna commissa refert. Quamquam suspecta scriptorum Romanorum censeri fides merito possit. Fere enim eleuant, & attenuãt barbarorum, sicuti aiunt, res gestas, suas augent etiam immodice, vitio fortasse priorum.

Diserte Strabo Polybium notauit libro 3. quòd trecentas Celtiberorum vrbeis in Tiberij Gracchi gratiam subuersas ab illo memoriç prodiderit. Nam Imperatores, inquit, & rerum gestarum scriptores, vt ornatiora efficiant negotia, ad hoc mentiendi genus feruntur. Antiatem Valerium non semel ipse Liuius perstringit, vt in numero augẽdo intemperantem, atque immodicum, & precipue circa finem lib. sexti tertię decadis, adeo

nullus inquiens, mentiendi modus est. Ex quo cum pleraque desumpserit, non mirum si fallat similiter.

Expendatur (vt vnum hoc argumentum verbi causa referam) Publij Cornelij Cnei filij Scipionis propraetoris pugna cum Lusitanis, qui deuastata vlteriore Hispania onusti praeda domum redibant, narrata in initio quinti libri quartae decadis. eius ipsius verba recensebo.

Praetor haec gesserat Scipio. Idem propraetor Lusitanos, deuastata vlteriori prouincia, cum ingenti praeda domum redeunteis in ipso itinere adgressus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militum impar, superior aliis: Nam & acie frequenti armatis ad longum, & impeditum turba pecorum agmen, & recenti milite aduersus fessos longo itinere concurrerat. Tertia namque vigilia exierant hostes. Huic nocturno itineri tres diurnae horae accesserant, nec vlla data quiete labori viae praelium exceperat: Itaque principio pugnae vigoris aliquid in corporibus, animisq. fuit. Et turbauerant primo Romanos, deinde aequata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Ioui, si vi fudisset, cecidissetq. hosteis, propraetor vouit. Tandem gradum acrius intulere Romani, cessitq. Lusitanus: deinde prorsus terga dedit. Et cum institissent fugientibus vi-

ctores, ad XII. millia hostium sunt cæsa, capti quingenti quadraginta, omnes ferme equites, & signa militaria capta centum triginta quattuor. De exercitu Romano septuaginta, & tres amissi.

Cui enim Liui disertissime suspectum non sit; in prælio continentium horarum quinque incerto euentu, in quo primo turbatos fuisse ais Romanos, deinde paulisper æquatam pugnam, proprætoremq. in eo discrimi ne ludos vouisse Ioui, quod sane solent ij, qui de victoria desperant, duodecim Lusitanorum cecidisse millia, captos quingentos quadraginta, omnes ferme equites; de Romano vero exercitu tantum amissos treis & septua ginta? Aggressus inquis est proprætor armatorum frequenti acie longum & impeditum turba pecorum agmen, recenti milite fessos longo itinere, accipimus, vt merito credantur Romani Lusitanorum multa millia cecidisse: Sed in duodecim millium clade solos treis & septuaginta amisisse Romanos, nescio an persuadeas.

Quid enim Romanos turbauit? Quid est post quinque horarum spatium incerto euen tu paulisper æquatam fuisse pugnam? Ab hora tertia diei vsque ad octauam incerto euen tu pugnauit Romanus, deinde æquata paulisper pugna est.

Si tam illæsi in prælio erant Romani, si tam

obtusis

obtusis gladiis, & exhausto vigore Lusitani? cur horis continētibus quinque incertus fuit euentus? an non, quia cædebant, & cædebantur? Quid sibi vult, æquatā fuisse pugnam, nisi eatenus inferiores fuisse Romanos? & persuadebis in tanto discrimine, cum Lusitanorum duodecim millia cæsa fuerint, solos treis & septuaginta de Romano exercitu fuisse amissos?

Sed bene quod itinere lōgo fessos, & de tertia vigilia egressos, prædaq. longo agmine impeditos, confessus es, parum alioqui fidei habiturus. Non enim gerebatur res cum fugacibus Armeniis, & ventosi Tigranis exercitu, sed cum Lusitanis assuetis pugnare contra Romanos, quorū forti opera vsus fuerat Hannibal, non modo in Hispania, sed in ipsa etiā Italia, quiq. Lucij Aemilij Pauli proprætoris exercitum apud Lyconem oppidū profligarunt, cæsis vno prœlio sex Romanorum millibus, ceteris intra vallum compulsis, ac ægre castra defendentibus, ac tandem ad modum fugientium magnis itineribus in pacatum agrum reductis. Quod idem testatur Liuius decadis quartæ lib. 7. Vbi etiam aduertant lectores, quàm religiose Romanorum fugam scriptor facundissimus obumbret, ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum perductos memorans.

Orosius certe L. Aemilium cum vniuerso

exerci-

exercitu cæsum interiisse dicit libro 4. cap. 20. de quo alibi diffusius, & cap. 21. Sergium Galbam prætorem à Lusitanis magno prælio victum, vniuerso exercitu amisso, cum paucis vix elapsum euasisse narrat. Ex qua ignominia cum se postea vlcisci Galba statuisset, Lusitanos, qui citra Tagum habitabant, sponte sua se dedentes ad colloquium vocauit, simulans de eorum se commodis acturum. Sed circumpositis militibus, inermes, atque incautos per scelus maximum omneis profligauit. Quæ res, inquit Orosius, postea vniuersæ Hispaniæ propter Romanorum perfidiam causa maximi tumultus fuit.

Trium Lusitaniæ ciuitatum conuocato populo, vt scribit Valerius Maximus libro nono titulo de perfidia, nouem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, partim trucidauit, partim vendidit.

Accusauit acriter M. Cato Sergium Galbam pro interfectis contra interpositam fidē Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obiter in Diuinatione, quod explicat latiuscule Asconius Pedianus, & Liuij epitome lib. 49. & idem Valerius Max. lib. 8. cap. 1.

Nonagesimū autem ętatis annum agebat Cato, cum Galbam accusauit, teste Liuio, decadis 4. lib. 9.

Ab Orosio non discedamus. Is ex Claudio narrat, trecētos Lusitanos cū mille Romanis

pugnam

pugnam commisisse: in qua septuaginta Lusitani, Romani autem trecentũ viginti ceciderint. Cumq. victores sparsi iam, atque securi abiissent, unusq. ex illis longe à ceteris segregatus maneret, à circumfusis equitibus pedes ipse est deprehensus: ille tamen vnius eorum equo lancea perfosso, ipsius equitis vno gladij ictu caput desecuit. Quo facto, ita omneis metu perculsit, vt prospectantibus cunctis ipse contemptius atque ociosus abscederet.

Suppeterent nobis similia fortitudinis exempla, si modestius sua extulissent Romani. Nos autem cum rerum nostrarum scriptores alios non habeamus, ex ijs, siue æquis, siue iniquis cogimur accipere, quantum illis prodere de nobis fuit libitum. Nonnumquam tamen veritas excidit imprudentibus.

A Gallis, & à Lusitanis Romanos per arma grauiter vexatos ait Iulius obsequens capit. decimo quinto de prodigiis, & cap. 40. à Lusitanis exercitum Romanum cæsum. Florus lib. 2. cap. 17. Tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, & Numantinis. neque immerito, quippe solis gentium duces contigerunt. Ex quibus verbis perspicuum fit, duces magnũ ad victoriam afferre momentum: quos cum semper haberent Romani, non mirum, si turbam hominum sine duce incompositam vincerent.

At quo-

At quoties duces contingebant militaris rei non ignari, non tantum ſe iactabant Romani. Eſto indicium vel Luſitanus Viriatus, ſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus, vt idẽ ſcribit Florus, vel Sertorius. Facetus eſt Iuſtinus lib. vlt. In tanta ſæculorum ſerie nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem varia victoria Romanos fatigauit. Adeo feris quam hominibus propriora ſunt ingenia. Quæſo te Iuſtine, cur feris quã hominibus propriora dicis noſtrorum ingenia? Quia annos decem Romanos varia victoria fatigauerunt? Quid? Romanorum, cum Luſitanos variis fatigabant victoriis, ingenia dijs credo quam hominibus exiſtimares. Eſtne, an minime, quod ſuperius dixi, Latinos ſcriptores ſemper vt potuerunt noſtra detrectaſſe? Sed de fortitudine iſthæc ſufficiant.

Mores Strabo, quales ſuo tempore acceperat, diligenter annotauit; neque tunc quidem malos, neque modo nobis erubeſcendos. Quorum multi cum religione mutati ſunt, multi etiam perſeuerant. Ex iis exponam aliquos.

Quòd inſidiatores eos dixit, nemo in peiorem partẽ accipiat. Militare enim vocabulum eſt, vt admonuit Iulius pollux capite 10. Cicero ea re Q. Fabium Maximum laudat libro de officiis primo. Callidum Hannibalem ex gente Pœnorum, ex noſtris ducibus,

Q. Maximum accepimus, facile cælare, tacere, diſſimulare, inſidiari, præripere hoſtium conſilia. Quod ad Luſitanos attinet, Dion Herminij montis incolas Cæſari inſidias paraſſe ait.

Pugio lateri adhæret. Pugionum vſus Hiſpaniæ antiquiſſimus, qui me puero in magno honore viris adhuc erat, paulatim deflu xit ad ſicas, quibus etiam impuberes ante nimis properum enſium vſum ſæpe in ſuam perniciem,& parentum orbitatẽ armantur.

Vnuſquiſque plura fert iacula. Callaicorũ, & Bracarorum etiam nunc plerique ex plebe id ſeruant, cum ad agros egrediuntur, bina ferentes iacula,& quidem amentata.

Quidam vtuntur & haſtilibus. Tranſtaganorum mos hic eſt, etiam pedibus euntium, lanceas ſane longas extra vrbẽ geſtare. Equitibus habiliores ſunt.

Aquæ potores. Id ad noſtrã ætatem etiam magna ex parte durat, præſertim inter nobiles. Certe pueri citra pubertatem abſtemij generatim ſunt. Regibus,ac Principibus noſtris ſollemnis eſt vini abſtinentia.

Ceterum, Spartano ritu degere Luſitanos, & Græco more Hecatombas facere, gymnica certamina exercere, quæq. ſequuntur, omnia eo pertinent, vt Græcam Luſitanorum originem oſtendant. Cetera poſſunt,qui velint, ex ipſo Strabone petere.

Leui

Leui armatura vti Lusitanos, primo belli ciuilis commentario Cæsar asserit. Grauiorem, & quæ Panoplia vocatur, à Romanis Gallis, atque Germanis accepere. Cetratos pugnare pedites, & Cæsar, Liuius, & Silius, & plerique alij attestantur.

Prosequamur & illam Calleciæ partem, quam annexam Lusitaniæ supra memorauimus, videlicet Bracaros ab vrbe gentis capite nominatos. Vetusto hi nomine Gronij dicebantur Pomponio, Plinioque. quamquam in Plinio emendata iam lectio est, & pro Groniis substituti Grauij, ex Silio lib. 1.

Quique super grauios lucentes uoluit arenas,
Infernæ populis referens obliuia Lethes.

Et libro tertio.

Et quos nunc Grauios, uiolato nomine Graium
Oenaæ misere domus.

Plinius quadrifariam partitur, in Helenos, Grauios, Leunos, Seurbos. Adhuc minutius Ptolemæus, in Turdulos, Nemetatos, Cœletinos, Bibalos, Limicos, Gruios, quos alij Grauios, Luangos, Quarquernos, Lubænos, & Narbasos. Sed hæc potius ciuitatum sunt nomina, vt est Aquis Flauiis in columna, de qua suo loco. vbi legitur:

CIVITATES. DECEM
AQVI. FLAVIENSES
AOBRIGENS
BIBALI
COELERINI
EQVAESIL.
INTERAMICI
LIMICI
AEBISOC.
QVARQVERN.
TAMACANI.

Hoc eſt,

Ciuitates decem, Aqui Flauienſes, Aobrigenſes, Bibali, Cœlerini, Equæſilici, Interamici, Limici, Aebiſoci, Quarquerni, Tamacani.

Pomponius vero vno nomine Gronios, ſeu potius Grauios complexus eſt. Addit Iuſtinus Amphilochos, Græcæ originis. Strabo Hellenas, & Amphilocos: & Græcorum ſobolis omnia, dixit Plinius. Nam, præter Teucrū, Telamonis filium, quem ſcribit Iuſtinus ad Callæciam veniſſe, & genti nomen dediſſe, etiam Diomedes, eo delatus, Tyden vrbem condidit, quam propterea Aetolam Silius cognominauit, lib. 3.

Aetolaq. Tyde.

Durio vicinos amni, Spartano ritu degere, Strabo de Luſitanis agens, memoriæ prodidit.

didit. Hecatombas, certamina gymnica, ludos, armis, equis, ceſtibus, & curſu ſolitos celebrare; itemq. coniugia Græcanico ritu: vt abſque dubio Græcam hi populi præ ſe ferant originem.

Liberi patris, atque Olyſſis vetuſtiora ſæcula ſupra memorauimus. Adeo verum eſt, Græcæ originis multa in Hiſpania ſupereſſe veſtigia vt etiam linguæ complura, & vocabula, & Helleniſmi, & pleræq. diphtongi, ipſiq. etiam additi nominibus articuli, eorumque vſus apud nos & ſit, & cuſtodiatur. Aliquando, curioſitatis ſtudio, atque animi cauſa, otio abuſus, ſiluam collegi vocabulorum fere quingentorum, cum ſua dialecto, nobis ex Græco relictorum. quæ perſequi, huius loci nequaquam eſt.

DE MONTIBVS.

Montes nonnullos habet Luſitania: ſed, quorum mentio facienda ſit, Cicum, Barbarium, Iunctum, Herminium, Lunæ montem, Tapiæum, Cordibam, Alcobam, Murum, Maranum, & Iureſſum. Mons Cicus ab Caſtro Marino oppido, Anæq. fluminis exitu incipiens, tamquam Marianorum montium appendix, Algarbij Regnum ſecat, & nonnullis emiſſis fluminibus, in mare propinquum ſe condentibus, ad oppidum Algiazur cum

fluuio eiusdem nominis in occidentalis Oceani littore deficit. De Barbario superius dictum satis.

Lunæ montem, nos Sintriæ, ab oppido appellamus, efficitq. promõtorium illud, quod magnum, siue Olysipponense appellant geographi. In cuius summis rupibus templum est Sanctissimæ Dei Matri sacrum, ab indigenis maxima religione cultum, simulq. cœnobium monachorum, ad S. Hieronymum vitæ institutum referentium, non tam numero, quam morum integritate suspiciendum. Ad radices montis, in ipso promontorij cacumine, quo in Oceanum præcipitatur, templum olim fuit, Soli, & Lunæ sacrum. Cuius modo inter littorales arenas ruinæ tantum extant, & cippi aliquot inscripti, superstitiones antiquæ indices.

Vnus sic habet.

SOLI.ET.LVNAE
CEST.ACIDIVS
PERENNIS
LEG.AVG.
PROPR.PROV.
LVSITANIAE

Hoc est.

Soli, & Lunæ Cestius Acidius Perennis Legatus

gatus Augustalis Proprætor prouinciæ Lusitaniæ.

Alter autem sic.

SOLI. AETERNO. LVNAE
PRO. AETERNITATE. IMPERII
ET.SALVTE.IMP.CAI... SEPTIMII.SEVERI
ET.IMP.AVG.CAES.M.AVRELII.ANTONINI
AVG. PII
.... CAES.
ET.IVLIAE. AVG. MATRIS. CAES.
DRVSVS.VALERIVS.CAELIANVS
VIATI.VSI.... AVGVSTORVM
CVMV... SVALE.... NI.... SVA
ET. Q. IVLIVS. SATVR. QVAL....
ET. ANTONIVS.........

Hoc est.

Soli æterno, Lunæ; pro æternitate imperij, & salute Imp. Cæs. Septimij Seueri, Augusti Pij, & Imp. Cæs. M. Aurelij Antonini Augusti Pij .... Cæsaris, & Iuliæ Augustæ, Matris Cæsaris, Drusus Valerius Cælianus .... & Q. Iulius Saturninus, & Antonius ... .

Est ibi præterea ingens alius cippus, qui habet supra triginta lineas littera minutiore. ve-

re. verũ iniuria temporis,& aſpergine maris in tantam ſcabritiem deuenit, vt in vnaquaque linea vix litteræ quattuor agnoſcantur. Atque hic eſt locus in quo, qui ſacroſanctæ vetuſtatis inſcriptiones typis in Germania edendas curauerunt, erutas fuiſſe aiunt quadratas columnas tres,in quarum vna vaticinium Sibyllæ contineri aſſerunt.

VOLVENTVR SAXA LITTERIS
ET ORDINE RECTIS.

Quod vaticinium ego fictum exiſtimo, & tres illas quadratas columnas tres eſſe cippos, quos dixi, ſunt enim ingentes. Valentinum vero Morauum, fabulæ aſſertorem, virum bonum, negotiatorem ſplendidum, litterarum tamen Latinarum rudem fuiſſe accepi, vt facile fuerit ab impoſtore quodam decipi, & nouæ rei admiratione inductum ſuſpicor voluiſſe Germanos ſuos participare.

DE MONTE TAGRO, ſiue Iuncto.

TAgrum montem, in quo equæ vento concipiunt, Olyſipponi vicinum Varro aſſerit. In fætura, inquit, res incredibilis eſt in Hiſpania, ſed eſt vera, quod in Luſitania ad Oceanum, in ea regione, vbi eſt oppidum

Olyſippo,

Olyſippo, monte Tagro, quædam e vento, certo tempore, concipiunt equæ. Non diſputo de conceptu ex vento, re nobis modo incomperta. Sed, quod ad inſtitutũ meum attinet, mouet mihi ſcrupuli neſcio quid, ſimilitudo Tagri, & Tagi, hoc eſt montis, & fluuij.

Subdubitaui ſæpe, referendum ne eſſet, quod de monte ait, ad amnem, vt pro Tagro monte, amne Tago ſubſtitueremus. Quemadmodum fecit Plinius, qui Circa Olyſipponem oppidum, & Tagum amnem, dixit: & Iuſtinus, In Luſitania, iuxta fluuium Tagum. Sed duæ res impedimento ſunt: altera, quod non bene diceretur, equas concipere amne Tago: altera Columellæ verba mõtem quoque nominantis, tametſi ſacrum, non Tagrũ. Verum, cum id à Varrone acceperit, ad illius lectionem reuocandus vtique eſt. Quod ſi quis opinatur etiam apud Varronem legendum, Monte ſacro, non repugnarem, ſi montem aliquem ſacrum alicubi iſto in loco legeremus. Sacrum montem in Callæcia eſſe nouimus ex Iuſtino. Sacrum & in Luſitania, qui eiuſdem nominis efficit promontorium. Sed horum vterque longiſſime ab Olyſippone diſtat, cum Varro vicinum dicat. Quare non audeo lectionem eius immutare: neque temere in notæ eius auctoribus id faciendum cenſeo.

Nam

Nam, quod Plinius, & Iustinus, Iuxta amnem Tagum, dixere, non tollit, in monte, qui iuxta ipsum amnem sit, idem etiam fieri, vt vere dixerint hi, iuxta amnem, & illi, In monte. Ceterum montem hunc eum esse, quem Iunctum adcolæ vocant, contiguumq. illi Albardum, videtur liquere, ex equiferorum inibi passim multitudine per montem; cum solitarie, tum etiam gregatim errantium. Corporatura illis mediocris, sed firma. soliditas vngularum siccissima pernicitas mirabilis. Quare capti, ac domiti, ad perferendos labores, tam sarcinæ, quàm itineris, ceteris duritia, videlicet rupibus assueti, longe præstant.

Sed, quamquám de conceptu ex vento disputandum a me negaui, referam tamē, quod inquirendæ rei gratia percunctanti, mihi indicatum est. Diuerti ab hinc septennium apud colonum agri Beneuentani, iuxta Tagum: &, cum ab illo quærerem, ecquid de huiuscemodi conceptu, aut sciret ipse, aut ab aliis auditum meminisset, respondit, neq; se, neque vicinos, qui equarias haberent, de ea vmquam re fuisse solicitos.

Tantum, vt equire feminas animaduerterent, admitti eas curare. Se tamen, cum pulchram equam haberet, cuperetq. bene vendibilem in proximas nundinas efficere, ante hinnitum, in Insula, quæ in medio Tago est,

go est, solam inclusisse, vt abundantia pabuli saginaretur. Inuisam post menses duos reperisse grauidam, miratumque, eo quod illuc nũquam accessisset admissarius, euentum expectasse. Septem fere iam menses, cum tulisset vterum, enixa non quidem animal, sed concreti sanguinis informem materiam, abortumq. suspicatum.

De hac equarum genitura aliud noui nihil. miror tamen, vt Virgilium, Siliumq. libro tertio taceam, Varronem doctrina tanta, esse veram asseuerantem, Columellę habitam pro notissima, Plinium constare testatum, nec vno id loco referentem. Verum id inter se agitent physici. Nos ad susceptam materiam reuertamur.

DE MONTE HERMINIO.

HErminium montem, & olim in epistola ad Emmanuelem Sosam, Arruncensis castri præfectum, virum nobilem, & eruditum, & post ad Ioànnem Vasæum, ostendi eum esse, in quo Alacriportus ciuitas, Aruncis, Alacretum, Maruanum, aliaq. oppida non contemnenda sita sunt. Ad cuius radices extant adhuc Meidubrigæ vrbis ruinæ, non procul à Maruano Castro, cuiusque editissimum culmen supra dirutam vrbem, etiam dum veterem appellationem retinet.

Her-

Herminius enim mons vocatur.

Ipſa etiam deſtructa ciuitas a monte, cui ſubiecta eſt, Herminia vulgo dicitur, ſiue, vt Luſitanè loquar, Haraminia. Superſunt tota illa inter montes conualle, hic turres, illic ſuper fluuium pontes, hic ædium nobilium ſtrata pauimenta, etiam Aſarotica, illic ductus aquæ fontanæ, parte alia parietes ſemidiruti, & alia veteris frequentiæ manifeſta indicia. Fodinæ quoque plumbi, aurique, vt indigenæ aiunt, multis locis per latera montis apertæ, vt non immerito Meidubrigenſes Plumbarios Plinius cognominarit. Veni in loci huius notitiam primum ex ipſo ſeruato ad hanc diem montis nomine, conſpectisq. inter ruinas ſepultæ vrbis veſtigijs. Deinde ex collatis Hirtij, aut Oppij verbis in commentario belli Alexandrini, qni eſt ciuilium bellorum quartus, vbi refertur Caſſius Longinus Meidubrigam oppidum, montemq. Herminium, quo Meidubrigenſes confugerant, exgugnaſſe. Eamq. mihi opinionem confirmauit Antonini Pij itinerarium, tribus ab Olyſippone Emeritam poſitis itineribus. Quorum in tertio Meidubriga LXIIII. M. paſſ. diſtat ab Emerita, hoc eſt Hiſpanicis leucis ſedecim. Tot enim modo numerantur. Sic: Poſt Meidubrigam, ad ſeptem Aras, vbi nunc Alacretum eſt oppidum, M. paſſ. XIIII. Plagiaria. M.

p. XX.

p.xx. Emerita M.p.xxx. In ſecundo autem ſic: Poſt ſeptem Aras. Budua. M.p.xII. Eratq. Budua fere M.p.xII. ab eo loco, vbi nunc oppidũ eſt Campi Maioris, extatq. eo loco fanum Virginis matris, ad Botouam appellatum, videlicet Buduæ nominis in Betouæ nomen, facili ex cognatione litterarum deprauatione: A Budua vero Plagiaria. M.p.vIII. Inde Emerita. M.p.xxx. Hoc ita explicandum cenſui, vt ab Emeritæ, ac Meidubrigæ propinquitate acquieſcat lectoris animus, nec titubet de Herminio monte, ac Meidubriga a me modo expoſitis, cum paulo poſt non parum inde remotiorem montem Herminium quoque eſſe oſtendero.

Aio igitur, nominatum, ac celebrem tota Luſitania Stellæ montem, multis oppidis frequentem, multorum fluuiorum patrem, & vbi niues deliquere, ob pabuli abundantiam, maxime pecoroſum, Herminium quoque eſſe, neque obſtare inter modo expoſitum, & hunc Stellam ſine continuis montibus longiuſculum interuallum.

Quod autem Stellæ mons Herminius vocatus quoque ſit, patebit ex libris teſtamentorum, donationum, emptionum, ac venditionum cœnobij Canonicorum ſanctæ Crucis Conimbrigenſis.

In quarta igitur parte libri teſtamentorũ, inſtrumẽto primo, Comes Hẽricus, & Regina

Theraſia

Therasia, Alfonsi Henrici primi Portugaliæ regis parentes ita loquuntur: Facimus chartam donationis, de illa hereditate nomine Sancto Romano, quæ est sita iuxta Senam, sub monte Hermeno. Valde vero notum est, Senam oppidum, oppidumq. Sanctum Romanum, sub Stellæ monte esse, non longe ab insigni oppido, à Cabia Iuliani dicto, & lanificio celebri, de quo alias.

Instrumento octauo eiusdem libri, vbi agitur de hereditate Ansedi, habetur sic: Ego Ansedus de medietate totius nostræ hereditatis, quam habemus in villa Lagaris in territorio Senæ, subtus monte Hermeno.

Instrumento decimotertio, de hereditate Ioannis Garsiæ: De nostra terra, quam habemus in territorio Senæ, subtus monte Hermeno, in loco, qui dicitur Assamassa.

Instrumento quintodecimo, de Sancta Maria de Mesquida. Et est, inquit, sita sub monte Hermeno, in partibus Senæ.

Instrumento duo de vigesimo, de hereditate Pelagij Ariei, sic: De tota illa hereditate, quam habemus in villa Sancti Romani, in loco scilicet, qui dicitur Assamassa, subtus monte Concieiro. Vbi aduertendum, Sanctũ Romanum oppidum, & vicum Assamassam sub monte Hermeno prius dicta, modo sub monte Concieiro collocari: Videlicet, quia Concierus Herminij pars sit, peculiari nomine

ne Sancto Romano, & Assamassæ imminens.

Instrumento vndetrigesimo, de hereditate Sancij Vermuizij, sic est: De tota illa mea hereditate, quam habeo in villa Pallacios, territorio Senæ, sub monte Hermeno.

In secunda vero parte libri venditionum, instrumento primo, de hereditate Menendi Pelagij, ita legitur: In villa, quam vocant Lagares, subtus montem Hermenum, in territorio de Sena.

Instrumento septimo, itemq. duodecimo: In villa Sancti Romani, & in circuitu eius, sub monte Hermeno, discurrente fluuio Aluia. Et alias sæpe.

Semperq. hic mons Hermenus vocatur, non autem Stellæ, quasi nomen hoc recens, nec ita pridem sit impositum. Audiui, à pastoribus inditum, argumento Stellæ, in summitate cuiusdam rupis ab natura effigiatæ.

Hermenij montis incolas à Cæsare Lusitaniam prouinciam post præturam vrbis adepto expugnatos, ad hunc modũ scribit Dion, sub libri trigesimiseptimi finem. Cuius verba, quanta potui fide, ex Græco ita verti: Hoc eodem tempore Faustus, Syllæ filius, agonem monomachiæ pro patre fecit, & populum publico conuiuio excepit, & lauacra, atque oleum gratis præbuit. Et hæc quidem in vrbe facta sunt. Cæsar autem post præturam, Lusitaniæ imperium accepit. Cumq.

potuis-

potuisset latrocinia, quæ semper apud illos erant, tollere sine magno quopiam labore, otium habere noluit. Etenim, gloriæ cupidus, & Pompeio, aliisque, qui ante ipsum multum potuerant, inuidens, nihil paruum animo concipiebat, sed sperabat quidpiam & ipse tunc posse efficere, consulq. statim decerni, & opera ingentia edere. Cum propter alia, tum quia in Gadibus, quando quæsturam gessit, somnium viderat, quasi cum matre coiret, & ab interpretibus, ac diuinis didicerat, in magna se potentia esse futurum. Vnde & effigiem Alexandri ibi in Herculis templo suspensam videns, suspirauit, & conquestus est, quòd nullum adhuc ipse opus magnum fecisset.

Ex eo igitur tempore, cum liceret illi pacem habere, vt dixi, ad montem Herminium versus est. Iussitq. incolas eius in campestria ad habitandum transire, prætextu quidem, ne a munitis locis prodeuntes, latrocinarentur; re autem vera, quod non ignoraret, eos hoc numquam facturos, atque ex hoc belli occasionem caperet. Quod & factum est. Eos igitur ad arma venire compulit. Verum, cum finitimorum quidam, veriti ne etiam in ipsos impetum faceret, filios, & vxores, & alia, quæ chara, ac pretiosa habebant, vltra Dorium clam exportarent, interim dum hoc faciebant, ipse ciuitates illorum occupauit. Et

post

post hæc certamine congressus cum ipsis est, obiicientibusq. armenta sua, ac greges, vt in Romanos ad prædam pecorum dissipatos incurrerent, exercitum trãsmisit, illosq. adortus deuicit. Inter hæc, cum cognouisset eos, qui Herminium montem habitabant, abscessisse, & sibi reuertenti insidiaturos, tunc quidem aliò se contulit, rursus vero exercitum in eos duxit, &, cum præualuisset, ipsos ad Oceanum vsque fugientes, insecutus est. Postea vero quàm illi continentem relinquentes, in insulam quandam traiecère, cum ipse naues non haberet, circa regionem mansit, compactisq. ratibus, partem quandam exercitus aduersus eos misit, multos tamen ibi amisit. Etenim terram quandam è regione insulæ existentem cum aduertisset militum illorum præfectus, eosq. illuc adduxisset perinde ac pedibus transituros, ipse postea, æstus reciprocantis vi coactus, & subductus est, & illos deseruit. Ex illis autem alij quidem egregie se vlti occubuerunt, Publius vero Scæuius solus relictus, & scuto priuatus, adhæc multis vulneribus saucius, in aquam desiliit, ac demum enatauit. Atque hæc quidem tunc sic euenere. Postea vero Cæsar, a Gadibus accersitis nauigiis, in insulam cum toto exercitu transiuit; ipsosq. rei frumentariæ penuria laborantes sine pugna ad deditionem compulit. Atque inde, cum ad Brigantium, Callæ-

ciæ ciuitatem præternauigasset, recto nauigiorum cursu, illos, qui nondum ad id tempus classem viderant, exterruit, ac in potestatem redegit.

Hoc, quod hic narrat Dion, Cæsarem finitimorum Herminij ciuitates inuasisse; cum eo congruit, quod ait Suetonius, Lusitanorum illum quædam oppida hostiliter diripuisse, quamquam neque imperata detrectarent, & portas aduenienti patefacerent: Sed quænam Herminij pars hinc intelligatur, mihi nondum satis liquet. nam ex pecorum gregibus, & armentis, quæ Romanis incolæ, separandi exercitus gratia, obiiciebant, videtur significari Stellæ mons, vt ante dixi, pecorosus: quamquam pars illa vergens ad Meidubrigam oppidum non parum etiam pecoribus abundet.

Vxorum, filiorum, aliarumq. rerũ in pretio habitarum exportatio vltra Durium ad Stellæ montem Durio propinquiorem videtur pertinere. Rursus fuga Herminiensium, & Cæsaris insecutio vsque ad Oceanum, exposito priori loco, monti magis conueniunt. Sed quærendum vtrobique, quænam insula ista fuerit terræ contigua, ad quam siue pedibus, siue natatu, profugi transire potuerint, ad quã similiter & milites traiicere tẽtarint?

Non fuisse Londobrin, cuius meminit Ptolemæus, (Berlengam modo dicimus) indicio

est

est distantia a continente non modica. Et, cũ alia iuxta Lusitaniæ totius littus nulla nostro æuo extet, hæc, de qua Dion loquitur, vel incumbenti violentius mari abrasa, deletaque est, vel certe pæninsula illa oppidi Pænisci iuxta Atouguiam, erit intelligẽda. Nam etiam nunc alueo quingentis passibus lato a continenti seiungitur, qui pedibus æstu cedente trãsitur, redeunte vero insula plane fit, neque adiri vado potest. Et forte illo sæculo fuerit aliquanto maior.

Certe non importuosum esse locum, vt eo Cæsaris classis appellere, & in salo esse potuerit, Piratæ nouere. Qua vna ex causa Ludouicus Athaidius, tractus eius toparcha, vir dignus, de quo sermo longior haberetur, apud Regem Ioannem tertium expositis illius oræ periculis, institit, vt liceret illic sibi castrum firmissimum, operibus, propugnaculis, omniq. ad arcendos piratas necessaria supellectile munitissimum extruere: cuius huiuscemodi inscriptionem præfixit:

Securitati

& Memoriæ

Emmanuelis Lusitan. Regis. Pij. Fel. inuicti. fil.
Ioannes. III. Lusitan. Rex. pius. fel. inuictus
Castrum cũ propugnaculis. ad oppidi munimentum

Atque ad arcendos ab ora maritima Piratas
Petente, & curante
Domino Ludouido Athaidio
Limitis Atougiaci toparcha

Eamq. rem, ne in historia vrbium postea repeteremus, hic oblata occasione, visum est non prætermittere. Epigramma quoque in tanti viri memoriam hoc, qualecumque est, ipsi fecimus.

Hæc infesta prius, Prædones sæpe marini
Qui faciebatis littora, quiq. mare;
Ite alio posthac; longeq. facessite portu:
Longe hic per vastum velificate salum.
Donec Athaidius nostram tutabitur oram,
Stabit & hæc moles pulchra, superba, minax:
Piratis nullas datur hinc auertere prædas.
Nil rapere hac vobis in regione licet.

Ac de Herminio satis iam multa.

DE TAPIÆO MONTE.

TApiæi montis nomen apud scriptorum antiquorum quempiam non legi, inueni tamen in vita sancti Martini, Sauriensis presbyteri, scripta à Saluiano alumno eius familiari. Eam reperi in libro testamentorum, vènditionumq. Cœnobij Canonicorum sanctæ Crucis Conimbrigensis, charta quadragesima sexta. Quod adnotare volui, vt memoriã

sancti

sancti viri, quæ interciderat, renouarem. Quam aliquando spero me editurum, iisdem, quibus scripta est, verbis, vt lectori maiorem fidem faciam. Sed de hoc alibi. Quod ad rem facit, de qua agimus, scriptor ille, qualis qualis est, cum oppidum Saurium iuxta decursum Anæi fluminis in Mundam labentis pæne superflua curiositate describit, ita ait: Ab vrbe Colimbrianorum decimo octauo Austrum versus distat milliario. Ad Orientem sunt Tapiæi montis saxosa cacumina. Et alia, quæ sequuntur. Ex quibus patet Tapiæum montem esse, quem Ansidianum ab oppido nominamus, & inter Rapaciale, & Palumbare oppida excurrit, quiq. à Thomario Conimbrigã euntibus saxoso nimis itinere perquam molestus est. Quod nos in carmine ad Lupum Scintillam testati ita sumus.

Sic ereptaui cliuum lapidose superbum
Ansidiane tuum, sic per sine sole molestos
Anfractus Tapiæe tuos, vergente senecta
Aeger anhelaui.

Summum montis iugum supra Rapaciale oppidum, adhuc, vt ab indigenis didici, portus Tapiæus dicitur.

DE MONTE CORDVBA.

Corduba mons in Portuensi diœcesi nomen adhuc vulgo retinet, nisi quod ru-

sticorum inscitia, primum concise montem Corduã cœpit appellare, postea deprauatius, montem Coruam. De quo, & de Basilicis in eo Saluatoris, ac sancti Michaelis Archangeli, particularis fiet mentio in rebus, ac historia sancti Rodesindi Episcopi, & confessoris, quam etiam aliquando, Deo bene iuuante, ex tenebris in lucem proferendam curabimus.

DE ALCOBA MONTE.

ALcoba mons ex Conimbrigensi diœcesi, per Visensem protensus, in Lamecensi, Muro monti coniungitur, nulla re alia magis clarus, quàm insigni Virginis Arocceņsium parthenone, & fluuiis nobilium piscium troctarum, Lampetrarum, alósarumque, præter alia vulgata genera, feracissimis. Quorum tamen alij in Mundam, alij in Vaccam, in Durium alij se condentes, suorum nominum interitu, dant incrementum alueis alienis.

DE MONTIBVS, MARANO, *Iuresso, Suaio, & Muro.*

MAranum, Iuressum, & Murum, adde, si placet Suaium, ob id tantum referendos putaui, quia Bracarorum prouinciam, ita mediam secant, vt pars, quæ ab iis tendit ad mare, Interduriominia vocetur. De cuius

regionis laudibus, fertilitate, amœnitate, ac salubritate extat opusculum lectione minime indignum. Altera vero pars, quæ vltra eos montes, Minio ab læua relicto, Orientem versus adscendit, Transmontana vulgò appellatur.

Videntur autem hi montes quasi rami esse quidam montis Vindui: cuius Florus, & Orosius meminere. Ptolemæus Vindium vocat, qui ex Pyreneo supra Pompelonem, Cãtabrorum vrbem; per Victoriam, eiusdem gentis ciuitatem, & Geminos Astures late excurrit, donec in duo diuisus cornua; altero Callaicum petit Oceanum, & Nerium promontorium; altero in meridiem flexus, Bracaros; vti dictum est; dissecat iuxta aquas Flauias Lusitanam ingressus ditionem; ac varijs subinde locis nomina quoque varia sortitur.

Finis Libri primi.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Secundus.

DE FLVMINIBVS.

MVLTIS fluminibus irrigatur Lusitania. Id silentio non præterijt Strabo. Regio, inquit, de qua loquimur, felix est, & amnibus magnis, ac paruis irrigua. Qui omnes ab oriente pariter disiuncti à Tago sunt, & maiori ex parte nauigabiles, atque Anæ, Tagi, Mundæ, Vaccæ, Durij, Aui, Limiæ, ac Minij tanta claritas est, vt in eis explicãdis operam insumere superfluum videatur. Sunt tamen singulis quædam peculiaria, quæ lectoribus, vt opinor, non iniucunda sunt futura. Veluti Anæ, tanto flumini, cuniculis se totum condere non semel, alicubi interstitio quadraginta millium passuum, rursusq. impetu maiori renasci. Potu eius ac pastu, ingenita naturæ vi adeo grandescere pecudes, vt Ananis armentis, ac bobus, prima

ex magnitudine palma, in Hispania tribuatur. Cumque piscosissimus amnis sit, pisces tamen eius non tam iucũditate saporis, quàm proceritate commendantur.

Myrtilin vsque a mari subeũt alosæ, & lampetræ, siue mustellas eas, siue fluuiales murenas magis conueniat appellare, vt eas appellauit Tertullianus in libro de pallio, notata Vedij Pollionis immanitate, qui damnata mãcipia viuariis earum immergebat, vt murenarum suctu paullatim absumerentur. Et quidem lampetras Septimiũ intellexisse, indicãt verba, quæ subdit: Terrenæ bestiæ, exedentulæ, exungues, & excornes. Marinæ siquidem murenæ, vt neque terrenæ bestiæ erant nuncupandæ, ita neque exedentulæ sunt, verum dentatæ etiam eminentius. Subeunt & Anam sub Idus Martias vsque ad iam adultam æstatem, Asturiones iusta magnitudine, sed raro maiores, quàm vt bini mulum onerent clitellarium.

DISQVISITIO DE PISCE *Asturione*.

PEto vero a lectoribus hanc veniam, vt isto nouitio excellentis piscis nomine hic me vsum non indignentur, quando medicorum, quorum maxime interest, & eruditorum, qui de piscibus scripserunt, concertatio adhuc finem non reperit, & dissidentium mutuo sen

tentiæ in aliqua certa appellatione, nondum conquiescunt.

Eorum, qui magis ad veritatem accedere videntur, Paulus Iouius Silurum esse existimat. Et sane sunt non pauca quæ fidem videntur facere, si e diuerso non essent alia, quæ manifeste abrogarent. Nam cum Asturionem fateatur, maleficum neque esse, neque esse posse, quia dentibus omnino careat, sic ab natura formatus, quoniam piscibus non alatur, hoc vno argumento, suam de Siluro opinionem tueri non poterit.

Nam Silurus maleficus est, &, vt scribit Plinius lib. nono, capite decimo quinto, grassatur vbicumque est, omne animal appetens, & equos innatantes sæpe demergens. Ad hæc, hamo prehensus, morsu durissimi dentis sæpe hamum frangit, vt in nono historiæ animalium capite trigesimo septimo inquit Aristoteles, quibus nihil alienius ab Asturione commemorari potest.

Præterea eodem loco Aristoteles Silurum fluuiatilem piscem esse ait, quem sequitur Plinius libro nono capite decimo quinto. Cum enim de Thynnorum magnitudine esse locutus, Sunt, inquit, & in quibusdam amnibus non minores, Silurus in Nilo, Esox in Rheno, Attilus in Pado. Et capide decimosexto: Fluuiatilium, Silurus caniculæ exortu sideratur. Libro quoque trigesimo secundo,

capite

capite decimo: Siluri fluuiatilis, qui, & alibi quam in Nilo nascitur carnes impositæ, &c.

Strabo etiam libro decimoseptimo, Siluris abundare Nilum ostendit. Quòd siquis, propter Plinij verba postremo a me posita, Siluri fluuiatilis, ideo dictum existimet, quia sint & marini, qui tamen amnes adscendant, tum alios, tum etiam Nilum, id Strabo de Nilo constanter negat Aristobuli auctoritate lib. decimo quinto. Tradit etiam, inquit, Aristobulus, nullum ex marinis piscibus in Nilum recurrere, præter alosam, & mugilem, & delphinum, propter crocodilos. De Siluro tamquam Nili indigena nihil dixit.

Fluuiatilis ergo est. Asturiones vero pelagici, nisi, quòd pinguioris pabuli gratia, dulces petunt aquas, quibus & pinguescunt, & salsuginis deposita tristitia in obsoniis longe suauiores gustui efficiuntur.

Gulielmus Rôdeletius, laborioso, & docto, de piscibus edito volumine, qui nunc Asturio est, Acipenserem Latinis fuisse contendit, Dorioni Græco auctori Oniscon dictum, Galaxiam Galeno. Sed quid respondebit Plinio, qui libro nono, capite decimo septimo ait: Apud antiquos piscium nobilissimus habitus Acipenser, vnus omnium squamis ad os versis contra aquam nando meat. Nullo nunc in honore est, quod quidem miror, cum sit rarus inuentu, quidam eum Elopem vocant.

Quid

Quid etiam Plutarcho? qui in libro de industria animalium, cum dixisset pisces omnes cauere, ne ventus a tergo incumbens squamas surrigat, cieatque, addidit: Hoc igitur commune piscium est omnium, Acipensere tantum excepto, secundum ventos, & fluctus meat hic, squamæ vulsionem veritus, vt quarum commissuras ad os versas habet. Vbi enim squamæ in Asturione? vt de conuersis ad os sileam.

Nam, quod Rondeletius litem se diremisse autumat, respondens, dictum esse hoc, ab iis, qui Acipenserem eumdem esse cum Elope existimarint; equidem probare non possum. Piscem hunc, cui Asturioni nomen fecerunt neoterici, aut norat Plinius, aut non norat. Plutarchum prætereamus. Non nosse, verisimile non videtur, cum esset omnium marium indigena, & amnium fere omnium in Romano orbe, tum vero in ipsa Italia hospes assiduus. Si norat, & is Acipenser erat, qui poterat, squamas eum non habere, ignorare? Quomodo ergo Acipenseri, non modo squamas, verum ad os versas attribuit? Videlicet dormiens litteris ista mandabat. Non norat fortasse, quoniam rarus inuentu esset. Ita certe Acipenser. Admodum enim raro capi, etiam in libro de fato Cicero testis est, vt asserit in tertio Saturnalium Macrobius. Nam nos eum Ciceronis librum imperfe-

perfectum habemus. Cui ignotum quoque fuisse Acipenserem, indicant ipsiusmet verba. Etenim cum allatum ad Scipionem dixisset, Raro, inquit, admodum capitur, sed est piscis, vt ferunt, in primis nobilis. Et Plutarchus ipso in libro de Anthia sacro pisce apud Homerum, Eratosthenes, inquit, Auratam videtur, Pernicemq. supercilio flauente, sacrumq. dicere. Multi Acipenserem. Nam & hic rarus est, & ægre capitur. Conspicitur autem circa Pamphyliam sæpe. Martialis quoque rarum dicit:

Ad Palatinas Acipensem mittite mensas:
Ambrosias ornent munera rara dapes.

Quis autem vel Plinio, vel Ciceroni, vel etiam Martiali credat, raro capi eum piscem, qui Pado, qui Tiberi, vt nihil amplius dicam, tam familiaris sit? Acipenser autem non tantum rarus admodum, sed etiam omnino peregrinus.

In Halicutico dixit Ouidius,

Tuq. peregrinis Acipenser nobilis vndis.

Sed dolendum, quoniam in hoc versu fragmentum eius libelli nos destituit. Forte enim de Acipensere plenius instrueremur. Illud tamen satis est, peregrinum vocasse piscem, vt ea peregrinitatis appellatio Asterioni conuenire nullo modo queat, pisci perquam domestico.

Caret squamis Acipēser, inquit Rōdeletius.

Hoc

Hoc numquam euincet per Plinium, neque per Nigidium Figulum, naturalium rerum maximum indagatorē, vt eum honoris causſa vocat apud Macrobium Serenus Sammonicus, neque per Plutarchum, neque per Macrobium, ipſumq. Serenum, qui in Seueri principis conuiuio Acipenſerem crebro eſitarit, & quæ de ſquamis ad os verſis à Plinio dicta ſunt, vera eſſe ex Nigidio confirmarit.

At ex Archeſtrati ſententia, Athenæo referente, Galeus Rhodius idem eſt cum eo, qui apud Romanos cum tibiis, & coronis, coronatisque miniſtris cenis inferebatur, vocareturque Acipenſer. ſit ita ſane. Sed oſtendendum erat Rondeletio, Aſturionem Galeum eſſe Rhodium, eumq. eſſe, qui tanta pompa ad menſas deueniret. Quod ille non facit. Immò ille ipſe Galeus Rhodius, potius idem eſſe cum Elope videtur. Nam Elopem, quem in profundo tantum Pamphylio mari paſci, nec niſi raro, ac vix capi, aiunt Columella, & Aelianus, Rhodium quoque eſſe oſtendit ex Varrone Gellius libro ſeptimo capite decimo ſexto, vt Galeus Rhodius, & elops Rhodius idem piſcis ſit, Romanis dictus Acipenſer.

Vnde & Plinius Acipenſerem, quoſdam vocaſſe Elopem dixit. Inter quos fuit Appion Grammaticus, vt refert Athenæus.

Theodorus Gaza, homo non minus Lati-

ne, quàm Græce eruditus, quiq. Græca nomina semper latine quò ad fieri poterat, reddere conatus est, apud Aristotelem de historia animalium libro secundo, capite decimo tertio, Elopem Acipenserem transtulit. De branchiis enim piscium agens Aristoteles, ita scribit: Aliis binæ vtrinque, alteræ simplices, alteræ duplices, vt congro, & sacro, aliis quaternæ vtrinque simplices, vt Acipenseri, dentici, murenæ, anguillæ. Quòd si certi essemus, eundem cum Elope esse Acipenserem, vt vertit Theodorus, & multi dixere Græcorum, hæc vna quaternarum branchiarum nota, satis nobis erat ad excludendum ab Acipenseris nomine Asturionem.

Etenim pro ea mole, tam exiguæ, simplices, & opertæ illi branchiæ sunt, vt branchiis carere sit potius existimandus. Naribus autem refrigeratur, & quam haustu collegit aquã, eam illo semper patentis proni oris foramine reiicit. Verum sitne idem Elops Rhodius, vel Rhodius, vel Pamphylius, siue Galeus Rhodius cum Acipensere, viderint Græci. Certe tam Elops, quàm Acipenser peregrini sunt. Ouidius in superius citato libello, sic ait.

Et pretiosus Elops nostris incognitus vndis,
Tuq. peregrinis Acipenser nobilis vndis.

Quibus Ouidij carminibus adductus Plinius in fine libri trigesimi secundi falli eos dixit, qui Elopem Acipenserem existimassent,

cum diuersi sint, licet & hic, & ille peregrinus.

Asturio autem, vt ante dictum est, in omnibus Romani orbis fluminibus, paullo tamẽ maioribus, atque in Pado, ipsoq. Tiberi tam frequens est, vt parum considerati fuerit hominis, quæ de Acipensere, siue Elope dicta sunt, Asturioni tribuere, & Nigidium, Ciceronem, Plutarchum, ac Plinium, illisq. minores, doctos tamen, & antiquos, tam pueriliter esse alucinatos existimare.

Acipenser igitur, sit, si placet, cartilagineus, sit triangulari corpore, vt eum contendit esse Rondeletius, dummodo sit paruus, vt ait Athenæus, dummodo peregrinus, nec alibi, quàm in Pamphylio, vel in Rhodio mari, & raro, ac vix captus. Asturio certe vulgatissimus piscis esse non potest. Atque hæc responsa sint Rondeletio.

Hermolaus Barbarus, nobilium studiorum gloria insignis, a Paulo Cortesio sententiam rogatus, per epistolam respondit, Asturionem antiquitus Hyccam fuisse, Athenæi testimonio, hac adductus coniectura, quod Hycca porculum significet, & Asturio præsertim adhuc paruus porcelletus ab Italis nominetur, a porco, vel porculo sane per diminutionem facto nomine. Cuius opinionem Sanctus iuuat Ambrosius, in Dominica passione, cum dicit: Gutto, siue gulo porcellum amat, vt comedat. Et in Hexamero, Iudæos

mari-

marinis porcis vesci discit; cùm terrestribus abstineant. Quæ coniectura non tam frigida est, quàm eam Iouius existimauit. Si tamen frigida videatur, calefaciamus nos & verbis Isidori, scriptoris, neque externi, neque tamquam ignobilis contemnendi. Is Etymologiarum libro decimo secundo, capite de piscibus, diserte, & sine vlla ambiguitate, Asturionem modo Italis vocatum, ita describit: Porci marini, qui vulgo vocãtur Suilli, quòd, dum escam quærunt, more suis terram sub aquis fodiunt. Circa guttur enim habent oris officium, &, nisi rostrum arenis immergant, pastum non colligunt. Non potuit neque planius, neque euidentius res aperiri. Rostrũ habet piscis oblongum, instar proboscidis, sub mẽto circa guttur foramen, magis quàm os, dentes autem nullos, neque maxillas. Quare dum pascitur, rostrum limo, soloq. aluei, vt immergat, necesse est, nihil alioqui comprehensurus. Eoq. fit, vt cùm pascitur, limi reuolutio e fundo ad summam aquam pertingens indicium latentis eo loci faciat piscatoribus. Bene igitur piscem nobis expressit Isidorus. Nec tacuit nomen hoc, quo Hispani omnes vtimur. Suillos enim appellamus, siue, vt mere Lusitane dicam, *Soilhos*.

Quod si de Isidori fide dubitabunt, quibus is auctor idoneus non videtur, inter varias de Siluro, Onisco, Galaxia, & Acipensere sen-

tentias, ne videatur absurdum, si etiam nos scrupulum doctis iniiciamus, adductis duobus piscium generibus, qui Asturiones non inepte videri queant. Ex Niliacis piscibus, a Strabone primo loco numeratur Oxyrinchus, ex eo vtique dictus, quòd oblongum, atque acutum rostrum habeat. Talia vero esse Asturionum rostra, indubitatum: nec minus certum, frequentem in Nilo esse capturam.

In Danubio quoque, ac Borysthene, piscis capitur, cuius ita meminit Plinius libro nono capite decimo quinto: Et in Danubio, mari extrahitur Porculo marino simillimus; & in Borysthene memoratur præcipua magnitudo, nullis ossibus, spinisve intersitis, carne prædulci. Emendat eum locum Gelenius, & pro, Mari extrahitur, reponit Mario extrahitur, vt hic piscis ossibus, ac spinis carens, Mario vocetur. Emendandi occasionem sumpsit partim ex eo, quòd, cum illic fluuiatici pisces referantur, marino locus esse non videbatur, partim, quòd hunc Itali, quibus ob salsamenta notus est, Moronem adhuc semilatino appellent nomine. Iouius inter salsamenta prædura, valdeq. rubentia ignoti sibi piscis frustra, Moronem vocat. Sed enim, si tueri veterem lectionem velimus, intelligimus Plinium innominatum reliquisse, signa autem dedisse maximæ cum marino Porculo similitudin is.

dinis. Et capi quidem in Danubio, ac Borysthene, verum a mari extrahi. A mari enim tractus, Danubium, ac Borysthenem subit. Vtro autem modo legamus, non multum refert, nisi quòd Gelenij lectio blandior est, Mari extrahitur, pro trahitur ex mari, & paulò coactior. Quamquam nec sic tota periodus mihi non suspecta est. Desidero enim Plinianæ dictionis iuncturam, & concinnitatem, quæ languida, ac dissoluta hic videtur. Quare donec alius me felicius locum emendet, ego ita legerem. Et in Danubio Mario extrahitur, Porculo marino simillimus, & in Borysthene. Memoratur præcipue magnitudo nullis ossibus, spinisve intersitis, carne prædulci. Hoc videlicet sensu: Præcipue memorari in eo pisce magnitudinem sine ossibus, sine spinis intersitis, carne autem prædulci. Ceterum hunc piscem, siue innominatum, siue Marionem dictum, Hermolaus in Corollario capite de Homotaricho, Antacæum existimat, sortitum nomen hoc ab amne, qui in Mæotin ex regione Antacarum influit. Eos pisces Delphinibus magnitudine pares lib. decimo septimo Strabo asserit. Herodotus autem libro quarto de Borysthene agens, magnitudine cetaceos, spinis carentes, & ad Salsuram dicit optimos. Atqui a Borysthene, Phasi, & Tanai, salsamenta, ex Asturionum ouis salitis, Cauiaria vulgo dicta, & ex dor-

ſuali parte, quæ vocant Schinalia, & pleuras, id eſt, latera, & hypocælia, id eſt, abdominis, pubiſq. partes, per totam Italiam circumferri, vulgatiſſimum eſt.

Ea ſalſamenta, quæ ex Aſturione eſſe omnes fatentur, Hermolaus ex hycca, vel hyſca, id eſt porculo marino, conſtanter affirmat. Hyccam autem, ſiue hyſcam Sturionem Italiæ conſenſu ait appellari. Conſiderent igitur, & expendant eruditi, num Oxyrinchus Strabonis, Mario ſiue innominatus Plinij piſcis, quem Antacæum Hermolaus interpretatur, ipſeq. Strabonis, & Herodoti Antacæus, hycca, ſiue hyſca Athenæi, & porculus, idem omnino piſcis ſit, Sturio, ſiue Aſturio modo vocatus.

Verum, Mario, vel innominati Plinij piſcis, ſitne idem, qui marinus porculus, an alius illi ſimillimus, liquido nobis non diſtinxit Plinius. Mihi ſatis eſt innominatum hunc, vel Marionem, ſiue Antacæum ſine oſſibus, ſine ſpinis, carne autem prædulci, ac ſimillimum marino Porculo indicari. Iam enim hinc habeo, porculum marinum oſſibus ac ſpinis carere, & prædulci eſſe carne. Iſtæc Sturioni ineſſe, qui ignorat, Aſturionem neque vidit, neque guſtauit.

Si vero quis obiiciat, Aſturioni oſſa quædam minime deeſſe, videlicet in capite, huic reſpondero, ea nequaquam vera eſſe oſſa, ſed

callo-

callosam quandam cartilaginem, aut si senior piscis est, eaq. ossa habeat duriuscula, id tam pusillum est, vt pro non ossibus merito haben da sint. Si vero idem est Mario, & Antacæus, & Porculus marinus, immo etiam si diuersus est, simillimus tamen, relinquitur recte nos docuisse Isidorum.

Tot nomina, inquiet aliquis vni pisci? Neminem ea hominum multitudo conturbet. Sapienter enim Plinius loco ante citato. Græcis enim in plerisque nominibus, vti par erit, quando aliis, atque aliis eosdem diuersis appellauere tractus. In Aegypto itaque a rostri efficie Oxyrinchum dixere ad Borysthenẽ, & Mæotim Antacæ gentes sibi domestico Antacæo nomen fecere. Hyccam Græci, vel Hyscam maluerunt. Latini Porculum, & Porcum, nominis ab Isidoro reddita ratione.

Congi latissimum Aethiopiæ regnum, cum suis Regibus, opera, & studio pientissimorum Lusitaniæ Regum, ab idolorum cultu conuersum est, & in Christi religione mira pietate perseuerat. Per eius medium, vt ferunt incolæ, Nili brachium ab ipsis statim fontibus diuisum, tam vasta magnitudine, ac tanto impetu non modo fluit, verum etiam rapitur, vt duodecim millia passuũ latitudo excedat, alueo ad immẽsitatem profundo. In eo iidem pisces, eademq. animalia gignuntur, quæ in brachio illo, quod per Aegyptum meat, pro-

ceriora tamen, & corporum male auctiora omnia. Immanes ibi & Crocodili, & Hippopotami, & aliorum Nilo domesticorum piscium maxima toto flumine multitudo. Asturionum quoque ingens copia, fisci tamen Regij: capitaleq. est, captum piscem Regium ad Regem non deferri. Delatum ipse cui vult donat. Angullum ibi vocant, id est Porcum. Differentiæ tamen causa, Angullum amazi, hoc est aquarum Porcum dicunt.

Duo hinc sumo argumenta. Alterum Nili Aegyptiaci, Oxyrinchos, Asturiones in hoc Aethiopico brachio captos mihi videri. Nam & hic & illic, iidem Nilo familiares immeant, & nascuntur pisces, eademq. reperiuntur animalia. Neque futile videri argumentum debet, cum eodem bis vtatur Plinius libro quinto, capite nono: Tum circa Nili originem ex lacu Nilide, ibi, inquit, pisces reperiuntur Alabetæ, coracini, siluri, Crocodilus quoque. Inde ob argumentum hoc Nili ortus creditus, tum mox, cum aliquot dierum itinere conditum, in Massæsylorum gente dicat erumpere, iisdem animalium argumentis, Nilum agnosci tradit. Cumq. se rursus condiderit viginti dierum desertis, prosilire tandem ad proximos Aethiopas, fonte nigri vocato. Diuidi autem in ramos, vt Aegyptum prætercam, indicio est, Zanaga appellatus amnis iisdem refertus animalibus, quem a Nilo defluere

com-

compertum a nostris est.

Alterum duorum, quæ me sumere dixi argumentorum, Porcorum videlicet nomen, quod illis tribuit Isidorus, Aethiopicarum gentium consensu validius confirmari. Sed vt tandem finiam, si leuioribus coniecturis vsi videamur, interim tamen, dum veritas eruitur, arbitratu suo appellent Itali, ceteræq. nationes, recenti nomine Sturiones, siue potius Asturiones, a Minio Asturiæ flumine, vt apud Clementem Septimū Pont. Max. noster Michael Siluius disseruit, appellemus nos porcos marinos, aut si amphibologiam timemus, quia sunt & alij porci marini, tum Plinio, tum Straboni, simpliciter appellemus Suillos, nomine à mille iam annis, & supra Isidori ætatem, Hispaniæ nostræ peculiari, ac vernaculo. Sed de his nimis multa.

DE CALLIPODE.

CAllipodis meminit solus Ptolemæus, estque is qui in Cetobrigensem, ac Salaciensem sinum ingreditur; ad duodecim millia passuum supra Salaciam, onerariis nauigiis, & celocibus nauigabilis. Nos vulgo Sadanum appellamus. Quod nomen, vt non a fonte, vel ab origine, quasi suum detulit. Sed posteaquam Exarrama, Odiuella, sancta detinentia, diuersis ex locis collecta, torrentium, ac

fluentorum multitudine in animum iustorum opinionem aucti, & in alueum vnum confluentes, paullo supra portum Regium, suis depositis nominibus, honorem illi cesserunt, Sadanus vocari cœpit, ita nomē, id non longē perfert. Sed post sedecim, aut paullo amplius milliaria vsurpatum amittit, Salaciensi æstuario longissimo præoccupatus. Videlicet ne recēs vsurpato nomine, Deæ Salaciæ, ex qua vrbi nomen, de interitu fluuiorum trium superbius se iactaret.

Familiares huic flumini sunt mugiles, tum cephali, tum labiones, barbi, & anguillæ egregio sapore. Bocæ quoque, & minores alij pisces. Atque, vbi salsis intermiscetur vndis, cammarorum, pectinumq. prouentus ingens. Raro lampetræ in eo capiuntur.

DE TAGO.

TAgus, in sinum Olysipponensem ingressus, librum pro sua dignitate poscebat peculiarem. Tot enim vrbes, tot valida, & opulēta oppida, in sinus ambitu, & per vtrasque amnis ripas centum fere millium spatio tantum vetustatem colligenti, idonea modo materia non est.

Quin & multa, quæ de fluuio Strabo prodiderat, ad nos integra non peruenerunt. Indicium est, confusa verborum series. Deinde

pro-

promontorium Baarbarium, & eruptiones Tagi, in quas recti nauium cursus. Sunt autẽ stadia decem. Hoc in loco, & maris infusiones ingruunt, quarum vna vltra stadia quadringenta extẽditur iam dicta. Ea in parte aquantur, &c. Certum corruptum locum, vel hoc testatur. A turri iam dicta. Aqua turri? Nullius enim mentio præcesserat. Et illud: Ea in parte aquantur. Iponlacia. Quibus restituendis locis, cum impar ego sim, expectanda erunt, vel feliciora ingenia, vel exemplaria emendatiora.

Miscetur Tagus marinis aquis in intimo sinu ad oppidum Villam francam. Latitudinem ostij Strabo stadiorum esse viginti tradidit, altitudinem vero permagnam, vt à nauigiis millia decem vectantibus nauigare facile possit. Hoc verum est, nauigaturq. duplici canali, veteri, ac nouo. &, quod ait, in superioribus cãpis ęstus accessione duas diffundi inundationes, vt ad stadia centum & quinquaginta facies extet pelagi, reddaturq. planities tota nauigabilis, hoc nos experimur ab ipso oppido Villa Franca, vsque Beneuentum. Sed insula stadiorum triginta longitudinis, & æqualis fere latitudinis, fertilis, optimisq. vitibus consita, quænam fuerit, assignare non possumus. Multæ ibi sunt insulæ, ac fertilissimæ quidem, sed nullis vinetis consitæ. Frumentariæ enim factæ omnes sunt,

aut

aut pastionibus seruatæ.

Quòd vero dicit, agrum circumcirca bonitate conspicuum, scimus non solum eo loci, sed ex vtroque amnis latere, campos illos, ad Tancos vsque limosis inundationibus tam lætos, ac fecundos effici, vt simplicissima, fereq. nulla a ratione triticum quidem, & hordeũ quinquagesimo ab satione die metatur, singulari terrarũm omniũ exemplo. Statimq. in leuiuscule aratis dicã, an scalptis? millium feratur, vbere ocyssimoq. prouentu, vel inter paucissimos a messe sublata dies, nullo satu, sed sponte seges regerminet, fecunditate restibili.

Vt, quod de Erytheia contra Lusitaniam insula, quæ nusquam modo est, Mela tradidit, longe in his agris, amnisq. insulis contingere copiosius, experimenta demonstrent. Siue frugum vbertas, siue pabuli abundantia requiratur. Tale ingenium glebæ est, quam Tagus inundationibus lætificat, vereq. dixit Strabo: Vicina Tago ceterorum opulentissima sunt oppida.

Amnis quidem piscium feracissimus est, ostreorum redundans. Inter Taganos pisces principatum obtinent Alosæ, & propter bonitatem, & propter copiam. Alterum Alosarum genus, de quo in Aegidio Scallabitano disputaui, Sabogarum, vel Sabellarum, strigosius, insipidiusq. est, præterquam Maio

mense:

mensæ: tunc enim aliquam in eduliis habent gratiam, verum ita vt recentes à flumine, prunis in craticula tostæ, petroselini pultario ex piperi, ac mali medici succo condiantur: Vt merito de his intellexerit Ausonius, cum in Mostella dixit:

Stridentesq. focis obsonia plebis alosas.

Raræ in Tago capiuntur lampetræ, rariores marini porculi, siue Suilli. Iam enim audeo Isidoro niti. At celebris illa auri fama, per omnes poetas vulgatissima, obscuriori modo, ac prope extincta est, cautione legum, ne commotæ arenæ depressiores frumẽtarios agros nocumẽto afficiãt. In testimoniũ tamẽ cantatæ gloriæ, Regũ Lusitanorum scæptrum ex Tagano auro, quo purius reperiri nullum potest, factũ & scimus, & non semel vidimus.

DE TAGI NOMINE.

DE ipso Tagi nomine, cũ aliquid etiam cuperem annotare, nihil inuestiganti oblatum est, quod vllum operæ esse pretium existimarem. Piget autem fabularum, quas Ioannes Annius in fictitium suum Berosum effudit: Tagum dictum fuisse à nomine regis, qui post Brigum in Hispania regnarit. Isidorum demiror, virum magnum, & rerum multarum bene peritum, nec elegantiorum litterarum tam expertem, vt insolenti fastidio sit

a di-

a dicendi testimonio ablegandus. Is Etymologiarũ libro decimo tertio: Tagum, inquit, fluuium Carthago Hispaniæ nuncupauit, ex qua ortus procedit. Fluuius arenis auriferis copiosus, & ob hoc ceteris fluuiis Hispanorum prælatus.

Omitto, quòd non oritur a Carthagine Tagus, siue Carthaginem nouam Hasdrubalis intelligamus, siue veterem Ilercaonum, etiã Hispaniæ, cuius solus meminit Ptolemæus, non autem Cicero, sicut ex non adhibita diligentia existimauit, & adnotauit in Pomponium Vadianus, adducto Ciceronis loco de lege agraria: Tum ipsam veterem Carthaginem vendunt. Cicero enim, quam veterem Carthaginem vocarit, satis aperuit lib. 2. de eadem agraria lege: Et in Africa ipsam veterem Carthaginem vendit.

Verũ hoc omisso, intelligere non possum, quonam modo Tagus a Carthagine sit nuncupatus. Neque tamen mirum, si Isidori coactior, ac contortior etymologia videatur, cũ M. illi Varroni non perbene semper res ea successerit.

Fuit ex nostris, qui alicubi scripserit, Olyssem, quo tempore Olysipponem condidit, a socio Tago, qui in flumen ceciderit, ipsum Tagi nomen fluuio indidisse. Nec abhorrebat a vera similitudine, si antiquitatis fundamento niteretur.

Fateor

Fateor igitur, non nosse me, vnde istæc Tagi originatio processerit. Sed, vnde vnde sit, antiquissimum nomen est: nec aliud flumini fuisse comperitur. Bætin Cirtium ab incolis appellatum, scribit Liuius. Græcorum quidam, Tartessum dixere, vt Stesichorus apud Strabonem. Stephanus ab indigenis Percen vocari tradit.

Tago nulla nominis contigit mutatio, neque apud Græcos, neque apud Latinos. Esse vero nomen vetustissimũ, etiam viris proprium, in Latio, ostendit Virgilius Aeneidos lib. 9.

Dũ trepidant, ijt hasta Tago per tẽpus vtrumque.

Hispano quoque Regulo cuidam, nomen idem fuisse, cum rerum in Hispania Carthaginienses potirentur, auctor est Silius lib. primo Hasdrubalis crudelitatem, Tagi reguli sæuum interitum, & serui non minus magnanimam in vindicanda iniusta domini cæde, audaciam, quàm in perferendis ob patratum nobile facinus cruciatibus, generosam patientiam his carminibus prosecutus.

Interea rerum Asdrubali traduntur habenæ,
Occidui qui solis opes, & vulgus Iberum,
Bæticolasq. viros fatis agitabat iniquis,
Tristia corda ducis, simul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat, asper amore
Sanguinis, & metui demens credebat honorem.
Nec nota docilis pœna satiare furores,
Ore excellentem, & spectatum fortibus ausis,

Anti-

Antiqua de stirpe Tagum, superumq. hominũq.
Immemor, erecto suffossum robore, mæstis
Ostentabat ouans populis sine funere reem:
Aurifri Tagus adscito cognomine fontis,
Perque antra, & ripas nymphis vlulatur Iberis.
Mæonium non ille vadum; non Lydia mallet
Stagna sibi, nec qui riguo perfunditur auro
Campum, atque illatis Hermi flauescit arenis.
Primus inire manum, postremus ponere Martem,
Cum rapidum effusis ageret sublimis habenis.

DE MVNDA.

MVnda sequitur, in medium fere vltimi promontorij latus effluens vt Mela tradidit. Inter Durium, atque Tagum, æquis fere ab vtroque spatijs separatus. A Durio Tagus inquit Plinius. CC. M. pass. interueniente Munda.

Non longe oritur, aurifer & ipse, minoribusq. nauigijs aliquatenus, cymbis vero fluuiaticis, vsque Conimbrigam hodiernam, & supra nauigabilis. Abundat Alosis, Lampetris autem vbique scatet laudatissimis, in superioribus etiam Troctis. Rapax est, ac modicis imbribus excrescit ad insaniam.

Agros fœcũdat tritico, hordeo, secale, olyra, milio, panico, & præcipue lini magna copia tenuissimi, & cum quouis optimo conferendi. Non procul Catina opppidum (ita enim

legen-

legendum) vulgo Catima dictum, etiam adhuc extat, in cuius agro fontes illi sunt Plinio libro secũdo memorati, alter omnia respuẽs, alter absorbens, ille quia fere cõmunem cum reliquis naturã habet, miraculo nequaquam est. Hic propter mirabilitatem quotidie a visentibus frequentatur. Feruentiam vulgus appellat.

Vidi egomet cum illò issem cum Alphonso Cardinale principe memorabili, cæsam arborem bene magnam in lacunculum arenæ, in quo ebulliens fons diffunditur pedali altitudine, iniectam, paulatim inter arenas sorberi, & post paruam moram non comparuisse.

Amnis Straboni Muliadas appellatur. Sic enim libro quarto circa medium fere scribit. Deinceps post Tagum nobilissima flumina sunt Muliadas, paruas habens nauigationes. Itidem Vacca fluuius.

DE VACCA FLVVIO.

MEdio fere inter Mundam, & Durium interuallo, Vacca in mare influit & ipse, vt Strabo ait, quemadmodum, & Munda paruas habens nauigationes. Nec longe ortus, alosarum, lampetrarum, troctarumq. ferax. Vacuam illum Strabo vocat, Vacum Ptolemæus. Oritur non peregre, sed paulo supra Alcobam montem collectus, indeq. leni alueo

ueo illapsus multos, nec exiguos fluuios, ac fere parem Agttham in se condit. Iamq. intra modum magnus miscetur mari.

Errore putauere quidam Vaccæos populos ab eo denominatos, cum intra Lusitaniam ortus, latissimis Vaccæorum Tarraconensis prouinciæ populis dare nomen non potuerit. Potius igitur a Vacca oppido, quod fuit iuxta Pyrenæum, vt refert nono etymologiarum libro Isidorus, Vaccæum nomen est factum, & late per citeriorem Hispaniam propagatū.

Sed de Vaccæ fluminis ostio, maritimoq. tractu, inter recensendas vrbes, quod ad rem faciat, non omittemus.

DE DVRIO.

Durius claritate sua, & scriptorum testimonio celebratissimus, aquarum mole Tagum superat, nisi quod compressiore, vt fere inter montes, alueo fluit, Tago per liberos, & planos campos ad ostentationem se dilatate. Hinc apud nos vice prouerbij vsurpatū: Tagus tulit famā, sed Durius vehit aquas.

Ceteris amnibus, Minio excepto, grādiores fert alosas, Lampetras, & Troctas, quas iure præferunt delicatioris gulę æstimatores, Salmonum parcior, & Asturionum.

Nauigatur aduerso amne M. pass. fere centum, vsque ad cataractam, vnde ex rupe lenuncu-

nunculorum adſcenſum impediente, magno fragore præcipitatur. Ingens ibi lampetrarum rupi ſub cadente in arcum aqua oribus adhærentium captura eſt. Locum cum oppidulo, ſanctum Ioannem ad Piſcariam, vulgo appellant.

Nobis adoleſcentibus Martinus Ficaretus iuriſconſultus, & Latinarum litterarum non imperitus, quibus operam non ignauam ſub Politiano Florentiæ dederat, cum intelligeret, amota cataracta, poſſe cymbas vſque ad maxime frumentarios Sarabris, Senticæq. agros paruo negotio ſubuehi, & frumento onuſtas prono amne redire, non minima laxioris annonæ prætenta ſpe, patriæ emolumento, rege permittente, priuatus ipſe, & impari tantæ rei cenſu, moliri opus attentauit, bonamque obſtaculi partem ſummo labore irruperat.

Verum illudentibus optimo viro, vel qui ex vetere forte ſimultate nondum illi erant pacati, vel quibus mos eſt, facilius aliorum egregios reprehendere conatus, quàm egregium aliquid ex ſe conari; hominemq. tamquam ſemidelirum, apud Regem criminantibus, neque modo principali munificētia non iuuandum, ſed cœpto temerario etiam prohibendum obloquentibus. Cataractam enim illam, & meatum ſubterraneum non procul a Brigantia vrbe, vbi terræ, & rupibus merſus

amnis æstiuo tempore fere per mille passus subterlabitur, diuinum non sine prouidentia esse opificium, negata Hispanis in mediam Lusitaniam vsque ex Vaccæis ea illabendi facultate. Quasi vero vna illa rupe totius patriæ securitas niteretur, tandem familiari sua re attenuatus, interuersoq; æmulorum malignitate regali fauore, desperata perficiendi spe destitit.

Aurum vehere Duriū, si nos ignoraremus a Silio poteramus admoneri, dicente. Hinc certant Pactole tibi, Duriusq. Tagusque. Terris tamen parcitum est, salutari legum interdicto, quemadmodum de Tago ante diximus. Nomen amnis Latini magno consensu Durium appellauere. Ptolemæo Dorias est. Dioni Dorios; Straboni tum Durios; tum Durias.

Non bene quidam miscuerūt Turiam cum Durio, idem ambobus nomen facientes, credo ob Hispanicarum rerum ignorationem, quia Turia non tam celebris est. Fluit autem Turia iuxta Valentiam; de quo Pomponius libro secundo Setabin; & Turiam, & Sucronem non magna excipit flumina. Et Plinius libro tertio capite tertio. Valentia colonia tribus M. pass. a mari remota. Flumen Turia. Ita enim legendum, & apud Pomponium, & apud Plinium, erudite & vere contendit Hermolaus.

Citat

Citat locum Priſcianus lib. quinto, & ſexto ex ſecundo Hiſtoriarum Salluſtij, Inter læuam Mænium, & dextrum flumen Turiam, quod Valētiam paruo interuallo præterfluit. CN. quoque Pompeius in epiſtola ad Senatum (quæ vna cum Salluſtianis fragmētis circūfertur) ex fide veteris codicis, quem apud me habeo. Recepi Galliam, ait; Pyrenæum, Lacetaniam, Indigetes, & primum impetum Sertorij victoris nouis quidem militibus, & multò paucioribus ſuſtinui. Et paulopoſt: Caſtra hoſtium apud Sucronem capta, & prœlium apud flumen Turiam, & Dux hoſtium C. Herennius cum vrbe Valentia, & exercitus deleti ſatis clara vobis ſunt.

Vbi corrupte legitur apud flumen Duriū. Turiam enim vocari id flumen, de quo Pompeius loquitur, oſtendit Plutarchus in Sertorio. Remedia, inquit, in rebus aduerſis, magis claram eius virtutem faciebant, veluti in ea pugna, quæ apud Sucronem contra Pompeium commiſſa eſt, & rurſus in ea quæ apud Turiam aduerſus Metellū ſimul & Pompeiū.

Et adducunt quidam Claudianum in laudibus Serenæ.

Te naſcente, ferunt, per pinguia culta tumentem
Diuitijs vndaſſe Tagum, Callæcia riſit,
Floribus, & roſeis formoſus Turia ripis
Vellere purpureo, paſſim mutauit ouile.

Plerisque tamen viſus poeta eſt non ſatis

œconomiæ proſpexiſſe. Nam cur fluuiũ paruum, & alias ignobilem, prætermiſſis Ibero, Bæti, Ana, Durio, ac Minio maximæ rei, quam efferre geſtiebat, tanta pompa ſeligeret, ac formoſum roſeis ripis vocatum Tago copularet, fluminum Hiſpanorum famæ vulgatiſſimæ, & dotem, quæ peculiaris Bæti eſt, vt ait, Martialis. Aurea qui nitidis vellera tingis aquis, illi tribueret? Quare lectionem emendarunt, & pro Turia ſubſtituerunt Duria, quaſi acceperit Claudianus hoc ex Strabone, qui vt dixi Durion, & Durian appellat, videturq. congruere ſenſui. Nam dixerat Callæcia riſit floribus, adnexuitq. fluuiũ, qui Callæciam, & Luſitaniam dirimit.

Primam autem nominis ſyllabam propter Græcam diphthongon produxiſſe creditur, videlicet homo Græcus. Nos tamen Silium præponimus, qui nomen id non tantum cum flumen ſignificat, verumetiam cum virorum proprium eſt prima ſyllaba breui ſemper enunciat, vt libro quinto.

Quam victor ſub mœnibus ille Sagunti abſtulerat Durio.

Et libro decimoſexto.

Nobilis hunc Durius ſtimulabat in æquore currũ.

Claudiani vero Turiam mutare non audemus, potiusq. circa œconomiam labeculam illi condonandam, quàm audaciæ nimiæ, tum circa declinationem, tum circa menſuram ſylla-

ſyllabæ, adſpergendam tam bono poetæ notam exiſtimamus. Turia igitur, Turia ſit, & Durius ſuo fruatur nomine, vt Latinis placuit. Nam Græci, in recenſendis Latinis virorum, fluuiorum, & vrbium nominibus, mire variant, neque ſibimetipſis conſtant.

DE FLVMINIBVS BRACARORVM.

POſt Durium, quo Luſitanos a Callæcis ſeparari ſupra docuimus per Grauios, qui Bracari poſtea dicti ſunt, fluunt, inquit Pomponius, Auo, Celandus, Næbis, Minius, & cui obliuionis cognomen eſt Limia. Non ſeruauit ordinem Pomponius, ſed ſatis habuit omnes nominare. Ordo ſic habet. Celandus, Auo, Næbis, Limia, Minius, ita enim a Durio ſequuntur. Eſt autem Celandus is fluuius, qui ad oppida Læciam, & Matuſinos mare ingreditur, æſtu iuuante, etiam nauigijs aptus. Auo, ſiue Auus, vt Ptolemæo placuit, notior eſt, & nauigiorum capacior. Næbis is eſt, qui & oppido, & ponti Næbiæ (cuius mentionem facit in itinerario Antoninus) nomen dedit, ſed vbi Cadauo iungitur, ſub Cadaui appellatione exit in mare, ad oppidum Fanũ. Limia nomen retinet. Strabo alterius nominis mentionem facit.

Obliuionis, inquit, fluuius, quem quidam Limæam, alij vero Belionem vocant. Deci-

pitur autem Strabo in eo, quod ait Limiam a Celtiberis, & Vaccæis fluere. Non longe enim oritur, ex paluſtribus quibuſdam locis inter Aquicaldenſem vrbem, & oppidũ Montem Regium, Tractusq. ille vulgo Limia dicitur, & incolæ Limici, vt ex columna Aquiflauienſi, quam ſupra poſui, apparet.

Cognominis obliuionis cauſam, Strabo idẽ prodidit, & nos ab illo, cum de Celticis ad Anam ageremus, ſummatim attigimus: quam tamen, quoniam huic loco propria videtur eſſe, etiam reddemus.

Celtici Luſitani ad Anam pertinentes, & veteres Turduli, cum ſocijs armis ad hæc loca perueniſſent, traiectoq. Limia coorta ſeditione ducem amiſiſſent, palantes ac diſſipati ea in regione conſedere. Quam ob cauſam flumen obliuionis eſt appellatum. Nempe quia expeditionis, quam ſuſceperant, & mutuæ ſeditionis obliti, ibidem poſtea quieuere.

Auxit religionem vanitas, vt crederent a contactis fluuij aquis obliuionẽ incurri, adeo vt cum D. Iunius Brutus cum exercitu eo deueniſſet, & milites fluuium tranſire nollent, raptum ſignifero ſignum ipſe tranſtulerit, & ſic vt tranſgrederentur perſuaſerit, vt in Liuij epitome legimus, & obiter attigit Plutarchus in problematis ſectione trigeſima tertia. Qua ex cauſa Plinius eum fluuium multum fabuloſum appellat.

DE

DE MINIO.

SEquitur Minius, quem Iustinus libro vltimo a Minij frequentibus venis sic vocatũ prodidit. Strabo duo illi nomina tribuit ita scribens. Post hos Bænis. Alij autem Miniũ dicunt. Verũ ego duplicem errorẽ inesse conijcio. Alterũ scripturæ, vt non Bænis, sed Næuis legendũ sit. Alterum situs, vt vicinitas Strabonem fefellerit. Nam diximus ex Pomponio, Næbin fluuium esse Minio, Limiæq. vicinum, qui mixtus Cadauo in Fanuensi littore erumpit. Verum qui velit suo fruatur iudicio.

Ceterum omnes ij fluuij piscium lautiorum feracissimi sunt, Lampetrarum, Alosarum, Troctarum, Troctisalmonum, Iridum, atque Salmonum, in primisq. ipse Minius. Fert Limia Salmones, & Suillos, siue Asturiones, sed minores. Minius vero prægrandi magnitudine & excellenti præstantia. Atque omnes hi, quos hactenus exposui, veteribus Cosmographis noti fuerunt.

DE ALIIS NONNVLLIS *fluminibus.*

SVnt alij, & perquam multi, neque ignobiles. Qui quoniam in maiores influunt, nec suo alueo in mare egrediuntur, Geographiæ scriptoribus, aut ignorati sunt, aut sup-

pressi. Horum aliquot, dignos qui in notitiam veniant hominum nostrorum, referam. Nominibus vbi licuerit priscis, ac Latinis, vbi minus, ijs, quibus modo appellantur, quam maxime potero, barbarie, si qua inerit, mitigata. Cuiuscemodi sunt, Cuda, Tamaca, Naban, Ozecarus, Ancus, Caia, Cania, Scila, Subur, Thera, Sæta.

Cudam Lusitani Coam vocant. Cudam autem vocari, ex inscriptione pontis Alcantaræ, vbi Transcudani notati sunt, animaduerti.

Tamacæ similiter nomen ex Aquiflauiensi columna accepi, vbi Tamacani populi recensentur. Nabanē, & Ozecarum historiæ sanctæ virginis, & martyris Irenes, quæ ante annos octingentos scripta est, acceptos refero. De Nabane alias, cum inter vrbes ad Nabantiam ventum erit.

Ozecarus est, quem Lusitani Zezarum vulgo dicunt. Is Nabanem excipit, & ipse in Tagum erumpit, tanta vi, vt Taganas aquas, ad alteram vsque ripam proscindat, & quasi indignatus, quòd a maiore fluuio extinguatur, fere ad mille passus prono alueo contumaciter mixtioni resistens, a colore dignoscitur. Nam Tagus flauas ac subalbas vehit aquas, hic autem cæruleas, ad nigrorem tendentes. Arbitrantur a multitudine lini, quæ macerandi causa quacumque fluit immergitur, eum traxisse colorem. Quin, & arguti quidam no-

men

men factum inde putant, quod infecti liquoris graueolentia caput tentet.

Anci nomen, ex vita sancti Martini Saurien sis presbyteri, abhinc annos supra quadringentos quinquaginta scripta, accepi. De quo cũ de Tapiæo monte agerẽ, superius memini.

Non tacendus est Subur, de quo a Ioanne Barrho viro nobili, & inter negotia litterato interrogatus respõdi vetus me nomen ignorare. Sed cum Lusitane Soor dicatur, o littera obscure sono inter O, & V, prolata, ausus ego sum Subur formare, interposita, B. Ad similitudinem duorum eodem nomine vocatorum, alterius quidem in Africa, alterius vero in citeriore Hispania.

Nosteritaq. Subur postea Raię iunctus, suburraiæ nomen accepit, quod perfert, donec exit in Tagum,, ibi alosarum mercatura nobis Transtaganis factus celebris.

Seilia nomẽ priscum sortitus est, ab oppido quod præterfluit ditionis Vrbanẽsis cœnobij. Ingrediturq. Mundam, iisdem quibus Munda piscibus abundans.

DE FERTILITATE LVSITANIAE.

DE hodierno huius prouinciæ cultu, deq. eius admirabili tum amœnitate, tum etiam omnis generis frugum copia, atq; vbertate, superuacaneum existimo hic verba face-

re.

re. Quæ autem antiquitus de ea re scriptores varijs in locis tradiderunt longũ esset repetere. Vnum tãtum Athenæi testimoniũ adducã, ex quo facile constare poterit, quàm fecũda, fertilis, ac felix regio hæc de qua agimus semper habita fuerit. Is igitur libro 8. Dipnosophistarum capite primo ita scribit; Vbi Lusitaniæ fertilitatem (est autem regio Iberiæ, quam Hispaniam Romani appellant) declarat Polybius Megalopolitanus: O omnium hominũ optime Timocrates, & scribit libro Historiarum trigesimo quarto, quòd ibi ob optimã aëris temperiem animalia sunt fecunda, atque homines: nec vmquam fructus desunt in ea regione: rosæ enim albæq. violæ, asparagi, resq. huiusmodi non desunt per maius temporis spacium, quàm trium mensium.

At marinum obsonium, quod ad multitudinem, bonitatem, pulchritudinemq. spectat, maxime differt ab eo, quod est in nostro mari. Nam & hordei siclus, qui medimnum continet, drachma venundatur, & tritici nouem Alexandrinis obolis, vini metreta drachma: hœdus mediocris, obolo: sic & lepus: at agnis trium, vel quattuor obolorum pretium esse consueuit.

Sus, qui ad centum librarum pondus accedat, quinque drachmis in cœnas emitur, ouisque duabus, ac ficuum talentum tribus obolis emitur.

Vitu-

Vitulus drachmis quinque, bos iugo aptus decem. siluestrium vero animalium carnes, neq; pretio quidem vllo dignæ putantur, sed has inter se conferunt, benigneq. admodum vicissim largiuntur, ac mutant.

Nobis vero bonus Larensius Romam Lusitania adesse facit, quotidieq. variis implet bonis, vt cum suauitate, magnificentiaq. omnia conficiantur, studet, cum nihil domo afferamus, præter sermones.

Finis Libri secundi.

DE AN-

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Tertius.

QVINAM RERVM IN Lusitania potiti olim sint.

QVIBVS subdita fuerit Lusitania ante Carthaginienses, atq; Romanos haud facile dixerim, nisi forte Luscinio regulo putemus, de quo & Culca, Liuius lib. tertio decadis quartæ. Cum is status rerum in Asia, Græciaque, & Macedonia esset, vixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens in Hispania vlteriore coortum est bellum. Marcus Heluius eam prouinciam obtinebat. Is litteris senatum certiorem fecit, Culcam, & Luscinium regulos in armis esse. Cum Culca decem & septem oppida, cum Luscinio validas vrbes Cardonē, & Bardonem, & maritimam oram, quæ nondum animos nudauerat, ad finitimorū motus consurrecturā.

Obſcura nimis hæc ſunt, tædet enim fabularum. Quare catalogum Regum, vel ex ficto Beroſo, vel ab Annio Viterbienſi, vel a ſuperioris ætatis Hiſpanicarum rerum ſcriptoribus excogitatum, illis relinquo, quibus belli iſti concinnatores valde placebunt.

Ego multos per totam Hiſpaniam diuerſis in locis reges, aut potius regulos ſemper fuiſſe exiſtimo. Quales fuere Gargoris, Habides, Argantonius, & Geryones. Etſi Hecateus Hiſtoricus, vt eſt apud Arrianum lib. ſecundo Geryonem nihil ad Hiberiã pertinere tradiderit, ſed potius ad Ambraciam, & Amphilocos, ipſeq. Arrianus neminem extare Hiſpanum dicit, qui id nomen ſciret regibus ſuis fuiſſe.

Verumtamen fuerit, cum multi alij id tradant auctores, neque receptæ antiquitati derogemus. Fuit quoque Theron, cuius in primo Saturnaliorum meminit Macrobius. Mandonius item, & Indibilis apud Liuium decade tertia, quos etiam celebrat Silius. Mandoniũ quidem lib. tertio, in catalogo Hiſpanorum, qui Hannibalis ſequuti ſunt partes. Indibilem autem libro decimo ſexto.

Indibilisq. diu lætus bellare Latinis
Iam ſocius.

Hunc, niſi ego fallor, Polybius libro tertio Andobalem vocat, de Cn. Corn. Scipione loquens, cum inquit, viuos autem cepit Anno

nem

nem Carthaginiensium ducem, & Andobalem Iberorum.

Plutarchus etiam in Scipione, non hos duos solum, verum & Corbin, & Orsuam inuicem patrueles, de regno inter se narrat dissidentes.

Hilermus quoque a M. Fuluio nobiliore captus in prœlio apud Toletum, de quo Liuius lib. 5. decade quarta.

Thurrhus item longe potentissimus omniũ Hispanorũ, vt ait Liuius lib. 10. decade 4. Fuere & alij permulti, quorũ seriem per continuas successiones velle describere, intemperans mentiendi libido mihi videtur, cum maxima eorum pars vetustate nimia exoleuerit, pars, quæ apud auctores nonnullos sparsim reperitur, nihil ad peculiare meum de Lusitania pertineat institutum.

Romanorum, Pœnorumq. prædæ pro vt, aut hi, aut illi plus armis valuere, exposita Hispania fuit, vt Græcos, Iberos, Persas, atque Celtas nouas sedes quærentes, & Phœnices, Tyriosq. ipsos diuitiarum fama inuitatos, ante duarum harum gentium de imperio propagando contentionem prætereamus.

Sub Carthaginiensium ditione, cũ reliqua Hispania fuisse Lusitaniam, sub initia secundi belli punici, ex Liuio cognoscitur. Postea enim quam Romanis Pœni bello fracti, Siciliã reliquerunt, cedentes tempori, compositis

Africæ rebus, Hiſpaniam inuaſere, miſſo cum exercitu Amilcare, cui Barcha cognomen fuit, vna cum Hannibale filio, fere nonum ætatis annum agente, & genero Haſdrubale rerum gerendarum ſocio.

Amilcar igitur bonam Hiſpaniæ partem olim amiſſam, bello recuperauit, nouem circiter annis cum imperio in Hiſpania commoratus. In bello tandem contra Vettones, (ſic enim legendum apud Plutarchum in Hannibale) fortiter pugnans interiit apud Caſtrum Altum. Nam ita Liuius locum cædis eius appellat libro quarto tertiæ decadis.

Quo interfecto, & Hannibale domum reuerſo, ſucceſſit Haſdrubal, qui nouam condidit Carthaginem, vt auctores ſunt Polybius, Mela, & Strabo. Quamquam Silius Italicus ad Teucrum conditorem eam retulit lib. 3.

Dat Carthago viros Teucro fundata vetuſto.

Et ne putemus hoc de altera veteri Carthagine in Hiſpania dictum eſſe, cuius ſolus meminit Ptolemæus, & nos ſuperius cum de Tagi nomine ageremus. Idem Silius libro decimo quinto ad vnguem ſitum, & portum deſcribit his carminibus.

Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetuſto.
Nomen Carthago, Tyrios tenet incola muros
Vt Lybiæ ſua, ſic terris memorabile Iberis
Hæc caput eſt.

Quæ autem hic Silius canit, explicat co-

piose Liuius libro sexto tertiæ decadis.

Iustinus Teucrum ædificasse, non dicit, sed Hispaniæ littoribus appulsum, loca occupasse, vbi nunc noua Carthago est, inde in Callæciam transiisse. Fieri tamen potuit, vt aliquid ibi manserit ædificij parum frequentis, & sine nomine, à Teucro vsque relictum. Carthaginis enim ipsum nomen, vtramlibet in Hispania intelligas, Teucer ponere nõ potuit, cum nondum vlla extaret Carthago, ad cuius exemplum id nomen sumeret.

Siue enim originem Carthaginis ex Iustino petas, non parum multos post Troiam captam interfluxisse annos intelliges, siue ab Aurelio Cassiodoro, qui cõditam dicit a Tyriis, quod fatentur omnes, sed duce eorum Carchedone, regnante apud Italos Latino Siluio, a capta Troia anni colligentur vltra centum triginta quinque.

Eusebius variat. Alibi enim auctore Philistoo a Zaro, & Carthagine Tyriis conditam dicit, ante Troiæ captionem annis supra triginta. Alibi autem iuxta aliorum opinionem diu post captam Troiam.

Timæus Siculus eodem fere tempore Romam a Romulo, quo Carthaginem a Tyriis tradit fuisse conditam. Non hic addo Virgilium, quia necessario, vt verisimilem faceret fictum Aeneæ ad Didonem aduentum, paulo post Ilij excidium, exorientem facit Carthaginem.

ginem. Eaq. gratia reginam inducit de Teucro ista dicentem.

Atq; equidem Teucrum memini Sidona uenire.

Sed historici aliter, tanta rei est incertitudo. Tamen vt Iustini de Didone, & bubulo corio, seu fabulam, siue historiam, vt receptiorem sequamur, ante Romam conditam, annis septuaginta duobus fundatam a Didone Carthaginem admittamus, ita enim Iustinus.

Velleius autem paterculus libro priore, ante annos quinque & sexaginta, quàm vrbs Roma conderetur, ab Elyssa Tyria, quam quidam inquit, Dido autumant, Carthago conditur.

Seruius vero Grãmaticus super illud, Vrbs antiqua fuit, ante annos septuaginta dixit.

Iam, cum à capta Troia vsque ad conditã Romam anni fuerint quadringenti triginta tres, vt Solinus asserit libro primo capite secundo, si ex iis demas septuaginta duos, quibus Iustinus Carthaginem ait Romam antecessisse; nonne relinquitur Carthaginem anno a capta Troia tercentesimo sexagesimo altero fuisse extructam?

Nulla ergo extabat Carthago, quo tempore, paulo post euersionem Troiæ, Hispaniæ littoribus Teucer applicuit. Nec igitur ei loco Carthaginis nomen potuit imponere. Nisi quis nos doceat alterius peculiaris rei causa id illum confinxisse nomen. Quam ostendi

di non poſſe, ego arbitror.

At Haſdrubal vicum forte parum prius cultum propter loci commoditatem, in vrbis dignitatem auxit, atque muniuit, Carthaginemq. vocatam ad imitationem patriæ Pœnis habitatoribus frequentem reddidit, vt merito vrbis conditor perhibeatur.

Is ergo Haſdrubal conſilio magis, quàm vi regulorum ac principum conciliandis per amicitiam animis Punicum valde auxit imperium, dux arte mira, & Romanis formidoloſa, adeo, vt miſſis ad illum legatis, fœdus percuſſerint, in quo inter cetera cauebatur, ne Carthaginienſibus liceret Iberum fluuium cum armis traiicere, per Hiſpaniæ reliquum, ab Saguntinis tamen abſtinentes, qua vellent progrederentur, vt libro ſecundo retulit Polybius, & in initio decadis tertiæ Liuius.

Sub hoc Imperatore Hannibal vixdum puber, triennio meruit, litteris accerſitus Carthagine. Sed obtruncato Haſdrubale a ſeruo quodam ob iram interfecti ab eo domini, ſicut ſuperius attigimus, cum de Tagi nomine ageremus, dux ab exercitu Hannibal eſt declaratus. Is non modo eam Hiſpaniæ partem, quæ propius Africam eſt, ſed etiam Luſitaniam ſuo iunxit imperio. Fuiſſeq. eum in Luſitania teſtatur, vel oppidum ab ipſo dictum, portus Hannibalis in promontorio ſacro, apud Melam, vel illius verba, quæ re-

fert Liuius primo tertiæ decadis libro: Satis adhuc in vastis Lusitaniæ, Celtiberiæq. montibus pecora consectando, nullum emolumentum tot laborum, periculorumq. vestrorum vidistis.

Cœpto quoque iam terra, mariq. bello militasse pro Hannibale Lusitanos, ostendit Liuius decadis tertiæ libro primo his verbis: Creati Cõsules Cn. Seruilius, & C. Flaminius. Ceterum ne hiberna quidem Romanis quieta erant, vagantibus passim Numidis equitibus, & quæ his impeditiora erant, Celtiberis, Lusitanisque.

Quin Hasdrubal Hannibalis frater, cui relicta erat custodiẽda Hispania, vt eodem libro inquit Liuius, in Lusitaniam ac propius Oceanum concessit.

Cumq. postmodum ad fratrem in Italia bellum gerentem se contulisset, ac duo alij Hasdrubales cum Magone, ac Masanissa in Hispania rem punicam gererent, alterum ex iis Gisgonis filium vltimam Hispaniæ oram, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, hoc est, Transtaganos, & Turdetanos Lusitanos tenuisse apparet. Magonem autem reliquos. Vnde cum ambo ad Hasdrubalem alterum, post factum cum Scipione ad vrbẽ Bætulam prælium, auxilio iam sero deuenissent, capto in commune cõsilio, vt Hasdrubal ad Hannibalem in Italia cum exercitu iret, imminu-

tumq. quod erat Hiſpanis militibus repleretur. Mago traditis Haſdrubali Giſgonis, quibus præerat, copiis, cum grandi pecunia ad conducenda ex Balearibus auxilia eſt profectus. Haſdrubal vero Giſgonis cum exercitu penitus in Luſitaniam abiit, vt ad vltima Hiſpaniæ traducti Hiſpani milites, a tranſitionibus ad Romanos prohiberentur. Hæc ex Liuio ſeptimo tertiæ decadis libro, & in initio octaui. Et poſt prælio victi Carthaginienſes, duce amiſſo in vltimam Hiſpaniæ oram, vſque ad Oceanum compulſi erant.

Hannibalem ſecutos fuiſſe Luſitanos in Italiam, non modo ex Liuio colligimus, ſed id etiam confirmat Silius libro tertio in catalogo populorum, quos ad Italicum bellum Pœnus contraxit.

Hos Viriatus agit, Luſitanumq. remotis
extractum luſtris, primo Viriatus in æuo
Nomen Romanis factum poſt nobile damnis.

Et libro quinto in pugna ad Traſymenum, Tellum ſigniferum, ac nobilem Mamercum ab iis interemptos ita narrat.

Nec fati melior Mamercus, corpore toto
Exoluit pœnas, nulli non ſaucius hoſti.
Namque per aduerſos, qua Luſitania ciebat
Pugnas dira manus, raptũ cũ ſanguine Telli
Signiferi, magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix reuocabat ſigna ſuorum.
Sed furiata choors, auſisq. accenſa ſuperbis,

Quod-

Quodcũque ipsa manus gestabat missile, quidquid
Præbebat tellus, sparsis non peruia telis,
Iniecit pariter pluresq. in corpore nullo.

Libro quoque decimo in memorabili illa Cannensi pugna, C N. Seruilium a Viriato Lusitanorum duce interfectum ait, Viriatum vero ipsum ab Aemilio Paulo Consule.

Incurrebat in arma.
Vincentum Consul: pereundi Martius ardor,
Atque animos iam sola dabat fiducia mortis.
Cum Viriatus agens telis, regnator Iberæ
Magnanimus terræ, iuxta, atque ante ora furẽtis
Obtruncat Pauli fessum certaminis hostem.
Heu dolor, heu lacrymæ, Seruilius optima belli,
Post Paulum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamque cadens leto addidit vno
Inuidiam Cannis, tristem non pertulit iram.
Consul, & insani quamquam contraria venti
Exarmat vis, atque obtendit puluere lucem,
Squalentem rumpens ingestæ toruus arenæ
Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Iberi
Carmina pulsata fundentem barbara cetra
Inuadit, læuæq. fodit vitalia mammæ.

Et ne quem turbet hęc Silij de Viriato Narratio, aduertat alterum fuisse Viriatum hunc, alterum magnũ illum, qui cum Lusitanis aduersus Romanos, annos quattuordecim pugnauit.

Nam hic regulus a poeta perhibetur, ille alter ex pastore, ac venatore latro, & inde

dux exercitus ab omnibus qui de eo scripsere, fuisse narratur. Hic a Paulo Consule Cannensi pugna occisus est, ille alter Seruilij Cæpionis dolo atque insidijs perijt. At inter mortem vnius, atque initium bellorum alterius fluxerunt anni circiter septuaginta, videlicet ab anno conditæ vrbis DXL. ad annũ DCVII.

Iterum siquis vrgeat, quonam modo Silius Viriati nomen mox factum nobile Romanorum damnis asserat? Respondebo non referendum hoc ad priorem Viriatum, quamquam, & ad hunc, qui & ad Trasymenum, & ad Cannas, Romanorum damnis inclaruerat, sed potius ad posteriorem Viriatum ducem maximum. Ideoq. poeta non dixit ducem factum nobilem, sed ipsum nomen Viriatum, ignotum prius, mox, idest post paucos annos, Romanorum damnis factum nobile.

Fuisse vero idem nomen duobus Lusitanis ducibus, diuersis temporibus, non mirabitur, qui vna tempestate, tot Hannibales, & plures aduerterit extitisse Hasdrubales. Præterquã quòd Viriati nomen, nempe a virium magnitudine dictum, vtrique indictum a suis esse potuit, eadem gratia. Vnde & Lucilius Hannibalem Viriatum appellauit, vt est apud Nonium Marcellum.

Finito Punico bello, & a P. Corn. Scipione pulsis Hispania Carthaginiensibus, cum nondum perpacatæ essent prouinciæ, frequenti-

bus

bus eas bellis Romani attriuerunt, interdum victi, maxime interfectis intra mensem duobus fratribus P. & Corn. Scipionibus, sæpius tamen victores.

Quod ad Lusitanos attinet, M. Portius Cato, is qui Censorius cognominatus est, ex Hispania citeriore, quam fuerat sortitus, ad vlteriorem descendisse videtur, si Polybio apud Plutarchum assentiamur.

Lusitaniam certe in officio continuit, metune an beneficijs nō scio. Reperi de eo fragmenta marmorea duo, sed ex quibus nihil certi diuinare potui. Alterum Olysippone in gradibus Palatij, quod est in summa arce.

... M. PORTIVS. M. F. M. N. CATO ...

Idest.

Marcus Portius, Marci filius, Marci nepos Cato. Alterum in agro Sintriensi, in vico cui nomen est Fanum, de quo alias, & est cippi fracti superior pars.

M. PORCIO. M. F. CATONI OBSINGVL EI. ......

Hoc est.

Marco Porcio, Marci filio Catoni ob singularem eius. Post Marci Catonis ex Hispania profectionem, cum multæ in citeriore pro-

uincia ciuitates rebellassent circa vrbis annum DLX. Sex. Digitius Prætor crebra magis quàm digna dictu prœlia fecit, & adeo pleraque aduersa, inquit, Liuius in initio libri quinti quartæ decadis, vt vix dimidium militum, quàm quod acceperat successori tradiderit. Nec dubium fuit quin omnis Hispania sublatura animos fuerit, ni alter prætor P. Cornelius. CN. F. Scipio, trans Iberum multa secunda prœlia fecisset. Quo terrore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor hæc gesserat Scipio. At idem postea Proprætor acerrimũ illud prœliũ cum Lusitanis gessit, de quo superius multa diximus, cum qualisnam gens Lusitanorum esset disputaremus.

L.Corn. Scipione, qui postea Asiaticus appellatus est, & C. Lælio nepote coss. Circa vrbis annum DLXIV. Lusitani L. Aemilium Paulum Proprætorem, cum vniuerso exercitu ceciderunt, in qua pugna ipsum Aemilium interijsse dicit Orosius, qui eum Proconsulem vocat. Nescio quem secutus auctorem.

Non enim interijt, cum post hanc pugnam, iterum collatis signis, ingẽti clade Lusitanos affecerit, & postea bellũ Macedonicum cum magna gloria gesserit, vt idem Orosius fatetur eodem capite, nisi alium existimauerit, constat autem ex Liuio eundem fuisse. Nam quod Orosius illum Proconsulem vocat, id

forte

forte est, quoniam in Hispaniam sibi decretam prouinciam, non cum sex tantum securibus, aliorum Prætorum more, sed cum duodecim honoris causa missus est, ita vt dignitas consularis in imperio eius inesset, vt in ipsius vita narrat Plutarchus.

Sed præstat Liuiũ audire lib. septimo quartæ decadis. Huius triumphi (videlicet M. Acilij Glabrionis de Aetolis) minuit lætitiam, nuntius ex Hispania tristis, aduersa pugna in Vascetanis ductu L. Aemilij Propretoris apud oppidum Lyconem, cum Lusitanis sex millia de exercitu Romano cecidisse, ceteros pauentes intra vallum compulsos ægre castra defendisse, & ad modum fugientium magnis itineribus in agrum pacatum reductos.

Quæsiuit aliquando a me Ioannes Vasæus vir doctus, ac diligens, cum Hispanicarum rerum chronicon commentaretur, quosnam arbitrarer esse Vascetanos, in quibus tam insignem victoriam adepti essent Lusitani.

Respondi, videri mihi lectionem nonnihil fuisse deprauatam, litterarum commercio, legendumq. in Batestanis. Nam solebant nonnulli B. eo sono, quo. V. cum est consonans, pronunciare, vt etiam modo Græci, & Hispanorum plerique. T, vero minutiore littera (qua nunc vtimur) scriptum, facile mutari potuit in C. Vascetanos enim in vlteriore Hispania populos, scire me nullos, immo neque

in citeriore. Vesci oppidum Fauentiam cognominatum legi apud Plinium, in Bætica,& apud Ptolemæum. ex quo Vescitani fieri potuissent, si de oppidanis, non autem de populis sermo esset. At Liuius populos intellexit, in Vascetanis, inquiens, apud oppidum Lyconem. Quod oppidum si extaret, aut saltem nominis vestigium exiguæ esset operæ lectionem veram agnoscere, interea placere mihi Batestanos pro Vascetanis substitui.

Sed vt redeamus ad Liuium circa eiusdem libri finem de P. Iunio Bruto in vlteriorē Hispaniam misso. C N. Manlio. C N. F. Vulsone. M. Fuluio. M. F. Nobiliore Coss. circa vrbis annum DLXV. Profectusq. in Hispaniam est. P. Iunius Proprætor, in qua prouincia prius aliquanto, quàm successor venisset, L. Aemilius Paulus, qui postea regem Persea magna gloria vicit, cū priore anno haud prospere rem gessisset, tumultuario exercitu collecto, signis collatis, cum Lusitanis pugnauit. Fusi, fugatiq. sunt hostes, cæsa decem & octo millia armatorum, tria millia, C C C. capti, & castra expugnata. Huius victoriæ fama, tranquilliores in Hispania res fecit.

Lucium Aemilium Paulū de Lusitanis, propter hanc victoriā triumphasse opinantur nonnulli ex verbis Velleij Paterculi libro priore. Tum Senatus, Populusq. Romanus. L. Aemilium Paulum, qui, & Prætor, & Consul trium-

phaue-

phauerat, virum in tantum laudandũ, in quantum intelligi virtus poteſt. Conſulem creauit filium eius Pauli, qui ad Cannas, &c.

Sed Liuius poſt narratam hanc de Luſitanis victoriam, ſupplicationes, inquit, deinde fuerunt, ex S. C. Quod Lucius Aemilius in Hiſpania proſpere rem geſſiſſet. De triumpho non meminit. Neque Plutarchus in hominis laudem mire propenſus, neque item Capitolinæ M. Verrij Flacci tabulæ.

Onuphrius autem Veronenſis in commentario virorum triumphalium, ex Paterculi a me modo citatis verbis, & baſi Capitolina quadam, atque aliquot nummis non male videtur colligere illum triumphaſſe.

Huius victoriæ fama, inquit Liuius, tranquilliores in Hiſpania res fecit, verum nõ diu. Nam C. Catinio, & L. Manlio in Hiſpanijs Rempub. gerentibus, circa annum ab vrbe condita DLXVIII. in citeriore prouincia Celtiberi, in vlteriore Luſitani armis Romanorum ſocios vexabant, eorumq. agros populabantur. Sp. Poſthumio Albino. Q. Martio Philippo Coſs.

C. ergo Catinius, qui cũ bienio ante Prætor in vlteriorem prouinciam eſſet profectus, & tum ex prorogato imperio eam Proprætore obtineret, in Aſtenſi agro cum Luſitanis ſignis collatis pugnauit. Ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa, vt refert Liuius libro nono quartæ deca-

decadis, ceteri fusi, fugati, castrisq. exuti.

Catinius inde ad Astam oppugnandam legiones duxit, eamq. haud multo maiore certamine cepit, quàm castra, sed dum incautius subit muros, ictus, ex vulnere paucos post dies mortuus est. Qua re cognita Senatus censuit, vt C.Calpurnius Piso, qui erat successurus maturaret proficisci, ne sine imperio prouincia esset.

Profecti igitur, C. Calpurnius Piso in vlteriorem Hispaniam, propter Lusitanorum motus, in citeriorem, L.Quintius Crispinus, primo vere ex hibernis eductas copias, in Bæturia iunxere. Ea est pars Bæticæ a Marianis montibus ad Anam pertingens.

Inde in Carpetaniam, vbi castra erant hostium, progressi sunt, communi animo, consilioq. parati rem gerere, haud procul Hippone, & Toleto vrbibus, inter pabulatores pugna orta est.

Quibus dum vtrimque subuenitur a castris, paulatim omnes copiæ in aciem eductæ sunt. In eo tumultario certamine, & loca sua, & genus pugnæ pro hoste fuere, ait Liuius libro nono decadis quartæ. Duo exercitus Romani fusi, atque in castra compulsi sunt. Non institere perculsis hostes.

Prætores Romani, ne postero die castra oppugnarentur, silentio proximæ noctis tacito signo exercitum abduxerunt.

Luce prima Hispani acie instructa ad vallū accesserunt, vacuaq. præter spem castra ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant diripuerunt, regressiq. in sua castra paucos dies quietis statiuis manserunt. Romanorum sociorumq. in prœlio fuga, & ad quinque millia occisi, quorum se spoliis hostes armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti sunt. Ita Liuius.

Prætores posthac cū omne id tempus contrahendis sociarum ciuitatū auxiliis, recreandisq. ab terrore aduersæ pugnæ militum animis consumpsissent suppleto exercitu iterum collatis signis atrox prœlium inierunt, hinc inflatis recenti victoria Hispanis, illinc Romanis militibus priore ignominia accensis. Cæsi Hispani adeo, vt ex numero supra XXXV. milliū, quattuor millia effugerint, tria tātum millia, qui arma retinuerunt, in propinquum montem se receperint, mille semiermes per agros palati sint.

Romani, sociiq. paulo plus sexcenti, & prouincialium auxiliorum CL. ferme ceciderunt, Tribuni militum quinque amissi, & pauci equites Romani. Pro concione postero die laudati, donatiq. phaleris, catellis, & fibulis, equites, & centuriones, quorum maxime opera fusi essent hostes.

Hæc eo anno, quo App. Claudius. M. Sempronius Coss. fuerunt, sunt gesta.

In se-

In sequenti anno, quo P. Claudius, L. Porcius erant Coss. in Hispania vlteriore, fractis proximo bello Lusitanis, res quietæ fuerunt; vt tradit Liuius.

Ex quo intelligimus prœlia duo, quæ pauló ante retulimus, cum Lusitanis, ac Celtiberis fuisse. Id etiam ex eo patet, quod veteres Prætores C. Calpurnius Piso, & L. Quintius Crispinus, qui eas pugnas pugnauerant, Romam cum rediissent, vtrique magno Patrum consensu triumphus est decretus. Prior C. Calpurnius de Lusitanis, & Celtiberis, paucos post dies L. Quintius ex iisdem Lusitanis, ac Celtiberis triumphauit.

In sequenti anno vlterior Hispania in pace fuit, quia P. Sempronius Longus, cui ea decreta erat, diutino morbo esset implicitus, & nulló lacessente peropportune quieuerant Lusitani. Hæc Liuius in fine libri noni quartæ decadis. Ex quo etiam patet illa tempestate belli, pacisq. momenta præcipue penes Lusitanos fuisse.

Inde Coss. Cn. Bæbio Pamphilo, L. Aemilio Paulo, anno ab vrbe condita DLXXII. P. Manlio Hispania vlterior obuenit, quam & priore prætura obtinuerat, inquit Liuius, quæ tunc P. Sempronij Proprætoris morte, sine imperio fuerat. Is secunda aliquot prœlia cum Lusitanis fecit; quæ Liuius non explicat. A. Posthumio Albino, & Calpurnio Pisone Coss.

Hispa-

Hiſpanias ſortiti Prætores, L. Poſthumius Albinus poſteriorem, citeriorem Tib. Sempronius Gracchus. Qui bene re geſta, centum quinque oppida ad deditionem coegit.

L. autem Poſthumium eadem æſtate in Hiſpania vlteriore bis cum Vaccæis egregie pugnaſſe, & ad xxxv. millia hominum occidiſſe, ſcribit Liuius.

Codicem ego Liuij manu ſcriptum ab amico quodam accepi, in quo non cum Vaccæis, ſed cum Bracaris habebatur; ſicut & in Badiana editione legitur, probante Henrico Glareano docto, ac diligenti homine. Hoc aliquando Ioanni Vaſæo indicaui, eramq in eam lectionem propenſus, videlicet, quia in vlteriore Hiſpania Vaccæi non ſunt, Bracari autem, iuxta vetuſtiorem terminationem, ſicut & noſtro æuo ad Luſitaniã pertinuerint. Quòd ſi ita eſſet, emendari oporteret Liuij quoque epitomen, libro quadrageſimo primo, ac pro Vaccæis, reponendi Bracari.

Verum poſtea expendens Liuij paulo ſuperius verba, vbi ſic ſcribit: Eodem anno in Hiſpania L. Poſthumius, & Tib. Sẽpronius Propræ. comparauerunt ita inter ſe, vt in Vaccæos per Luſitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reuerteretur Gracchus, quòd maius ibi bellum eſſet, in vltima Celtiberiæ penetrauit, non audeo quidquam immutare.

Videtur enim Liuius finẽ conſilij, quo inter

Pro-

Proprætores conuenerat posuisse, nempe. vt in Vaccæos per Lusitaniam iret Albinus, sicut & Tib. ipse Gracchus Mundam vlterioris prouinciæ vrbem oppugnauit, ac cepit. Ita enim e rep. fore vterque existimauit.

Gracchus Prætor ibidem iterum ducenta oppida expugnauit, & cepit. Ibidem, hoc est, in citeriore Hispania, iterum quia iam ibi centum quinque ad deditionē coegerat. ergo in citeriore, non in vlteriore prius legendum.

Quonam igitur modo in vlteriore Hispania gesta res fuisse narratur? Videlicet quia Proprætor vlterioris erat Albinus, & finitimi Lusitanis, Asturibusq. Vaccæi, vti superiore libro, cum terminos Lusitaniæ definiebamus ex Strabone ostendimus, etiam si eas pugnas idem extra Lusitaniam Albinus pugnauerit.

Nisi & illic emendandus Liuij codex sit, vt legatur in Bracaros per Lusitaniam iret Albinus. Nam si cum Vaccæis, & non cum Bracaris, hoc est, cum Lusitanis eæ pugnæ fuissent, quo iure Posthumio Albino de Lusitanis decretus est triumphus, non autē de Vaccæi? Verba Liuij hæc sunt decadis quintæ lib. primo: Triumphi ex hispania, deinde duo continuo acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, sociisque eorum, postero die L. Posthumius de Lusitanis, aliisq. eiusdem regionis Hispanis triumphauit. Docti examinēt. Vnum addam, apud Orosium perperam

mutatas

mutatas esse prouincias. Tiberium enim Sempronium in vlteriore Hispania centum quinque oppida, vt vetus habet codex, non centum quinquaginta, vt vulgata editio ad deditionem coegisse scribit. Eadem autem æstate L. Posthumium in citeriore quadraginta millia hostium bello interfecisse. Triumpharunt anno ab vrbe condita quingentesimo septuagesimo quinto.

Quinto Opimio Nepote. Lucio Posthumio Albino Coss. circa sexcentesimum vrbis annum a Lusitanis per arma vexatos fuisse Romanos scribit Iulius Obsequens in libello de prodigiis. Quamquam Consulum prænomina perperam sint posita. Quinti enim prænomen Opimio fuit, Lucij vero prænomen Posthumio, vt patet ex tabulis Capitolinis, sic Q. Opimius Q. F. Nepos. L. Posthumius. S. P. F. L. N. Albinus.

Posthumio tamen in magistratu mortuo, in eius locũ M. Acilius Glabrio suffectus est. Eodẽ auctore, M. Marcello, & L. Valerio Coss. in Lusitania varie pugnatum. Consentit epitome Liuij lib. 46. Hi autem Coss. M. Claudius Marcellus, & L. Valerius Flaccus fuere anno ab vrbe condita DCI.

His Coss. L. Mummi L. F. L. N. Proprætorem de Lusitanis triumphasse ostendit in Iberico Appianus, & qui in Capitolinas tabulas commentarios edidere.

Mendose legitur apud Eutropium lib. quarto: L. Memmius in Hispania bene pugnauit. Nam cũ hic sit, qui postea a deuictis Achæis, & Corinthiis, Achaicus sit appellatus, certum est, Achaicum L. Mummium L. F. L. N. fuisse, non L. Memmium.

Per hæc ipsa tempora L. Licinio Lucullo, Aulo Posthumio Albino Coss. Hispaniense bellum, cum parum prospere aliquoties gestum, ita confudisset ciuitatem Romanam, vt ne ij quidem inuenirentur, qui aut Tribunatum exciperent, aut legati ire vellent, P. Cornelius Scipio Aemilianus. L. Pauli F. Africani nepos, sed adoptiuus, qui & ipse postea Africanus est appellatus, processit, & excepturum se militiæ genus quodcumque imperatum esset, professus est. Quo exemplo ad militandi studium omnes inuitauit.

Iisdem Coss. Seruius Sulpicius Galba Prætor, male aduersus Lusitanos pugnauit, inquit, Liuij abbreuiator. Quam rem superiori volumine a nobis tactã hic suo loco latius repetere est visum, ex quarto Orosij libro capite trigesimo primo.

Sergius autem Galba Prætor a Lusitanis magno prælio victus est, vniuersoq. exercitu amisso, ipse cum paucis vix elapsus euasit, ex qua ignominia, cum vlcisci se postea Galba statuisset, immane, ac plusquam barbarum facinus perpetrauit. Quod Orosius ita narrat:

Igitur

Igitur in Hispania Sergius Galba Prætor, Lusitanos circa Tagum flumen habitantes, cum voluntarios in deditionem recepisset, per scelus interfecit. Simulans enim de commodis eorum se acturum fore circumpositis militibus, cunctos inermes, incautosq. prostrauit. Quæ res Hispaniæ vniuersæ, propter Romanorum perfidiam, causa maximi tumultus fuit. Valerius Maximus lib. 9. capite de perfidia sic ait. Seruius quoque Galba summæ perfidiæ. Trium enim Lusitaniæ ciuitatũ, conuocato populo, tamquam de commodis eius acturus, nouem millia, in quibus flos iuuentutis consistebat, electa, & armis exuta, partim trucidauit, partim vendidit. Quo facinore maximam cladem (codex manuscriptus habet partem) barbarorum magnitudine criminis antecessit.

Accusauit acriter M. Cato Galbam, pro interfectis cõtra interpositam fidem Lusitanis, vt testatur in Bruto M. Tullius, & obiter in diuinatione, quod explicat apertius Asconius Pædianus, & Liuij epitome libro quadragesimo nono.

Aetatis autem nonagesimum annum agebat Cato teste Liuio decad. quartæ lib. 9. cum Galbam accusauit, ardentissima oratione, quam in Origines suas retulit.

Reus vero Galba, cum se damnari videret cõmplexus duos filios prætextatos, & C. Sul-

pitij filium cuius tutor erat, ita miserabiliter pro se locutus est, vt rogatio antiquaretur.

Misericordia ergo, inquit, lib. 8. cap. 1. Valerius Maximus, illam quæstionem non æquitas texit. Ceterum de prænomine Galbæ, quod alias Seruius, alias autem Sergius habetur, si quis forte inquirat, nescio an facere satis omnino possim.

Nam Cicero loco a me citato Seruium habet. Pædianus, & Orosius Sergium. Epitome Liuij prius Seruium, deinde Sergium. Liuius ipse vbi de accusatione eius meminit Sergium, at libro quinto decadis quintæ cum scribit Galbam impedire conatum, ne de capto Rege Perse, deuictaq. Macedonia. L. Aemilio Paulo triumphus decerneretur, ac M. Seruilium pro L. Aemilio ad populum verba facientem inducit, vbique eum Seruium Sulpicium Galbam nominat.

Valerius Maximus in altero locorum modo citatorũ Sergium, in altero vero Seruium, quemadmodum libro sexto capite quarto, de Scipione cum ait: Seruius Sulpicius Galba, quę varietas in impressis codicibus est. In manu autem scripto, vbique Seruium inuenio.

Plutarchus in Catone Seruilium, quod parum abest a Seruio. Suetonius vero in Galba Cæsare, cuius familiam ab hoc Galba deducit, Sergium semper vocat, familiam, inquit, illustrauit Sergius Galba temporum suorum elo-

eloquentiſſimus,quem tradũt Hiſpaniam obtinentẽ triginta Luſitanorũ millibus perfidia trucidatis, Viriatini belli cauſam extitiſſe, eius quoque filios, alterum Caium, alterum Sergium nominat. Ex quibus Tranquilli locis,in prænomen Sergium pedibus prope iam ibam, niſi me Eutropius libro ſeptimo reuocaſſet. Scripto enim Neronis obitu, huic ait Seruius Galba ſucceſſit antiquiſſimæ nobilitatis Senator. Non ergo quieui donec Dione Græco Auctore conſulto libro quinquageſimoſeptimo inueni Seruium, non Sergium ab illo nominari. Quare magis ad Seruij prænomen animus iam inclinat. Varietatem autem ex compendio ſcribendi eueniſſe puto. Nam prænomina cum fere compendio notentur, factum eſt, vt SER. a quibuſdam Seruius, ab alijs autem Sergius legeretur. Sane tamen SER. magis Seruium notat, quam Sergium, vt mea fert opinio. Ego Sergium prænomen quattuor litteris ſcriberem, ſic. SERG. vt Dionem video feciſſe in initio eiuſdem libri.

Quòd ſi opinioni huic meæ objiciatur etiã tribum. SERGIAM. litteris tantum tribus ſcribi, & Sergiam intelligi, vt in Tarraconenſi cippo vidi. P. FABIO. P. F. SER. LEPIDO. reſpondebo in tam nota tribu nihil opus fuiſſe pluribus litteris;at in prænomine,quod ad hoc, vel ad illud trahi poterat, in Sergio quartam litterã fuiſſe neceſſariam.

Tam ex Suetonio, quàm ex Orosio Seruii Galbæ perfidiam, ac crudelitatem maximi tumultus vniuersæ Hispaniæ, ac demum Viriatini belli causam fuisse didicimus, vt dederit Roma pœnas impuniti Galbæ, qui contra ius, etiam inter extremæ barbariæ hostes, sanctum, & inuiolabile vel nouem millium, vt Valerio placuit, vel millium triginta, vt Tranquillo, nefaria se cæde polluerit, & quem contra summi viri Catonis iustam acrimoniam, trium puerorum misericordia noxa capitali exemerat. Anno igitur ab vrbe condita DCVII. Cn. Cornelio Lentulo. L. Mummio Nepote Coss. Lusitanos Viriatus erexit. De quo hæc Auctores: Florus: Vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subito dux, atque imperator, etsi fortuna cessisset Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere per quattuordecim annos, omnia citra, vltraq. Iberum, & Tagum igni, ferroq. populatus, castra etiam Prætorum, & præsidum aggressus, cum Claudium Vnimanum pene ad internitionem exercitus cecidisset, & insignia, trabeis, & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis tropæa fixisset; tandem eum Fabius Maximus consul oppresserat, sed ab successore Seruilio violata victoria est. Quippequi conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem per fraudem, & insidias, &

dome-

domeſticos percuſſores aggreſſus, hanc hoſti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuiſſe. Iuſtinus: In tanta ſæculorum ſerie, nullus illis dux magnus præter Viriatum fuit, qui annos decem Romanos varia victoria fatigauit. Adeo feris propiora, quàm hominibus ingenia ſunt. Quem ipſum non iudicio populi electum, ſed vt cauendi ſcientem, declinandorumq. periculorum peritum, ſecuti ſunt. Cuius ea virtus, continentiaq. fuit, vt cum conſulares exercitus frequenter vicerit, tantis rebus geſtis, non armorum, non veſtis cultum, non denique victum mutauerit: ſed in eo habitu, quo primum bellare cœpit, perſeuerauerit, vt quiuis gregarius miles, ipſo imperatore etiam opulentior videretur.

Velleius in poſterioris voluminis initio: Triſte deinde, & contumelioſum bellum in Hiſpania, duce latronum Viriato, ſecutum eſt, quod ita varia fortuna geſtum eſt, vt ſæpius Romanorum gereretur aduerſa. Sed interempto Viriato fraude magis, quàm virtute Seruilij Cæpionis, Numantinum grauius exarſit.

Eutropius: Quintus quoque Cæpio ad idem bellum miſſus eſt, quod quidem Viriatus contra Romanos in Luſitania gerebat. Quo metu Viriatus a ſuis interfectus eſt, cum quattuordecim annos Hiſpanias aduerſus Romanos mouiſſet. Paſtor primo fuit, mox latronum

dux,poſtremo tantos ad bellum populos concitauit vt adſertor contra Romanos Hiſpaniæ putaretur.

Plinius in libello de viris Illuſtribus: Viriatus genere Luſitanus, ob paupertatem primo mercennarius, deinde alacritate vector, audacia latro, ad poſtremum dux, bellum aduerſum Romanos ſumpſit, eorumq. Imperatorem Claudium Vnimanum, deinde C. Nigidium oppreſſit. Pacem a Popillio maluit integer petere, quàm victus: & cum alia dediſſet & arma retinerentur, bellum renouauit. Cæpio cum vincere aliter non poſſet duos ſatellites pecunia corrupit, qui Viriatum humi depoſitum perimerent. Quæ victoria, quia empta erat, a ſenatu non fuit probata.

Oroſius libro quinto capite quartó: Viriatus in Hiſpania, genere Luſitanus, homo paſtoralis, & latro, primo inſectando vias, deinde vaſtando prouincias, poſtremo exercitus Prætorum, & conſulum Romanorum vincendo, fugando, ſubigendo maximo terrori Romanis omnibus fuit. Siquidem Iberũ, & Tagum maxima, & diuerſorum locorum flumina late tranſgredienti & peruaganti. C. Vetilius Prætor occurrit. Qui continuo cæſo vſque ad internitionem pæne omni exercitu ſuo, vix ipſe Prætor cum fuga lapſus euaſit. Deinde C. Plautium Prætorem ipſe Viriatus multis prœlijs fractum fugauit. Poſt etiam

Clau-

Claudius Vnimanus cũ magno instructu belli contra Viriatum missus, quasi pro abolenda superiore macula, turpiorem ipse auxit infamiam. Nam congressus cum Viriato vniuersas, quas secũ adduxerat copias, maximasq. vires Romani amisit exercitus. Viriatus trabeas, fasces, ceteraq. insignia Romana, in mõtibus suis tropæa præfixit. Eodem tempore trecenti Lusitani cum mille Romanis in quodam saltu contraxere pugnam, in qua septuaginta Lusitanos, Romanos autem trecentos viginti cecidisse, Claudius refert. Et cum victores Lusitani sparsi ac securi abiissent, vnus ex iis longe a ceteris segregatus, cum a circumfusis equitibus pedes ipse deprehensus, vnius eorũ equo lancea perfosso ipsius equitis ad vnum gladij ictum caput desecuisset, ita omnes metu perculit, vt prospectantibus cunctis ipse contemptius, atque otiosius abscederet. Et paulo post: L. Cæcilio Metello, Q. Fabio Max. Seruiliano Coss. Igitur Fabius consul contra Lusitanos, & Viriatũ dimicans, Bacciam oppidum, quod Viriatus obsidebat, depulsis hostibus liberauit, & in deditionem cum plurimis aliis castellis recepit. Fecit facinus etiam vltimis Barbaris Scythiæ, non dicam Romanæ fidei, & moderationi execrabile. Quingentis enim principibus eorum, quos societate inuitatos, deditionis iure susceperat, manus præcidit. Pompeius sequentis anni Con-

ni Consul fines Numantinorum ingressus accepta maxima clade discessit, non solum exercitu pene omni profligato, verum etiam plurimis nobiliũ, qui ei militiæ aderant, interemptis. Viriatus autem cum per quattuordecim annos Romanos duces, atque exercitus protriuisset, insidijs suorum interfectus est. In hoc solum Romanis circa eum fortiter agentibus, quòd percussores eius indignos præmio iudicarunt.

Sex. Iulius Frontinus stratagematum libro secundo capite quinto: Viriatus ex latrone dux Celtiberorum, cedere se Romanis equitibus simulãs, vsque ad locum voraginosum, & præaltum eos perduxit, & cum ipse per solidos, ac notos sibi transitus euaderet Romanos ignaros locorum, immersosq. limo cecidit. Celtiberorum illum ducem appellat, quoniam non contentus vniuersam Lusitaniam ademisse Romanis, Iberum bella transferens, Celtiberiæ etiam populos occupauit, & aduersus Romanos erexit. Multa alia in libris his magni, ac sapientis ducis argumenta Frontinus de Viriato prodidit, quæ peti inde possunt.

Epitome Liuij lib. 52. Viriatus primum in Hispania, ex pastore venator, & ex venatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus est, & vniuersam Lusitaniam occupauit. M. Vetilium prætorem, fuso eius exercitu, cepit.

Post-

Postquem C. Plautius Prætor nihilo felicius rem gessit, tantumque terrorem is hostis intulit, vt aduersus eum consulari opus esset, & duce & exercitu. Et libro quinquagesimo quarto: Quintus Fabius Proconsul, rebus in Hispania prospere gestis labem imposuit pace cum Viriato æquis conditionibus facta. Viriatus a proditoribus, cōsilio Seruilij Cæpionis interemptus est, & ab exercitu eius multum imploratus, ac nobilissime tumulatus, vir, duxq. maximus per quattuordecim annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior. Hæc scriptores de Viriato, quem omnes latronem, latronumq. ducem fuisse dicunt, quemadmodum Strabo libro tertio. Noster quoque Cicero libro de officiis secundo: Quin etiam leges latronum esse dicuntur, quibus parent, quas obseruent. Itaque propter æquabilem prędæ partitionē, & Bargulus Illyricus, de quo est apud Theopōpum magnas opes habuit, & multo maiores Viriatus Lusitanus, cui quidem exercitus nostri imperatoresq. cesserunt. Quem C. Lælius, is qui sapiens vsurpatur Prætor fregit, & comminuit, ferocitatemq. eius ita repressit, vt facile bellum reliquis traderet.

Vbi quoque aduertendum, quàm Viriati attenuet summus Orator victorias. Cui quidem exercitus nostri imperatoresq. cesserūt: Cesserunt verecunde, inquit quidam, cum

victos

incursiones, ac latrocinium aduersus Romanos, Romanorumq. socios exercebat. Cuius felici audaciæ, cum ex Romanorum recenti iniuria multi fauerent, & copiæ indies maiores accrescerent, iusto tandem exercitu congregato, electus dux, ad bellum iam intrepide, patriamq. liberandam, non autem ad latrocinium processit. Quippe cuius miram virtutem, continentiamq. adeo Iustinus prædicet, vt tantis rebus gestis, neque cultioribus armis, quàm ceteri, sit vsus, neque vestitum, neq; victum mutauerit, vt quiuis gregarius miles ipso imperatore opulentior videretur. Quæ animi moderatio in latronum moribus esse non solet.

Interfecto Seruilij Cæpionis opera a duobus domesticis satellitibus Viriato, cum interfectores eius præmium a Scipione Cõsule peterent, responsum est, numquam Romanis placuisse, imperatores a suis militibus interfici, vt ait Eutropius. Duplicem in eius cæde perfidiam accusat Valerius Max. lib. 9. cap. 6. alterã amicorum eius, quòd eorũ manibus interemptus, alterã Q. Seruilij Cæpionis, quòd is sceleris huius auctor, promissa impunitate fuerit, victoriãq. nõ meruerit, sed emerit. Imperatores igitur Romani, quos Viriatus deuicisse legitur, fuere hi. Prætores C. Vetilius, vt Orosius, siue M. Vetilius, vt epitome Liuij habet. C. Plautius, Cl. Vnimanus.

C.Ni-

C. Nigidius, cum M. Popillio Lænate, tunc Prætore; vt arbitror. Nam consulatum non iniit, nisi post Quintum Seruilium Cæpionē, quo agēte domesticis insidiis periit Viriatus. Cum Popillio ergo, adhuc integer de pace agitauit. Sed quia tradere arma poscebatur, quòd ea res videretur victi esse confessio bellum renouauit. Cum Lælio varie pugnauit: nam si eum Lælius tam fregisset, quàm in eius gratia iactat Cicero, nequaquam censuisset Senatus, vt bellum aduersus Viriatum, non iam per Prætores, sed per Consules administraretur.

Cum Q. Fabio Maximo Consule etiam varie pugnauit. Cum eodem postea Proconsule varie quoque. Quare cum eo Fabius æquis conditionibus pacem fecit, cum tamē bonam ei Lusitaniæ partem ademisset. Vnde labem prospere gestis a se rebus imposuisse Fabius est iudicatus. Proconsul tum erat Fabius, vt patet ex Liuij Epitome. Emendandus est Flori Locus paulo ante citatus. Tandem eum Fabius Maximus Consul oppresserat. Sine dubio enim legendum Proconsul. Nam Fabius anno vrbis DCXII. Consul fuit. Postquam fuere Cn. Seruilius Cæpio, & Q. Pompeius Rufus. Quorum anno prorogatum Fabio imperium est, vt Proconsule aduersus Viriatum ex parte affectum bellum tandem conficeret. Anno sequenti designati Coss. C. Lælius Sapiens, &

Quintus Seruilius Cæpio auctor cædis Viriati, vt ex Eutropio ostensum ante est. Igitur pace rursus turbata futurus victor apparebat Fabius, nisi Q. Seruilius Cæpio, qui post Cn. Seruilium Cæpionem fratrem, & Q. Pompeium Rufum Consul est designatus, bellique cum Viriato successor, insidiis victoriam corrupisset.

Manent adhuc in Lusitania aliquot monumenta militum Romanorum, qui in Viriatino bello occisi sunt, vt in territorio Eborensi, Pomariensi prædio, hoc cuius ego testis sum oculatus.

L. SILO. SABINVS. BELLO. CONTRA
VIRIATVM. IN. EBOR. PROV. LVSIT.
AGRO. MVLTITVDINE. TELOR. CONFOSSVS. A D. C. PLAVT. PRAET. DELATVS. HVMERIS. MILIT. H. SEP. E. PEC.
MEA. M. F. I. IN. QVO. NEMIN. VELIM
MECVM. NEC. SERV. NEC. LIB. INSERI.
SI. SECVS. FIET. VELIM. OSSVA. QVORVMQVOMQ. SEPVLCRO. MEO. ERVI
SI PATRIA LIBERA ERIT.

Id est,

Lucius Silo Sabinus bello contra Viriatum in Eborensi prouinciæ Lusitaniæ agro, multitudine

tudine telorum confossus, ad Caium Plautinum prætorem delatus humeris militum, hic sepultus est. pecunia mea mihi fieri iussi, in quo neminem velim mecum, nec seruum, nec liberum inseri. Si secus fiat, velim ossua quorumquomque, sepulcro meo erui. Si patria libera erit.

Honoratus Ioannes Valentinus, vir & natalibus,& luculenta eruditione nobilis,& hoc & tria, quæ subiiciam a Floriano Campensi accepta mihi Olysippone ostendit. Sed ego illi hoc emẽdatius tradidi. Alterum etiam ibidem simul inuentum esse narrabat, quod ego etsi diligenter perquisiui, hactenus tamen inuenire non potui, esse autem ferebat istiusmodi.

Q. LONGINVS. TARTAREO. ABSORPT.
HIATV. ANTE. TEMPVS. ARM. HOST.
IN. CAMPIS. LVSITAN.
M. REGVLVS. TRIB. MIL. MAR. SARCOPH.
OSSA·CONTEXIT·VALETE·MILIT·ROMANI

Hoc est,

Quintus Longinus tartareo absorptus hiatu ante tempus armorum hostilium in campis Lusitaniæ. Marcus Regulus Tribunus militum marmoreo sarcophago ossa contexit. valete milites Romani.

Et hoc

Et hoc prope Visæum vrbem.

L. Aemil. L. F. confect. vulnere Host. sub Nigidio. Coss. cont. Viriatum Latronem Lanciens. quorum Remp. tutarat. basim Cum vrna, & statuam in loco publico erex. Honoris. liberal. que ergo.

Hoc est,

Lucio Aemilio Lucij filio, confecto vulnere hostili sub Nigidio Consule contra Viriatum Latronem, Lancienses, quorum Remp. tutarat basim cum vrna, & statuã in loco publico erexerunt honoris liberalitatisq. ergo.

Hoc quoque neque ego vidi, neque C. Nigidium Consulem Viriatino bello fuisse inuenio, nisi consulari potestate bellum gessisse dicamus, quem a Viriato oppressum dicit Plinius. Fertur etiam testamentum Galli Fauonij, quod retulit Marlianus in vrbis descriptione, in Lusitania repertum, quod ab Iacobo Simoneta Pisauriensi Episcopo, & Rotæ auditore, se accepisse ait, in hæc verba.

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS. P. FAVONII F.

Qui bello contra Viriatũ obcubui, Iocundum, & Pudentem filios e me, & Quintia Fabia coniuge mea ortos, & bonorum Iocundi

patris mei, & eorum quæ ipse mihi acquæsiui, heredes relinquo, hac tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc veniāt, & ossa hinc mea intra quinquennium exportent, & via Latina condant, in sepulchro iussu meo condito, & mea voluntate. In quo velim neminem mecum, neque seruum, neque libertum inferi, & velim ossa quorumcūque sepulchro statim meo eruantur, & iura Romana seruentur, in sepulchris, ritu maiorum retinendis voluntate testatoris. Et si secus fecerint, nisi legitimæ oriantur causæ, velim ea omnia, quæ filijs meis relinquo, pro reparando templo Dei Siluani, quod sub Viminali monte est, attribui. Manesq. mei a Pontifice maximo & a Flaminibus Dialibus, qui in Capitolio sunt, opē implorent, ad liberorum meorum impietatem vlciscendā. Teneanturq. sacerdotes Dei Siluani me in vrbem referre, & sepulchro meo condere. Volo quoque vernas, qui domi meæ sunt omnes a Prætore Vrbano liberos cū matribus dimitti, singulisq. libram argenti puri, & vestem vnam dari. in Lusitania in agro. VIII. cal. Quintiles bello Viriatino.

Testamētum hoc paulo diuersius mihi Honoratus Ioannes Floriani Campensis manu descriptum communicauit hoc modo.

EGO

EGO GALLVS FAVONIVS IOCVNDVS L. F.

Qui bello cont. Viriatum occub. Iocundum, & Pudentem
fili. ex test. herr. relinquo, & honor. Iocundi patr. mei, & eor. quæ mihi adquæsiui. hac tamen conditione, vt ab vrbe Roma huc veniant, & ossa mea intra quinquen. e Lusitan. export. via Latina condant, sepulch. marm. cond. mea voluntate, si secus fec. nisi legitimæ oriant. causæ, velim ea omn. quæ fili. relinquo, pro templo Dei Siluani reparando adtribui. Manesq. mei opem pont. Max. & Flaminum Dial. qui in capitolio sunt, implorent, ad impiet. contra fili. vlciscendam. Teneanturq. sacerdd. Dei Siluani me in vrb. referre. & sepulch. me. cond.
Velim quoque quotquot domi meæ vernæ sunt, liberos a Prætore, cum matrib. dimitti, singul. que libram arg. & vestem dari.
Act. VI. Kalend. Quint.... R. Galba. Q. AVREL. Coss.
D E C V R R. Transcudani hoc testam. ore eiusd. Galli FAV. emiss. lapide iussere adsculpi.

Displicent tamẽ mihi affectata hic aliquot compendia cõtra sæculi illius morem. Ac nescio, an ita in marmore sit, an magis ita Florianus tradere voluerit, quo antiquitatem

ſuo iudicio maiorem repræſentaret, ſi lecto-ri mutilatis dictionibus negotium faceſſeret.

Onuphrius Panuinius in primo faſtorum anno vrbis conditæ DCX. huius etiam meminit: Horum, inquit, conſulum mentio eſt in teſtamento Galli Fauonij ſecundi, qui bello Viriatino cecidit, ita: ACTVM. VI. KAL. QVINTILEIS. SER. GALBA. L. AVRELIO Coſſ. & de Viriato ſatis iam multa.

Decius inde Iunius Brutus. M. Iunij Penni filius, cum circa vrbis annum DCXVI. vna cum P. Corn. Naſica, qui Serapio appellatus eſt, conſulatum gereret, in Hiſpaniam venit, & iis qui ſub Viriato militauerant, agros, oppidumq. dedit, quod Valentia nuncupatum eſt. Ex epitome Liuij. Meminit etiam huius rei Sabellicus quintæ Eneados libro nono. Et nos in Vincentio Martyre, vt liqueat a Luſitanis ceteriſq. Viriati militibus Valentiam eſſe conditam & nominatam. Fabulam vero inanem eſſe, eam conditam ante Romam, & Romin appellatã a Romo Rege neſcio quo, apud commentitium Manethonem reperto. Quæ tamen fabula Floriano Campẽſi, & quibuſdam ex neotericis Hiſpanicarum antiquitatum ſcriptoribus non diſplicuit.

Brutus igitur hic Luſitaniã, vſque ad Oceanum perdomuit. Quamquam vt Valerius Maximus libro ſexto, capite quarto ait: Pæne tota ſe ei ſponte dediderat, præter Cinauiam.

vrbem

vrbem, quæ pertinaciter arma retinebat, vti in superioribus diximus, cum qualisnam gẽs Lusitani fuissent, disseruimus. Adortus etiam Bracaros Callæciæ gentem Callaicorum, qui Lusitanis auxilio venerant, sexaginta millia bello asperrimo, atque difficili, quamuis incautos circũuenisset, oppressit, in eo prœlio, inquit Oriosus libro quinto capite quinto, quinquaginta millia occisa, sex millia capta referuntur, pauci fuga euasere. Propter hanc igitur de Callaicis, & Bracaris victoriã, Callaici cognomen non autem a cetera Callæcia Brutum esse adeptum, hinc colligo; quòd Strabo libro tertio, vbi amnis Minij mentionem fecit, ita scribit. Hic expeditionis Bruti terminus est. Negligenter enim vertit interpres. Bruti Præturæ terminus, obiterq. notandum, iam non Consülem Brutum, sed Proconsulem, illic rem gessisse, eoq. tempore illi ad Limiam contigisse, quod supra retulimus, cum Bracarorum flumina recenseremus.

Triumphauit autem de Lusitanis, & Callæcis, anno vrbis DCXVII. quod in tabulis Capitolinis ita notatur.

D. IVNIVS.M.F.M.N. BRVTVS.CALLAICVS. ANNO DCXVII.PRO.COS.DE LVSITANEIS. ET CALLAICEIS. EX HISPANIA. VLTERIORE.

Hoc eſt: Decius vel Decimus Iunius, Marci filius, Marci nepos Brutus Callaicus anno ſexcenteſimo decimoſeptimo Proconſul de Luſitanis ex Hiſpania vlteriore. Anno ab vrbe condita DCXLV. Q. Seruilius Cæpio. Q. Seruilij Cæpionis ſuperioris filius. CN. nepos, Proprætor de Luſitanis, & Hiſpania vlteriore triumphauit. At anno DCXLIX. P. Rutilio Rufo: CN. Manlio Coſs. exercitus Romanus a Luſitanis cæſus. Quod niſi a Iulio Obſequente quattuor tantum verbis eſſet notatum, per ceteros Romanos ſcriptores penitus ignoraremus. Tametſi de nominibus Conſulum Obſequens & Caſſiodorus nonnihil variant, ſed ego Onuphrio Panuinio, qui eam rem exquiſitius indagauit, adhæreo.

Anno inde conditæ vrbis DCLII. C. Mario IIII. Q. Luctatio Coſs. deuictis Luſitanis pacatam vlteriorem Hiſpaniam, ſcribit Obſequens. Non tamen a quo deuicti ſint, expreſſit. Opinatur Panuinius a D. Iunio. Syllano, propter Sexti Rufi verba. Rebellantes in Hiſpania Luſitanos, per D. Brutũ obtinuimus, & vſque Gades ad Oceanũ peruenimus. Poſt, ad Hiſpanos tumultuantes Syllanus miſſus, eos vicit, ego tamen & Obſequentis, & Rufi verba, aliter intelligo. Nempe deuictis a Bruto Luſitanis, vlteriorem Hiſpaniam fuiſſe pacatam, vſque ad Gades, & Oceanum

Sylla-

Syllanum vero ad tumultuātes Hiſpanos miſſum, non autem ſingillatim ad Luſitanos. Ad quos autem tumultuantes miſſum intelligat non explanauit. Verum quia Panuinio, & ceteris tabularum triumphalium explicatoribus ita videtur, ab illis non diſcedamus.

Anno vrbis DCLV. L. Cornelius Dolabella de Luſitanis triumphauit. Quod Verrij Flacci tabulæ ita oſtendunt.

L. CORNELIVS. L. F. L. N. DOLABELLA. PRO. COS. EX HISPANIA. VLTERIOR. DE LVSITAN. V. K. FEB.

Hoc eſt: Lucius Cornelius, Lucij filius, Lucij nepos Dolabella, Proconſul ex Hiſpania vlteriore de Luſitanis quinto Kalen. Februarij.

Quinto poſt anno, id eſt ab vrbe condita DCLX. P. Licinius Craſſus de Luſitanis triumphauit, teſtatur hoc Verrius Flaccus, ſic.

P. LICINIVS. M. F. P. N. CRASSVS. ANNO. DCLX. PRO. COS. DE LVSITANEIS. PRID. IDV. IVNI.

Hoc eſt: Publius Licinius, Marci filius, Publij nepos, Craſſus anno ſexcēteſimo ſexageſimo Proconſul de Luſitanis, pridie Idus Iunij. Hunc in Luſitania, & ea Callæciæ parte, quæ Bracarorū eſt bellū geſſiſſe, inde conijcimus, quòd Strabo in calce libri tertij, tradit illum

etiam caßiteridas insulas e regione Celtici promontorij, pace conciliasse.

Sexcentesimo septuagesimo tertio vrbis anno sparso per Macedoniam, Pamphyliam, atque Dalmatiam Romanorũ bello, cum quod in Hispania erat, ob id remissius gereretur, paulisper interquieuerant Lusitani, donec discordijs ciuilibus Sertorianũ exarsit, Syllanæ proscriptionis hereditas, vt inquit Florus. Quintus enim Sertorius, vir summæ quidem, sed calamitosę virtutis, at magnę in rebus bellicis peritiæ dux, quòd Marij partes fuerat secutus, cum proscriptus a Sylla esset, excessit vrbe atq; Italia varijs casibus vbiq; iactatus. Cuius quia vitam, resq; gestas accuratè perscripsit Plutarchus, & de eo multa ciuiliũ bellorum libro primo Appianus, & libro tertio. L. Florus, quisito, P. Orosius præter ea, quę sparsim Plinius Iunior de Illustribus viris, Valerius Maximus, Frontinus, Obsequens, & alij adnotarunt, minime opus est in ea re me laborare. Summatim ex Plutarcho, Appiano, atque Orosio dicam. Adscitus ex Africa a Lusitanis, cum duobus millibus, & sexcentis, quos Romanos vocabat, admixtis Afris septingentis, illinc venit, adiunxit Lusitanorum quattuor millia peditum, & equites septingentos; atque tam exiguis copijs aduersus quattuor Romanorum duces, sub quibus erant peditum millia centum viginti,

equitum ſeptem millia, ſagittariorum,& fun ditorũ duo millia,& vrbes innumeræ, bellum geſſit, cum ipſe in initio viginti tantum Luſitanorum vrbes in ſua ditione haberet. Validas non ſolum gentes, ſed miſſos etiam aduerſum ſe Romanos duces ſubegit. Cottam nauali prœlio ad Mellariam ſuperauit, Phidium Prætorem ad Bætin, interfecitq. in ea pugna duo millia Romanorum ciuium, Domitium per Hirtuleium ducem oppreſſit. Qui etiam Manilium Galliæ Procoſſ. cum tribus legionibus,& mille quingentis equitibus in Hiſpaniam trangreſſum, caſtris, copiiſq. nudauit, vt Oroſij verbis dicam, & pæne ſolum Ilerdam compulit refugere.

Lucium Procoſſ. contriuit, Toranium à Metello miſſum cum toto exercitu deleuit. ipſum Metellum in tantam compulit neceſſitatem, vt L. Lollius ex Narbonenſi Gallia ei ferre auxilium cogeretur, & Pompeius Magnus ex vrbe cum magna feſtinatione ea de cauſa mitteretur. Neque enim habebat Metellus, quo ſe verteret. Aquilium a Metello miſſum cum ſex millibus cecidit, Pompeium iam Pyrenæos montes tranſgreſſum bello excepit, poſitiſque iuxta caſtris ſuperior fuit, Pompeium Palantiam obſidentem vi repulit, Et caſtra, quæ ad Calagurrim erant, adortus, ad tria millia interfecit. Eodem Pompeio ſpectante Lauronem vrbem expugnauit, atq;

incendit, neque ille tam magnifice Lauronensibus de se pollicitus, sociis pereuntibus auxilium ferre ausus est. Quibus vitam ex incensa vrbe dedit Sertorius, in Lusitaniam miserabili captiuitate traduxit. Ad Sucronem Pompeium prœlio superatum fugauit, ita vt vulneratus, & ex equo prostratus, pæne interfectus, & captus sit.

Afranium, qui cornu sinistrum regebat, cũ Sertorianos intento in Pompeium duce pelleret, suorum intellecto periculo accurrens, facile superauit, eiusq. milites dispersos occidit. Ad flumen Turiam Pompeium male mulctauit, & nisi Metellus superuenisset, actum de eo erat. Vnde illa Sertorij gloriatio, Ego puerum hunc, nisi venisset anus illa, castigatum verberibus, domum remisissem. Memmius Pompeij quæstor, & sororis eius maritus, ad Saguntum Sertorio superante, est interfectus. Et cum magna strage victor ad Metellum vsque peruenisset, pilo percussus Metellus interierat, nisi a suis pudore nimio affectis protectus esset. Didium Lælium Pompeij legatum, qui pabulatum exierat, scribit Obsequens a Sertorianis interfectum.

Et certe Sertoriani duces fere superiores erant, præcipue Hirtuleius, qui initio Metelli, antequam se Pompeio iungeret, multis prœliis fatigarat, tandem cum eodem Metello apud Italicam Bæticæ prouinciæ vrbẽ congressus,

greſſus, ex fiducia credo præteritarum victoriarum elatus, commiſſa pugna, viginti millibus amiſſis, victus in Luſitaniam cum paucis profugit. At Sertorius poſt id cum Pompeio congreſſus, decem millia militum eius interfecit, licet totidem & ipſe amiſerit, inſtantamq. deſperationem duos egregios illos duces Metellum, atque Pompeium adduxit, vt publice Metellus præmia ſtatuerit ei, qui Sertorium necaret, centum argenti talenta, & viginti millia agri iugera, & ſi exul eſſet, veniam reductionemq. promitteret. Nempe, vt ſaltem proditione conſequeretur, quod armis non poterat.

Pompeius vero querulus ad Senatum ſcripſerit, niſi ſibi pecuniæ mitterentur, ſe milites e prouincia deducturum. Recipiebat ſe in Hiberna Sertorius in Luſitaniam, vnde appetente vere, cum M. Perpenna legato ſuo, ad hoſtes vſque in Celtiberiam properabat, Luſitanorum maxime opera ſemper vſus. Hoc diſerte aſſerit Appianus.

Eboram vero vrbem ad hiemandum peculiariter elegerat, ſagaci conſilio, cum fere in medio ſita ſit Luſitaniæ, & ſolo fertili, vnde in omnes partes præſto eſſe poterat, ſi vſus eueniret. Ibi domum, quæ adhuc extat, & Iuniam Donacen domeſticam, & libertos tres habebat. Inde cohortem vnam ad bellum duxerat, vti docemus latius, cum ventum

erit

erit ad vrbes.

Ita prosperе in Hispania bellum gerentis Sertorij, cum fama etiam Pōtum complesset; Mithridates, si ducem rei militaris peritissimum sibi fœdere conciliasset, facilem de populo Romano victoriam se adepturum pollicebatur. De qua re non pigeat lectorem consulere Plutarchum. Ex quo, & qui vir, & qua probitate fuerit Sertorius, & quo amore patriam vnde exulabat, prosequeretur, liquido intelliget. Simul quanto digni fuerint odio Perpenna, & qui cum eo in cædem magni ducis coniurauere. Quorum tamen omnium exitus, vt proditorum esse conueniebat miser, atque infelix non multo post omnino fuit. Id breuiter atque eleganter Velleius Paterculus de Perpenna loquens commemorat: Sertorium, inquit, inter cœnam Oscæ interemit, Romanisq. certam victoriam, partibus suis excidium, sibi turpissimam mortem pessimo auctorauit facinore. Item Marcellinus sub libri XXVI. finem: Ad veteris Perpennæ exemplum, qui post Sertoriū inter epulas obtruncatum dominatione paulisper potitus e frutetis, sub quibus latebat extractus, oblatusq. Pompeio eius iussu est interfectus. Sic decimo inchoati belli anno suorum dolis interfectus Sertorius victoriam quidem Romanis dedit, verum sine vlla gloria, quod non virtute, sed fraude obuenisset.

Quo

Quo interempto Hispaniæ vniuersæ ciuitates vltro se Romanis dedidere, præter Calagurrim, & Vxamam, sed hanc Pompeius euertit, illam siue Afranius, vt scribit Orosius iugi obsidione confectam, atque ad infames escas, ex inopia coactam, vltima tandem cæde, incendioq. deleuit; siue idem Pompeius, vt in libro septimo capite sexto refert Valerius. Quieuere itaque Lusitani, ac de Hispanis tam Metellus Pius, quàm Cn. Pompeius magnus adhuc eques Romanus triūpharunt, anno vrbis DCLXXXII. vt tabulæ referunt Capitolinæ.

Toto autem Sertoriani belli tempore nullum populo Romano vectigal ex Hispaniis fuisse, in oratione de Agrariis legibus, contra Rullum conqueritur M. Cicero.

Iulius deinde Cæsar, post Vrbanam præturam, vlteriorem sortitus Hispaniam, in qua prius sub Tuberone Prætore Quæstor fuerat, Lusitaniam, ac Callæciam imperio Romano subdidit. De qua re non pigeat lectorem repetere, quæ ex Dione retulimus, cum de monte Herminio ageremus. Secuto paulo post triumuiratu, Cæsar Gallias, Asiam Crassus, Pompeius inuasit Hispanias, quas per legatos tres, M. Petreium, L. Afranium, & M. Varronem administrabat, donec ciuile bellum conflatum est. Ac Cæsar in Hispanias veniēs, eas pro tempore quiescere coegit, M. Lepido

Procoss.

Procoss. Citeriorem, Q. Cassio Longino Vlteriorē Proprætore obtinentibus, quo tempore ad Dyrracchium Cæsar Pompeiū obsidebat.

Is Cassius Longinus inexplebilis auaritiæ, nec ob eam obscuræ crudelitatis homo, cum se prouinciæ odio haberi non ignoraret, magnasq. indies eius odij accessiones faceret, contra Prouincialium offensionem, exercitus amore sese munire studebat, donatiuorum largitionibus immoderatis, & præmiorum pollicitationibus, ex rapinis, grauissimisq. oneribus. Sestertia igitur centū militibus pollicitus, Medobrigam oppidum in Lusitania, mōtemq. Herminiū, quo Medobrigenses confugerāt, expugnauit, ibiq. Imperator appellatus, iterum Sestertiis centū milites donauit.

Anno inde ab vrbe condita DCCX. Cæsar post deuictum Pompeiū in Hispanias est profectus aduersus duos adolescentes Pompeios Magni filios, qui bellum instaurauerant. Pronior in Pompeij partes erat Lusitania, siue quia S.P.Q.R. magis eas fouebat, vt iustiores, siue recordatione iniuriarum Cæsaris, a quo in Prætura direpti nimis hostiliter fuerāt Lusitani, quāquam nec imperata detrectarent, & aduenienti portas patefacerent, vt inquit Suetonius. Et paucis verbis Catulli mordacissimus Iāmbus innuit.

Secunda præda Pontica, inde tertia
Ibera, quam scit amnis aurifer Tagus.

Vetto-

Vettonum igitur agrum, Lusitaniamq. pro Pompeio tenebat M. Petreius, antequam cum suis copijs, & equitibus, auxilijsq. totius Lusitaniæ ad Afranium in Celtiberiam proficisceretur, vt irrumpentem Cæsarem pariter reprimerent. Lusitanos Petreij beneficiarios vocat ipse Cæsar, in primo belli ciuilis commentario, quos custodiæ suæ causa semper habuisse confirmat. Fecit idem Munatius Flaccus in Bætica, Pompeiani nominis acrior quàm probabilior defensor, sed id credimus Valerio Maximo libro nono capite de crudelitate. Lusitanorum enim præsidio vallatus Cæsari cum resisteret pertinaciter ad Attegam barbarum in modum sæuijt in eos, quos Cæsaris studiosos esse comperit, & in eorum vxores ac liberos.

Videat qui velit Valeriũ, & Hispaniẽsis belli commẽtariũ, atque obiter Valerij codicem emendet, in quo perperam legitur: Numatius, pro Munatius, & Attinguensiũ pro Atteguensium. Sufficiet hoc ex Dione ostẽdisse lib. quadragesimo tertio ita scribẽte: Audiens autem in Attegua ciuitate magnam esse copiam commeatus. At paucis interiectis: Posteaquam vero milites intra vrbem recepti sunt, Munatium Flaccum ad eos misit. Munatius ergo Flaccus vocabatur, atque ita eum appellat Plutarchus in Catone. Præterea, inquit cum Pompeius commendationes reis dari in

Iudicijs consuetas, per legem vetuisset, ac postea ipse Munatio Flacco commendationem scripsisset, Cato qui in ea causa iudex erat, cum recitari cœpta est Pompeij cõmendatio, aures manibus clausit, legiq. illam prohibuit; vt mendum quoque sit apud eundem Plutarchum in Pompeio, vbi idem Catonis factum referens, Plancum eum, non autem Flaccum appellat. Nisi forte ijdem Munatij, tam Flacci, quàm Planci appellarentur. Probabile est Munatiam gentẽ in duas familias Flaccorum videlicet, & Plancorum fuisse diuisam. Et ideo apud Plutarchum in Pompeio ex Flacco factum Plancum.

Plancorũ enim cognomen aliquot ex Munatijs habuisse, liquet ex L. Munatio Planco, qui cum Lepido triumuiro R. P. C. consulatũ gessit, & ex ode septima libri primi Carminum Horatij. Præterea ex inscriptione, quam extare Caietæ Onuphrius Panuinius in secundum fastorum, & in libello de Romanorum nominibus, asseuerat. Ea est huiusmodi.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON.
PLANCVS. COS. IMPER. ITER. VII. VIR.
EPVLON. TRIVMPH. EX RAETEIS
AEDEM. SATVRNI. FECIT. DE MANVBIIS
AGROS DIVISIT. IN ITALIA BENEVENTI.
IN GALLIA COLONIAS DEDVXIT.
LVGDVNVM. ET RAVRICAM.

Hoc

Hoc eſt: Lucius Munatius, Lucij filius, & Lucij nepos, Lucij pronepos, Plancus, Cōſul Imperator, iterum Septemuir epulonum triumphauit ex Ræteis. Aedem Saturni fecit de manubiis, agros diuiſit in Italia Beneuenti, in Gallia colonias deduxit Lugdunum, & Rauricam.

Sed multum ab inſtituto diuertimus propter Valerij locum. Redeo ad Munatium Flaccum, qui ſe Luſitanis ſtipatoribus munierat, quos tamen ſuæ crudelitatis ſatellites habuiſſe queritur Valerius, Dion tacet, ſubobſcure narrat Hiſpanienſis belli commētarius, neque Munatij, neque Luſitanorū facta mentione. Petreianos, Afranianoſque milites, quòd aſſuefacti cum Luſitanis eſſent, eorum more pugnare ſolitos, ſcribit Cæſar in primo belli ciuilis commentario. Intantum autem Pompeij partes fouebant Luſitani, vt etiam illo iam interfecto, filiis Cn. & Sext. Pompeiis, in omnem euentum adhæſerint. Tranſeo Cotonem, vel potius Catonem, vt alij habent codices, qui Atteguæ cum Luſitanorum præſidio ſub Munatio erat, & cum Tullio legato ad Cæſarem venit.

Acerrimi Pompeianorum partium defenſores fuere, Philo tota Luſitania notiſſimus, ac Cæcilius Niger, qui cum bene magna Luſitanorum manu Hiſpali contra Cęſarem, pro Cn. adoleſcente mire laborarunt, multas ad

Bætin naues incenderunt, tandem victum ad Mundam, sauciumq. non deseruere. Sed cum se Carteiam recepisset, secuti sunt. De quo tradendo cum ciues legatos ad Cęsarem misissent, re intellecta Pompeius, vt in naues, quas ibi in præsidio habebat, confugeret, scapham ingressus est.

Sed pede casu funibus implicito, dum funē gladio secare nititur, pedis plantam gladio abscidit, vt libro bellorum ciuilium secundo ait Appianus, vel talum intorsit, vt hispaniensis belli commentarius refert.

Cum ab hostibus quæreretur, occurrente ad id Didio, qui Cæsarianæ classis Gadibus pręfectus erat, ex naui in qua curabatur egressus est, & in Lusitaniam profugiens lectica ferebatur. Sed vulneribus, & intorto talo cum ad fugiendum tardaretur, in itinere a Didio deprehensus, interfectus est, non ignaue sese protegens, inquit Appianus: cuius caput Hispalin allatum Cæsar in conspectum iussit dari populo, & sic vrbe potitus est.

Lusitani, qui ex pugna superfuere, cum se ad signa recepissent, aduersus Didium elatum ea gloria redierunt, & quotidianis eum pugnis lacessentes, tripertito distributis signis, illius naues incenderunt, ipsum qui ad propellendum cum copiis processisset, prœlio excipientes interfecere, omnesq. eius copias deleuerunt, paucis exceptis, qui aut in scapha,

quæ

quæ ad littus erat, aut nando ad naues, quæ in salo erant confugientes, sublatis anchoris vitæ subsidium remis quæsiuerunt. Lusitani præda ingenti potiti sunt, vt refert ille Hispaniensis belli commentarius, alioqui mutilus, corruptus, impeditoq. sermone confusus. Quisquis auctor illius fuerit. Neque enim ad Hircium, aut Opium disertos satis homines referendum ego existimo. Miles tamen Cæsaris cum esset & eius laudes immodicus, ita scripsit, vt sæpe, neque quid uelit intelligas, neque si diuines, oratio ipsa sibi congruat.

Cn. Pompeio extincto, & maxima ex parte Hispania in potestatem redacta, Cæsar ad Vrbanam dominationem festinans, Sext. Pompeium alterũ ex Pompeij Magni filiis iuniorem, contempta eius adolescentia, neglexit in Hispania, non arbitratus eum aliquid magnum propter ætatem esse ausurum, sed aliter res euenit. Nam iuuenis primo cum paucis piraticam exercuit ignotus, deinde paulatim timorem exuens, seq. Pompeij magni filium professus, ex iis, qui sub patre Pompeio vel sub Cn. Fratre militauerant, victiq. cessérant, validum conflauit exercitum, ad eum tamquam ad ducem suum confluentibus, quibus Pompeij nomen erat gratiosum. Adauctus igitur amplioribus copiis, formidini esse cœpit Præsidibus, qui sub Cæsaris imperio Hispanias obtinebant, ita vt vererentur cum

eo ad manus venire. Qua re intellecta Cæsar Carrinatem cum validioribus copiis misit, qui Pompeium debellaret.

Apud Appianum Carinam in his locis scriptum pro Carrinate reperias, nescio an interpretis vitio. Nã sermo est de C. Albio Carrinate, qui postea Consulatum gessit, cum Augustus abdicasset.

At vero iuuenis cognito Carrinatis aduento, statim aduolans illum oppressit. Ea ex causa Cæsar successorem Carrinati misit C. Asinium Pollionem, quo in vlteriore Hispania bellum gerente, Cæsar interemptus est. Et Senatus Pompeium vltro reuocauit. Ille vero cum Massiliam esset delatus, ad vrbem nequa quam rediit, sed quæ ibi fierent intentus expectabat.

Atque electus maris imperator, vt pater eius fuerat, assumptis, quæ in portu erant, nauibus, vna cum iis, quas vel secum, vel in Hispania habebat, cõtra Triumuirorum dominationem in Siciliam nauigauit. Multi illum Galli, multi Iberi, multi etiam Lusitani, secuti sunt, Pompeij patris amore, & Cæsaris adhuc odio. Nam etiã Bruto a Triumuiris proscripto, cum vna cum Cassio ad Nigrum sinum aduersus Antonium bellũ pararet, quattuor millia Celtarum, ac Lusitanorum equitum illi fuisse, scribit Appianus.

Pompeius igitur Sicilia potitus contra

Octa-

Octauium, & Antonium pugnauit plerūque victor. Et quidem magni famam ducis posteris reliquisset, si nihil tentasset vlterius. Verum mutata priori fortuna, quasiq. insolentiam eius indignante, qua se, & amictu cæruleo, & verborum vanitate, Neptuni filium esse iactauerat, tamquam Magni Pompeij esse, fuisset parū, victus Antonij se duci Titio dedidit, a quo Mileti interfectus est. Qui copiosius ista scire velit, legat Appiani ciuilium bellorum libros quartum, & quintum. Nos in his immorati prolixius aliquāto sumus, propter Orosium, qui Sext. Pompeij mortem post Mundensem pugnam statim secutam scribit, nescio quem secutus auctorem. Eius hæc sunt verba libro sexto, capite decimo sexto: Vltimum bellum apud Mūdam vrbem gestum est, vbi tantis viribus dimicatum, tantaque cædes acta, vt Cæsar quoque veteranis suis cedere non erubescentibus, cum cædi, cogiq. aciem suam cerneret, præuenire morte futurum victi dedecus cogitarit, cum subito versus in fugam Pompeiorum cessit exercitus. Et statim Cn. Pompeius cum centesimo equite aufugit. Frater eius Sex. Pompeius contracta celeriter non parua Lusitanorum manu, cum Cæsonio congressus, & victus, fugiensq. interfectus est. Munda ciuitas cum immensa hominum cæde, Cæsare oppugnante, vix capta est.

Dubium tamen apud me non est, corruptũ Orosij locum hunc. Nam paulo post capite decimo octauo, & capite decimo nono, Octauij quartum bellum aduersus Sex. Pompeium Cn. Pompeij filium commemorat, narratq. eũ Siciliam occupasse, & tandem a Titio, & Furnio Antonianis ducibus victum, & captum, post paululum fuisse interfectum, vti ex Appiano ante diximus. Quare priori loco libenter legerem: Cum Cæsonio congressus, & victus fugiens pęne interfectus est. Euasit enim, atque ad piraticam inde se conuertit, quod etiam Orosius ipse confirmauit his verbis: Sex. Pompeius postquam se in proscriptorum numerum relatum comperit, conuersus ad latrocinia, omnem oram Italiæ cædibus, rapinisq. vastauit, Sicilia prærepta.

Ceterum vt ad C. Asinium Pollionem redeam, eius tres extant epistolæ inter Ciceronis familiares libro decimo, in quarum vna sic habetur: Sed vt rationem ineo, quo die prœlium Pausa commisit, eodem a Gadibus naues profectæ sunt. Nulla enim post hiemem fuit ante eam diem nauigatio. Et hercule longe remotus ab omni suspicione futuri ciuilis tumultus, penitus in Lusitania legiones in hibernis collocaueram. Inclinauit post hæc ad Cæsarem Augustũ fortuna, & Romani orbis imperium adeptus, Hispaniam, cũ per se, tum per suos duces, intra annos quattuor

pacatam

pacatam reddidit. Colonias partim deduxit, partim ampliauit. De quibus nonnihil inter vrbes referemus.

In primo volumine, cum terminos Lusitaniæ signabamus, diximus Bæticam prouinciam plebi attributam, ad quam Prætor mitteretur, qui Legatum, & Quæstorem haberet, reliquas omnes in Hispania Cæsaris fuisse, qui duos mitteret Legatos, Prætoriũ, & Consularem. Ex iis Prætorius Legatum secum habebat, qui Lusitanis Bæticæ adiacentibus, & ad Durium vsque protensis ius diceret. Consularis, quod reliquum erat Hispaniæ administrabat. Augustus enim omnium prouinciarum Romano imperio subditarũ administrationem ita diuisit, vt aliæ procõsulares essent, aliæ prætoriæ, aliæ præsidiales. Proconsulares Senatui, prætorias populo demandauit. Præsidiales sibi ipse sumpsit, in quas legatos mittebat, qui modo Præsides, modo Cæsaris, vel Augusti legati dicebantur.

Ijq. Præsides Legatiue Cæsaris, nonnumquam honoris causa consulari potestate augebantur, vt eiusdẽ essent auctoritatis, cuius Proconsules. Proconsulum namque dignitas amplior, quàm Legatorũ, Præsidumve erat; quoniam hi ex equestri ordine eligi poterãt, illi non nisi ex Senatorio, consularive prouincias sortiebantur. Proconsulares ergo, & Prætoriæ illæ sunt factæ, quæ vel pacatæ iam

essent, vel militari præsidio non indigerent.

Quæ vero adhuc rebelles, legionibus, armisq. retinendæ viderentur, sibi attribuit Cæsar, specioso quidem prætextu gratificandi Senatui, populoq. Romano, quasi eis laborē adimeret; re autem vera, vt ipse exercitus, copiasq. militares omnes in sua potestate haberet, ne vmquam Senatus, populusve inuasam rempublicam repetere auderent, vt scriptum reliquit Dion.

Hispaniæ igitur postea in sex prouinciæ diuisæ, Bætica, Lusitania, & Callæcia consulares factæ, Tarraconensis, Carthaginiensis, Insularis, & Tingitania, quæ transfretum Hispaniæ est contributa, præsidiales.

Tandem Lusitania in duas diuisa prouincias, quarum altera, videlicet maior veteris prouinciæ pars, suum sibi Lusitaniæ nomen retinuit, altera Vettonia dicta est, vti in primo libro abunde retulimus.

Paulatim emersere Comites, eorumq. vicarij, vsque ex Hadriano, qui Senatum quendam domesticum in palatio suo habuit, qui peregre euntem comitaretur. Cæsaris Comitatus ideo nuncupatus, & illi ipsi Senatores Comites Palatini, Donec diuus Constantinus oppida, vel prouincias illis attributas ad eorum transtulit heredes. Atque hæc origo est dignitatis Comitum, Ducumque.

Morem eum secuti Longobardorum reges

ges Italiam sibi subiectam in Comitatus varios, atque Ducatus diuiserunt. Limitanei quoque duces Marchiones nuncupati sunt, quoniam limitē marcham vulgus appellaret.

Ab Augusto igitur vsque ad Gothos, nihil quod magnopere ad Lusitaniam pertineat in tam deplorato scriptorum antiquorum interitu ego reperi; nisi Lusitaniam in Romanorum acquieuisse dominatu, eorumq. legibus domitam paruisse. Othonem postea Cæsarem fuisse a Nerone Lusitaniæ præfectum, vt Popæa illius vxore, amoto ex vrbe viro liberius frueretur, libro tertio scribit Tacitus. Vbi inquit, vsq; ad ciuilia arma, non ex priore infamia, sed integre, sanctèq. egit, procax, otij, & potestatis temperantior. Eadem fere repetit libro decimo septimo.

Suetonius quoque Tranquillus in Othone. Sepositus; inquit, est per causam legationis in Lusitaniam. Iactatum etiam de hac re distichum.

Cur Otho mentitus sit quæritur exul honore,
Vxoris mœchus cœperat esse suæ.

Illum tamen per decem annos moderatione, atque abstinentia singulari, prouinciam administrasse testatur.

Et pro Romanis etiam in Italia militauere Lusitani. Eodem enim libro scribit Tacitus, Lusitanorum cohortes sub Vitellij sacramento fuisse.

Septimæ Lusitanorum cohortis meminit Alciatus in annotationibus in Taciti librum decimum sextum, ex inscriptione marmorea, quæ Comi adhuc sit, in memoriam Calpurnij Fabati Nouocomensis, C. Cæcilij Plinij prosoceri.

Sorranale vocatur oppidum inter Dertonam, Genuamq. non procul a montibus. Ibi ego inscriptionem vidi, quam aiebant ex diruto iuxta oppido Antilia, seu potius Attilia fuisse allatam. ea est huiusmodi.

Q. ATTIO. T. F.
MAEC. PRISCO
AED. II VIR. QVINQ.
FLAM. AVG. PONTIF.
PRAEF. FABR. PRAEF. COH. I.
HISPANORVM. ET. COH. I.
MONTANORVM. ET. COH. I.
LVSITANOR. TRIB. MIL. LEG. I.
ADIVTIC. DONIS. DONATO.
AB IMP. NERVA. CAESARE AVG.
GERM. BELLO SVEBIC. CORON.
AVREA. HASTA. PVRA. VEXILL.
PRAEF. ALAE. I. AVG. TRHACVM.
PLEPS. VRBANA.

Hoc est: Quinto Attio Titi filio Mæcenati Prisco

Prisco Aedili Duumuiro quinque, Flamini Augustali Pontifici, præfecto Fabrum, præfecto cohortis primæ Hispanorum, & cohortis primæ Montanorum, & cohortis primæ Lusitanorum, tribuno militum legionis primæ adiutricis, donis donato ab imperatore Nerua Cæsare Augusto Germanico, bello Suebico corona aurea, hasta pura, vexillo, præfecto alæ primæ Augustalis Thracū plebs vrbana.

Vbi illud animaduersione dignum iudicaui, Lusitanos separatim ab Hispanis esse positos. Abiere tandem in Romanorum mores Lusitani, & ciuilitatem linguamq. Latinam, sicut & Turdetani accepere, vti in libello ad Vasæum pro colonia Pacensi, disputaui, vt audiendus quidam non sit, qui se operepretium facturum existimauit, si post disputationem illam meam Genesio Sepuluedæ Badiozam Pacem fuisse Augustam asserenti subscriberet. Nos ad libellum illum remittimus lectorem, & ad ea, quæ postea inter vrbes commentabimur.

Cęsaribus etiam plerisque statuas erexere, vt alibi ostendemus. Quin si qua mira res suboriretur, quæ aut animum pasceret, aut oculos, ad illos protinus mittebant, vt Tiberio principi Olysipponenses, missa ob id legatione, nunciasse tritonem qua noscitur forma, in quodam specu canentem concha visum, auditumque scribit Plinius libro nono cap. 5.

Prouin-

Prouinciam in tres iuridicos conuentus diuisam, Emeritensem, Pacensem, & Scallabitanum, sic, vt triangulum æqualium prope laterum facerent. Et vrbium alias colonias appellatas, alias municipia, vel ciuium Romanorum, vel antiqui Latij, vel stipendiarias relictas, ex Plinio in Lusitaniæ descriptione, supra ostendimus, & postea ostendemus, diuisam quoque in duas non semel diximus.

Erant nihilominus in Lusitania aliquot siue reguli, siue dynastæ, aut toparchæ, imperio Romano subditi, qualis pater fuit Encratidis nobilissimæ virginis, & martyris Cæsaraugustæ, & in tota Celtiberia notissimę: & iam dominantibus Gothis, Castinaldus Nabantiæ princeps.

DE GOTHIS.

De Gothorum autem origine ad institutum meum scribere nequaquam pertinet, maxime non conuenientibus inter se, qui de illis scripsere auctoribus. Verum quia lucem aliquam, iis quæ dicenda sunt, ea res afferet, in summa, Getas eos eos fuisse, ac Sarmatas, nonnullosq. alios populos illis finitimos, dixisse sufficiat. Multę siquidem gentes, siue ex Schandia, Cimbricę Chersonesi insula, siue ex vicinia, Gothicum effecere nomen priscis scriptoribus ignoratum, & sub

Getica

Getica appellatione confusum, donec viribus ipsi suis emersere magna vocabuli claritate, quod a duce proprio, qui Gothus vocabatur, vt asserit Vitichindus Saxonicorum libro primo, sortiti sunt. Nisi malimus a Guthis ipsius Scandię, iuxta Ptolemęum gẽtibus eos prius Guthos, deinde Gothos fuisse denominatos. Gothicę gentes, inquit Procopius belli Vandalici libro tertio, multę quidem & alię prius fuere, quàm nunc. Omnium autem maximę ac potissimæ, Gothi, & Vandali, & Vesogothi, & Gepedes, iamdudum, Sarmathę, & Melanchlęni appellati. Addamus & nos, Gothos in Ostrogothos, & Vesogothos, hoc est in Orientales, & Occidentales fuisse diuisos. Ita Iornãdes in Geticis. A loco orientali dicti sunt Ostrogothi, residui vero Vesogothi in parte occidua, & sępe alias. Ratio in promptu est Germanicam linguam non ignorantibus. Gothi enim veteris Germanię fuere populi, apud quos VVest, Occidens dicitur, & si Germanicę pronunciandum sit, VVestgothi, idem est, quod occidentales Gothi, & contra Oster Oriens vocatur. Vnde Carolus Magnus cum ventorum nomina in suam linguam mutaret, subsolanum Orientalem ventum Ostrenvvindt, appellauit.

Zephyrum vero, qui ab occidente spirat Vvestren. Sicut adnotauit is qui vitam eius mandauit litteris, vt obiter admoneam, ventorum

torum nomina, quibus hodie nautæ Lusitani vtuntur a Carolo fuisse imposita.

Inter Gothos duæ nobilissimæ excellebant familiæ, Amalorum videlicet inter Ostrogothos, & Baltorum inter Vesogotos.

Iornandes in Gethicis. Diuisi, inquit, per familias populi, Vesogothi, familiæ Balthorum, Ostrogothi præclaris Amalis seruiebãt. Et quidem Amali, regem Amalam suæ stirpis & nominis auctorem fuisse gloriabantur. Balthi vero ab Alarico, qui ob audaciam Baltha idest audax, inter suos cognomen acceperat, deriuati sunt.

Ceterum Vesogothos nobilitarunt, Alaricus, quem dixi, & Vallia, & Theodoricus, is qui pro Romanis vna cum Aetio in Catalaunicis campis contra Attilam pugnans victor occubuit. Quem ex nostris quidam Theodoredum vocant, Gregorius Turonensis Theudonem; videlicet in barbaris his nominibus, vel suo more proferendis, vel paulo mollius pronunciandis, mutuo non consentiunt scriptores. Ostrogothos, quos Amalorum excellens familia illustrabat, longe illustriores reddidit magnus ille Theodoricus Amalus a Zenone Augusto adoptatus, & quasi alter imperator Romæ, & Italiæ destinatus. Alanos præterea Gothicum & ipsum genus, eodem Procopio auctore, minime prætereamus, quos Massagetas fuisse, scribit Ammianus

Marcellinus libro vigefimo tertio. Tametfi cognatæ gentes ex feceffionibus,ac factionibus inuicem diuifæ,etiam inter fe frequenter bella geffere. Quo factum eft, vt Alani,Sueui, & Vandali a Gothis vicinis,& confanguineis pulfi fedibus, fœdere inter fe iuncti, primum in Pannonias,deinde in Gallias,poftremo in Hifpanias immigrarent.

Ex quibus Vandali Bæticam occuparunt, ab ipfis deinde Vandaliam, & Vandaliciam nominatam. Vnde à Vefogothis,qui poftea inundarant & eorum rege Vallia, Honorio Augufto iam fœderato eiecti in Africam funt. Alani Emeritam, maioremq. Lufitaniæ partem, cum Olyfippone, quæ femel pecunia fe redemerat, tenuere. Sueui Callæciam omnem. Verum qui ad Emeritam confederant, à Conftantio prius Comite,deinde Cæfare ab Honorio declarato, & reftitutæ Placidiæ matrimonio affine facto,cum eiufdem Valliæ, & Vefogothorum auxilijs graui prœlio fuperati, cum in pugna Athacem regem amififfent, pars ad petendam pacem inclinarunt, pars ad Sueuos, qui Olyfipponem tenebant, confugientes,fub eorum tutela acquieuere. Omnesq. ij metu Romanorum territi, confilia pacis agitantes,hęc ab Honorio poftulabant, vt Orofius ait: Tu cum omnibus pacem habe,omniumq. obfides accipe. Nos nobifcum confligimus, nobis perimus, tibi vincimus.

Immor-

Immortalis vero quæstus erit Reip. tuæ, si vtrique pereamus. Ita illi tunc. Verum audita Constantij morte repudiato petitæ pacis consilio, ad ingenium redierunt. Et quidem Alani Emeritam reuersi, totam sibi Lusitaniam vendicabant, Vandalis, qui in Bætica superfuerant, adhortantibus. Erexerant enim animos, Vallia Tolosam reuerso, quam ei Honorius permiserat, cum nonnullis alijs Auxitanæ prouinciæ ciuitatibus. Vnde Vesogothia regio ea est nuncupata. Hispani nostri, Galliam Gothicam dicere maluerunt. Audaciam quoque auxit insecuta Honorij mors. Sed cum minor Theodosius, Valentinianum Placidiæ amitæ suæ, & Constantij filium Cæsarem declarasset, is contra Alanos, atque Sueuos in Lusitaniam Comitem misit Sebastianum. Qui sane gesta bene re Lusitania potitus erat, tyrannide tamen affectata, cum Vandalorũ reliquijs, & Vesogothis inijt fœdus. A quibus paulo mox circumuentus, & interfectus est.

Sueui ergo relicta socijs Alanis Lusitania, ad suos qui in Callæcia erant, cum se contulissent, atque in maius corpus coaluissent, regnum constituere. Quod ab Hermerico ad Leouigildum Vesogothorum regem, per annos CLXXVII. durauit, vt Isidorus testatur. Præualuere autem Vesogothi, & actis altius radicibus, cum in citeriorem Hispaniam-

tum

tum etiam in Narbonensem Galliam se extendentes, per annos tercentos, & octoginta, atque amplius regnauerunt, quod decus, & gloriam Roderico regnante amiserunt. Ad hunc modum, Hispanię Scythicis nationibus patuernnt, admiscentibus se semper, in istiusmodi demigrationibus vicinarum gentium populis, quos tristis cęli, glebæq. infœcundioris tædium cepisset. Vniuersos tamen propter amplitudinem, Gothicum nomen amplectebatur. Hæc breuiter, & summatim dicta sint, quæ ad susceptum a nobis opus facere videbantur.

DE VIIS MILITARIBVS.

Vias militares, atque publicas, faciles, & expeditas, cum in Italia, tum in prouincijs efficere Romani conabantur. Qua in re præcipuam, & supra reliquos principes egregiam nauauit operam Traianus, vt etiam annotauit medicus Galenus Methodi libro nono. Vias igitur publicas propter lutum sternebāt lapidibus. Lucretius libro primo dixit:

Strataq. iam vulgi, pedibus detrita viarum,
Saxea conspicimus ———

Vnde eas nos Lusitani stratas regias appellamus. Sternebant autem alibi impolito, rudiq. lapide, alibi pro vrbium claritate quadratis saxis, pæne insana profusione, vt memini in Narbonensi Gallia me vidisse.

Millia passuum erectæ columnæ distinguebant, cum inscriptionibus eorum, qui eas fecerant, eorumve qui refecerant.

Inde illa formula vulgatissima, primo ab vrbe, ad primum ab vrbe lapidem, & similia.

Locis autem vliginosis, ac depressis, addebant terræ aggerem, super quem lapideam crustam insternerent, eoq. factum, vt aliquando ipsa publica via, ac militaris, agger publicus diceretur, præcipue à scriptoribus Gallis, qualis Apollinaris est Sidonius, qui in propentico ad libellum dixit:

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cuius per spatium, satis vetustis
Nomen Cæsareum viret columnis.

Et sæpe alias.

Virgilius etiam dixit Aeneidos quinto:

Qualis sæpe viæ deprehensus in aggere serpens.

Sed verbi insolentiam mitigauit, ac molliuit, quoniam nequaquam simpliciter, in aggere, sed in aggere viæ dixit.

Talium viarum septem in Lusitania, atque in Bracaris supersunt adhuc, & vna in Vettonia, altera Lusitaniæ prouincia. Verum magna ex parte adgestionibus, stratisq. vetustate corruptis, & collapsis milliariorũ columnis.

Prima cuius meminit Antoninus Pius in Itinerario, ab Olysippone ducebat Emeritã. Cuius verba apponam aliquãto emendatius, quàm vulgo circunferuntur.

ITEM

ITEM AB OLYSIPPONE EMERITAM M. P. CCIIII. Sic.

Equabona. M.P.XII.	*Cetobrica. M.P.XII.*
Ceciliana. M.P. XII.	*Malceca. M.P.XVI.*
Salacia. M.P. XII.	*Ebora. M.P. XLIIII.*
Ad Anā flumen. M.P.LX.	*Euādriana. M.P.XVII.*
Dippone. M.P. XII.	*Emerita. M.P. IX.*

Omitto oppidorum nomina, de quibus suo agetur loco. In hoc itinere in prædio, quod Pinarium vocāt, Illustrissimi ducis Auiariensis, X.X. Mil. P. a Cetobriga. a Salacia vero XVI. M.P. Oppidi ruinæ supersunt, & ibi cippus non inelegans.

L. AELIO. AVRELI
O. COMMODO.
IMP. ANTONI
NI. AVG. PII. P. P.
FILIO. COS. DE
SIGNATO. P. M.
D. D.

Hoc est: Lucio Aelio Aurelio Commodo imperatori Antonini Augusti Pij patris patriæ filio consuli designato pontifici maximo dedicarunt.

Inter Salaciam, atque Eboram, in colle super flumen, cui Riuo Maurino nomen est, columna adhuc extat ad hūc modum inscripta.

IMP. CAES. DIVI
SEPTI . . . SEVERI PII
ARAB. ADIAB. PARTHI
CI. MAX. BRIT. . .AX. F
DIVI. M. ANTON. PII
GERM. SARM. NEP.
DIVI ANTONINI PII PRONEP.
DIVI HADR. . . . . . .ABNEP.
DIVI TRAIANI PARTHIC. . .
ET DIVI NERV. . . . . . ADNEP.
M. AVR. ANTONIN. . . . . . .
P. F. AVG. PAR. MAX.
BRI. . . . MAX. GERM. MAX.
PATER MILITVM. TRIB.
POT. XX. IMP. III. COS. IIII
P. P. PROC. REST. . . . . . .

Hoc eſt: Imperator Cæſar Diui Septimij Seueri Pij Arabici Adiabenici, Parthici Maximi filius, Diui Marci Antonini Pij Germanici Sarmatici nepos, Diui Antonini Pij pronepos, Diui Hadriani abnepos, Diui Traiani Parthici, & Diui Neruæ abnepos, Marcus Aurelius Antoninus Pius felix Auguſtus Parthicus, Maximus Britannicus, Maximus Germanicus, Maximus pater militum, tribunitia poteſtate vigeſimum imperator, tertium cõ-

ſul

ſul quartum,pater patriç,Proconſul reſtituit.

Ad duodecimum ab vrbe Ebora lapidem, itineris eiuſdem, in prædio quod vocant Tabularios, duæ ſunt columnæ, altera omnino corroſas vetuſtate litteras habet, altera cum hac inſcriptione manſit integrior.

IMP. CAES.
MAXI
MIANO
PIO. FELI
CI. AVG. EBO
RA. M. P.
XII.

Hoc eſt: Imperatori Cæſari,Maximiano Pio, Felici Auguſto Ebora millia paſſuum duodecim.

Eodem itinere in veteri ædificio templum eſt Virgini Dei matri ſacrum & magna religione cultum. Turegiam locum eum vocant. De quo multa in libello ad Kebedium Toletanum ſcripſi.

Ibi menſa marmorea eſt, quam ſepulchro Q. Iulij Maximi Calpurnia Sabina vxor imponendam curauit. In quo ſepulchro duo etiam filij eius viarum curatores fuere conditi. Ea ſic habet.

D. M. S.

Q. IVL. MAXIMO. C. V
QVAESTORI. PROVIN. SICI
LIAE. TRIB. PLEB. LEG
PROV. NARBONENS. GALLIAE
PRAET. DESIG. ANNO XLVIII.
CALPVRNIA. SABI.
NA. MARITO OPTIMO.

Q. IVL. CLARO. C. V. IIII. VIRO
VIARVM CVRANDARVM
ANNO. XXI.
Q. IVL. NEPOTIANO. C. I.
IIII VIRO VIARVM CVRAN.
DARVM. ANNO. XX.
CALP. SABINA. FILIIS.

Hoc est: Dijs manibus sacrum Quinto Iulio Maximo, clarissimo viro, quæstori prouinciæ Siciliæ, tribuno plebis Legato prouinciæ Narbonensis, Galliæ Prætori designato annorum quadraginta octo Calpurnia Sabina marito optimo.

Quinto Iulio claro clarissimo viro, quartum viro viarum curandarum annorum viginti vnius; Quinto Iulio Nepotiano clarissimo iuueni, quartum viro viarum curandarum

rum annorum viginti Calpurnia Sabina filijs.

In agro Stermotienſi, non procul a pago Borbacena columnę duę ſunt, altera collapſa, eraſis omnino litteris præter primum & ſecundum verſum.

IMP. CAES. DIV . . . . . .
RI PII FIL . . . .
. . . .

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Diui Seueri Pij Filio.

Altera ſtat cum inſcriptione hac, quæ tamen ægre iam legitur.

IMP. CAES. DIVI ANTONI
NI PII MAGNI FIL . .
DIVI SEPTIMI SEVERI
PII NEPOTI M. AVRE
LIO ANTONINO
P. FEL. AVG. PONT. MAX.
TRIB. POT. II. COS. II. . . . .
PROC. P. P. . . .
FORTISSIMO FELICISSI
MOQVE PRINCIPI . .
. . . .
. . . . ORA. M. P.
. XXII. . . .

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Diui Antonini Magni filio, Diui Septimij Seueri, Pij nepoti, Marco Aurelio Antonino Pio, felici Auguſto Pōtifici Maximo, Tribunitia poteſtate, ſecundum Conſuli, ſecundum Proconſuli, patri patriæ, fortiſſimo, feliciſſimoq. principi Ebora millia paſſuum viginti duo.

Heluis in ædibus cuiuſdam viri nobilis columnæ duæ ſcriptæ iacent, ex itinere eo delatæ, ſed litteris tam corruptis, vt vix in quoque verſu duæ aut tres appareant. Ex ea via nihil amplius vidi.

Ab vrbe autem Ebora Pacem vſque Iuliā, etiam apparent ſtratæ viæ veſtigia. Columnæ extant multis in locis, partim adhuc erectæ, partim collapſæ, fractæ, & terra opertæ.

Item ſuper Exarramam, Murtariam, & Odiuellam fluuios pontium dirutorum hic ſubijces, illic pilæ, pilarumq. baſes. Litteræ in columnis intercidere. In vna tantum has cum diutius cōſideraſſem, ægre potui legere.

IMP. CAES . . . . .
. . . .
. . . .
. . . .
. . . VAE NEP
. . . IANVS HADR . . . .
. . . COS. III . . .
. . . .

Hoc

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Neruæ nepoti Traianus Arianus Conſul tertium.

Iter quod ab Eſuri Pacem Iuliam corruptiſſimum Antonini itinerarium ponit, ego quinque aut ſex modis intelligere, cum tentaſſem, nihil fere in tanta deprauatione confeci.

Quare ita vt apud illum habetur reliqui, ſi forte aliquando prodeat is libellus minus mendoſe ſcriptus, aut feliciora nodum explicent ingenia.

ITEM DE ESVRI PACE IVLIA, M. P. CCLVII. Sic:

Balſa M. P. XXIIII.
Oſſonoba M. P. XVI.
Arani M. P. LX.
Rarapia M. P. XXXV.
Ebora M. P. XLIIII.
Serpa M. P. XIII.
Fines M. P. XX.
Arucci M. P. XXV.
Pace Iulia M. P. XXX.

Et ſtatim ſequi debet alterum iter per cõpendium ab Eſuri Pacem Iuliam, quod bene ſignatum eſt. Ita enim habet: Item ab Eſuri per compendium, Pace Iulia. mil. paſſ. LXVI. Sic. Myrtili mil.paſſ. XL. Pace Iulia mil.paſſ. XXXVI.

Magna

Magna quoque deprauatione vitiatus numerus est in itinere, quod a Salacia Ossonobam describit, habet enim: A Salacia, Ossonoba, mil. pass. xvi. Cum sint supra cxvi.

Eodem itinere in colle sinistrorsum, iuxta semidirutum oppidum Aureolam, meta est, quæ olim terminum Eborensem a Pacensi dirimebat. De qua meta in meo ad Kebedium Toletanum libello, satis multa. Ea autem est huiusmodi.

D. D. N N.
AETERN. IMPP.
C. AVRE. VALER.
IO. IOVIO. DIOCLE
TIANO. ET
M. AVR. VALERI
O. ERCVLEO
MAXIMIANO
PIIS. FEL. SEMPER AVGG.
TERMINVS INTER
PACENS. ET EBORENS
CVRANTE. P. DATIANO
V. P. PRAESIDE. HH.
N. M. Q. EORVM
DEVOTISSIMO
HEINC PACENSES

Hoc est: Dominorum nostrorum æternitati imperatoribus Caio Aurelio Valerio Iouio Diocletiano. Et Marco Aurelio Valerio Erculeo Maximiano Pijs felicibus semper Augustis,

gustis, terminus inter Pacenses, & Eborenses curante Publio Datiano viro patricio præside Hispaniarum, numini, maiestatiq. eorum deuotissimo. Hinc Pacenses, hinc Eborenses.

Duplex inde iter Antoninus ponit ab Olysippone Emeritam, sed vtrûque numeris corruptissimis, oppidisq. aut iam non extantibus, aut diuersissime commutatis. Alterum sic.

ALIO ITINERE AB OLYSIPPONE EMERITAM M. P. CXLV. Sic.

Aritio Prætorio. M. P. XXXVIII.
Abelteri. M. P. XXVIII.
Matusaro. M. P. XXVII.
Ad septem Aras. M. P. VIII.
Budua. M. P. XII.
Plagiaria. M. P. VIII.
Emerita. M. P. XXX.

Corruptos esse numeros hinc apparet. Nã recto isthac itinere ab Olysippone Emeritam, numeramus tres & quinquaginta leucas, eæ conficiunt ducenta duodecim millia passuum. Sic.

Ab Olysippone Beneuentum, traiecto ad villam Francam Tago, leucæ octo. Inde Saluaterram, quæ an Aritium prætorium sit, alij expendant, leuca vna. Inde Culucci, quod an

Tu-

Tubucci ſit, alij quoque expendant, & inde tota via ſuburipontana.

Alterum per Scallabin, ſic.

ITEM ALIO ITINERE AB OLYSIPPONE EMERITAM. M. P. CC. XX. SIC.

Hierabriga M. P. XXX.
Scallabis M. P. XXXII.
Tubucci M. P. XXXII.
Fraxinum M. P. XXXII.
Medobriga M. P. XXX.
Ad ſeptem Aras M. P. XIII.
Plagiaria M. P. XX.
Emerita M. P. XXX.

Huius viæ columnæ partim vetuſtatis iniurja diffractæ, partim crebris ignibus aduſtæ tantum abraſarum litterarum veſtigia demonſtrant, quas mihi videre contigit. Ita habent.

Iter autem a Scallabi ſupra Almerinum oppidum, per Alpiarſæ fluuij initia ducebatur.

Alicubi fragmenta rudia columnarum apparent, ex quibus nihil erat quod ſciberem. Poſtea cum quattuor collapſas inueniſſem in vna earum hæc tantum potui legere.

IMP.

I M P.
CAES. CAIVS
IVL. VER. . . . . .
NOB. IMPERA
TOR. V. TRIBVNI
CIAE. PO
TEST. COS. PRO. P.
PATRIAE . . . .
. . . .

Hoc eſt:Imperator Cæſar Caius,Iulius,Verus nobilis imperator quintum Tribuniciæ poteſtatis Conſul, Proconſul,pater patriæ.

Poſt mille paſſus columnæ tres collapſæ.

IMP. CAES . . . . .
. . . .
. . . .
TRAIANVS. AVG
GER. PONT. MAX.
TRIB. POTESTAT
IS. II. RESTITV
IT.

X
I

Hoc eſt:Imperator Cæſar Diuus Traianus Auguſtus, Germanicus, Pontifex Maximus, tribunitiæ poteſtatis ſecundum reſtituit vndecim.

Secunda fracta erat, & has tantum litteras habebat in fine.

RESTITV
TOR VRBIS.
. . . . .
. . . .
IMP.
CAESARI
CLAVDI
O. TACITO
PIO. F. IN.
VICTO
AVG.
PONT. M.
TRIB. PO
TESTA
TIS. II.
COS. PRO.
. . . . . .

Hoc eſt: Imperatori Cæſari Claudio Tacito, Pio, fclici inuicto, Auguſto, Pontifici maximo,

mo, tribunitiæ potestatis, secundum Consuli Proconsuli.

Post mille passus, tres columnę duæ collapsæ abrasis vetustate litteris, vna erecta, quæ sic habet:

IMP.
CAESARI
M
CLAVDIO
TACITO
PIO.F.IN
VICTO
AVG.PONTIF.
M.TRIB
POTESTA
TIS.II.COS.
P. P.

Hoc est: Imperatori Cæsari M. Claudio, Tacito Pio Felici inuicto Augusto, Pontifici maximo, tribunitiæ potestatis secundum Consuli patri patriæ.

Post mille passus duæ collapsæ in fine vnius hæ tantum legi possunt litteræ.

. . . .

. . . .

. . . . . . COS.

IIII.PROCOS

REFECIT.

Poſt mille paſſus, iuxta diuerſorium, quod vocant Meſtas, quattuor ſunt columnæ collapſæ, tres corruptas habent inſcriptiones. In vna ſic legitur:

IMP.CAES.CAIVS IVLIVS
VERVS MAXIMINVS PIVS. FE
LIX.INVICTVS.AVG.PONT.
MAX.PATER PATRIAE.TRI
BVNICIAE POTESTATIS.TER COS
GERMANICVS MAX.DACICVS
MAX.SARMATICVS MAX.ET
C.IVLIVS VERVS MAXIMVS
NOBILISSI.CAESAR.PRINCEPS
IVVENTVTIS.GERMANICVS MAX.
DACICVS MAX.SARMATICVS MAX.
IMP.CAESARIS.CAI IVLI VERI MAXI
MINI.PII.FEL.AVG.GERMANICI.
MAX.DACICI.MAX.SARMATI.
MAX.FORTISSIMI.CAESA
RIS FILIVS.

IIII.

Hoc eſt: Imperator Cæſar Caius Iulius Verus Maximinus Pius, Felix, inuictus, Auguſtus, Pontifex maximus, pater patriæ, tribunitiæ poteſtatis, ter Conſul, Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus, & Caius Iulius verus Maximus nobiliſſimus Cæſar princeps iuuentutis, Germanicus Maximus, Dacicus Maximus, Sarmaticus Maximus Imperatoris Cæſaris Caij Iulij Veri Maximini, Pij Felicis Auguſti, Germanici Maximi, Dacici Maximi, Sarmatici Maximi fortiſſimi Cæſaris filius quattuor.

Finis Libri tertij.

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber Quartus.

ORBES nunc aggrediar, non minimam intentionis meæ partem. Quarum pleræque etiam Romanis temporibus priſca nomina amiſerunt. Multas nominat Liuius a vetuſtioribus acceptas, aut nullo nunc modo, aut ægre intellectas, quoniam iis alia Romani poſtea vocabula impoſuerunt.

Incipiamus ab illa parte Bæticæ, quæ modo appendix eſt Luſitaniæ, in qua Oliuentiã, Mauranum, Mauram, Serpam, Mortiganum, ac Noudarem eſſe primo libro commemorauimus.

Ac de Oliuentia vrbe nihil quod ad antiquitatem faciat, adhuc habeo, niſi cippi ibi inuenti inſcriptionem ad me illinc miſſam.

D.M.S.

D. M. S.
C. ANTESTIVS CALVVS.
C. ANTESTIVS PROCV
LVS. H. SS. CORNELIA
TERTVLLA VIRO ET FILIO
DE. S. P. F. C.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Caius Anteſtius Caluus, Caius Anteſtius Proculus hic ſiti ſunt. Cornelia Tertulla viro & filio de ſua pecunia fieri curauit.

De Maurano æque nihil.

DE MAVRA.

MAuram inſigne oppidum, Nouum fuiſſe Arucci, ex cippo iſtius modi, quem ibi legi perſuaſum habeo.

IVLIAE AGRIPPINAE
CAESARIS. AVG. GERMANICI
MATRI. AVG. NOVA
CIVITAS ARVCCITANA

Hoc eſt: Iuliæ Agrippinæ Cæſaris Auguſti Germanici matri Auguſtæ noua ciuitas Aruccitana.

Nouum autem Arucci dici puto, quoniam adhuc ſupereſt Arucci vetus, nomenq. retinet. Vulgo enim *Arouche* dicitur, profer-

turq. plane Græce vt a Ptolemæo vocatur. Parum tamen iam frequens est Arucci vetus.

Accommodant Maurenses nouo nomini, haud scio an fabulam appellem. Fuisse Maurum Regulum quendam tractus illius dominum, qui cum de finibus cum altero potentiore bellum gereret, atque in prœlio cecidisset, eiusq. vxorem forma luculenta mulierem sæpe victor interpellasset, additis nisi acquiesceret minis, illam contumaci odio interfectoris postulata respuisse. Cumq. Arucci veteri, propter hostis vicinitatem diffideret, migrasse ad nouam ciuitatem Aruccitanam, vt tutiorem situ, ita bonitate vberioris agri magis accommodam. Cumq. ab indigenis Maura ex Arucci vulgo appellaretur, factum esse, vt etiam ipsa vrbs Maura exinde nominata sit.

In territorio quoque oppidi eiusdem multa antiquitatis supersunt vestigia. Inter Mauram, atque Ficalium semidirutum oppidum, ad pagum, quem vocant Vallemuargi, in fani antiqui ruinis, vbi sacellum Michaeli sacrum posteri meliori religione extruxerunt, quattuor cippos fractos, exesisq. vetustate literis deformatos inueni. Vnus qui reliquus integer est, fideliter a me descriptus ita habet:

DIS. MAN
IBVS. AVRIILIAII
M. F. GALLAII. A.
NNO. XII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus Aurelię Marci filiæ Gallæ annorum duodecim, hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis.

Et ne quis forte miretur inuſitatam ſcripturæ rationem, AVRELIAII GALLAII pro AVRELIAE Gallæ. Sciat in Epigrammatis quoque antiquæ vrbis pagina 149. legi.

M. PONTIVS HIIDISTVS. DAIINI CO
IVGI BIINII MIIRIINTI FIICI VIXIT.
MIICVM ANNIS TRIBVS.

Pro eo quod eſſe deberet: M. Pontius Hediſtus Daeni coniugi bene merenti feci. Vixit mecum annis tribus. Et annotauit corrector, alibi etiam duo II pro E poſita ſe inueniſſe.

Ficalij quoque cippus hic eſt:

D. M. S.
VLPIA. M. F.
MARCELLA
ANNORVM
LIII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Vlpia Marci filia Marcella annorũ quinquaginta trium hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis.

Ad pagum Callęcum inter Ficalium, & Arucci vetus in fano S. Mametis cippus.

D. M. S.
VIBIA. CR
ISPIA....RV
FINI. ARA
BRICENSIS
ANNOR.
LXVII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum. Vibia Criſpia Rufini Arabricenſis, annorum ſexaginta ſeptem, hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis.

Inſigne quoque oppidum Serpa non multum mihi negotij exhibuit. Nomen enim illęſum vſque ex antiquo retinet, vt apud Antoninum in itinerario eſt, & in cippo iuxta oppidum reperto.

D. M. S.
FABIA PRISCA
SERPENSIS. C. R.
ANN. XX. H. S. E. S. T. T. L.
C. GEMINIVS. PRIS
CVS PATER. ET
FABIA CADILLA MA
TER. POSVERVNT.

Hoc

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum: Fabia Priſca Serpenſis ciuis Romana annorum viginti, hic ſita eſt, ſit tibi terra leuis. Caius Geminius Priſcus pater, & Fabia Cadilla mater poſuerunt.

LVSITANIAE ALGARBIVM.

TRanſgrediamur nunc Anam, & Luſitaniç vrbes, de quibus, vel indubitato conſtabit, vel certe probabili coniectura antiquitatum ſtudioſis explicemus. At Luſitania, inquit Pomponius, qua mare Atlanticū ſpectat, primum ingenti impetu in altū abit, deinde reſiſtit, ac ſe magis etiam, quam Bætica abducit. Qua prominet bis in ſemet recepto mari, in tria promontoria diſpergitur, Anæ proximum quia lata ſede procurrēs, paulatim ſe, ac ſua latera faſtigiat: Cuneus ager dicitur, ſequens Sacrum vocant Magnum, quod vlterius eſt.

Aduertant lectores promontoria hic non vocari ipſa tantum terrę acumina, quæ mari imminent, ſed totos late etiam tractus, qui tandem acumine in mare deſinunt. Ita Liuius Decadis tertiæ libro primo: Prægreſſus ſigna Hannibal in promōtorio quodam. patet hoc ex ipſa Pomponij deſcriptione. Quia lata ſede procurrens paulatim ſe, ac ſua latera faſtigiat, Cuneus ager dicitur, videlicet ad ſi-

militudinem cunei, quo ligna scinduntur: Græci Sphina vocarunt promontorium hoc, Latini Cuneum. Nostra ætas sanctæ Mariæ caput appellat, sicut & sequens, quod Sacrum dicebatur, sancti Vincentij caput vulgo dicitur. Prisci tamen nominis vestigium ibi in oppido Sacris adhuc perseuerat. Promontorium vtrumque Strabo Celticos, ac Lusitanorum plerosque habitare dixit. Ptolemęus etiam Turdetanos adiungit: sicut latius a nobis pro Pacensi colonia disputatum est. Nos Algarbij regnum vocamus a Mauris, cum id tenuere indito vocabulo. In cuneo vero hoc, Myrtilis, Ossonobæ, atque Balsæ oppidorum meminit Pomponius.

DE MYRTILI.

Myrtilis, quam Mertolam appellamus, Anæ fluuio est imposita, multis antiquitatum monumentis plena, cippis, columnis, statuis, quibus tam Gothi, quàm Mauri, ad reficiendos muros pro cæmentis abutebantur, vt erant, & hi, & illi ingenio plane barbaro. Octo, vel decem statuas annis ab hinc aliquot terra effossas Myrtilenses homines inde tollere permiserunt affabre insculptas, sed sine capitibus. Arbitrantur capita fuisse ænea, & insititia, atque ideo a corporibus in alium vsum euulsa.

Abest

Abeſt a Pace Iulia iuſtis xxxvi. paſſuũ millibus, hoc eſt noſtratibus nouem leucis, quod Antoninus in itinerario dixit. Myrtilin Plinius, ſicut & Eboram, & Salaciam veteris Latij municipium fuiſſe, ſcriptum reliquit Ptolemęus Iuliæ cognomen illi tribuit.

DE BALSA.

OLim vocatam Balſam, eam eſſe coniicimus, quæ noſtro tempore Tauilla nominatur, maxima Algarbij ciuitas. Eius præter Pomponium, meminere Plinius, Ptolemæus, & in Itinerario Antoninus.

DE OSSONOBA.

OSſonoba vero diruta pæne eſt, cuius priſcæ nobilitatis nonnulla adhuc extant veſtigia, paſſimq. per viciniam, pręcipue in muris Phari propinquæ ciuitatis, magiſque littoralis. Hęc vrbs ſedes fuit Epiſcopalis, vt liquet ex conciliis, in quibus Oſſonobenſis Epiſcopus ſubſcripſit. Nomen Maurorum temporibus paululum inuerſum eſt. Raſis Maurus Exubonam eam vocat, ingenito linguæ Punicæ vitio. Cuius de ea teſtimonium, ad verbum, ſed ad ſenſum iſtiuſmodi eſt.

Exubana ſolo fertili, ac frumẽtario ſita eſt, plano, & fructiferis arboribus conſito. Habet

etiam

etiam pineta, & montes ad alenda pecora, maxime accommodatos, hortos quoque irriguos multos, quoniam fontibus, ac fluentis abundat; electrum producit optimum; mari vicina est, vbi aliquot sunt insulæ paruę, cymbis, ac nauiculis, ad vsum, & innectiones opportunæ. Ciuitas inter eadem magnitudine pares de melioribus totius est orbis. Sub iure, ac dominio suo habet oppida nõnulla, e quibus Siluis est sita super æstuarium, quod a mari egressum paruo fluuio commiscetur. Hactenus ille. Fortunæ vicissitudine facta, Siluis pontificio exornata est, Ossonoba vero in vicum redacta. de cuius quoque ruinis, proxima Pharus nobilitatur, & crescit. Nec ipsum nomen iniuriæ non patuit. ex Ossonoba in Exubanam transiit, & cum iam prope non sit, Estoi nuncupatur. Phari in muro inter propugnaculum nouum, & alterum a Roderico Barreto extructum, cippus est.

IMP. CAES. P. LICINIO
VALERIANO. P. F. AVG.
PONT. MAX. P. P. TR. POT.
III. COS. RESP. OSSON. EX D
ECRETO ORD. DEVOT.
NVMINI MAIESTAT.
IS. EIVS. D. D.

Hoc est: Imperatori Cæsari Publio Licinio Pio Felici, Augusto, Põtifici maximo, patri pa

triæ

triç tribunitia poteſtate tertiũ Cõſuli, Reſpublica Oſſonobenſis ex decreto ordinis deuotiſſima numini maieſtatis eius dedicauit.

In quadam turri ex parte maris cippus.

D. M. S.
CATVRISAE PRI
MAE. CONIVGI PIISSIMAE.
QVAE. VIXIT. ANN. XXV.
M. VIII. L. CALP. THE
ODORVS. MARIT.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Caturiſæ piiſſimæ, quæ vixit annos viginti quinque, menſes octo. Lucius Calpurnius Theodorus maritus.

Inter Pharum, & Tauillam in turri, quam vocant marini cippus:

D. M. S.
C. ANNIVS
ROMVLVS
ANNORVM
XXVIII.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Caius Annius Romulus annorum viginti octo hic ſitus eſt; ſit tibi terra leuis.

Phari ad portam maris, cippus.

M. CORNELIVS ERIDIMVS. C.
IVNIVS. RECEPTVS. OB HONO
REM. IIIIII. VIR. D. S. P.
D. D.

Hoc est; Marcus Cornelius Eridimus, Caius Iunius receptus ob honorem Seuiratus de sua pecunia dedicarunt.

Sequitur promontorium Sacrum, ita vocatum propter Herculis templum, & quia religio indigenis erat, locum nocturnis inambulare temporibus, quod eum tunc ab diis possideri fabularentur, vt initio tertij libri Strabo scriptum reliquit.

Promontorium ipsum duobus cornibus in altum se præcipitat, effecto inter vtrumque modico sinu, cuius est ambitus quinque fere millium. In sinistro cornu Sacris oppidū est, quod adhuc promontorij nomē refert. In dextro nobile sancti Martyris, ac Leuitæ Vincētij templum, cuius corpus, quonam pacto ex Valentia delatum eo sit, tyrannidem exercente in Sanctorum reliquias Abderramene, cum in meo de eodem Sancto poemate, tum in libello ad Kebedium Toletanum, late explicaui. Veteres Geographi, vrbium huius tractus nequaquam mentionem faciūt. Vnus Pomponius, vtpote Bæticus, & non longo interuallo dissitus, Lacobrigæ, ac portus Hannibalis

nibalis maritimarum ciuitatum meminit: In sacro, inquit, Lacobriga, & portus Hannibalis.

DE LACOBRIGA.

LAcobrigam mutilato, atque nonnihil deflexo nomine Lagos appellat vulgus, nobilissimum nostro æuo, frequensq. oppidum, ac nuper a Sebastiano Rege in ciuitatis titulum, & honorem euectum, sicut & Pharo ab Ioanne tertio Sebastiani auo.

Legi ante multos iam annos in Agelariis Baptistæ Mantuani, qui me puero per omnium ora volitabat, magnum de Lacobriga testimonium:

Dicitur Ardiburi posuisse Lacobriga septem
Victori toties statuas, totiesq. per illum
Eruta Vandalicis bello insurgente procellis.

Quod nescio vnde fuerit mutuatus, cuius poetæ, quoniam multum iam fama refrixit, cetera, quæ ad Lacobrigam attinent, videre poterunt si velint, quorum in manus liber is deuenerit.

DE PORTV HANNIBALIS.

DE portu Hannibalis dubitanti, duo se ostia obiiciebãt, alterum ad Villam nouam cognomine Portimanam, eius fluuij, qui

Vrbem

vrbem Siluin, ad quam Ossonobense pontificium translatum est, præterfluens in mare delabitur. Alterum ad Alborem oppidū non obscurum, vtrumque in sinu magnarum, multarumq. nauium capaci. Sed quarum interius per ostia ingressus, non nisi æstu accedente fiat. Facilior Villanouanus recto cursu, paulo Alboritanus difficilior, propter flexus varios & in modum Syrtis obstruentes ostium arenas. Verum vbi penetrarint pandēte se æstuario, commodissima statio est nauigiorū. Parua insula intus est situ editior, in summo plana, in qua olim oppidum fuit. Supersunt vndique muri a fundamentis vsque ad mediam altitudinem cæmentitij, in superioribus formacei Punico opere. Summa planities, rudèribus, parietinis, fractis testis, tegulisq. tota plena, ædificiorum monstrat ruinas. Hoc nimia vetustate extincto, Alborem nostri maiores ibi juxta intima æstuarij ora construxerunt. Hunc fuisse Hannibalis vocatum Portum potius arbitramur, quàm Villamnouam, oppidum reuera nouum, propter loci situm, vnde defendi naues egregie poterant, & aditu arceri hostes, quod a peritissimo bellicæ rei duce conueniebat prouideri. Quando autem oppidum hoc Hannibal condiderit, pro comperto ego asserere nequaquam audeo. In Lusitania fuisse Hannibalem, tertio volumine ostensum a me est.

Potuit

Potuit quoque ex Gadibus, cum vota Herculi exsoluisset, nouisq. se obligasset. Quod primo tertiæ decadis libro scribit Liuius ad promontorium hoc Hannibalē accedere propter dicatum Herculi templum, & dissipatā de diis locum tenentibus famam. Sicut Strabone referente paulo ante narrauimus, maxime inuitante maritima tractus illius amœnitate, & ad res gerendas opportunitate.

DE MEDOBRIGA.

A Sacro promontorio vsque ad Callipodis fluuij egressum, hoc est ad sinum Salaciensem, multa sane sunt oppida, neque contemnenda, sed quorum mentionem veteres non fecerunt. Plinius Merobrigæ meminit, ac mirum est Cetobrigam omisisse in ora positam, cum Salaciam multo interius locatam non prætererit, neque Merobrigam, sex fere millibus passuum ab littore separatam. Verba illius sunt: Oppida memorabilia a Tago in ora, Olysippo, equarum e Fauonio vento conceptu nobile, Salacia cognominata vrbs imperatoria, Merobriga, promontorium sacrum, & alterum Cuneus.

Interiit autem Merobriga, in cuius locum successit iuxta oppidū S. Iacobus cognomine Cacem, oppidū in excelso colle positum. De

quo

quo postea. Muri cum turribus, alibi integri, alibi vero semidiruti, aquæductus, pons in intermedia valle, & quadrato lapide perennis fons, antiquæ me ciuitatis admonuerunt.

Habeo etiam ex ære Cyprio Vulcani paruum simulacrum ibi repertum, & elegans æneum candelabrum. Templum ibi est sancto Blasio dicatum, & super aram lapideam.

Mensa cum hac inscriptione.

G. COCILICO. FVSCO
PATRI
EX TEST. COCILICI
A PASTOS

Hoc est: Gaio Cocilio Fusco patri ex testamento Cocilicia Pastos.

In semicollapsa turri cippus.

C. NVMISIO. C. F. FVSCO
VI. VIRO. SEN.
TATINIA. Q. F.
FVLVIANILLA
VCSOR
PERMITTENTE. ORD.
NEROBRIG.

Hoc est: Caio Numisio Caij filio Fusco, sextum viro Sentatinia Quinti filia, Fuluianilla vxor permittente ordine Merobrigensi.

SANCTVS IACOBVS DE CACEM.

DIxi succeſſiſſe Merobrigæ oppidum ſanctum Iacobum in excellenti colle, qui maris proſpectum aperit, nec a Merobriga diſtat ducentis integris paſſibus.

Looo dominabatur Cacem tyrannus Maurus, cum a Chriſtianis receptum oppidum eſt. Cauſam nomini dedit Apoſtoli Iacobi marmorea ſub terra effigies, eo loci reperta, quæ nunc quoque religioſe ibi colitur. Factumq. eſt nomen a Sancti effigie, cognomen autem a regulo, ſub cuius fuerat poteſtate. Expugnationem referunt oppidani ad heroidem Batazam, cuius quia ſemiſepulta fama eſt, non ab re fuerit, operæ pauxillum impendere. Viam nobis aperuerit Hieronymus Zurita Cæſarauguſtanus, vir doctus, & hiſtoriæ diligens ſcriptor. Sed quia Ioannem Batazen cum Ioanne Comneno, quem Caloiannem quidam appellant, Manuelis Comneni patre, confundere videtur, ex Nicæta Choniate Græco auctore, qui ea tempeſtate fuit, & ex Baptiſta Egnatio rem ipſam petamus.

Græciæ imperator Alexius Angelus cum duas haberet filias adoleſcentulas ac viduas, & eas ob adoleſcentiam & formam, vt ait Niceta, ſecundas nuptias deſiderare videret, Irenen Alexio Palæologo, Annam Theodoro

Lascari, adulescenti animoso & bellicosissimo despondit, dotisq. nomine, inquit Egnatius, imperij titulos genero tribuit. Et quidem Lascaris, depulso & profligato Manuele Maurozome rubro calceo induto, ab omnibus Orientalibus vrbibus imperator consalutatus est, vt testatur Niceta. Ceterum ex vxore mascula illi proles nulla fuit, femina tantum Irene.

Hanc Ioanni Diplobatazio in matrimoniũ iunxit, imperiumq. illi per manus tradidit. Ita Egnatius. Sed quem Ioannem Diplobatazium ipse vocat, Ioannem Batazem appellant alij, & quidem Græci. Inter quos Nicephorus Callistus, & Batazem tam Zonaras, quam Niceta sepæ nominant. Ioannes itaque Batazes filium Theodorum Lascarem minorem successorem reliquit. Qui moriens Ioannem filium, & filiam Lascaram, Michaeli Palæologo, tutorio nomine commendauit. Verum Palæologus, interfecto puero, per summum scelus, sibi imperium vindicauit.

Redeamus modo ad Zuritam in Aragonicis libro quinto capite vltimo. Lascara puella verita, ne & ipsa in tyranni sæuitiam incurreret, Ligurum mercatorum auxilio Genuã venit. Nubsitq. in Liguria Vilelmo comiti, Entemelij, vel vt vulgo dicitur Vigintimilij, peperitq. ex eo filium Ioannem Lascarem, & tres filias. Mortuo marito, filium Genuæ

reliquit,

reliquit, qui patri in Entemelij ditione successit. Ipsa filias secum ducens, ad Petrum Aragoniæ regem, cuius ingens erat fama se contulit; si forte dignaretur auxilium ferre, ad recuperandum paternum imperium sibi per tyrannidem ereptum. Suscepit illam rex nobilis honorificentissime, & in Valentiæ regno retinuit. Filiarumq. maximam Iolanthē ex Græcia cognominatam, vxorem dedit Petro Baroni Aierbæ, regis Iacobi nepoti.

Secundam Beatricem ex Græcia vocatam prætermitto, huic operi non necessariam, Bataza quoque ex Græcia, in matrimonio non diu fuit, peperitq. filiam, cui suum nomen imposuit. Hanc Iolanthę matertera, vbi per ætatem licuit, nuptui collocandam curauit.

Intereà cum Isabella Petri regis filia nupsisset Dionysio Lusitaniæ regi, Bataza iam vidua, propter morum, & vitæ probitatem, vna etiam venit, fuitq. in Lusitania, quo ad Constantiam ipsius Dionysij, & Isabellæ filiā, Ferdinandus Castellę duxit in matrimonium. Tunc quoque Bataza spectatæ virtutis matrona, nouam nuptam comitata est, tamquam moderatrix eius adolescentiæ. Quæ cum partu edidisset Alfonsum postea regem, non diu superstite marito, regis filij cū Bataza nutricationem sedulo curabat. Sed subducto a materna cura infante auiæ cōsilio, quæ ad suam potestatem transferre illum maluit, Regina

mater & recenti viduitate mæſta, & præcipue nutriendi filij ſolatio deſtituta, inſuper alendæ familiæ impar, quòd perangustè admodumq. tenuiter, nec pro regia dignitate, ſumptus ſuppeditaretur, ex dolore morbum incurrit, deceſſitq. in oppido ſancto Facundo. Et cum eius ſuppellex, munduſq. muliebris ad ſatisfaciendum alumnis minime ſufficeret, teſtamento à Dionyſio patre, atque Iſabella matre petiit, vt quòd illi deerat, ipſi ſupplerent. Bataza autẽ, cum ſe inuidioſam ex præterita potentia indies perſentiret, re cum ſuis communicata, nauem adornari præcepit, beneq. tam ex ſuis copiis, quàm ſororum auxilio inſtructam cõſcendens per mediterraneũ mare exiit, ac circumitis Gadibus, & ſacro promontorio, ad flexum, vbi oppidum Sinis eſt, excenſionem fecit. Conuenerunt ad illam Chriſtiani multi, & ex ſacra ſpathophororum militia equites non pauci, qui vicina loca tenebant, atque ad non ſpernendas copias aucti, Cacem regulum oppido exuerunt. Extructoq. templo Bataza bonam ligni ſanctæ crucis partem, quam a Laſcara matre Conſtantinopoli delatam acceperat, in quadam templi pila concluſit. Quæ diu ignorata latuit, donec miraculo fuit prodita. Ob hoc ſolenne ibi eſt, dominicis, ac celebrioribus diebus, cum poſt ſacrificij Euangelium populum ſacerdos alloquitur, etiam adhortari, vt pre-

centur Deum pro Bataza Lascara, Græciæ Imperatoris nepte. Relicto in potestate Christianorum oppido, venerabilis matrona Conimbrigam se contulit, adhuc illa tempestate vrbem regiam. Vbi facultates opesq. suas iis, qui sibi inseruierant distribuens, pauperum nequaquam immemor, Ecclesiam cathedralem donariis multis ac prædiis locupletauit. Sepulta ibi est in lapideo, nec operoso monumento inscriptione simplici.

HEIC SITA EST BATAZA IMPERATORIS GRAECIAE NEPTIS.

DE CETOBRIGA.

Cetobriga, quæ Ptolemæo Cetobrix appellatur in ora & ostio sinus Salaciensis quondam stetit, vrbis tenue vestigium modo est, arenis obrutæ, nisi qua irrumpentis maris violentia, sub aqua nonnumquam, nonnumquam vero a tumulo in tumulum in arenas radentibus ventis, deteguntur ędificia. Causa nominis a Cetis, & Briga orta est. Briga siquidem vetere Hispanorũ lingua vrbem significat, vt Arabriga, Conimbriga, Cetobriga, Lacobriga, & multę alię. Prima vero compositi nominis pars, a cetis est facta. Cete magnos pisces, vt thynnos, omissis marinis belluis significare, & qui pisces eos saliũt,

condiunt, ac vendunt, cetarios appellari notum eſt, lacus autem in quibus ſaliuntur cetariæ & cetaria dicuntur, vnde Horatius:

Plures adnabunt thunni, & cetaria creſcent.

Quoniam vero in vrbe hac, de qua nobis ſermo eſt, celebris erat piſcatio, & ſalſura talium piſcium, ſicut etiam nunc Cecimbrigæ, quod oppidum e regione eſt in extimo fere Barbarij promontorij littore, Cetobriga vocata ciuitas eſt. Durant adhuc in Cetobrigenſi littore ipſa cetaria, ſignino opere antiquitus fabricata. In medio obrutæ arenis ciuitatis fanum peruetus eſt, quod inſtauratum Virgini Chriſti matri ſacrauit Chriſtiana religio. Ad cuius ingreſſum, ſupra portam, arietis caput viſitur contortis cornibus, factum ex marmore, & quidem elegantiſſime. Neque diſſentaneum eſt fanum id, atque ſimulacrum Iouis Ammonis olim fuiſſe, contra frequentes arenarum turbines, ab ethnicis ibi culti. Statua quoque marmorea ſtolata illinc Neocetobrigam delata eſt, abſque tamen capite. Inſcriptio quoque hæc in quadrato iaſpidis albi lapide, in parthenone virginum ſancti Dominici inſtitutum profitentium Neocetobrigæ extat.

L. IVLIVS. L. ET. T. LIB.
VALENS. ANNOR.
XXV. H. S. E. S. T. T. L.
COPIRVS. FRATRI.

Hoc

Hoc est: Lucius Iulius Lucij & Titi libertus, Valens annorum viginti quinque hic situs est. Sit tibi terra leuis Copirus fratri.

Antiquitus Cetobriga ab Occidente Eborensem episcopatum terminabat, ex Bambæ optimi regis diuisione, qui finium cathedralium ecclesiarũ terminatione episcoporum lites voluit dirimere. Episcopatus, inquit ille, Eborensis habeat a Cetobriga vsque ad Petram, & a Rutella vsque Paratam. Nostris quoque temporibus, Eborensis diœcesis finis, Cetobriga vetus est. Corrumpi cępit nomen in Cetobram, quam postea, multo corruptius vulgus ineruditũ Troiam fecit.

DE NEOCETOBRIGA.

POst dirutam Cetobrigam, mutata colonia est, ad alteram sinus oram Septentrionem versus, ab hinc annos circiter quadringentos quinquaginta, conuenientibus eo loci piscatoribus; tantaq. & ibi & Cecimbrigæ, sitæ, vti dixi, in extimo fere Barbarij promontorij litore, nobilium piscium captura est, cum mare piscosissimum sit, vt etiã ex intima Hispania plenis vijs confluant mercatores. Accedit ingens candidissimi salis copia, propter salinarum toto sinu multitudinem. Cuius gratia, externarum quoque nauium magnus semper numerus aut exit,

aut ingreditur. Commercio itaque tam inuectionum, quàm reuectionum, factum insigne oppidum est, opulentissimumq. adeo vt magnarum vrbium nequaquam inuideat claritati. Vocata quoque Cetobriga posterior hæc colonia est, retento prisco nomine, & vulgo Cetobra. Indies autem pergente corruptione, Cetobala. Florianus campensis in commentitijs suis originibus, a Cetobala corrupto nomine, cœtum Tubalis confinxit, originemq. oppidi vsque a Tubale fabulatur. Ego Neocetobrigam soleo nominare distinctionis gratia, liberum cuiq. est alterutro vti, siue enim Cetobrigam, siue Neocetobrigam dixerit, erudite loquetur.

DE PACE IVLIA SIVE AVGVSTA.

Dicta ora est, ab exitu Anæ vsque ad Salaciensem sinum. Quem prius quam transgrediamur, redire ad continentem oportet, per ciuitates, non quidem omnes. Neque enim omnes recensere propositum mihi est, sed eas, quæ vel a veteribus auctoribus nominatæ sunt, vel quæ inscriptionum vetustarum beneficio, aut maxime insigni quopiam facto, nomina sibi suo merito prodiderunt. Idq. semel hoc loco præfatum esse me, candidi lectores meminerint. Ceterum Pacem Iuliam, siue Augustam descripturus

modo

modo eram, nisi satis superq; id fecissem, in bene longa ad Vasæum epistola, pro Pacensi colonia & in libello ad Franciscum Nonium, & alijs non paucis scriptorum meorum locis. Si quidem ostendi eam esse, quæ vulgo Beja dicatur, corrupto a Mauris nomine, sitam vero in Celticis Lusitaniæ populis, iuxta Strabonem, vel in confinio Celticorum, Turdetanorumq. iuxta Ptolemæum Coloniam fuisse, & secundum Lusitaniæ conuentum, & quo pacto ab ea pontificatus dignitas translata Badiosam sit prolixe etiam exposui. Ante vniuersalem Hispaniæ cladem, floruit in hac vrbe Apringius Episcopus scriptor eruditus, cuius in Apocalypsin interpretationem veteribus omnibus præfert Isidorus. Floruit etiam Isidorus Pacensis cognominatus, cuius opuscula horrido parumq. culto sermone, eaq. imperfecta, & mendis senticosissimis scatentia circumferuntur. Floruere quoque iuuenis Sisenandus martyrio Cordubæ coronatus, & Tyberinus presbiter. Extant ibi complura Romanorum monumenta, ex quibus aliquot adscribam, quæ per muros ipsius ciuitatis dispersa visuntur.

Ad portam Maurensem, versus nouam.

C. IVLIVS. C. F. ....
II VIR BIS PRA....
VTRIQVE. SEN....
....

Hoc

Hoc est: Caius Iulius Caij filius, Duum vir.

Postea fragmentum in muro.

EQVIT. PRAEF.
FABRVM.

Hoc est: Equiti præfecto fabrum.

Cippus semifractus.

M. AVRELIO. C. F.
GAL. II VIR. FLAMIN
TI. CAESARIS. AVG.
PRAEFEC. FABR.
D D
....

Hoc est: Marco Aurelio Cai filio Galeria duum viro Flamini Tiberij Cæsaris Augusti præfecto fabrum Decreto Decurionum, vel dedicarunt.

Ad Portam Myrtilensem.

Q. PETICIO. T. F.
RVFO
MATER. FILIO.

Hoc est: Quinto Petitio Titi filio Rufo mater filio.

Fragmentum, vltra portam Maurensem, littera bessali. Desiderantur lapides in vtroque capite.

CVRIAE. PONT
FLAM. PACIS IVLIAE
VE. FLAMI.........

Hoc

Hoc est: Curiæ pontifices, Flamines Pacis Iuliæ.

Extra Muros.

D. M. S.
HEL. AERIA
NVS. ANN
ORVM XII
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: Dijs Manibus sacrũ Helius Aerianus annorum duodecim, hic situs est, sit tibi terra leuis.

In quodam horto.

C. IVLIO L. F. GAL
AVITO FRATRI
VS. SABINVS.

Hoc est: Caio Iulio Lucij filio Galeria auito fratri Sabinus.

In gradibus summi templi.

. . . .
. . . PAX. IVLI. . . .
. . . Q. PETRON . . .
. . . .

Hoc est: Pax Iulia Quinto Petronio.

Ad

Ad Sanctum Saluatorem.

D. M. S.
IVL. PATERNA
ANN. XV.
IVLIA
TERSPICORE
LIBERTAE OB
SEQVENTISSIMAE
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: Dijs Manibus sacrum. Iulia Paterna, annorum quindecim Iulia Terpsicore libertæ obsequentissimæ, hic sita est. Sit tibi terra leuis. Errore sculptoris positũ est Terspicore pro Terpsicore; sed ego mutare nolui.

In foro Cippus.

L. AELIO AVRELIO
COMMODO
IMP. CAES. AELI. HA
DRIANI ANTONI
NI. AVG. PII P. P. FILIO
... COL. PAX. IVLIA ...
... D. D. ...
Q. PETRONIO. MATERNO
C. IVLIO IVLIANO
II. VIR.

Hoc

Hoc est: Lucio Aelio Aurelio Commodo Imperatoris, Cæsaris Aelij, Adriani, Antonini, Augusti, Pij Patris patriæ filio Colonia Pax Iulia dedicauit Quinto Petronio Materno, Caio Iulio Iuliano Duum viris.

In cochlea summi templi.

A ✠ ω
S E V E R V S
P R E S B I T. F A M
V L V S C H R I S T I V I
X I T. A N N. L V
R E Q V I E V I T I
N P A C E D O M I N I
XI. KAL. NOVEMBRIS. ERA
D C XXII.

Hoc est: Alpha, & omega. Seuerus presbiter famulus Christi vixit annos quinquaginta quinque, requieuit in pace Domini vndecimo Kalendas Nouembris, era sexcentesima vigesima secunda.

In agro quattuor mil. pass. ab vrbe. Represam prædium vocant.

D. M. S.
M E R C A T O R
A N N. X X X I I.
V X O R M A R I T O
M E R E N T I P O S V
I T. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc

Hoc est: Dijs Manibus sacrum Mercator annorum triginta duorum vxor marito merenti posuit. Hic situs est, sit tibi terra leuis.

Sunt in ea vrbe fragmenta alia, sed minutiora. Caput imaginis Vespasiani, taurorum capita decem, aquæductus alicubi sub terra integer, alibi confractus, murorum portæ tres adhuc Romana architectura.

Inuentus marmoreus lapis duorum cubitorum, in quo erant vir & puella equestri cursu certantes, mirabili elegantia.

DE ORICHIENSI AGRO.

ORichiensis ager, Turdetanis ac Celticis iunctus, regionem paruam efficit, octo vel ad summum decem oppidorum, præter vicos ignobiles. Nomen accepit ab Orichio, regionis nobiliori oppido & quia campestris ager est, frumentarius, ac pascuus, vulgo campus Orichiensis nominatur.

Non piget eius meminisse, propter regni nostri illic cœptam originem. Quam vt paulo altius repetam, ab æquis lectoribus condonari mihi postulo.

Magnus Alfonsus Hispaniæ rex qui Toletum expugnauit, & imperator est appellatus, ex diuersis vxoribus tres filias habuit, Eluiriam, Therasiam, atque Orracam. Et quidem Eluiriam ac Therasiam, Rodericus

Tole-

Toletanus, parum Lusitanis æquus, quique illi adhæserunt, ex concubina Simena Munione natas, vt aiũt. Verum apud me chronicon Hispanica vetusta lingua habeo, factum septuaginta annos ante Rodericum, in quo eadem Simena minime concubina, sed iusta vxor & Regina diserte perhibetur. De qua re ad Ioannem Barrum scripsi & quidem prolixe.

Ad Alfonsum igitur imperatorem, in afferenda Hispania laborantem, conueniebant magni viri, militiam suam Christo deuouentes. Inter quos emicuere Raimundus comes sancti Aegidij, & Henricus Lotharingiæ comes, ex Germana Raimundi natus, quem illa Vngariæ regi, cui nupta erat, secundo edidit partu. Hos vt talium necessitudine arctius se muniret Alfonsus filiarum connubiis sibi deuinciendos existimauit. Eluiram igitur comiti sancti Aegidij, Therasiam Henrico Lotharingiæ comiti, Orracam vero trium vt alij scribunt natu maximam, vt alijs autem placet minimam, atque post Simenam defunctam, ex Constantia vxore natam, Raimundo comiti siue Burgundiæ, siue Tolosæ (neque enim inter ipsos Hispanicarum rerũ scriptores satis conuenit) in matrimonium dedit. Quorum nos opinionibus prætermissis, de Henrico tantum loquamur, cui valde dilectã sibi Therasiam tradidit. Atque vt nexu deuinctiore

ctiore virum maximum quasi ad manum haberet, Callæciæ partem Bracaros, a Minio vsque ad Durium totumq. id, quod recentiore vocabulo Portugalle tunc dicebatur, a Durio vsque ad Lusitaniæ vrbem Conimbrigam, dotis nomine assignauit, liberumq; ei reliquit, vt de Saracenis Lusitaniam armis recuperaret, suoq; dominio, & ditioni adderet. Is ex Therasia coniuge, quæ semper regina appellata est, filium genuit Alfonsum Henricum, qui patri successit in principatu; & vbi per ætatem licuit, bella gessit quamplurima, vrbes multas expugnauit, Saracenorum potentiam fregit. Qua re commotus Ismarius, magnæ partis Africæ, Bæticæq; rex, conuocatis quattuor aliis regibus, tam ex Africa, quàm ex tota vlteriore Hispania, tantas congregauit copias, vt millia quadringenta exercitus superaret. His confisus in Alfonsum properabat, lentis itineribus, sed animo ad vindictam concitatissimo. Nec ille segniter processit obuiam. In agro igitur Orichiensi, paulo infra Castrum viride oppidum, non procul a confluente Cobris, & Tergis fluuiorum, in mutuum conspectum venientes castra posuerunt. Insedit tumulum Alfonsus, vbi vetus sacellum erat, in quo senex quidam prouectæ ætatis eremiticam vitam agebat, inter Mauros & ob paupertatem, & ob vitæ sanctimoniam, nullius iniuria lacessitus. Ismarij

copiæ

copię prope infinitæ vndequaque campos opplebant, iamq. agmina circumclusa spe deuorabant. Non videbatur militibus nostris sani esse consilij, cum tanta multitudine confligere. Vnus enim quisque supra centum hostes aduersum se in prœlio erat habiturus. Sed militum animos oratione spei ac fiduciæ plena princeps confirmauit; dimissosq. curare corpora iubet, & crastinum diem, qui Iacobo Apostolo Hispaniarum patrono sacer erat, lætos expectare. Cum aduesperauisset, Anachorita ille ad Alfonsum venit, atq; oraculi denũciatione, forti esse animo admonet, vt qua noctis ora tintinnabuli, quod in sacello erat, sonum audiret, tentoriũ egrederetur; apparitur um illi Christum in aere Cruci subfixum. Lætus tam optato, tamq. insperato nũtio Alfonsus, totius noctis peruigilio promissum expectabat. Primo itaque ante lucem diluculo, ad tintinnabuli sonum prætorium egressus, suspexit in aere Crucifixum Dominum. Cuius visi voluptate propemodum extra mentem absorptus, ita adorans dicebat: Ecquid Seruator mundi, tune mihi, tune appares? Quid eo opus est, in te credenti, & te summa pietate colenti? Perfidis his, tuis atq; ideo meis hostibus, tuæ diuinitatis ignaris, potius apparere digneris, vt Crucis tuæ mysterium intelligant, ac desinant insanire.

Hæc atque alia his similia, cum ex mentis

quasi abstractione prosequeretur, Christi col loquentis, & victoriam pollicētis voce iucun dissime affectus, in cœlum recepta diuina illa specie, arma postulat, armari milites, acies ordinari, & canoro tubarum concentu imperat signum dari. Quem ex proceribus quidam exercitus nomine adeuntes postulant, inquiunt, fortissime imperator, milites tui, vt regem te salutari permittas. Quibus ille: Ego fidissimi commilitones honorificum satis inter vos nomen titulumq. principis sortitus sum, alium non ambio. Neque si maxime expertem, vel poscentibus vobis morem gerere vellem, id tempus, aut locus patiuntur. Sed operam dabo, vt vos ducis vestri non pœniteat, vos date, vt milites dux non desiderem. Contra illi, & quæ postulas pollicemur, & nobis non decrimus, sed pro rege pugnabimur ardentius, vincemus honestius, moriemur alacrius. Cum igitur prope intulissent vim recusanti, magnis vocibus, & tubarum, lituorum, tympanorumq. sonitu ter acclamatum: Alfonso Henrico primo Lusitaniæ regi vita, & victoria. Data inde militibus tessera, ferebatur in hostes.

At parte ex alia innumerabilis ille Barbarorum exercitus, tam dissonis clamoribus, tam terribili fragrore perstrepebat, vt cælum ruere, terra quassari tremoribus viderentur. Commissum prœlium est sanguinolentū, per-

tinax, diuturnum, a prima diei hora vsque ad meridiem; donec Ismarius, cuius iam vita periclitabatur, quamq. maxime nostri appetebant, rebus desperatis, & amisso in conflictu cõsobrino, cui sui corporis custodiam mandauerat, nomine Homar Atagor, Halli regis nepote, fugit ipse, & vna reges qui cum eo erant. Tantum autem sanguinis effusum est, vt ex cædis loco riuuli in Cobrin atque Tergem decurrerent. Quin insecuta paucos post dies pluuia, cum tinctam atro sanguine superficiem lauisset, creuissentq. riui, Terges qui ad confluentes Cobrin recipit, etiam vsq; ad Anam aquas infectas pertulit. Id nos in Vincentio martyre hisce carminibus breuiter adnotauimus.

Vbi paupere Terges
Flumine, ab Orichio segnis delabitur agro,
Excepti cecidere duces, fusæq. cohortes
Barbaricæ. Ac tellus tanto est imbuta cruore;
Vt postquam pluuiæ cædem elauere, pigerq.
Riuus iis, contage sua, quacumque meabat,
Polluerit spatium late, fluctusq. petitos
Funestarit Anæ, torrens inglorius ante,
Atq. vaporatis æstu Quintilibus impar.
Post illa, indigenis factus de clade superbi
Nobilis Ismarij.

Alfonsus igitur nouus rex, consueto victoribus more in castris triduo permansit, & concessa militibus præda, ipse qui eatenus ni-

ueo ſcuto vtebatur, inſignia commentus eſt, quæ rem ibi geſtam deſignarent. Ac primum, quia Chriſtum in aere cruci ſubfixum conſpexerit in argenteo ſcuto cæruleam crucem formauit. Deinde quod quinque reges viciſſet, ſcuta quinque per ipſam crucem diſtinxit. In vno quoque triginta numos argenteos figurauit, quod totidem mundi ſeruator venditus exſtitiſſet.

Mutata a poſteris regibus numorum figuratio eſt commodiori ratione, & in ſingulis quibuſque ſcutis, ſinguli quinque numi poſiti, decuſſatim ad figuram litteræ X. bis numerato, quod in medio eſt, & cum a ſummo deorſum, & cum a latere ad latus fit ſupputatio, vt numerus triginta expleatur. Hæc tunc ibi ſumpta inſignia. Caſtella vero aurea ſeptem, quæ in rubro campo ſcuti regij oras ambiunt, ad alterius hiſtoriæ tractationem pertinent.

Expoſuimus quanta potuimus breuitate, regum noſtrorum, regniq. initium & cauſam, ab hinc annos quadringentos triginta quattuor. Geſta enim res eſt, vt mei veteres annales habent era milleſima centeſima ſeptuageſima ſeptima. Cui annorum numero ſi demantur triginta & octo, manebit Seruatoris annus milleſimus centeſimus trigeſimus nonus. Cum hæc proderem, agebatur annus M.D.LXXIII. Subducta ergo ad calculos ratione

tione apparebit, interfluxisse quadringentos, triginta quattuor, quos dixi, annos.

DE ARCV EXTRVCTO A Sebastiano Rege in victoriæ loco.

IAm discessissem ab Orichio, nisi piaculum esset, regis nostri Sebastiani recens factum non commemorare. Is initio huius anni, Algarbij regnum adiit, vt oppida omnia maritima, quam munita essent, suis oculis perspiceret. Et si quid ad munimentum deesse videretur exactissimo suo iudicio, & rei bellicæ peritorum consilio præsens vel suppleret, vel nouaret, vel corrigeret. Fecit autem iter per Orichiensem agrum, & victoriæ memorabilis loca omnia perlustrauit.

Nullum ibi erectum trophęum, nullam inscriptionem, tantum sacellum illud ignobili fabrica, non semel refectum, rusticorum tamen cultu religiosum reperit. Puduit illum incuriæ, ac socordiæ sæculi superioris. Atqui, vt excusari mereatur, ætas hominũ illorum, qui in continuis bellis vitã agebant, & promptiores ad prœliandum dextras habebant, quàm ad litteras illa tempestate sepultas, inclinatiora ingenia: non tamen miranda non est, florentibus postea rebus, & renata philologia obliuio tam diuturna. Nisi quod natura comparatum ita est, vt quæ optima sunt,

non omnia simul, sed per temporum interualla emergant. Sebastianus igitur mira pietate affectus, vt & apparitionis Christi, & Regis maximi, inclytæq. victoriæ memoriam rediuiuam faceret, diruto veteri sacello, templum inædificari pręcepit, atque extructo nobili arcu, mihi inscriptionis curam demandauit; ita vt altera ex parte latine, ex altera Lusitano idiomate; latina sic habet:

Heic contra Ismarium, quattuorq. alios Saracenorum reges, innumeramq. barbarorū multitudinem pugnaturus felix Alfonsus Hēricus ab exercitu primus Lusitan. rex adpellatus est, & a Christo, qui ei Crucifixus adparuit ad fortiter agendum commonitus, copiis exiguis tantam hostiū stragem edidit, vt Cobris ac Tergis fluuiorum confluentes cruore inundarint. ingentis, ac stupendæ rei: ne in loco vbi gesta est, per infrequentiam obsolesceret, Sebastianus I. Lusit. rex, bellicæ virtutis admirator, & maiorum suorum gloriæ propagator, erecto titulo memoriam renouauit.

DE COLLA.

COlla fuit interius in media Orichiensi prouincia, non procul a Messagena inter colles, nec scio an hodiernum nomen hoc inde traxerit. Non mediocre erat oppidum. Extant muri & turres cæmentitio opere neq;

ſatis polito. Aditus perdifficilis eſt, & ad defenſiones accommodatus. Non habitatur. tantum dominicis, & ſolennibus aliis diebus ruſticorum vicinia eò confluit, ad téplum Virgini Chriſti matri dicatum, vbi ſacerdos iiſdem diebus ſacris altaribus operatur. In angulo turris ſemidirutæ menſa elegans marmorea.

C. MINICIVS. C. F. LEM. IVBATVS
. . . LEG. X. GEM. QVEM IN PRAELIO
CONTRA VIRIATVM VOLNERIBVS
SOPITVM IMP. CLAVDIVS VNIMA...
PRO MORTVO DERELIQVIT. EBV...
TIS LVSITANI OPERA SERV...
RARIQVE IVSSVS. PAVCOS SV...
DIES. MAESTVS OBI. QVIA...
MERENTI. MORE ROMA...
AM NON RETVLI.

Hoc eſt: Caius Minicius Caii filius Lemonia iubatus Tribunus legionis decimæ geminæ, quem in prœlio contrá Viriatum volneribus ſopitum, imperator Claudius Vnimanus pro mortuo dereliquit, Ebutij militis Luſitani opera ſeruatus, curariq. iuſſus, paucos ſuperuixi dies, mæſtus obij, quia bene merenti more Romano gratiam non retuli.

Ad ianuam templi ingens cippus eſt, inter columnas ibi iacẽtes olim ornatus cauſa poſitus, qui me amplius horis tribus ad faſti-

dium detinuit. Tam male a Barbaris hominibus habitus est, vt spem percipiendi integre sensum plane deposuerim.

Auis in modum Gracculi, altera similis mutuo se respicientes.

D. M. S.

B. SVRSI F. VC.....

BRIANE. COIVGI.......

NCTISSIME. TV.....

VM. POSITE VICS.....

N. XXXVIII DIE.....

S. XVII. SI QVAN....

PIET... SERM. TI....

ANTVM FORTV....

GER. LITE AVREC....

IT. T. POSVI. S....

VALE.

Hoc est: Diis Manibus sacrum. Balbus Sursi filius coniugi sanctissimæ tumulum posuit. vixit annos triginta octo, dies septemdecim.

DE SINI.

NOn omittenda Sinis est, maritimum oppidum,& propter piscationem non parum

rum

rum vicinæ regioni conducibile. Ibi in templo cippus fractus est cum his litteris.

. . . .

AN. L. CLAVD.
THALASSINVS
MARITE ME
RENTISSIME
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: Annorum quinquaginta, Claudius Thalassinus, marite merentissime hic situs es, sit tibi terra leuis.

Per murum, iuxta terram, & quasi iam ruderibus coopertum.

D. M. S.
FVLVIVS. L. F. QVIN
TIANVS. FABER
MATERIARIVS
PIVS IN SVOS
VIXIT ANN. XLVI.
RVBRIA. Q. F. SER
GILLA. MEROBR
MARITO. B. M. FEC
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: Diis Manibus sacrum. Fuluius

Lucij

Lucij filius Quintianus faber materiarius, pius in suos, vixit annos quadraginta sex, Rubria Quinti filia Sergilla Merobrigẽsis marito benemerenti fecit, hic situs est, sit tibi terra leuis.

In quadam turri.

D. M. S.

IVLIA. C. FIL.

MARCELLIN

A. A. XXX.

H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: Diis Manibus sacrum. Iulia Caij filia Marcellina annorum triginta, hic sita est, sit tibi terra leuis.

DE HELVIS.

PRimo libro admonuimus vrbem Heluas in Celticis nostratibus esse, Nomen accepit ab Heluis Celticæ Galliæ populis, inter Garumnam & Ligerim habitantibus, de quibus Strabo 4.lib.agit. Plinius Albam eorum ciuitatem nominat. Ab Heluis igitur Celtarum populis, qui inter Celtas olim ad nos venere, Heluæ ciuitas nominata, quod nomen a conditoribus obtinuit, etiam hodie retinet. Vrbs fertilitate soli, & nobilitate ciuium

uium, vt poſtremas non fert, ita olei bonitate ſine controuerſia primas obtinet. Diœceſis Eborenſis hactenus fuerat, verum agente Sebaſtiano rege Epiſcopalem dignitatem adepta, metropolim vnde exciſa eſt, nihilominus agnoſcit. Non multa ibi ſunt Romanorum monumenta, & quæ ſunt, peſſime a Barbaris habita, ita inueni.

Iuxta portam arcis, quam Alcaſſauam vocant, fragmentum.

FEL. CEPAL
ONIS F. SE
VERVS. AN...

Hoc eſt: Felix Cepalonis filius Seuerus annorum.

In domo cuiuſdam viri nobilis, tabula elegans.

C. AXONIVS. Q. F. PAP.
LEG. XX. NAT. COL.
FIR. PICENO. SE VIVO
MONIMENT. FEC. SIBI. ET
FR. Q. AX. Q. F.

Hoc eſt: Caius Axonius Quinti filius Papiria

ria legionis vigesimæ natus coloniæ Firmicæ Piceno se viuo monimentum fecit sibi, & fratri Quinto Axonio Quinti filio.

Iuxta parthenonem Virginum instituti sancti Dominici, cippus.

ANTHYMVS REB....
SCIENTINI. ET CE....
LERIS SVR....
V. S. A. L....

Hoc est: Anthymus Reburri Scientini, & Celeris seruus votum soluit animo libenti, vel libens.

In agro, quem vocant Ventosæ, lapis oblongus, videlicet cubitorum septem, latus cubitum, & semissem, rudis atque impolitus, quem fabulantur sepulchrum esse Bertrandi vnius ex duodecim Franciæ paribus.

CACALO
AVIOLI
LIB.
HIC
SIT.

Hoc est: Cacalo Auioli libertus hic situs.

In domo tabula marmorea fracta eleganti littera.

. . . .

INSIGNEM PARVO. . . . .
MANS CARMINE AMOR. . . .
REQ. IN PACE D. XIII. KAL. . . .
MART. ERA. DLXXXII. . . . .

Hoc eſt: Inſignem paruo manſurum carmine amorem, requieuit in pace Domini decimo tertio Kalendas Martias era quingenteſima octuageſima ſecunda.

VILLA VIZOSA.

AB Heluis digredientem intercipit nobiliſſimum oppidum, Brigantij ducum ſedes, quod ab amœnitate Luſitanus idiotiſmus Villam Vizoſam nominauit. Vno nomine latine dici non poteſt, niſi Callipolin græce confingamus, audaci fortaſſis exemplo, ſed lectoribus poſtquam ea vox aſſiduitate percrebuerit, minime diſpliciturо. Proſerpinæ ibi delubrum fuit, vbi modo S. Iacobi ædes eſt, in ſuburbio, vbi hæc inueni monumenta.

PRO-

PROSER
PINAE
SANCTAE
G. IVLIVS
PARTHENÓP
AEVS. VOT
QVOT FECIT
A L P

Hoc eſt: Proſerpinæ ſanctæ Gaius Iulius Parthenopæus, vota quot fecit animo libenti poſuit.

Q. HELVIVS
SILVANVS
PROSERPIN
AE VOTVM
S. AN. L. P.

Hoc eſt: Quintus Heluius Siluanus Proſerpinæ votum ſoluens animo libens poſuit.

PROSERPINAE
SERVATRICI
C. VETTIVS SIL
VINVS. PRO EV
NOIDE PLAVTIL
LA CONIVGE SIBI
RESTITVTA
V. S. A. L. P.

Hoc

Hoc eſt: Proſerpinæ Seruatrici Caius Vettius Siluinus pro Eunoide Plautilla coniuge ſibi reſtituta, votum ſoluens, animo libens poſuit.

D. M. S.

PVLTARIVS
AN. XXIII. H. S. E. S. T. T. L.
SEMNE. ET. SEMN.
MATRI. POSVERVNT.

Hoc eſt: Diis Manibus ſacrum. Pultarius annorum viginti trium, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis. Semne & Semnine matri poſuerunt.

Ibi etiam modo viſuntur inſcriptiones Endouellici, quas clariſſimus dux Theodoſius ex antiquo fano, quod extat iuxta oppidulũ Therennam, aſportari curauit, & inſeri in frontiſpicio cœnobij fratrum ordinis S. Auguſtini. Sunt autem huiuſmodi:

DEO. ENDOVEL
LICO. PRAESTAN
TISSIMI. ET PRAESEN
TISSIMI NVMINIS
SEXTVS COCCEIVS
CRATERVS HONORI
NVS. EQVES. ROMA
NVS. EX. VOTO

Cippus

Cippus fractus.

ENDO VELLIÇO
ALBIA
IANVARIA.
. . . .

ENDOVOLLIÇO
SACRVM. MAR
CVS. IVLIVS.
PROCVLVS
ANIMO. LI
BENS. VOTVM
SOLVIT.

DEO ENDOVELLIÇO. SAC.
IVNIA. ELIANA. VOTO. SVCCEPIO
ELVIA. YBAS. MATER. FILIE
SVAE. VOTVM. SVCCEPTVM
ANIMO. LIBENS. POSVIT.

Hæ inſcriptiones adeo claræ ſunt, vt expoſitione non indigeant.

D. ENDOVELLICO. SA-
AD RELICTITIVM. EX
T. NVMIN. ARRIVS. BA
DIOLVS. A. L. F.

Hoc eſt: Deo Endouellico ſacrum ad relictitium ex teſtamento numini Arrius Badiolus animo libens fecit.

Q. SE-

Q. SEVIVS. Q. F.
PAP. FIRMANVS
VOTVM DEO
ENDOVOLICO
S. L. M.

Hoc est: Quintus Seuius Quinti filius Papiria Firmanus votum Deo Endouolico Soluit Libens merito.

ENDOVELICO
CRITONIA
MAXVMA
EX. VOTO. PRO
CRITONIA. C. F.

Hoc est: Curauit faciendum.
Hic Cippus allatus est illinc ad arcem oppidi Lendroalis, vbi nunc extat.

C. IVLIVS NOVATVS
ENDOVELLICO
PRO. SALVTE
VIVENNIAE
VENVSTAE
MANILIAE. SVAE.
VOTVM. SOLVIT.

Nominis Endouellici causam, aut originem ego penitus ignoro. Nisi si ab oppido propinquo, quod Endouellia forte diceretur, nomen esset impositum. Quòd si nebuloso infelicis gentilitatis æuo superstitionibus ad

dicti Lusitani fuere, certe euangelica luce radiante morati diu non sunt, quin veri Dei cultum, & religionem amplecterentur. Mancio Christi discipulo gloriantur Eborenses, a quo cælesti doctrina sunt initiati. Debēt hoc Bracarenses Petro Ratensi, Apostoli Iacobi discipulo. Propagata breui religio est, & inuitis tyrannis mira pietate adoleuit. Quam natio Lusitana incorruptam, vt a sanctis patribus accepit, ad nostra hæc tempora custodiuit. Et quod non sine magno Dei munere nobis contigit, nec sine magna mea voluptate refero, quassantibus orbem sectis, incolumi religione, integraq. sacrosanctæ Apostolicæ sedis auctoritate perseuerat. Nec solum id, sed longe lateq. etiam per vasti Oceani recessus, & ante nunquam prioribus cognitas regiones, Orientemq. totum, & Antipodas, ipsum Seruatoris nomen propagare non cessat.

D. M. S.
P. PETRONI
VS. CAVTIN
ANN. LXXXXI
LAVDICE
MARITO PIIS
SIMO POSVIT
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: Dijs Manibus sacrum Publius Petronius

tronius Cautinensis annorũ nonaginta vnius Laudice marito pijssimo posuit, hic situs est, sit tibi terra leuis.

DE IOVIS FANO.

SVper Exarramam fluuium, duobus pass. millibus infra Terranum oppidum, Iouis fuit olim fanum. Quod adulta iam Christiana pietate in templum sanctornm martyrum Iusti & Pastoris conuersum est. De quo egi in libello ad Ambrosium Moralem Complutensem virum sæpe alias, luculentæ eruditionis gratia in his commentarijs nominandum.

Supra ianuam templi Gothica inscriptio.

✠ HVNC DENIQVE EDIFI
CIVM SANCTORVM NO
MINE CEPTVM IVSTI ET
PASTORIS MARTIRVM
QVORVM CONSTAT ESSE
SACRATVM CONSVMA
TVM EST OC OPVS ERA
DCCXX.

Hoc est: Hunc, pro hoc, denique ædificium sanctorum nomine ceptum Iusti, & Pastoris martyrum, quorũ constat esse sacratum consumatũ est oc, pro hoc, opus era septingentesima vigesima.

IOVI. O. M.
FLAVIA. L. F. RVFINA
EMERITENSIS. FLA
MINICA PROVINC
LVSITANIAE. ITEM COL.
EMERITENSIS. PERPET.
ET MVNICIPI. SALACIEN.
D. D.

Hoc eſt: Ioui opt.maximo. Flauia Lucij filia Rufina Emeritenſis. Flaminica prouinciæ Luſitaniæ,item coloniæ Emeritenſis perpetua, & municipij Salacienſis dedicauit.Ex vno latere eſt arbor mihi incognita. Ex altero latere Aquila expanſis alis quaſi ſubuolatura,in vnguibus triſulcum fulmen habens.

Cippus aliquanto minor ſed elegantior.

I. O. M.
OB PVLSOS AQ. SER
TORIO MATELLVM
ADQ. POMP.
IVN. DONACE
CORON. ET SCEPTRVM
EX ARG. MVNVS
ADTVLIT
FLAMINICAE PHIA
LAM CAELATAM
HIERODVLIS COE
NAM DEDIT.

Hoc eſt: Ioui optimo maximo. Ob pulſos a Quinto Sertorio Metellum atque Pompeium

ium Iunia Donace coronam, & ſceptrum ex argento munus adtulit Flaminicæ Phialam cælatam, hierodulis cœnam dedit.

Alter cippus elegantiſſima littera.

L. RVBRIVS
PRISCINVS
ANN. XXVI. H. S. E.

Hoc eſt: Lucius Rubrius Priſcinus annorũ viginti ſex, hic ſitus eſt.

Sunt tres cippi, ſed poſiti in parietibus templi, conteẞtis interius litteris.

Cubæ non procul Pace Iulia in tẽplo Cippus.

D. M. S.
TERENTI
VS. CRYS
OGONVS
ANN. XXXII. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum. Terentius Cryſogonus annorum triginta duorum, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

In territorio Ferrarienſi, ſuper Callipodẽ fluuium, quem Sadanum vocari noſtra ætate ſuperius diximus, templum Sanctæ Margaritæ dicatum eſt, vbi olim fortunæ Obſequentis delubrum fuerat, a Flauia Modeſtina Sergij Terentij Aemiliani Centurionis vxore ædificatum. Qui, vt apparet, ſub L. Poſthumio Albino militauerat & emeritus ac diues, ad quietem ſe cõtulit, in prædio vxorio. Hoc ex duobus ibi Cippis colligitur. E quibus alter ſic habet.

FORTVNAE OBSEQVEN
TI. SACRVM
FLAVIA MODESTINA
PERP. EIVS ANTISTES
EX VOLVNTATE TEREN
TI. AEMILIANI VIRI
SVI. IN PRAEDIO
A PATRE FL. MODESTO
SALACIENSI SIBI
RELICTO. A. L. F.

Hoc eſt: Fortunæ obſequenti ſacrum. Flauia modeſtina perpetua eius antiſtes ex voluntate Terentij Aemiliani viri ſui, in prædio a patre Flauio Modeſto Salacienſi ſibi relicto animo libens fecit.

Alter vero in duas partes fractus ſic.

D. M. S.
SERG. TERENTIV... S
SERG. F. AEMI... LIANVS
CENTVR. EMER. VIX. N...LXX
ORDIN. DVX. SVB....
L. POST...VMIO MODES
...TINA MARITO
MERENTISSIMO
P. H. S. E. S. T. T. L.

Hoc eſt: Dijs Manibus ſacrum. Sergius Terentius, Sergij filius Aemilianus centurio Emeritus, vixit annos ſeptuaginta, ordines duxit ſub Lucio Poſthumio, Modeſtina marito merentiſſimo poſuit, hic ſitus eſt, ſit tibi terra leuis.

SCHO-

SCHOLIA
IACOBI MENOETII VASCONCELLI

In quattuor libros Resendij.

IN vita Andreæ Resendij, in ode ad Coclenium. Phosphorus igneus. Hoc est Lucifer stella. Martialis libro octauo epigrammate vigesimo primo ad Luciferum.

Phosphore redde diem, quid gaudia nostra moraris?
Cæsare venturo, Phosphore redde diem.

Liber Primus.

PAg. 1. lin. 5. *Asserit Plinius.* Libro videlicet tertio cap. 1. his verbis: In vniuersam Hispaniam Marcus Varro peruenisse Iberos, & Persas, & Phœnicas, & Pœnos tradit. Lusum enim Liberi patris, aut Lysam cum eo bacchantes, nomen dedisse Lusitaniæ, & Pana præfectum eius vniuersæ.

Ead. pag. 1. lin. 10. *Alij Lusum non hominem, sed ludum potius, seu Lusionem interpretantur*. Marcianus Capella libro sexto, qui de Geometria inscribitur in ea fuit sententia, vbi ita tradit agens de Lusitania. Cui nomen fabula a Lusu Liberi patris, vel cum eo Bacchantium sociauit. Addit & aliam non minus ridiculam opinionem, credēs Anam fluuium a Lusitaniæ vocabulo cognominari, hisce verbis: Hæc quoque cognominis sui fluuio permeatur, licet eam Tagus quoque arenis illustret auratis.

Ead. pag. lin. 18. *Nec desunt, qui pro Lysa, Lyssam reponant*. Fuit in ea sententia Sigismundus Gelenius in obseruationibus in Plinium lib. 3. cap. 1.

Pag. 2. lin. 11. *Suppositi tius Berosi auctor intellexit*. Ioannes Annius in libro de Regibus Hispaniæ cap. 20.

Ead. pag. lin. 27. *Vt in quadam contra Verrem oratione affirmat Cicero*. In sexta actione, quæ incipit; Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium, non longe a fine orationis. eius autem verba sunt hæc: Aristæus, qui vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei fuit.

Pag. 3. lin. prima. *Vnde ipse etiam Bacchus Lysius cognominatus est*. Pausanias in Bœoticis circa medium libri noni, dum Thebanæ vrbis antiqua monimenta enarrat, ita scribit:

bit: Theatro proxima est Liberi patris ædes, cognomento Lysij. Cognominis causa, quòd cum olim captiuos complures ex Thebanis vinctos Thraces abducerent, eos cum ad Haliartiorum fines ventum esset, vinculis solutos dimisit, moxq. illis Thracas somno oppressos, occidendos præbuit. Hæc ille. Aliqui vero credunt a dissoluendis, & eneruandis animis, quod ex vini copia accidere solet: vel quòd curis liberos eos reddat ita Bacchum fuisse appellatum.

Pag. 3. lin. 12. *Stephanus autem in lib. de Vrbibus*. in dictione Belitani. Nec mirum est in hoc errasse Stephanum, vtpote Græcum scriptorem, & qui Hispaniæ situm, ac vrbes, minime ipse peragrasset, quod alios quoque Græcos decepit teste Polybio.

Extat etiam similis error apud eundem Stephanum in dictione Lusitania, dum eam asserit partem esse Bæticæ, cum vlterior Hispania in duas prouincias diuisa olim fuerit, Bæticã videlicet, & Lusitaniam, quod obiter admonere volui, ne eius auctoritas quemquam decipiat. hoc Resendius etiam animaduertit.

Pag. 5. lin. 11. *Strabo enim*. vide Strabonem lib. 3. fol. 103.

Pag. 8. lin. 4. *Ptolemæus*. Libro secundo, vbi agit de Lusitaniæ situ.

Pag. 9. lin. 14. *Ante annos quadraginta*, &c. Hæc de Artabro promõtorio tam diffuse tradita

dita mihi ſemper ſuperuacanea ſunt viſa:quia meo iudicio,neque Pintianus, neque ipſe Reſendius exacte ſenſum Plinij ſunt aſſecuti. Vnde accidit, vt eius verbis vim inferre ſint conati. Plinius enim, cum prius de Celtico,ſeu Nerio promontorio lib.4.cap.20. verba feciſſet, & a Minio, ac Limia fluuiis ad Durium perueniſſet, tunc demum de Luſitania agere cœpit in ipſo vigeſimo capite, cuius initium eſt: A Durio Luſitania incipit. Nec aliquid eorum, quæ mox ſequuntur ad Nerium promontorium pertinere poteſt. Miror autem tam inſignes viros non aduertiſſe Celticum Promontorium numquam apud Geographos Artabrum appellari, ſed ſemper Nerium, aut Celticum, quamuis omnes conſentiant iuxta illud Artabros populos, ſeu Artotrebas, vel Arotebras habitare. In eo etiam decepti ſunt quòd crediderint Nerium frontem eſſe Hiſpaniæ,cum aperte Plinius eodem capite vigeſimo afferat frontē Hiſpaniæ tribus effici promontoriis, videlicet Olyſipponenſi, Sacro,& Iunonio, ita vt Sacrum e media quoque fronte erumpat. Certum eſt etiam Olyſipponenſe, ſeu Artabrum, Cœlum, terras,& maria diſterminare, vt tradit Plinius. Nā quemadmodum Iunonium ſeu Calpe auſtrale,& occidentale latus Hiſpaniæ diuidit,ita magnum ſeu Olyſipponenſe, vel Artabrum frontis occidentalis eſt terminus, & ab eo ſeptentrionale

nale

nale latus incipit,quamuis ad occaſum etiam aliquantulum vergere videatur vſque ad circuitum Nerij promontorij, a quo penitus ad ſeptentrionem terra conuertitur, vt Pomponius Mela tradit lib.3. ca.primo. Quod vt facilius intelligatur, expendantur verba eiuſdem Pomponij libro 2.cap.6. quæ ſic habent: Luſitania Oceano tantummodo obiecta eſt, ſed latere ad ſeptentriones, fronte ad occaſum, ex quibus aperte conſtat ea littora,quę a promontorio Olyſipponenſi, vſque ad Minium amnem extenduntur, latus ſeptentrionale Luſitaniæ efficere. Quæ vero a Celtico ſeu Nerio ad Gallicum Oceanum tendunt, latus ſeptentrionale Hiſpaniæ totius,non autem Luſitaniæ conſtituunt.

Pag.11.lin.12. *oppidum & flumen Aeminiũ &c.* Aeminium Ptolomęo oppidum eſt in Luſitania, Plinio oppidum & flumen lib. 4. cap. 21.& 22.Fit etiam illius mentio ab Antonino in Itinerario, cum illud iter deſcribit, quod ab Olyſippone Bracarum ducebat.Fuit autem Aeminium eo loci vbi hodie eſt oppidum dictum vulgo Agata ſeu Augeda, quod flumine eiuſdem nominis alluitur, & recepta hac ſententia, in qua etiam fuerunt Vaſæus & Barrerius,emendari debet codex Antonini hoc ordine Conimbrica Aeminium quadraginta millia paſſuum, Talabricam decem millia paſſuum. Eſt autem Conimbrica op-

pidum illud antiquum, quod dirutum cernitur & vulgo Condexa vetus dicitur. Talabrica vero fuit prope oppidum maritimum, quod hodie Aueiro dicitur; & sic bene quadrat passuum numerus a me restitutus. Nam a Condexa Agatham sunt decem circiter leucæ, & ab Agatha Talabricam duæ cum dimidia. Erat autem in codice Antonini numerus transpositus, & præpostere mutatus. Hinc apparet reijciendam esse illorum opinionem, qui existimarunt idem esse oppidũ Aeminium, & illud quod hodie Conimbrigam seu Colibriam appellamus, & eundem fluuium Mundam & Aeminium. Nam vt cetera argumēnta breuitatis caussa omittam, id aperte Plinianis verbis repugnat, qui in allegato ca.22. libri quarti cum prius Aeminium flumen & oppidum nominasset, statim hæc verba adiecit. A Durio Tagus ducentis millibus passuum, interueniente Munda. Præterea habeo apud me Codicem vetustissimum, cuius sæpe mentionē faciunt Vasæus, & Resendius, qui inscribitur Chronica Gothorum. Vbi inter cetera, quæ gesta fuisse narrantur ab Alphonso quarto Ordonij filio, cognomento magno, hæc ad verbum scripta sunt.

Multos quinetiam inimicorũ terminos acquisiuit rex iste. Cepit namq. castrum, quod dicitur Nazan. Antensam vero pace acquisiuit.

siuit. Conimbriam ab inimicis possessam hereditauit, & ex Gallæcis postea populauit. Multa quoque alia castra sibi subiecit. Eius tempore Ecclesia creuit, regnumq. ampliauit. Vrbes quoque istæ a Christianis populantur: Scilicet Bracharensis, Portugallensis, & Aminiensis, atque Lamecensis. Hactenus ille. Ex cuius verbis aperte colligitur Aeminium, & Conimbriam diuersas fuisse ciuitates, & ex consequenti Mundam, & Aeminium diuersa flumina.

Pag. 25. lin. 2. *De Vettonibus, &c.* Florianus Campensis libro 2. cap. 10. Ait Vettones a Beronibus corrupto vocabulo denominatos fuisse, & eorum regionem, quæ Lusitaniæ pars erat, fuisse figura triangulari, seu triquetra, ita vt latus Septentrionale inciperet ab eo loco, quo Piiorga fluuius Durio miscetur, vsque ad XX. M. Passuum, seu quinque leucas infra oppidum vulgo dictum Fermosel, quod ad ripas ipsius Durij situm est, intra terminos antiquæ Lusitaniæ, qui viginti sex leucis circiter extendebantur ab eo latere. Alterum vero latus a dicto oppido Fermosel per Rodericopolin, & Capramvsqne ad fluuium, quo Lusitania a Bætica diuiditur, extendit. Latus vero Orientale describit a flumine Ana, vsque ad Durium, vbi Pisorgam excipit, ducta linea per eum tractum, in quo est oppidum dictum hodie

die Villa Noua de la Serena, ita vt includeret hæc regio intra fines suos Salmanticam, Bletisam, Fermosel, Beiar, Rodericopolin, seu Merobrigam. Licet aliqui putent Mirobrigam seu Mirobricam esse oppidum vulgo dictum Guadramiro: Ciuitatensem autem, seu Rodericopolin esse Augustobricam. Vide Vasæum tomo primo capite decimo.

Pag. 51. lin. 4. *Cetratos pugnare pedites, &c.* Cetram nonnulli crediderunt esse illud scuti genus, quod vulgo Adargua dicitur, inter quos fuere noster Resendius, & Ambrosius Moralis lib. 8. cap. 25. Sed illorum opinioni aperte refragatur locus Silij Italici lib. 3. vbi ita canit.

Fibrarum & pennæ, diuinarumq. sagacem
Flammarum misit dines Callæcia pubem,
Barbara nũc patrijs vlulantem carmina linguis,
Nunc pedis alterno percußa verbere terra,
Ad numerum resonas gaudẽtẽ plaudere Cetras.

Cum enim Cetras resonas hoc est tinnitũ & sonitum edentes vocet, manifeste innuit esse illa parua scuta, quæ Bluqueria dicuntur ex ligno fabrefacta atque ære contecta, quæ clarissimum sonitum inter se collisa edunt, ad quem (veluti Sistris olim Corybantes) Hispani milites tripudiare solebant, quod coriaceis illis & maioribus scutis, seu parmis nequaquam conuenire potest. Adstipulatur huic sententiæ Imago Ipsius Hispaniæ, seu effigies,

figies, quam idem Ambrosius Moralis apponi curauit in principio operis sui, quæ altera manu Iacula & Cetram hoc est Bluquerium, altera vero spicas gerit.

Pag. 179. lin. 1. *Item ab Olysippone, &c.* Videtur Antoninus propter Emeritensis Coloniæ dignitatem, quæ eius tempore in Hispania fere principatum obtinebat, complura itinera ad eam ducentia ex diuersis locis describere voluisse, inter quæ tria ab Olysippone commemorat, duo per extrema latera & ita longiora, tertium vero quasi medium & cōpendiosum: Sunt autem hoc loco exemplaria mire deprauata.

PRIMVM ITER ITA emendari debet.

Ab Olysippone Emeritam M. P. 212.
Sic vel 208.

Equa bona	M. P.	12.	Couna.
Cetobrica	M. P.	12.	Setuual.
Ciciliana	M. P.	12.	Agualua
Malceca	M. P.	8.	Marateca.
Salacia	M. P.	20.	Alcacer.
Ebora	M. P.	40.	Euora.
Ad Anam fl.	M. P.	60.	Guadiana por Badaios.
Euandriana	M. P.	12.	Talaueruela.
Emerita	M. P.	36.	Merida.

Sunt

Sunt M. P. 212. Forſ. 208. Leucæ autem 53.

SECVNDVM ITER ITA legi, & emendari debet.

Ab Olyſippone Emeritam M. P. 212. Forſ. 210. Leucæ vero quinquaginta tres, in hunc modum.

Hierabrica	M.	P.	30.	Pouos.
Scalabi	M.	P.	22.	Santarem.
Tubucci	M.	P.	32.	Abrantes.
Fraxinum	M.	P.	32.	Alpalhão ougauião
Medobriga	M.	P.	30.	Aramenha.
Ad ſeptẽ Aras	M.	P.	14. Forſ. 16.	Acumar.
Plagiaria	M.	P.	20.	
Emerita	M.	P.	30.	

TERTIVM ITER SIC emendandum eſt.

Ab Olyſippone Emeritam M. P. 186. vel 196. In hunc modum.

Aritio prætorio	M. P. 38.	Benauente.
Matuſaro	M. P. 50.	Ponte do Sor.
Elteri	M. P. 20.	Alterdochão.
Ad ſeptem Aras	M. P. 28. Forſ. 38.	Acumar.
Budua	M. P. 12.	Noſſa S. de Betoue

Pla-

Plagiaria	M. P. 8.
Emerita	M. P. 30.

M. P. 186. vel 196. Leucæ vero 46. & dimidia vel 49.

Et ita compendiosum hoc iter breuius erat spatio sexdecim P. M. Quæ leucas quattuor constituunt.

Suspicor etiam Antoninum describere voluisse aliud iter a Salacia Ossonobam, cuius mansiones omnino desunt, nisi pro Salacia Balsam reponamus, vt numerus sedecim M. P. recte quadret, licet mihi non fiat verisimile, tam exiguum locorum interuallum pro itinere esse computandum.

VRBIVM CIVITATVM ET oppidorum nomina latina, & vulgaria.

Forum Limicorum	Ponte de Lima.
Næbis	Neiua.
Bracara Augusta	Bragua Colonia.
Aquæ Flauiæ	Chaues.
Concia seu Contium	Miranda de Douro.
Calem	O Porto.
Lama & Lameca	Lamego.
Lancobriga	A Feira.
Talabrica	Aueiro.
Aeminium	Agueda, vbi etiam flumen.

Conimbrica	Condexa a Velha.
Seilia	Seire.
Eburobritium	Euora de Alcobaza.
Collipo	Leiria ex ruinis.
Scallabis, seu Iulium	Santarem.
Ierabrica (præsidiũ)	Pouos.
Moro	Almourol ou Punhete.
Olysippo felicitas Iu-	Lixboa.
Tubucci (lia)	Abrantes.
Fraxinum	Alpalhão, ou Gauiau.
Igædita	Idanha, Velha, Aguar-
Amæa	Portalegre. (da.
Medobrica	Aramenha.
Ad septem Aras	Azumar.
Elteri	Alter do chão.
Matusarum	Ponte do Sor.
Aritium Prætorium	Benauente.
Equa bona	Couna.
Cetobrica	Setuual.
Ceciliana	Agualua ou Agoa de
Malceca (toria)	Marateca. (Moura.
Salacia vrbs Impera-	Alcacer do sal.
Ebora liberalitas Iulia	Euora.
Calantica	Arraiollos.
Cœllium	Ceice iũto de Thomar
Saurium	Soure.
Heluij (tana)	Eluas.
Noua ciuitas Arucci-	Moura.
Serpa, vnde populi Ser	Serpa.
Pax Iulia (penses)	Beja.

Myrti-

Myrtilis Iulia	Mertola.
Merobrica	Santiago de Çacem.
Lacobriga	Lagos. (mão ou Aluor
Portus Hannibalis	Villa noua de Porti-
Oſſonoba	Eſtoi prope Pharum.
Balſa	Tauilla.

POPVLORVM NOMINA, ſeu prouinciarum, in quas Luſitania diuiditur.

TVrdetani populi, qui hodie Algarbienſes, inter Anam fluuium, & Oceanum vſque ad Pacem Iuliam extenduntur, ita vt etiam Orichij campum occupent. Algarues, & campo de Ourique. Luſitani dicuntur proprie & peculiari nomine illi, qui Turdetanorum latus ſeptentrionale contingunt, & a Celticis, ſeu Heluijs vſque ad Cetobricenſes, & Olyſipponenſes, per Eborenſes, & finitimos populos extenduntur. Vulgo Entre Tejo & Guadiana. Peſures, ſeu Pæſuri vltra Tagum per Herminios montes vſque ad Cudam fluuium incolunt. Comarca de Couilham & Serra da Eſtrella. Tranſcudani populi, qui vltra fluuium Cudam, hodie Coam inhabitant. Riba de Coa vulgo. Barbarij ſtatim poſt Luſitanos a Cetobrica vſque ad mare collocandi ſunt, vbi etiam Barbarium promontorium. Turduli populi a Durio vſque ad Mundam

pertinent non procul a Mari, qui tractus hodie Beira dicitur. Bracari populi ſunt, qui a Minio vſque ad Durium incolunt. & ideo Interamnenſes appellantur. Antredoraminho. Aquiflauienſes populi ſunt, qui vltra Bracaros ad orientem ſolem, & verſus ſeptentrionem extenduntur vſque ad Brigantium, & Mirandenſem ciuitatem iuxta Durium ſitam, & vltramontani vulgo dicuntur, ibiq. maxima eſt Luſitaniæ latitudo. Tralos montes.

FLVVIORVM NOMINA.

Anas fluuius	Godiana
Auus	Rio Aue.
Minius	Minno.
Tagus	Tejo.
Callipus	Cadam.
Durius	Douro.
Limia, ſeu Lethe	Lima.
Vacua	Vougua.
Munda	Mondeguo.
Tamaca	Tamagua.
Cuda	Coa
Ozecarus	Zezere.
Subur	Sor.
Ancus	Rio de Soure.
Seilia	Seire, eſt etiã ꝓppidũ.
Aeminium	Rio Dagueda & opp.
Næbis	Neiua rio & oppidũ.

Celan-

Celandus	Rio Grefões.
Cadauus	Rio cauado inter fam,& ſposẽde.
Malceca	Marateca ribeira,& oppidum.
Ceciliana	Agualua ou agoa de Moura.
Naban	Flu. qui Tomarium interfluit.

Pag.205.lin.17.*Dicitur Ardiburi profuiſſe Lacobrica ſeptem,&c,* In chronico,quod Vuandalia inſcribitur, cuius auctor fuit Albertus Krantz libro primo cap. vigeſimo, fit mentio Ardaburi ducis rei militaris peritiſſimi tempore Valentiniani Imperatoris. Conſtat autem ex ratione temporis eũdem fuiſſe illum, & hunc, quem Baptiſta Mantuanus Ardiburum nominat.

Pag.231.lin.9.*C. Minicius, &c.* Hæc inſcriptio mihi omnium,quæ hactenus in Luſitania repertæ ſunt,digniſſima ſemper eſt viſa, quæ in hominum notitiam deuenire, & a Luſitanis perpetua memoria conſeruari deberet. Cõtinet enim pium quoddam, & illuſtre facinus cuiuſdam militis Luſitani, cui (quantum ex confractis litteris coniicere licet) Ebutio nomen fuit, a quo Caius Minicius tribunus militum, qui a ſuis pro mortuo derelictus fuerat, ſeruatus, & omnibus humanitatis officiis excultus fuit. Quod exemplum in hoſte tam rarum, tamq. admirabile eſt,vt gens Luſitana non minus Ebutij pietate,quàm Viriati victoriis gloriari merito poſſit.

Vnde Minicius ipſe, vt virum fortem de-

cuit,& Romano nomine dignũ, tam insignem Lusitani viri virtutem, cum summa pietate coniunctam, memorabili etiam grati animi exemplo, quantum in ipso fuit celebrare, & ad perpetuam hominum memoriam conseruare studuit.

Colligitur etiam ex hac inscriptione, id quod apud eruditissimos viros hactenus incertum erat, quo loco videlicet commissa fuit ea pugna, in qua Viriatus Claudium Vnimanum cum vniuerso exercitu fere vsque ad internitionem profligauit. Quis enim iam dubitet in Orichiensi campo non procul ab eo loco, vbi cippus hic visitur, prœlium fuisse commissum?

Pag. 237. lin. 22. *Callipolin, &c.* Simili nomine vocatam vrbem in Calabria tradit Pomponius Mela libro secundo capite quarto. Plinius etiam libro quarto capite duodecimo, vbi Cycladas insulas enumerat, in Naxo Callipolin collocat, quam aliqui Dionysiada a vinearum fertilitate, alij Siciliam minorem appellabant. Quòd si ob amœnitatem, & situs pulchritudinem, tam speciosum nomen oppida, & vrbes sortiri queunt, merito noster Resendius Vizosam Amœnam, seu Callipolin nominauit.

Pag. 241. lin. 25. *Nominis Endouellici causam, aut originem, &c.* Sunt qui putent Endouellicum dici a dictione Græca Balos, seu Valos, id est

ideſt via & endon, hoc eſt intus, & eſſe eum, quē Ethnici vijs pręeſſe crederēt, quemadmodum Terminus agris præeſſe credebatur. Sed inſcriptiones aliud innuere videntur, dum eum pręſentiſſimi numinis vocant, quod viarum cuſtodi parum conuenit. Quare potius a vellendo dictum fuiſſe puto, quod cæca illa ætas iacula, ſagittas, oſſa, & ſimilia corporibus affixa, & hærentia eum auellere, atque extrahere falſo exiſtimaret. Et tunc particula endo, pro valde accipi debet, vt antiqui accipere ſolebant, teſte Feſto. Nam vt cum Reſendio ſuſpicemur, ab oppido Endouellia, quod tunc extare potuit, dictum fuiſſe, adduci nullo pacto poſſum, cum apud Geographos, & ceteros auctores nulla eius fiat mentio.

Laus Deo Opt. Max.

VITA IACOBI MOENETII VASCONCELLI

AB IPSO CONSCRIPTA.

MIHI ex optimis, & piissimis parentibus nasci contigit. Nam pater meus Gondisaluus Mœnetius Vasconcellus, ex antiqua Vasconcellorum familia originem trahens, vir fuit inculpatissimis moribus, & insigni erga Deum pietate, vitæq. integritate memorabilis. Præterea singulari animi fortitudine præditus, qua aduersus fidei hostes tam in Africa, quàm in India strenuam operam Reipublicæ impendit. Mater vero faustum Beatricis nomen sortita, soror fuit clarissimi viri D. Gondisalui Pinarij Visensium Episcopi, cuius vitam, & res gestas posteritati tradidimus. Cum vero pater ex India, vbi septennio militauerat, in Lusitaniam rediisset anno salutis millesimo quingentesimo vigesimo secundo, pestilentiæ vitandæ causa, Cetobrica proficiscens, in oppidum inde viginti leucis distans secessit, quod vulgo Alteo dicitur, & olim Elteri a Romanis vocatum fuisse constat, ex itinerario Antonini: vbi

vbi veteres clientelas, & amicos, atque consanguineos habebat: a quibus perhumaniter exceptus, & loci amœnitate captus, ibi ædes ædificauit, in quibus ipse natus sum Kalendis Maij, anno vigesimotertio supra sesquimillesimum.

Nata est etiam in eodem oppido soror mea Leonora Pinaria, quæ nupsit Michaeli Cabedio Senatori Regio, & triumuiro ciuitatis Olysipponensis gubernandæ, cui arcta sanguinis necessitudine coniuncta erat. Fuit enim Michael Cabedius filius Therasię Pinarię, matris meæ sororis: quem ego fraterno amore prosecutus sum, & ab ineunte adolescentia, socium semper habui, & participem omnium consiliorum, & studiorum meorum. Cum ergo in eo amœnissimo secessu, parentes mei quinquennij spatium, cum summa animi tranquillitate, & felici rerum successu, transegissent, dum pater a labore diutinæ militiæ, & longinquæ nauigationis molestiis cõquiescere cupit: Callipolin (quæ vulgo Ciuitas amœna, seu Vizosa dicitur) sedes transtulit, euocatus humanissimis litteris præstãtissimi Ducis Brigantij Iacobi, cuius cliens erat. Quò etiam venit auunculus ipse Gõdisaluus Pinarius eiusdem familiæ addictus. Qui aliquot annos domo nostra vtens, incredibili amore, & beneuolentia, prætereà omnibus humanitatis officiis a charissima sorore exceptus, atque

que excultus, in maxima concordia cum parentibus meis vixit, vſque ad annum MDXXX. quo graſſante in eo tractu peſtilentia, auunculus in vicinam oppido villam, vnà cum matre, & reliqua familia receſſit, pater autem domi remanſit. Nec multo poſt auunculus Conimbricam profectus, inde ad eccleſias inuiſendas receſſit, quas in Vltramontana regione obtinebat, vt in eius vita diffuſius narrauimus. Ceſſante vero ea lue, quæ complura Luſitaniæ oppida afflixit, tranſactis ruri quindecim circiter menſibus, Callipolin reuerſi ſumus. Rediit quoque dux ipſe, qui Conimbricam confugerat. Nec diu poſtea vixit.

Mater etiam mea ex puerperio vita exceſſit, ſummum dolorem marito, liberis miſerandam orbitatem, maximū vero relinquens ſui deſiderium, non ſolum fratribus, ſororibus, ceteriſq. propinquis, ſed etiam Illuſtriſſimæ Ioānæ Ducis vxori, & Iſabellæ filiæ, quæ poſtea Eduardo, regis Emmanuelis filio, nupſit, reliquiſq. principibus feminis, cum quibus illi arctiſſima interceſſerat familiaritas. Fuit enim inter nobiles matronas ſui temporis, incomparabili virtute, ſingulari prudentia, & incredibili morum grauitate conſpicua. Quas egregias animi dotes ornabat ſtaturæ proceritas, cum decora vultus venuſtate coniuncta. deceſſit autem ætatis ſuæ anno quadrageſimo quinto. Nec pater diu concepto

pto

pto ex chariſſimæ coniugis obitu dolori obſiſtere potuit. Anno itaque milleſimo quingenteſimo trigeſimo quinto menſe Februarij graui ægritudine correptus, mortem obiit, cum prius fratrẽ meum natu maximum Ioannem Menœtium Vaſcõcellum in Indiam miſiſſet, me autem auunculo tradidiſſet, ſub cuius tutela receptus, & liberaliter educatus, Eboræ primum, deinde Olyſippone in eius familia permanſi, vſque ad annum milleſimum quingenteſimum trigeſimum ſeptimũ, quo auunculus iam Zaphienſis Epiſcopus creatus, in Galliam cũ ampliſſima legatione miſſus eſt. Nec ſtatim me ſecum ille abduxit, ſed cum Baionam Aquitaniæ vrbem perueniſſet, in qua ei diutius erat immorandum, litteris accerſitum, ad ſe proficiſci iuſſit, vnà cum conſobrinis meis Ioanne Pinario & Michaele Cabedio fratribus, ſub Pædagogo Aluaro Bernardo Cetobricenſi, pio, & graui viro, ſacerdotij ſacris initiato. Erat Pinarius biennio me maior, ego Cabedium eodem temporis ſpatio anteibam, qui tunc decimumquintum annum attigeram. Igitur anno 1538. Octobris menſe ineunte, rebus neceſſariis ad iter opportune inſtructi, Cetobricaq. profecti, Baionam peruenimus. vnde paucis interiectis diebus, ab auunculo Burdigalam miſſi ſumus, ad capiendũ ingenij cultum, in celebri Gymnaſio, quod ibi eo tempore florebat ſub mode

ramine

ramine Andreæ Goueani Lusitani, ex Pace Iulia oriundi, viri grauissimi. Vbi in litteris humanioribus biennij tempore versati, quas iam in Lusitania addiscere incœperamus, Baionam ad auũculum ab eodem Goueano perducti fuimus. Nec multo post Tolosam adiuimus, ad iuris prudentiæ studia capessenda, in illa nobili academia, in qua insignes iurisconsulti, tunc ius ciuile, & pontificium interpretabantur. Inter quos Corasius, Monsabracus, Ferrerius, & Ferdinandus Berengarius præcipui habebantur. Illic ergo aliquandiu morati, anno 1542. mense Maij, ab auunculo rursus accersiti Baionam reuersi sumus ego & Cabedius. Nam Pinarius Tolosæ sancti Dominici religionem fuerat amplexus: in qua postea doctor Theologus Parisiis creatus, summam eruditionis, & virtutis famam adeptus est: sed immatura morte præuentus, cum ad Tridentinam Synodum à Lusitaniæ rege missus esset, Romæ vltimum vitæ diem obiit, ætatis suæ anno trigesimo nono. Imminente autem bello, quo rex Franciscus Perpinianum per duces suos obsedit, summum imperium in exercitu obtinente Henrico filio, qui ei postea in regno successit: auunculus e Gallia profectus, & in oppido Cãtabriæ, quod vulgo Sancti Sebastiani dicitur, trimestre tempus moratus, inde in Lusitaniam iter direxit. Sed cum in vrbem, quæ Methina Campestris

peſtris cognominatur, perueniſſet, & a rege iterum in Galliam redire, & apud Franciſcum oratoris munere fungi iuberetur: me & Cabedium in patriam proficiſci voluit, vt deſiderio Theraſiæ ſororis ſatisfaceret, quæ filiorũ diuturna abſentia, & viduitatis ærũnis afflicta, id ab eo ſummis precibus efflagitauerat. Cetobricam igitur peruenimus decimoquinto Kalẽdas Ianuarij, anno 1543. vnde ineunte Martio Conimbricam profecti ſumus, ad Legalis ſcientiæ curriculum peragendum: vbi Martinum Aſpilcuetam Cantabrum, & Antonium Soarium Olyſipponenſem, hunc ciuile, illum verò ius canonicum publicè interpretantes, integro triennio audiuimus. Anno autem 1545. menſe Iunij, iterum ambo in Galliam ab auunculo accerſiti fuimus, quem Rothomagi inuenimus. inde verò Aurelianenſem academiam inuiſimus, in qua Pamelij Belgæ, Iuriſconſulti magni nominis, familiaritae vſi ſumus. Deinde Lutetiam, regiam vrbem, totius Galliæ caput adire iuſſi. (vbi eo tempore & Catholica religio, & litterarum cultus magnopere florebant.) ibi Petrum Rebuffum ius Canonicum perlegentem audire, & eius ſingulari doctrina frui nobis contigit. Poſtea in Luſitaniam auunculum ſecuti ſumus anno 1548. ſub finem menſis Iunij, quò peruenimus, ante initium Septembris, & aliquandiu morati in re

gione

gione Interanensi, quæ vulgò inter Durium & Minium dicitur, vbi auunculus monasteria quædam obtinebat, tandem mense Octobris ad regem Olysipponem peruenimus.
A quo ego Tridentum missus sum, ad Concilium sub Iulio III. Pontifice maximo redintegratum, vnà cum Iacobo Siluio viro nobilissimo legationis Principe, & Iohanne Paez Iurisconsulto, ac Iacobo Goueano Theologo. Itaque è Lusitania profecti & felici vsi itineris successu, superatis hiberno tempore, in Hispania Pyrenæis, in Gallia Alpinis montibus Tridentum peruenimus die quinta Martij 1552. Vnde post intermissionem Synodi, quæ contigit die XVIII. Aprilis, Venetias secessimus, vt ibi regium Nuntium expectare, & vrbem totius Europæ pulcherrimam per otium inspicere possemus. Vbi æstate consumpta, Siluius, & Goueanus iterum in Lusitaniam redierunt: nam Paccius Patauij decesserat. Ego verò discedens Verona, ex ædibus clarissimi Antistitis Aloysij Lipomani, qui nos hospitio omnes exceperat, Romam per Ferrariam, Rauennam, Ariminum, Vrbinumq. petens, eò perueni die decimatertia Septembris, anno 1552.
Quam florentem & aureo quodam sæculo fruentem comperi, sub Iulio sanctissimo, & sapientissimo Pontifice, quo regnante, sacrosanctæ Ecclesiæ Romanæ Senatus, viris, & vi-

tæ integritate conſpicuis, & omnium diſciplinarum cognitione claris, ac generis ſplẽdore admirandis abundauit. Inter quos cõmemorare libet nonnullos, vt ipſe ex illius temporis memoria, aliquam voluptatem animo percipere poſſim, & ſi qui hæc legent, eis per me, tam clara reipublicæ Chriſtianę lumina innoteſcant. Princeps tunc erat Senatus, & vt vulgò dicitur, Collegij Decanus, Ioannes Petrus Caraſa. Aderant Iacobus Mediceus, & Marcellus Ceruius, qui poſtmodũ, omnes tres Summi Pontifices fuerunt. Prętereа Alexander, & Rainutius Farneſij. Ferrarienſis, Mantuanus, Carpenſis, Moronus, Cæſius, Truceſes, Germanus, Criſpus, Sarracenus, Puteus, Cicada, Montis Pultiani, Sanctæ Floræ, Cornelius, Sabellus, Verallus, Polus Anglus, duo Galli, Bellaius, & Armeniacus. Hiſpani quattuor, Sancti Iacobi, Paciecus, Cueua, Mendocius. Vnus Luſitanus, Michael Siluius illuſtriſſimo genere ortus, & bonarum litterarum ſcientia clarus. Erat prorſus ſuaue in tanta rerum tranquillitate, & in ea hominu n luce viuere, atque in tot principum ſingulari humanitate conquieſcere. Sed inuidit tunc fortuna Romanis rebus. Nam mortuo Iulio Pontifice ſummo, ac mox Marcello, qui paucos vixit dies, è vita ſublato, cum ad ſummum Pontificatum perueniſſet Paulus quartus, anteà vt

dixi-

diximus, Petrus Carafa dictus, ea tempora ijq. tumultus, & bellorum semina extiterũt: vt qui rempublicam florentem viderant, eam perturbatam, & afflictani videre, minimè sustinerent. Anno itaque 1556. die vigesimatertia Septembris vrbe egressus sum magnis itineribus, vnà cum illustrissimo viro Dionysio Alencastrio, cuius pater Alphonsus Lusitaniæ Regis apud summum Pontificẽ Orator erat. Cumq. Senas peruenissemus, excepti hospitio a Marchione Sarriæ Dionysij patruo, ipse in Galliam Cisalpinam, quo iter habebat, inde profectus est, ego verò Florentiam, & Pisas, ac mox Genuam perueni. Vnde conscensis triremibus duce Iohanne Mendoncio, Barchinonem appuli sub exitum mensis Octobris. Ex qua vrbe, terrestri itinere, per Celtiberos, & Vaccæos, Pintiam clarum in primis Hispaniæ Tarraconensis oppidum perueni. Ac inde per Methinenses, & Salmanticenses, eam Lusitaniæ partem petij, quæ a Castellæ Regno apud ciuitatem Rodericiam disiungitur: vt auunculum tunc Visensium Episcopum cõuenirem, qui trium dierum itinere, ab eo tractu aberat. Apud quem duos ferè menses cõmmoratus, Olysipponem profectus sum: vbi a pręstantissimo Rege Iohanne, benignè exceptus (quæ ipsius fuit humanitas incredibilis) ac de itineris causa, deque Romanarum rerum

suc-

ſucceſſu, familiariter interrogatus, cum ei expoſuiſſem, Eboram mihi eſſe adeundam, ad capiendam canonicatus poſſeſſionem, qui ex auunculi reſignatione, annuente Summo Pontifice, mihi Romæ obtigerat. Gratum id ſibi eſſe dicens, ſuumq. fauorem mihi, meisq. rebus minimè defuturum pollicitus, mé honorificè demiſit. Ebora igitur pueritiæ meæ altrix, & altera patria, veluti iure quodam ſuo, fructum ſtudiorum, laborumq. meorũ ſibi vendicans, operamq. meam, & induſtriã, pro collato in me prioris educationis munere repetens, Deo optimo maximo ita diſponente, Roma aduenientẽ excepit anno 1557. menſe Martij, quo tempore Eborenſis Archiepiſcopus erat Henricus Cardinalis, qui poſtea Rex fuit. Agebam tunc ipſe ætatis annum trigeſimumquartum: integra vigebat valetudo, quam etiam Tranſtagani cæli natura non parum iuuare viſa eſt: ſub quo nempe natus, & educatus fueram. Itaque vſque ad annum ætatis ſexageſimumoctauũ, quo hæc memoriæ prodimus, vnum tantum ancipitem morbum pati in ea vrbe mihi contigit, cum iam in ea triginta quattuor annos permanſerim. Quo tempore non ſolum Canonicatus munera obiui, ſed etiam Inquiſitor fidei cum eſſem ab Henrico Principe creatus, anno 1563. integro decennio in ea functione Reipublicę operam nauaui. In qua

collegas habui viciſſim quattuor (nam a duumuiris apud nos is magiſtratus vt plurimum geritur) quibus cum ſumma concordia comes fui, & ſocius in eo munere obeundo. Collegas verò ipſos hic nominare mihi liceat, propter ſummam meam in illos, dum viuerent beneuolentiam. Primus fuit Doctor Antonius a Caſtro, qui ipſius Henrici Vicarius generalis fuerat, iuris vtriuſque ſcientia, & forenſis exercitationis vſu clarus. Cui ſucceſſit Petrus Aluarez Paredes omnium Inquiſitorum Luſitaniæ Antiquiſſimus, & de ſacroſancto fidei negotio optime meritus. Quo mortuo, cum octuagenarius fere deceſſiſſet, in eius locum ſucceſſit Frater Emmanuel Veiga ordinis ſancti Dominici, inſignis Theologus.

Poſtremum, & quartum collegam nactus ſum, doctorem Hieronymum Sauſam, iuriſprudentiæ cognitione, generis nobilitate, & virtutum omnium ornamentis præſtantem. Cum igitur hos quattuor collegas habuiſſem, ac multo etiam tempore, ſolus tantum munus obiuiſſem, & incredibiles exhauſiſſem labores, nec mihi ſucceſſor à principe daretur: cœpi ab illo ſummis precibus contendere, vt mihi liceret, onus illud tam graue, tandem aliquando deponere. Quod mihi demum quamuis renitens, ac veluti coactus cōceſſit, ea tamen conditione, vt aſſeſſoris nomine,

mine, Inquisitoribus in posterum adesse, & definiendis fidei causis interesse vellem, assignato mihi ad vitam eodem salario, quod cum essem Inquisitor habueram, sed libero, & sine aliquo prorsus onere, nisi tantum spontaneo. Ego vero ab anno 1573. quo ab ordinaria illa functione, me abdicaui, nunquam destiti, pro mea virili parte, fidei negotia apud tribunal sanctæ Inquisitionis iuuare, nec desinam, quamdiu id vires ferre poterũt. Quam bene autem, quantaq. cum animi moderatione, diligentia, & integritate, munere eo functus fuerim, satius est aliorum permittere iudicio, quàm a me hìc commemorari. Anno deinde 1577. cum Ebora discedens Olysipponem peruenissem, a serenissimo Rege Sebastiano humanissime exceptus sum, & ad capessendã iterum Rempublicam, ac grauissima obeunda negotia inuitatus; quæ cum ipse recusassem, tantũ abest, vt magnanimus Rex, aliquã ex eo offensionis ansam arripuerit, vt etiam nouum quodam honestissimæ functionis genus excogitauerit, cuius occasione, me retinere, & opera mea vti posset.

Quæ omnia eius immatura mors, & rerum omnium commutatio postea secuta turbauit. Nam eo mortuo, ego iam in senium vergens, & natura ipsa, magis ad honestum, & tranquillum otium, quàm ad negotium propensus, iterum Eboram mihi repe-

tendam; & in ea vrbe sedem stabilem figendam esse decreui. Sed paulo post, Henrico Rege è viuis sublato, & pestilentia non solum apud Eborenses, sed fere per vniuersam Lusitaniam grassante, in villam amœnissimam Silueriam Ebora sex M. P. fere distantem, secessi mense Maij, anno 1580. vbi sub finem Augusti, grauissimo morbo correptus, parum abfui ab extremo vitæ periculo. Valetudine autem aliquantulum recuperata, sed nondum plane confirmata, natalis soli, & patriæ desiderio affectus, eo iter intendi, accidit autem, vt eodem tempore, potentissimus Rex noster Philippus, ab Heluensi ciuitate profectus, illac etiam iter haberet, quem tūc minime salutaui, quia ita macie & pallore confectus eram, vt timuerim, propter pestis recrudescentis famam, ne ei molesta, & intempestiua, ea salutatio videri posset. Sed Olysippone postea cōmorantem adiui, & ab eo pro singulari eius, & vere regia benignitate, humanissimis verbis exceptus sum. Cuius nomini, ita deditus semper, atque addictus fui, vt neque amore, nec studio erga ipsum, quisquam me vllo vnquā tempore superauerit. Qua de re, ac etiā de meo erga patriæ incolumitatem studio, incredibiliq. sollicitudine plura dicere potuissem, nisi innata mihi verecūdia, a proprijs laudibus, & captandā inanis gloriolæ aura vehementer abhorreret.

D E

DE ANTIQVITATIBVS LVSITANIAE

Liber quintus.

Auctore Iacobo Mœnetio Vasconcello.

DE EBORENSI MVNICIPIO.

ANTIQVITVS hanc vrbem Eboram dictam fuisse,& sic ab eruditis nominari debere,constat tum ex Plinio, Pomponio Mela, Antonini itinerario: tũ etiam ex antiquis Concilijs in Hispania celebratis, & vetustis lapidum inscriptionibus, intra vrbis ambitum, & in eius agro repertis,de quibus mox agemus. Vnde apparet locum Ptolemæi deprauatum esse, qui hanc vrbem Eburam, & quamdam in Bætica sitam,Eboram appellat,cum è diuerso nostra hæc Ebora,altera vero Ebura sit,cognomento Cerealis dicta, teste eodem Plinio, libro tertio, capite secundo, & Pomponio, qui ex eadem Bæticæ prouincia ortus, Mellaria nempe oppido, fide dignus est testis. Hæc nominis similitudo Strabonem etiam fefellit, & Stephanum in libro de Vrbibus, qui Stra-

bonis verba minus exacte perpendens, quod alterius erat, alteri attribuit, Eburam pro Ebora accipiens. nec mirum est istos, cum Græci fuerint, & in longinqua regione nati deceptos nominum propinquitate fuisse.

Latinos verò Geographię scriptores, quales fuerunt, quos antea nominauimus, non est verisimile hæc nomina incognita habuisse, quos hac in parte nos sequimur. Alteram etiam Eboram Ptolemæus nominat, nõ procul à Cæsaraugusta. De nominis autem, & huius vrbis origine, & quisnam primum eam ædificare cœperit, quis quæso certi aliquid asserere queat, in tanta rerum antiquarum obscuritate, nisi qui fabulosis, & confictis originibus, otio abuti, & bonas horas male collocare cupiat? Datum hoc fuerit priscis rerum scriptoribus & vt ita dixerim, Gentilitati sit venia, quòd vrbium primordia, ad deorum, dearumq. fabulas, plusquam aniles referre sint ausi. Nobis, qui eorum superstitionem, non minus ridendam quàm miserandam censemus, veritas in primis cõstare debet, & nihil est asserendum, nisi quod pro comperto habetur, aut grauis alicuius auctoris testimonio, aut verisimilibus conie-cturis, aut ipsis etiam inscriptionum veterum monumentis. Sed ne omnino hanc curam neglexisse videamur, non pigebit ea, de vtraque re adducere, quæ nobis sæpe, diuq.

de

de nomine cogitantibus, apud Geographos, & ceteros ſcriptores occurrerunt. Plinius itaque libro tertio capite primo ſcribit Marcum Varronem aſſerere in vniuerſam Hiſpaniam perueniſſe Iberos, & Perſas, & Phœnices, Celtaſq. & Pœnos. Et vt ceteros modo miſſos faciamus, de Celtis, ſeu Gallis, idem aſſerit Strabo libro tertio, tradens eam Luſitaniæ regionem, quæ eſt inter Anam, & Tagum maiori ex parte, à Celtis incoli, & paulò poſt, cum de Nerio agit promontorio, ita habet: Extremi Artabri incolunt, circa Nerium promontorium, quod Occidentalis, & Aquilonaris finis eſt lateris. Circumhabitant Galli, qui colentes Anam fluuium cognatione contingunt. Hæc ille. Ex quibus apertè conſtat, hunc tractum, vbi Ebora ſita eſt, à Celtis fuiſſe habitatum, qui ante Carthaginienſes, & Romanos in Hiſpanijs rerum potiti ſunt. Veriſimile eſt igitur ab Eburonibus Belgis, ſeu ab Eburonicibus Celticæ Galliæ populis, hanc vrbem, & conditam, & denominatam fuiſſe, vt Heluiam, ſeu vt vulgò dicimus Heluenſem ciuitatem, ab Heluis Gallis originem trahere, ſuo loco dictum eſt. Tam pertinax autem fuit, tamq. diuturna Gallorum in Hiſpania mora antiquis illis temporibus, vt cum lingua, & moribus Hiſpanis ſimillimi haberi vellent, Celtiberi dicti ſint. Linguam autem ab illis vſur-

patam, eam fuisse puto, quæ hodie Cantabris in vsu est, & Vasconiea dicitur, vel à Vasconibus vltimis Hispaniæ populis, vel ab Aquitanis, qui etiam Vascones dicuntur. Hanc autem Vasconicam linguam Celtis communem, aut etiam Celticam fuisse, confirmat versiculus Ausonij Burdigalensis, cum patriam celebrat, & fontem ibi scaturientem nimijs laudibus extollit in hunc modum. Libet enim Carmina apponere, quia digna sunt, & quia Burdigalensibus, quibus puerilis ætatis cultū debeo, obiter gratificari cupio.

Salue fons ignote ortu, sacer, alme, perennis,
Vitree, glauce, profunde, sonore, illimis, opace.
Salue vrbis genius, medico potabilis haustu.
Duiona Celtarum lingua, fons addite diuis.
Non Aponus potu, vitrea non luce Nemausus
Purior, æquoreo non plenior amne Timauus.

Duiona Gallice fontem diuinum significare innuit, cuius nominis forma, & sonus Vasconicæ Cantabrorum linguæ apte quadrat. Sic enim finiunt vrbium & complura alia vocabula, & hæc vox Ona, apud illos, bonum seu diuinum sonat.

Aquitanos autem nō modo lingua, sed etiam corporibus, Hispanis magis, quàm Gallis similes fuisse, suo tempore, testatur Strabo initio libri quarti, qui etiam asserit Callaicis, Asturibus, & Cantabris, vsque ad Vascones, & Pyrenen eandem fuisse viuendi formulam,

No-

Nostram igitur Eboram, ab Eburonibus, seu Eburocinibus Galliæ gente, conditam, ac denominatam fuisse, verisimile mihi fit. Nec me latet, etiam in quadam Italiæ parte, Eburinos populos Plinium collocare libro tertio, capite vndecimo: & Pomponium Melam in sinu Gaditano, castellū Eboram iuxta littus: id enim passim contingere videmus, vt in diuersis orbis partibus nonnulla oppida eodem fere nomine censeantur. Sed vtrum Celtæ illam condiderint, an vero iam conditam, & ædificatam inhabitauerint, merito dubitari potest. Quantum autem coniecturis assequi licet, ego eos conditores huius vrbis fuisse crediderim: quia ante Quintum Sertorium, muris caruisse videtur, ipse enim se mœnibus eam cinxisse testatur. Vnde suspicari fas est, a Gallis, quorum mos erat vicatim habitare, originem traxisse, qui præter hoc municipiū, minora etiam quædam oppidula, suæ gentis nomine insignita reliquerunt: vt Eboram à monte, in quo sita est, montanam dictam, distantem ab hac, de qua agimus viginti circiter passuum millibus, & Eburobritium sitam inter Scallabin, & Olysipponem, cuius meminit Plinius libro quarto capite vigesimo primo, vbi corrupte, Eburo, Britium, legebatur, quod primus omnium Resendius noster indagauit, minime ab his, qui antea in eum auctorem obseruationes ediderant, animaduer-

maduerſum. Mœnia igitur antiqua, quæ etiã nunc extant, & vetus ambitus, ſeu circuitus, vt vulgo dicitur, Quintus Sertorius condidit, peracto (vt ex eius inſcriptione conſtat) bello Celtiberico, in quo Eborenſium militũ prompta, ac ſtrenua opera vſus fuerat.

Conſtabant autem muri, & quadratis lapidibus, validis propugnaculis, ac turribus, ſuis locis diſtincti, adeo firma, ſolidaq. ſtructura, vt poſt tot ſæcula, tantamque, & tam variam rerum viciſſitudinem, adhuc hodie integra illorum cernantur veſtigia. Addidit aliud non minus neceſſarium beneficium, gratiſſimus ac liberaliſſimus Imperator, inuecta in vrbem magna aquarum copia, ab duodecim fere millibus paſſuum, quam ex diuerſis fontibus in vnum ductum collectam, ex manubiis magnificentiſſimo opere perducendam curauit. Sed iam ipſam inſcriptionem ſubiiciamus.

Q. Sertor. . . . .
honorem nominis ſui, & cohort. fort. . . . . . .
Eborenſum Munic. vet. Emer virtutis ergo . . . .
Don. Don. bello Celtiberico, deq. manubiis . . .
in public. munic. eius vtilitatem vrb. . . . . . .
mœniuit, eoque aquam diuerſeis in duct. . . . .
vnum collecteis fontib. perducendam curau. . . .

Hoc eſt; Quintus Sertorius ob honorem nominis ſui, & cohortis fortiſſimorum Eborenſum municipum, veteranorum, emeritorum, vir-

virtutis ergo donis donatorum bello Celtiberico, deque manubiis in publicam municipij eius vtilitatem, vrbē muniuit, eoque aquam diuerseis in ductum vnum collecteis fontibus perducendam curauit.

Quo magnanimi viri, eiusdemq. fortissimi ducis testimonio, etsi alia deessent, satis commendata olim fuisse videtur Eborensium virtus, & rei militaris studium. Quam ob caussam eos præ ceteris totius Hispaniæ populis, peculiari quadam beneuolentia prosecutus est, adeo vt hic domum, & aliquot libertos habuerit, vnà cũ Iunia Donace domestica, vt ex duabus marmoreis tabulis constat, quarũ altera in eadem Q. Sertorij domo in foro piscario sita, reperta fuit cum hac inscriptione.

LARIB. PRO
SALVTE ET INCOLV
MITATE DOMVVS
Q. SERTORI
COMPETALIB. LVDOS
ET EPVLVM VICINEIS
IVN. DONACE DO
MESTICA EIIVS. ET
Q. SERTOR. HERMES
Q. SERTOR. CEPALO
Q. SERTOR. ANTEROS
LIBERTEI.

Hoc est:

Hoc eſt: Laribus pro ſalute, & incolumitate domuus Quinti Sertorij, competalibus ludos & epulum vicineis, Iunia Donace domeſtica eius, & Quintus Sertorius Hermes, Quintus Sertorius Cepalo, Quintus Sertorius Anteros Libertei.

Altera iuxta oppidum Terranium, diſtans Ebora ad xxx. M. paſſ. in templo ſanctorum Iuſti & Paſtoris, cuius cippum iam ſuperiori libro Reſendius exhibuit, ex quo apparet Iuniam Donacen, pro victoria illa celebri a Sertorio parta, contra Pompeium, & Metellum illic Ioui, cuius tunc erat delubrum, vota ſoluiſſe. Veriſimile eſt etiam Q. Sertorium erga Eborenſes ita fuiſſe animatum, propter loci opportunitatem, & ad hiemandum feracem, idoneumq. agrum, vnde veris initio, copias educere, & in citeriorē Hiſpaniam proficiſci ſolebat, vt ex Appiano Alexandrino liquet, cuius verba hæc ſunt, libro primo de ciuilibus Romanorũ bellis, circa finem: Cum autem ver inſtaret, adinuicem congredi cœperunt, Metellus ſcilicet, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus, inter quos hiberna egerãt, Sertorius & Perpenna ex Luſitania. Et paulo poſt: Metellus iterum, ac Pompeius ex Pyrenæis montibus in Iberiam venere, his Sertorius, & Perpenna à Luſitanis occurrunt. & iterum, vbi de nece Sertorij, & de contemptu atque odio militum in Perpennam agit.

Porro

Porro Sertorij virtutem, vnicam illorum salutem fuisse rati, haud facile in Perpennam oculos conijciebant, nec ipsi dumtaxat Romani, verum barbari fere omnes, Lusitanique, quorum opera Sertorius præcipue in bello vsus fuerat. Hactenus Appianus. Nos autem de hac Sertorij in hanc vrbem egregia voluntate, præcipuoq. amore, ita canimus in ea Silua, quam de nostro ex Ebora discessu nuper vnà cum quibusdam aliis opusculis in lucem edi curauimus.

Hic illum certos fama est habuisse penates,
Et proprios coluisse lares, hic dulcia fixit
Limina, quæ trepido belli cessante tumultu,
Incoleret, positis & sæpe reuiseret armis.
Siue loci genio captus, seu gentis amore,
Vel quia ad euentus dubios, bellumq. parandum
Apta foret regio, delectæ robore pubis,
Et virtute virum, vario quos Marte probarat.

Siquis vero fertiles Eboræ cãpos, & circumquaque in modum amphiteatri, obiectos altissimos montes non semel, nec obiter contempletur, ille sane si Romam, & Romanum agrum vmquam aspexit, similitudinem incredibilem fortassis his, qui hæc legent, inter vtrumque tractũ deprehendet, hoc vno dempto, quòd Ebora fluuio caret, & mediterranea omnino est. Nam (si parua licet componere magnis) vt Roma ad septentrionẽ, & orientem solem Tyburtina iuga circiter XVI. M.P. di

stan-

ſtantia a mœnibus habet, interueniente lata, ac pulchra camporum planitie. Sic Ebora ad eundem cæli ſitum, Oſſam montem aſpicit amœniſſimum, multiſque fontibus, & riuulis vndique ſcaturiētem, atque in eadem fere diſtantia, inter cuius ardua cacumina, & ciuitatis muros, latiſſimi campi patent. Rurſus Sabinis, Præneſtinis, Tuſculanis, atque Albanis montibus verſus Orientem & Meridiem agrum Romanum cingentibus, non abſimiles ſunt ſaltus, eodē fere ſpatio ab Ebora diſtantes, quos Portellenſes, Viennenſes, & Alcaceuenſes, a circumuicinis oppidis vulgo appellamus. Cingitur deinde Ebora iugo montis, quem Murum vocant, præterea Calanticenſi ſaltu, quem Arraiolenſem vulgus nominat, & perpetua deinde montium corona, qui Oſſam ex Septentrionali latere attingunt, & ita circulum efficiunt, quem initio ex eodem loco deſcribere cœpimus, non diſſimilē illi, quo Romanus ager vndique clauditur. Sed quorſum hæc dicet aliquis? vt ad eas cauſas, propter quas, hanc vrbem Sertorio charam fuiſſe diximus, hæc etiam accedat, quòd quandam Romæ ſimilitudinem, & imaginem ex camporum planitie, & montium diſtantia, atque aſpectu deprehendere poterat. Conſtat enim ex hiſtoriographis, qui vitam illius litteris tradiderunt, & præcipue ex Plutarco, perquàm auidum fuiſſe

Romæ

Romæ repetendæ, ſi compoſitis diſcordijs, tuto arma deponere licuiſſet.

Tradunt etiam maximo ſemper arſiſſe deſiderio Rheæ matris viſendæ, quam vnice dilexit, quia cum infans patre orbatus fuiſſet, ab ea liberaliter, & peramanter fuerat educatus. Vnde in ea inſcriptione, quam ſuperius adduximus, non patris nomen, more Romano, ſed matris appoſuit. Quo argumento Michael Siluius vir clariſſimus, qui ex Epiſcopo Viſenſi Cardinalis creatus fuit à Paulo III. Summo Pontifice, contendebat eam memoriam minime eſſe antiquam, ſed ab aliquo huius ciuitatis fautore fuiſſe confictam, quo regi perſuaderet, vt aquęductum a Sertorio olim erectum, & vetuſtate collapſum, inſtauraret. Cui elegantiſſima Apologia Reſendius adeo accurate reſpondit, vt in ea reconditos antiquitatis, & eruditionis ſuæ theſauros, in patrię gratiam deprompſiſſe videatur. Cuius ipſe ſæpius mentionem facere ſolet, vt qui in ea merito ſibi placeret, vir alioqui modeſtiæ, & candoris amiciſſimus. Eam Apologiam nos aliquando in lucem edere cogitamus, vna cum alijs eiuſdem opuſculis, quæ diuiſim typis excuſa, obliuioni tradita, & fere iam conſumpta, atque extincta ſunt. Itaque (vt eo vnde digreſſa eſt, redeat oratio) potuit Ebora Sertorium tum ob eas cauſas, in ſui amorem trahere, tum

etiam,

etiam,quia opera ab eo extructa, & domestici penates laresq. communes,magnam amoris, & necessitudinis materiam erga hospites, & amicos ciues illi suppeditare potuerunt. Præterea similitudo dulcissimæ patriæ, cuius desiderio flagrabat, subinde asserens,malle se inter suos priuatam, atque humilem vitam degere, quàm exulem in summa potentia viuere. Scimus autem municipia, & colonias, quasi effigies paruas, & simulachra fuisse vrbis Romæ, vt Politianus testatur in secunda epistola libri primi, vbi agit de origine Florentinæ ciuitatis, quam ad Romæ similitudinem conditam fuisse asserit. Quæ consuetudo antiquissima est, & à profugis,& extorribus,ac exteras sedes quærentibus,ad exilij acerbitatem mitigandam, excogitata, quod Virgilius libro tertio in Aenea obseruauit, quem ita loquentem inducit, cum in insula Creta vrbem conderet.

Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamq. voco lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemq. attollere tectis.

Et mox cum hospitio Heleni, & Andromaches exceptum refert.

Procedo,& paruam Troiam,simulataq. magnis
Pergama,& arentem Xanthi cognomine riuum
Agnosco,Scææq. amplector limina portæ.

Atque iterum libro quinto, dum in Sicilia

apud

apud Aceſtem mœnia condentem inducit, ita canit.

Interea Aeneas vrbem deſignat aratro,
Sortiturq. domos, hoc Ilium, & hac ioca Troiæ
Eſſe iubet.

Nil igitur mirum, ſi Quintum Sertorium, virum & bellicis artibus & totius antiquitatis cognitione prꝗſtantem, nec a litteris alienum, vt qui eas in Hiſpania edoceri curauerit, priſcos illos heroas hac in parte imitari voluiſſe credamus: & hanc vrbem, a ſe mœnibus, porticu, & aquæductu magnifice ornatam, atque alijs fortaſſe nobilitatam monumentis, quæ temporis iniuria aboleuerit, velut alteram Romam, in ſolatium amiſſæ patriæ elegiſſe, in qua præcipue habitaret, ac manſuras ſedes figeret. Sed fefellit illum, id, quod mortalium ſpes fallere plerumque ſolet, concepta videlicet de proſpero futurorum euentu, & fauentis fortunæ ſtabilitate opinio. Paucis enim interiectis annis, ſuorum inſidijs circumuentus, ac procul a dilecta Ebora trucidatus eſt. In qua ſibi forſitan monumentum viuens poſuerat, vbi veriſimile eſt eius cineres fuiſſe repoſitos, vt fama apud Eborenſes vulgatum ſcimus, ſed certũ eius rei argumentum nemo hactenus inuenire potuit. Inſcriptio autem quæ ea de re circumfertur ab aliquo antiquitatis ſtudioſo conficta videtur. Et quoniam in rebus adeo

antiquis, coniecturis vti licet, non pigebit aliam etiam causam assignare, Sertorianæ erga Eborenses beneuolentiæ. Tradunt antiquitatum Hispaniæ scriptores, eas Celtarum gentes, quas diximus ex Gallijs in Hispanorum fines commigrasse, tandem in Lusitaniã peruenisse, anno septingentesimo quinquagesimo nono ante Seruatoris nostri aduentum, quo tempore verisimile est Eboram ab illis conditam fuisse. Constat autem Romam eodem fere tempore fuisse ædificatam, hoc est, ante Domini natale, septingẽtesimo quadragesimo septimo anno, ita vt Romanæ vrbis primordia, cum Eboræ origine concurrere videantur. Cuius rei recens adhuc memoria apud Eborenses Sertorij tempore fortassis extabat, non solum a maioribus fama, & sermonibus, per manus tradita, vt plerumque fieri solet, sed etiam litterarum monumentis, & publicis tabulis conscripta, atque consignata. Cum enim tam illustris esset illis temporibus, Romanorum fama, vt ditionis & potentiæ magnitudine, vniuersum prope terrarum orbem, in sui admirationẽ conuertissent, quis dubitabit ceteras nationes in magna posuisse gloria, similem illis quacumque in re, etiam minimi momenti, fortunam sortiri posuisse? Ea ergo originis similitudo, vltra situs formam, & patrij soli simulacrum, illum incitare potuit, ad hanc vrbem, vt fecit,

cit,peculiari quodã ſtudio,ac ſingulari amore complectendam. Nec minori beneuolentia, Iulium Cæſarem, Eboram proſecutum fuiſſe exiſtimandum eſt, tum propter cognomen,quod ab illo receptum retinuit, & Liberalitas Iulia dici voluit, tum etiam propter magnificum titulum, quem in eius gratiam publice dedicauit inſcriptum in marmoreo cippo litteris elegãtiſſimis in hunc modum.

DIVO IVLIO
LIB. IVL. EBORA
OB ILLIVS IN MVN. ET MVN.
LIBERALITATEM
EX D. D. D.
QVOIVS DEDICATIONE
VENERI GENETRICI
CESTVM MATRONAE
DONVM TVLERVNT.

Id eſt: Diuo Iulio,Liberalitas,Iulia Ebora, ob illius in municipes,& municipium liberalitatem, ex decreto decurionum dedicauit. Quoius dedicatione Veneri genetrici ceſtum matronæ donum tulerunt. Quæ autem fuerit Cæſaris liberalitas erga hanc vrbem, ſi dubitetur, ego exiſtimarem conceſſum ab illo Eboræ fuiſſe ius Italicum, vt ex eo tempore

T 2 mu-

municipium Latij veteris dici cœperit. Sic enim scribit Plinius libro quarto sæpius adducto, cap. 22. oppida veteris Latij, Ebora, quod idem Liberalitas Iulia, & Myrtilis, ac Salacia. Erat autem municipiorum conditio, multis in rebus colonijs præferenda, & præcipue ea de causa, quia municipes teste Gellio, libro decimo sexto, cap. octauo, erant ciues Romani suo iure; & suis legibus vtentes, nullis alijs necessitatibus, neque vlla populi Romani lege astricti; sed coloniarum, alia necessitudo est. non enim veniunt extrinsecus in ciuitatem, nec suis radicibus nituntur, vt municipia, sed ex ciuitate, quasi propagatę sunt, & iura, institutaq. omnia populi Romani, non sui arbitrij habent. Hæc Gellius. Itaque municipia, simul cum ciuitatis Romanæ priuilegijs, & iure, suas leges, suos magistratus, & sua tam publica, quam priuata instituta, ac sacra retinebant. Coloniæ vero diuersa ratione rempublicam administrabant, vt copiose, & eleganter tradit Onuphrius Panuinus Veronensis, in Commentarijs Reipublicæ Romanæ, in eo libro, qui imperium inscribitur, vbi agit de iure municipum cum suffragio. Municipes enim (vt ait Iurisconsultus Vlpianus, in l. 1. ad municipiales ff.) proprie appellantur, muneris participes, recepti in ciuitatem, vt munera nobiscum facerent, vnde omnibus ciuium

Roma-

Romanorum priuilegijs potiebantur, vno dumtaxat excepto, vt Onuphrius asserit, quòd in curias Romanas descripti non erãt, atque ob eam causam curiatis comitijs, in quibus tamen parum momenti erat, excludebantur. Curiæ enim solum ad eos, qui vrbem Romanã incolerent, pertinebant. Nam qui in municipijs habitabant, suã sacra municipalia pro curijs habebant. Ius vero Italicum, seu antiqui Latij, adeo nobile, & præcipuum fuit, vt etiam aliquot coloniæ antiquæ, & celebres, minime illud adipiscerentur. Quæ vero Italici iuris dicebantur in maximo id honore, & beneficio ponerent, vt colligitur ex eodem Vlpiano, in l. 1. de censib. quo loco gloriatur Phœnicem Tyriorum coloniam patriam suam, ius Italicum fuisse adeptam, ob insignem erga Imperium Romanum fidem, ceterasq. dotes, quas ibi, vt gratus ciuis commemorat. Et paulo post, in Palæstina (inquit) duæ sunt coloniæ, Cæsariensis, & Aelia Capitolina, sed neutra ius Italicum habet. Quin etiam in Lusitania, & reliquis Hispaniæ prouincijs, Emeritenses, Pacenses, Valentinos, cum coloni essent, iuris Italici esse affirmat idem in l. vltima eodem titulo: quibus addit Galliæ Narbonensis, & Germaniæ nobilissimas colonias. Splẽdor itaque, & dignitas Eborensis municipij, tam ex originis antiquitate, & Italici iuris

prærogatiua, quàm ex eo etiam deprehenditur, quòd immunitatis ius habuerit, vtpote, quæ inter ſtipendiaria Luſitaniæ oppida a Plinio minime numeretur lib. 4. cap. 22. Vt autem olim Cæſaribus, & ceteris Romanorum ducibus, hæc ciuitas grata fuit, ſic quoque a potentiſſimis Luſitaniæ Regibus maximo ſemper in honore eſt habita, & poſt Olyſipponem, Regni caput primum locum obtinere cenſetur, quamuis ei haud libenter hunc honorem ceſſura ſit nobiliſſima Calenſis vrbs, hęc hodie Portugallenſis dicitur, ſita ad oſtium Durij, vt ſuo loco dicemus, cum ad illam hæc hiſtoria peruenerit. Quid autem prohibet carmina noſtra, ex eadem illa ſilua, de hac Eboræ dignitate a Cæſare obtenta, in medium proferri, ex quibus ea, quæ diximus, apertius cognoſci poſſint?

Salue magna parens frugum, fœcunda virorum
Salue altrix, nobis vrbs o gratiſſima ſalue.
Cæſaribus dilecta pijs, adamataq. magnis
Regibus, antiqui retinens monumenta decoris,
Maximus ille ducum, Romanæ gloria gentis,
Iulius à Phrygio deducens nomen Iulo:
Cum quateret terras armis, cum ſidera fama
Compleret, ſolusq. orbis tractaret habenas:
Te titulis, ciuesq. tuos decorauit opimis,
Muneribus, largaq. manu largitus honores
Eximios, Latij tribuit tibi iura vetuſti.
Cæſaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondã

In medio mansere foro, testantia laudes,
Egregiumq. viri decus, à quo Iulia dici
Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.

Sed vt ad Romanorum monumenta deueniamus, quæ præter iam superius adducta, in ipsa vrbe, & in eius agro reperta sunt, ex quibus antiquitas satis ostenditur. Illa statim iã peruulgata inscriptio sese offert, quæ incipit L. SILO SABINVS, quam Resendius libro tertio iam exhibuit. Cuius interpretationem ab illo prætermissam, tantummodo ibi apposuimus. Reperta autem fuit hæc inscriptio, in prædio cognominato Pomariensi, distante ab hac vrbe xvj. mill. pass. & ab oppido Vienna, vj. mil. pass. vbi amœni sunt colles, quos Appianus Alexandrinus vinetis consitos fuisse, & ibi templum Veneris extitisse refert. Constat autem apud omnes Hispaniæ antiquitatum scriptores, vetustissimam esse omnium, quę apud Hispanos hactenus inuentæ sunt. Commissum est enim illud prœlium, inter Caium Plautiũ, & Viriatum Lusitanorum ducem, anno ab vrbe condita sexcentesimo nono, Quinto Fabio Maximo, & Lucio Hostilio Consulibus. Nisi antiquiorẽ esse admittamus, eam, quæ Marco Catoni Censorio tribuitur a Petro Appiano Alexandrino, quæ incipit PALLADI VICTRICI. Sed meo iudicio, illius sæculi antiquitatem parum redolet.

Extat autem apud nos, in agro Sintriensi, in vico cui nomen est Fanum, marmor admodum vetustum, dicatum memoriæ Catonis, sed imperfectum, & lacerum, litteris confractis, & alterum in ipsa Olysipponensi ciuitate, in arce summa, quorum meminit Resendius libro tertio, de quo autem Catone, ibi fiat mentio, nihil certi ausus est asserere. Ego a veritate minime abhorrere putabo eum, qui ad antiquum Censorium referat, quem in vniuersa Hispania Imperium tenuisse constat anno ab vrbe condita quingentesimo quinquagesimo nono: atque etiam in vlteriori Hispania res gessisse Plutarchus testatur, vt etiam Vasæus annotauit, tomo primo, cap. 12. vbi de eius consulatu agit. Hinc illius in Lusitanos amor, ita vt Galbam in eorum gratiam accusarit, mutua etiam Lusitanorum erga ipsum beneuolentia, ob accepta beneficia, quòd verba Sintriensis inscriptionis significare videntur. Sed ad ceteras inscriptiones redeamus. Habuit olim hæc ciuitas nobilem Flaminicam hoc est sacrorum præfectam, seu curatricem, nomine Laberiam, quæ non solum huius municipij, sed ètiam totius prouinciæ Lusitaniæ flaminio præerat. Extat eius memoria a libertis dedicata, vt libro primo Resendius admonuit in hæc verba. Laberiæ Lucij filiæ Gallæ, Flaminicæ municipij Eborensis, Flamini-

cæ prouinciæ Lyſitaniæ. Lucius Laberius Artemas, Lucius Laberius Gallæcus, Lucius Laberius Abaſcantus, Lucius Laberius Paris, Lucius Laberius Lauſus. Liberti. Obijt autem in Colliponenſi oppido, ex cuius ruinis Leirinenſis ciuitas conſtructa fuiſſe videtur, quo aliquot vetuſta marmora tranſlata ſunt, vt ſuo loco dicemus, inter quæ epitaphium huius Laberiæ viſitur, in angulo frontiſpicij eccleſiæ ſancti Stephani, ad ſiniſtram maioris ianuæ partem: in hunc modum.

LABERIAE L. F. GALLAE
FLAMINICAE EBORESI.
FLAMINICAE PROV. LVSI
TANIAE IMPENSAM FVNE
RIS. LOCVM SEPVLTVRAE
ET STATVAM. D. D. COLLI
PPONESIVM DATAM L.
SVLPICIVS CLAVDIANVS.

Hoc eſt: Laberiæ Lucij filiæ, Gallæ, Flaminicæ Eboreſi, Flaminicæ prouinciæ Luſitaniæ, impenſam funeris, locum ſepulturæ, & ſtatuam decreto decurionum Colliponeſium datam, Lucius Sulpicius Claudianus. In quo marmore, Eboreſis, pro Eborenſis, & Collipponeſium, pro Collipponenſium ſcribi, lectorem monemus, vel incuria marmorarij, vel quia ea loquendi formula, tunc in vſu

erat

erat, vt ex multis alijs inscriptionibus colligitur. Inuentus est & alius cippus, in quo Flaminicæ alterius Eborensis fit mentio, in prædio, cui *Mesquita* hodie nomen est, decem millibus pass. circiter ab Ebora, remoto, prope viam, quæ montem Soratium oppidum ducit, vbi vestigia vetustissimi fani extant, & aliquot marmoreæ columnæ repertæ sunt. Est autem hic lapis magnitudine, his, de quibus proxime egimus, inferior: sed elegantius sculptus, quem vomeris vnco, inter arandũ, erutum asserunt, vt in eum, & in complures alios eodem casu repertos, quadrare possint elegantissimi Maronis versiculi libro Georgicorum primo, paucis immutatis.

Scilicet adueniet tempus, cum finibus illis
Agricola incuruo terram molitus aratro,
Exesa inueniet scabra rubigine saxa,
Et leuibus rastris tumulos pulsabit inanes.

Inscriptio vero est huiusmodi.

D. M. S.
C. ANTONIO. C. F. FLA
VINO. VI. VIRO. IVN.
HAST. LEG. II. AVG. TORQ.
AVR. ET AN. DVPL. OB VIRT.
DONATO. IVN. VERECVN
DA. FLAM. PERP. MVN. EBOR.
MATER. F. C.

Hoc

Hoc eſt: Dijs manibus ſacrũ. Caio Antonio, Caij filio, Flauino ſextumuiro iuniorũ. haſtato legionis ſecundæ Auguſtalis, torque aureo, & annona duplici ob virtutem donato, Iunia Verecunda, Flaminica Perpetua municipij Eborenſis, mater faciendum curauit.

Habuit Ebora etiam antiquis illis temporibus, ciues complures rei bellicæ gloria, & multis alijs virtutibus claros, quibus ob merita in patriam, ſtatuas, & alia monumenta dedicauit. Quorum memoria, tot annorum ſerie, tot Hiſpaniæ cladibus, tanta rerum Romanarum obliuione, tam deformi totius antiquitatis interitu, haud omnino extingui, aut oblitterari potuit. Extant namque aliqua veſtigia venerandæ vetuſtatis, ex quibus conijcere quis poſſit, quàm ferax olim hæc ciuitas fuerit fortium, & illuſtrium virorum, & in primis ſeſe offert cippus ingẽs marmoreus eleganter ſculptus, qui in Reſendij ædibus viſitur, ſed quo loco ſit repertus, ipſe non dicit, nec nos perueſtigare potuimus. Suſpicamur autem ex fundamentis tẽpli Deiparę Virginis Gratiarũ, in quo Auguſtiniani fratres degũt, erutum fuiſſe, vbi etiam lapis, quem illico apponam, inuentus eſt, teſte ipſo Reſendio. veriſimile autem mihi fit, ibi forum ciuitatis fuiſſe Romanorum tempore. id enim inſcriptiones ipſæ innuunt.

L. VOCONIO. L. F. QVIR.
PAVLLO. AED. Q. II VIR.
VI. FLAM. ROM. DIVORVM
ET VVGG. PRAEF. COH. I.
LVSIT. ET COH. I. VETTO
NVM. . . LEG. III. ITAL. OB
CAVSAS VTILITATESQ. PV
BLICAS. APVT ORDIN. AM
PLISS. FIDELITER ET CON
STANTER DEFENSAS. LE
GATIONE QVA GRATVI
TA ROMAE PRO. R. P. SVA
FVNCT. EST.
LIB. IVL. EBORA.
PVBLICE IN FORO.

Id est: Lucio Voconio, Lucij filio Quirina Paullo, Aedili, Quæstori, Duumuiro sextũ, Flamini Romæ diuorum, & Augustorum, præfecto cohortis primæ Lusitanorum, & cohortis primæ Vettonum, tribuno legionis tertiæ Italicæ, ob causas vtilitatesq. publicas apud ordinem amplissimum fideliter, & constanter defensás legatione, qua gratuita Romæ pro republica sua functus est. Liberalitas Iulia Ebora publice in foro.

Est autem in marmore scriptum aput, pro apud, inscitia vt credo sculptoris.

Alter

Alter cippus fractus, & mutilatis aliquot litteris à Resendio ereptus fuit è manibus operarum, vt ipse testatur, cum Architecti in ædificando templo occupati, eum frangere, & sine vllo delectu iam parieti inserere cœpissent: sic vero sese habet ea pars, quæ semilacera remansit.

CILIO Q. F. VOLVS
. . AFF. COH. I. C. R.
. . X. PROVOC. VICTORI
. . S. DONATO AB IMP.
. . II. HAST. PVR. III. VEX.
. . VIC. I. MVR. IIII. OBSI
. . NIB. H. IN. R. P. SVA FVNC
. . BORENS. CIVI. OPT.
. . ERITA EIVS IN MVNIC
. . RMOR. BASI AENE.
D. D.

Cuius sensus integer esse videtur. Quinto Cæcilio Volusiano Quinti filio, præfecto cohortis primæ ciuium Romanorum, sexies prouocatione victori; donis donato ab Imperatoribus suis, duabus hastis puris, tribus vexillis, duabus ciuicis, vna murali, quattuor obsidionalibus, omnibus honoribus in republica sua functo, Eborenses ciui optimo, ob merita eius in municipium, statuam marmoream basi Aeneæ dedicarunt. Lapis vero integer in hunc modum mihi sculptus fuisse videtur.

Q. CICILIO Q. F. VOLVS.
PRAEF. COH. I. C. R.
SEX. PROVOC. VICTORI
DONIS DONATO. AB IMP.
SVIS II. HAST. PVR. III. VEX.
II. CIVIC. I. MVR. IIII. OBSI.
DION. OMNIB. H. IN. R. P. SVA FVNC
EBORENS. CIVI OPT.
OB MERITA EIVS IN MVNIC
STATVAM MARMOR. BASI AENE
Æ. D. D.

Inuenti sunt duo alij lapides elegantissimis litteris inscripti, in muro antiquo Sertoriano, iuxta ædē Sancti Vincentij, quos Alphonsus Cardinalis Emmanuelis Regis filius, ad villam, quæ Vallis viridis dicitur, transferri curauit, cum esset Eborensis præsul, & amœnissimum illum secessum, omnibus modis ornare cuperet, vbi nunc visuntur, in ipso ædiū vestibulo, super bases decenti structura collocati.

Primus est huiusmodi.

D. M.
CANIDIAE ALBINAE
C. M. F. MATRI CATINI
CANIDIAN. C. M. V.
CONSOBRINI. SVI.
CATINIA M. FIL.
ACILIANA. C. F.
S. P. F.

Id

Id est: Canidiæ Albinæ, Caij Munatij filię, matri Catinij Canidiani, claræ memoriæ viri, consobrini sui, Catinia Marci filia Aciliana, curauit faciendum. Sua Pecunia Fecit. De Caio Catinio, qui in agro Astensi cum Lusitanis conflixit, & sex hominum millia in ea pugna occidit, sed postea Astam oppugnans, vulneratus occubuit, consulat, qui volet Liuium Decade 4. lib. 9. meminit etiam Catinij Aciliani Onuphrius Panuinius, lib. 2. Fast. in inscriptione quæ incipit LVCIO FABIO. Et iterum in lib. de antiquis nominibus Romanorum, vbi ait se legisse in quodam marmore, Quinto Fabio Ciloni Septimino Catinio Aciliano Fulginiano, & ita sex cognomina ab vno vsurpata.

Alter lapis è regione huius erectus hanc habet inscriptionem, & (quod mirum videri, ac vix credibile poterit) vel leuiter tactus, sulphureum odorem emittit, teste ipso Resendio.

D. M. S.
ASINIVS
FLORENTIN
VS. ANNO. XXXXV.
H. S. E. S. T. T. L.

Hoc est: Dijs Manibus Sacrum. Asinius Florentinus annorum quadraginta quinque hic situs est, sit tibi terra leuis.

No-

Nomen Florentini, ad originis locum referendum videtur, vt intelligamus, hunc Asinium ciuem Florentinum fuisse.

In schedis Resendij nostri annotatum inuenimus repertos fuisse quinq; marmoreos cippos, ordine pari dispositos olim in antiquo muro, iuxta nonam portam, qui omnes vnam inscriptionem efficiebant, quos conqueritur à cæmentarijs fuisse euulsos, & laceratos, ex quorum fragmentis, extat hodie in quadam turri cœnobij sancti Iohannis, hæc inscriptio imperfecta.

G IVNIO. L. F. GAL.
R V L L O
C. NORBANVS. L. F. . .
IVNIVS. DEXTER
HERED . . . ES

Id est: Caio Iunio Lucij filio, Galeria, siue ex tribu Galeria Rullo. Caius Norbanus Lucij filius, & Iunius Dexter heredes. Extat eodem loco, & hæc imperfectior.

C. IVNIO. LIGARIO.
. . . PVLLT . . . F.
C. NORBANVS
. . IVNIVS.
HERES.

Id est: Caio Iunio Ligario Caius Norbanus

nus Iunius heres. Abraſas litteras ſupplere non potuimus. Apparet autem ex nomine Iunij & Norbani, vnam, & eandem cum ſuperiori fuiſſe memoriam vt diximus.

In eodem cœnobio extat tabula marmorea, cuius prior pars cōfracta, ſiue reuulſa, nuſquam apparuit, à Reſendio magna cura diu quæſita, vt ipſe teſtatur.

. . IR. STLITB. IVDICAND.
. . LIA. Q. FAVITA. MATER.
. . ITEMQVE D. D.

Hoc eſt (vt ſolum integras dictiones exponere nobis liceat, quando aliter facere nō poſſumus) Stlitibus iudicandis Quinta Fauita mater, itemq. dedicauit, ſeu Decreto decurionum.

Suſpicor autem cippum erectum fuiſſe in honorem alicuius decemuiri ſtlitibus iudicandis, cuius magiſtratus ſæpe fit mentio in inſcriptionibus antiquis, & etiam apud Ciceronem, vt tradit Onuphrius in ciuitate Romana, vbi agit de minoribus magiſtratibus ordinarijs. Aduertendum quoque exiſtimo prænomen Quintæ, ſed Quinctæ (ſic enim veteres ſcribebant) Fauitæ feminæ attribui, quæ conſuetudo vſque ad Auguſti tēpora permanſit, teſte eodem Onuphrio, de

antiquis nominibus Romanorum, in capite de mulierum nominibus. Vnde apparet hũc lapidem florente adhuc reipublicæ libertate dedicatum fuisse. Quinta autem dicebatur, quæ quinto loco nata fuerat, hoc est, quæ cũ quattuor sorores haberet, ipsa ab ordine nascendi, Quintæ prænomen fuerat sortita. In vico, qui ducit à foro ad summum templum, qui vulgo via Sellaria dicitur, quòd ibi artifices coriarij habitent, qui ephippia vendunt, in ædibus cujusdam armorum fabri, extat cippus vtrinque mutilatus in hunc modum.

. . . .
. . N Q V I . . .
. . C T I S S . . .
. . C O I V C . .
. . C AE S S A . .
. .) I A N I . .
. . I S . A V C . .
. . R E N S I . .

Quis quæso, sit adeo ab omni humanitate & litterarum cognitione alienus, qui non ingemiscat, & ægre ferat tam illustria antiquitatis monumenta, sic a rudibus, & imperitis hominibus fuisse corrupta? Gloriatur M. Cicero, vir illa prudentia, illa grauitate, illa

(vt

(vt cetera omittam) in republica Romana, auctoritate, libro quinto Tusculanarum quęstionum, ignoratum Syracusani Archimedis sepulchrum a se repertum fuisse, cum in ea prouincia Quæsturam gereret, idq. indicio carminum, quæ audierat in eius monumento esse inscripta. Verba autem ipsius apponam, quia elegantissima sunt, & non omnibus passim obuia: Cuius ego (Archimedē intelligit) Quæstor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septum vndique, & vestitum vepribus, & dumetis, indagaui sepulchrum. Tenebam enim quosdam senariolos, quos in eius monumento esse inscriptos acceperam, qui declarabāt, in summo sepulchro, sphæram esse positam cum cylindro. Ego autem cum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animaduerti columnellam, non multum è dumis eminentem, in qua inerat sphæræ figura, & Cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi me illud ipsum esse arbitrari, quod quærerem. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum. Quo cum patefactus esset aditus, ad aduersam basim accessimus. Apparet epigramma exesis posterioribus partibus versiculorum dimidiatis fere. Ita nobilissima Græciæ ciuitas, quondam vero etiam doctissima sui ci-

uis vnius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Hactenus ille. Ex ore cuius melle dulcior fluebat oratio, eius suauitate, lectorem tantisper nostræ elocutionis tædium condire volui. Nil igitur mirum, si hoc tempore extent homines ignari rerum antiquarum, cum etiam illo sæculo, in Sicilia, & in vrbe Syracusana, Archimedis sepulchrum tam abiecte, & obscure iaceret. Et mihi venia danda erit, si huius Ciceroniani loci occasione, hic versiculos meos adiecero, quibus alibi, de hoc antiquitatis interitu, & corruptis vetustate, Romanorum monumentis conqueror.

Sed collapsa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumisque, & sentibus altis
Obsita, confractisq. notis, & torrida flammis.
Multa tamen noster Resendius abdita profert
In lucem, & vigili vestigans singula cura,
Antiquum decus, & priscos tibi reddit honores,
Lysiadum gens clara: viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhaustis persoluere arenis
Posse Tagi, aut vectis Eoo ab litore gemmis.

Sed ad reliquas inscriptiones redeamus. Omissis ergo his, quas ad hanc vrbem pertinentes, Resendius iam exhibuit libro tertio, vbi agit de vijs militaribus, vltimam earum, quæ ante Constantini magni tempora dedicatæ sunt, hic reponendam curauimus etiam mutilatam, & aliquot litteris abrasis. Extat

autem in quodam prædio a mœnibus vrbis duodecim M. P. remoto, cui fons Abbatis nomen eſt.

M. AELIA ...
TERTVLLA ..
L. CAECILIVS ...
VXORI. FE ..

Id eſt: Memoriæ Aeliæ Tertullæ. Lucius Cæcilius vxori fecit. Nec deerunt qui litteram M, monumentum ſignificare putent. A quibus vt diſſentiam, mouet me, quòd lapis iſte beſſalibus, & maioribus litteris ſit elegãter exaratus. Deinde quia in ſuperiori parte, deſunt illa propria ſepulchrorum verba, D. M. S. Dijs Manibus Sacrum, & in inferiori illa, S. T. T. L. ſit tibi terta leuis. Pars autem cippi huius adhuc ſub terra latet, illa videlicet, quæ aliquot elementa occultare videtur. Viſitur autem iuxta initia aquæductus Sertoriani, qui aqua argẽtea dicitur, cuius iam a nobis ſæpius facta eſt mentio. Atque hic fere fuit Eborenſium ſtatus, florente Romano Imperio. Quo tandem prolapſo, & afflicto Getarum, ſeu Gothorum armis, ad eius gentis reges, ſumma rerum Hiſpaniæ deuenit. Sub quorum dominatu, conſtat Siſebuti Regis tempore, in hac vrbe, ar-

gentariam officinam fuisse cudendæ monetæ: vt colligitur ex argenteis numis ibidem repertis, in quibus ex altera parte ipsius Regis effigies est, cum hac inscriptione, D. N. SISEBVTVS REX. Ex altera vero crucis signum cum his litteris, CIVITAS EBORA. In circuitu autem scripta sunt hæc verba, DEVS ADIVTOR MEVS.

Vetus etiam numisma sibi ab Ambrosio Morali dono missum testatur Resendius, in quo ex vna parte erat imago Germanici Cæsaris, cum hac inscriptione, GERMANICVS CAESAR AVGVSTVS. Ex altera vero, corona cum his litteris, LIBERALITATIS IVLIAE EBORAE. Turres quoque duæ ingentes a Sisebuto erectæ fuisse dicuntur, quarum vna prope forum initio viæ Sellariæ, altera non longe ab ecclesia sancti Iacobi, è regione maioris ianuę cōspicitur.

Nec raro aliorum Gothorum regum numismata in hac vrbe reperta sunt, teste ipso Resendio, in Epistola ad eundem Ambrosium Moralem. Regnare cœpit Sisebutus anno sexcētesimo duodecimo, & regno potitus est annis octo. Fuit Rex clarissimus, & religionis Catholicæ acerrimus defensor, quique ad armorum gloriam, eruditionis, & eloquentię decus adiecerit, vt scribit Rodericus Archiepiscopus Toletanus, & meminit Vasæus, to-

mo

mo priori. Merito igitur Ebora gloriari potest, se a Sertorio fortissimo duce, antea instauratam fuisse, & ab hoc præstãtissimo Rege, longo post tempore, ædificijs, & omni beneficentiæ genere locupletatam. Cuius expeditiones aduersus Romanos feliciter susceptas, non parum iuuisse credenda est, vt olim Sertorianas iuuerat, & in præmium strenuæ à ciuibus suis nauatæ operæ, vtriusque amicitiam, egregiumq. fauorem fuisse consecuta. Sed potior multo illa gloriatio, quòd Christi fidem, in ipsis nascentis ecclesię primordijs amplexa, auctore diuo Mancio Domini discipulo, natione vt traditur Romano, eam per tot sæcula, tenacissime retinuit, hodieq. integram, illibatamq. religiose conseruat: quotidie maius incrementum pietatis, ac diuini cultus, sacrosanctęq. Apostolicæ sedis venerationis suscipiens. Martyrium passus est diuus Mancius, tempore Traiani, aut (vt quibusdam videtur) Neronis, sub præside Validio. Eius corpus Eborę primum ab ethnicis ignominiose abiectum iacuit, post aliquod vero tempus, a Christianis honorifice sepultum, in villa illustris cuiusdam viri duodecim mill. pass. a mœnibus distante diu summa cum veneratione asseruatum, sæuiente postea in Hispania Arabum tyrannide, a pijs hominibus in Asturias, aut in vicinam illis regionem, quæ campestris

dicitur, exportatum, tandem in oppidulo, nō longe a foro Egurrorum, quod Villam nouā sancti Mancij vulgo appellant, repositū fuit, in monasterio quodam ordinis sancti Benedicti, sub inuocatione ipsius martyris, vbi religiosissime asseruatur, & incredibili populorum deuotione colitur. Præter hunc sanctissimum martyrem, verisimile est, nonnullos alios in hac vrbe extitisse, cū in Christianum nomen gentilica rabies desæuiret. Sed trium præcipue memoria extat, Vincentij videlicet, & Sabinæ, ac Christetidis sororum ipsius, quibus Ebora natale solum fuit; Palmam vero martyrij Abulæ tempore Diocletiani, & Maximiani, sub Datiano Hispaniarum præside, vel potius crudelissimo carnifice adepti sunt. Episcopos post beatum Mancium habuit quamplurimos, ex quibus hic aliquot nominare satis erit. Quintianus Episcopus floruit tempore magni Constantini, cum adhuc maiestas imperij Romani in Hispanijs vigeret, vt constat ex Illiberitano concilio, in quo ipse subscripsit. Deinde sub Gothorum regibus, quinque Episcopos Eborenses, seu Elborenses, vt illis temporibus dicebantur, nominatos inuenimus in Synodis Toletanis, nempe, Sisisclum, Abientium, Zosimum, Tructimundum, Arcontium. Reperi etiam in Schedis Resendij, codicem manu scriptum Emeritensis illius Concilij, cuius

ipſe ſæpe meminit, quod celebratum fuiſſe dicitur a duodecim Epiſcopis, anno natalis domini ſexcenteſimo ſexageſimo quinto, regnante Receſeuntho, cui interfuit Petrus Eborenſis Epiſcopus. Extant in ędibus Reſendianis duo cippi litteris minus elegantibus, & iam Gothicam phraſim redolentibus, quorum primus memoriam continet Iuliani Epiſcopi in hęc verba.

IVLIANVS
FAMVLVS XPI
EPISCOPVS
ECCLESIAE
EBORENSIS
H. SITVS EST.
VIX. ANN.
PLVS MINVS LXX.
REC. IN PA
CE KAL. DECB.
ERA DCIIII.

Id eſt: Iulianus famulus Chriſti Epiſcopus Eccleſiæ Eborenſis, hic ſitus eſt, vixit annos plus minus ſeptuaginta, requieuit in pace. Kalendis Decembris, Era ſexcenteſima quarta. Et ſic anno Natalis Domini quingenteſimo ſexageſimo ſexto.

Alter eſt huiuſmodi:

DE-

DEPOSITIO PAVLI. FAMVLVS DEI VIXIT ANNOS L. ET VNO. REQVIEVIT IN PACE D. III. ID. MARTIAS ERA D. LXXXII.

Hoc eſt: Depoſitio Pauli. Famulus Dei vixit annos quinquaginta & vno. Requieuit in pace Domini tertio Idus Martias Era quingenteſima octuageſimà ſecunda. Et ita anno ſalutis quingenteſimo quadrageſimo quarto.

Euerſo deinde Gothico imperio,& vaſtata ab immani & impia Arabum multitudine, non ſolum Hiſpania, ſed vniuerſa fere occidentalis Europæ plaga, caruit Ebora (proh dolor) libero religionis Chriſtianæ cultu, ſpatio circiter quadringētorum annorum, quod extremæ cuidam infelicitati adſcribi merito debet.

Regnante deinde primò Luſitaniæ rege Alphonſo Henrico, quo iuſtior alter, nec pietate fuit, nec bellò maior & armis, a Maurorum tyrannide liberata eſt, opera, & virtute fortiſſimi viri Giraldi, cui ob animi & corporis robur, intrepidi, ſeu abſque timore cognomentum Luſitani indiderunt. Cuius effigiem armatam ſtricto gladio caput Arabis præferentem, & manu ſiniſtra etiam caput puellæ Mauræ geſtantem, pro gentilitio nobilitatis

insi-

insigni Eborenses habent. De cuius laudibus & bellica virtute, deq. singulari stratagemate, quo hanc vrbem ex insidiis aggressus præclaram victoriam reportauit, si quis encomium scribere cupiat, satis amplam, vberemq. dicendi materiam illi tam illustre facinus suppeditabit. Iterum ergo Ebora episcopalis sedis dignitatem recuperauit, creato Antistite Pelagio viro præstantissimo, suffragante ipso rege Alphonso. Hic autem Pelagius a fundamentis Ecclesiæ ædificationem exorsus, magnificum templum hoc, quod hodie extat, extrui, ornariq. curauit, multaq. ad sacrorum celebritatem, prouentuumq. diuisionem spectantia sapienter decreuit, vt apparet ex antiquis monumentis, quæ in publicis Ecclesiæ scriniis asseruantur. Cui successit Suerius episcopus, qui antea Decani dignitatem ibidem obtinuerat. Et complures deinde vsque ad Henricum Cardinalem, qui primus Archiepiscopus Eborēsis creatus est, regnāte fratre ipsius Ioanne huius nominis tertio, salutis anno millesimo quingentesimo quadragesimo primo.

Habet ecclesia amplissimos redditus, & ex illa quamplurimi insignes viri, quibus semper abundauit, ad amplissimas dignitates assumpti, atque euecti sunt, quos si nominare velim, vereor ne diffusa narratione lectori tædium afferam. Danda vero erit, vt spero,

amori,

amori, vel potius pietati meæ venia, si auunculi mei Gondisalui Pinarij obiter hic mentionem fecero, qui cum canonicus ob singularem doctrinam, morumq. probitatem, ab Alphonso Cardinale Emmanuelis regis filio electus fuisset, postmodum ad Zaphiensem episcopatum, deinde ad Tingensem, & postremo ad Visensem promotus, & amplissima legatione apud Franciscum Gallorum regem functus, vt diffusius in eius vita narrauimus, mihi eundem canonicatum annuente summo Pontifice resignauit, meq. multis aliis beneficiis affecit, quorum immemor videri possem, nisi oblatam eius nominandi occasionem, hoc loco auide arripuissem. Nec prætermittendum existimo, qua cura, & liberalitate, superiores Eboræ Antistites, in extruendis, dedicandisq. in eadem vrbe Cœnobijs semper claruerint. In primis Vascus Episcopus sanctæ Claræ monasterium, intra nouum ciuitatis ambitum; alterum vero sancti Hieronymi, sub inuocatione sanctissimæ Virginis Deiparę a Rubo nuncupatæ, in amœnissimo loco duobus passuum millibus a mœnibus distante erexit, & vtrumque magnis redditibus locupletauit. Henricus autem, qui postea Sebastiano successit in regno, cum Eborensi ecclesiæ præesset, collegium insigne, patribus Societatis Iesv, vnà cum magnificentissimo templo extruxit, vbi celebrem institui

stituit

ſtituit academiam, in qua humaniores litteræ, & Philoſophia, ac ſacræ Theologiæ ſtudia cum pia morum diſciplina maxime florent. Vnde non tantum huic vrbi, ſed etiam cęteris vicinis oppidis, & vniuerſæ Luſitaniæ, ingens vtilitas, ornamentumq. acceſſit. Aedificauit etiam non longe a muris ciuitatis, monaſterium beati Antonij fratribus Franciſcanis, qui ob arctiorem viuendi normam, a pietate denominantur. Cum illis antea aliud exiſſet diſtans ſex millibus paſſuum ab eadem vrbe, prope villam, quæ Vallis viridis dicitur, cuius iam mentionem fecimus.

Nec eſt ſilentio prætereundum nobile templum ſancti Antonij Archimandritæ, quod in publico ciuitatis foro, conſpicuo, & illuſtri loco, erigi eleganti, magnificaq. operis ſtructura curauit, ex communibus cathedralis eccleſiæ prouentibus. In cuius frontiſpicio, eius iuſſu, ab Andrea Reſendio litteris maiuſculis lapidi inſerta inſcriptio conſpicitur huiuſmodi.

Diuo Antonio Aegyptio. Sanctiſſimo
Monachorum Archimandritæ Sacrum
Henricus Diui Emmanuelis Luſitan. Regis
P. F. Inuicti F. S. R. E. Presb. Cardinalis.
Primus Eborenſis Archiepiſcopus. Priore
Diruto. Nouum Hoc. Structura. Formaque
Auguſtiore. Religionis Ergo Erexit.

Diuo Antonio Archimandritæ Sanctiſſ. Sacrum.

Id eſt

Id eſt:Diuo Antonio Aegyptio ſanctiſſimo monachorum Archimandritæ ſacrum. Henricus diui Emmanuelis, Luſitaniæ regis, Pij, felicis, Inuicti filius, Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Presbyter Cardinalis, primus Eborenſis Archiepiſcopus priore diruto, nouum hoc ſtructura, formaque Auguſtiore religionis ergo erexit.

Diuo Antonio Archrimandritæ ſanctiſſimo ſacrum.

Habet hæc ciuitas præter ea, quæ iam diximus, quattuor alia fratrum inſignia monaſteria, monialium vero ſeptem, non minoris magnificentiæ, de quorum eleganti, ſumptuoſa, atque admirabili ſtructura, ſi quis dicere cupiat, ille profecto non breuem concipere queat narrationem.

Qua prætermiſſa, illud tantummodo addã, in omnibus fere fontes ex marmore candidiſſimo, adfabre factos, ſubterraneis aquæ argenteæ canalibus ſcaturire, vnde & aquandi facilitas religioſis ipſis, & cœnobiis pulchrum ornamentum, & vniuerſæ vrbi grata, ac ſalubris aeris temperies æſtiuo tempore prouenit. Portas habet decem, nulla ſuburbia, præter vnum figulorum, & hortos muris vicinos circiter centum, in quibus hortulani ædes ſatis commodas habent. Viſuntur vndique vſque ad ſex millia paſſuũ innumeræ villæ ſuburbanæ, nec mediocri ſumptu, nec minori elegantia

gantia ædificatæ. Ambitus mœnium tria millia passuum, & quadringenta quinquaginta duo continet in hunc modum.

A porta Blasiana ad Raimundiam.	pass. 488
Ad Olysipponensem, quæ Alchonchelensis dicitur.	pass. 300
Ad Lacunarem.	pass. 532
Ad Auisitanam.	pass. 370
Ad portam molæ acriæ.	pass. 416
Ad Proditoriam.	pass. 154
Ad Machedinensem.	pass. 262
Ad Mendostephaninum.	pass. 190
Ad Mesquitalem.	pass. 370
Ad Blasianam.	pass. 370

Noua mœnia condidit Rex Ferdinandus primus huius nominis, & numero Lusitanorum regum nonus, qui regnare cœpit anno salutis millesimo trecentesimo sexagesimo octauo, & regnauit annos sexdecim, cuius opera, & industria complures aliæ ciuitates muris cinctæ, & munitæ fuerunt. Constant autem mœnia duplici muro, sed dispari altitudine. interior enim pars duplo altior exteriori, eadem etiam proportione, turres eminentiores habet. Propugnaculis altissimis vniuersus ambitus in formam serræ dispositis, vnique cingitur, adeo mirabili artificio, vt ex vtroque muro hostes a lateribus, & a fronte missilibus (vt illa tempora ferebant) facile arceri, ac propulsari possent. Sed iam tempus postu-

postulat, vt receptui canamus, & a muris Eboræ recedentes, ceteras Lusitaniæ vrbes, in quibus Romanæ antiquitatis extant vestigia, peragremus. Libet autem pro meo erga Eborenses amore singulari, hanc orationis partē, faustis piisq. precationibus claudere, Deum Opt. Max. & cæli Reginam, omnesq. Sanctos, sub quorum numine, & tutela hæc vrbs est, orando ut eam in perpetuam saluam, & incolumem, virtute, iustitia, morum disciplina, rebusq. omnibus florentem conseruent.

Finis Libri Quinti & vltimi.

VITA
GONDISALVI PINARII
EPISCOPI VISENSIS.

Auctore Iacobo Moenetio Vasconcello Lusitano.

Et alia eiusdem Opuscula.

SERENISSIMO
PRINCIPI ALBERTO
ARCHIDVCI AVSTRIAE
S. R. E. CARDINALI,

Iacobus Menœtius Vasconcellus P. F. exoptat.

TANTA est vbique tui nominis fama Serenissime Princeps, tam eminens, atque excelsus amplissimæ tuæ dignitatis gradus, vt nemo sit, qui ob heroicas tuas virtutes, & Cæsarei stemmatis claritatem, te non magnopere suspiciat,

 atque

atque admiretur. Testis est vniuersa Lusitania, quæ post sapientissimum, fortissimumq. regem suum Philippum, auunculum tuum, ita te diligit, amat, obseruat, atque veneratur, vt delicias suas, & totius regni amorem, ac decus appellare soleat. & merito. Quid enim amabilius, quid præstantius Principe benigno, pio, iusto, sapiente, omni denique virtutum genere ornato? verum ad eas caussas quæ mihi ad te amandum sunt cum omnibus communes, illa etiam propria, & peculiaris accedit, quòd litterarum studijs enixe atque ex animo faueas; vt qui in illis iam inde a teneris annis feliciter sis versatus, & summa cum animi voluptate, earum suauissimos fructus quotidie percipias. Quæ me res impulit, vt cum primum in hanc prouinciam, vna cum tibi charissimo, tuiq. amantissimo rege peruenisti, & vtriusque iucundissimus conspectus, his terris tamquam aliquod salutare sidus affulsit: statim tibi animum hunc meum, tuo nomini addi-

ctiſſimum, aliquo litterario munuſculo declarare conſtituerim, idque non ſemel, apud amicos, tàm præſens, quàm per litteras ſim teſtatus. Sed ab incœpto me hactenus reuocauerat, tum ingenij mei tenuitas, tùm etiam incredibilis quædam de tua eruditione, & iudicij acumine, à me concepta opinio. Sic enim iudicabam, principi doctrina, & ſapientia præſtanti, nil niſi ſummum & omnibus numeris abſolutum dicari debere. Suſtulit autem hunc metum, & omnem tandem procraſtinandi occaſionem, ſingularis quædam humanitatis tuæ fama, qua ceteras virtutes ita exornas, vt dubitem, vtrum tibi plus amoris, & beneuolentiæ, lenitas morum ac benignitas, an vero innumeræ alię animi tui dotes apud homines concilient. Cœpi itaque inter ſcriniola mea perueſtigare quid potiſſimum, tibi hoc tempore offerre poſſem, & illico ſeſe obtulit commentariolum de vita, & rebus geſtis Gondiſalui Pinarij, auunculi mei, ſummatim à me con-

ſcriptum, quod veluti primitias quaſdam lucubrationum mearum me in lucem aliquando editurum ſub tuo nomine ſæpius ſum pollicitus. Quòd ſi hoc meæ erga te obſeruantiæ, & beneuolentiæ pignus, minime tibi diſplicere intellexero, animum mihi, ad maiora elucubranba, edendaq. addideris. Deus opt. Max. te nobis Sereniſſime Princeps quàm diutiſſime incolumem ſeruet. Eboræ iiij. Kalendas Ianuarij. Anno M. D. XC.

AD
EVNDEM PRINCIPEM
PANEGYRICVS.

Diuino afflatus Salomon rex numine, vanas
Esse hominum dixit curas, & inania cuncta,
Religione Dei excepta, quæ sola beatos
Efficere, æthereaq. potest in sede locare,
Qui virtute duce, & factis præstantibus ipsam
Rite colunt, veraq. animi pietate sequuntur.
Id tu animo voluens Princeps Alberte, Senatus
Gloria Romulei, genus alto a sanguine gentis
Austriacæ, & Mariæ Augustæ generosa propago.
Illa fugis, quæ vulgus iners sectatur, & acri
affectat studio, nec te de tramite recto
Flectit inutilium leuis admiratio rerum:
Sed summi veneranda Dei præcepta secutus,
Regales inter strepitus, dulcesq. benignæ
Fortunæ illecebras, gaudes florentibus annis
Moribus esse senex, rigidumq. amplexus honestum,
Pergis ad antiquos animum traducere cultus.
Non fastu incedis tumidus, densissima quamuis
Turba satellitij cingat latus, & tibi supplex

Sese nobilitas demittat ad oscula dextræ.
Excipis humane cunctos, nec despicis vllum,
Leniter affaris miseros, inopesq. benignis
Prosequeris donis, nec puro in pectore næuus
Vllus auaritiæ apparet; moresq. pudicos
Perpetuo seruans castæ moderamine mentis,
Ad decus, & veram pietatem accendere factis
Egregiis alios certas, operamq. saluti
Communi impendis, publica commoda curans,
Vt tibi non tantum natus videare, tuisq.
Priuatim studiis, hominum sed factus in vsus.
Nec tamen impediunt te tanta negotia, quamuis
Vndiq. circumstent, ingenti pondere rerum:
Quominus Aoniæ repetas commercia turbæ,
Pieridumq. chorum, Phœbæaq. castra frequentes,
Et modo Graiorum versas munimenta diurna,
Nocturnaq. manu, veteresq. euoluis Athenas:
Nunc Latium, & claros Italæ telluris alumnos,
Adiungis Danaum genti, turbæq. Pelasgæ,
Attica Rumanæ miscens modulamina linguæ.
Vnde tibi dulces fructus, requiemq. labori
Quæris, & assiduis interseris otia curis.
Hinc te magnanimus miratur auunculus, orbis
Maximus ille armis rex, ac pietate Philippus:
Teq. sibi socium casus delegit in omnes,
Imperijq. tibi latas commisit habenas,
Lysiadasq. suos, qui te venerantur, amantque,
Faustaq. cuncta tibi exoptant, quos inter amore,
Si certare licet, comitem me iungere primis
Non dubitem, studio tua qui mandata fideli

Expediunt, vtraq. colunt te mente, tuiq.
Liminis assiduo pulsant celsa atria gressu.
Sed pudor audendi parcus, tenuesq. pusilli
Ingenij vires, quarum mihi conscius ipse,
Hactenus ignotum tibi me facere, tuisque.
Ardua enim vitans, humiliq. hac sorte libenter
Contentus cupio tranquilla per otia vitam
Ducere, & oppositas studijs incidere curas.
Idq. tibi gratum magis, & laudabile vitæ
Esse genus credam, quàm si me ætate senili,
Vrbis Vlyssææ per compita celsa vagantem,
Ambitio traheret, vulgi sermonibus aures
Præbentem ac procerum tectis, aulæq. vacantem.
Non ea mens nobis, non iis mea conuenit ætas:
Quæ mihi vicenos iam ter quoque computat annos.
Hausimus assiduos tria iam per lustra labores
Dulci pro patria, pro religione, sacrisq.
Legibus, & superum impigre defendimus aras.
Lampada tradidimus claris pietate, fideq.
Et virtute viris, plebisq. equitumq. patrumq.
Insolito applausu, scit me non vana referre,
Hesperiæ pars magna plagæ, quam fluctibus ambit
Oceanus, liquidisq. rigat Tagus aurifer vndis.
Tempore iam ex illo, priuatam ducere vitam
Constitui, immotaq. manet sententia mente.
Nunc tua me virtus, tua terris dedita fama,
Et morum eximius generoso in pectore candor
Hæc offerre tibi munuscula maxime princeps,
Atque iterum doctas desueta ad carmina musas
Sollicitare iubent, positumq. resumere plectrum.

Nam velut Aetnææ Cereri sunt debita frugum
Munera, Cecropiam meritò sibi Pallas oliuam
Vendicat, & dulcis suspenditur vua Lyæo.
Sic modulata pijs debentur carmina vatum
Principibus, quorum cœlo nitet æmula virtus.
Ferte chelin, viridi prælingite tempora lauro.
Aonides, vos ille colit, studioq. benigno
Et fouet, & teneris semper dilexit ab annis.
Salue magnorum titulis insignis auorum,
Gloria Pannonicæ Princeps clarissime gentis,
Cæsareæq. domus, quam protulit Austria felix,
Austria Cæsaribus regio fœcunda creandis:
Qui vera pietate animi, & victricibus armis
Imperij fines, maiestatemq. tuentur.
Quos inter micat ingenti virtute Rodulphus:
Auspicijs cuius Romana potentia Turcis
Imponet fatale iugum, Scythicosq. tyrannos
Vltra Caucaseas coget remeare paludes.
Ne certent Alberte tibi, cedantq. Piorum
Nomina, quos tantis decorat veneranda vetustas
Laudibus, & meritis attollit Roma trophæis.
Cedat, & Iliacis qui sacra, deosq. ruinis
Eripuit; subijtq. senem ceruice parentem.
Non tibi deliciæ cordi, nec blanda voluptas
Allicit excelsam falsa dulcedine mentem.
Sed neque duritiem morum sectaris inanem.
Ipse tui rigidus censor, placabilis illis
Quos regis, egregio fidos tibi reddis amore.
Largus opum, rectiq. tenax, seruator honesti,
Summaq. cum rerum tibi sit permissa potestas

Sic tamen imperij moderaris frena benigni,
Vt neque iustitiæ sacras transcendere metas,
Nec sancita semel cupias infringere iura.
Macte animi pietate, Dei reuerentia nulli
Altius infixa est menti, clementia nulli
Maior, & in leges nemo propensior æquas.
Tu regni commune bonum, tu publica quæris
Commoda, tu claros doctrinæ laude, probosq.
Eximia pietate viros complecteris; atque
Efficis, vt dignis sint præmia certa, nec vllum
Ambitus, aut fallax rapiat fortuna fauorem.
Te secura quies animi, tranquillaq. mentis
Sedulitas, reddunt Princeps, seruantq. beatum.
Atque vbi Nestoreos vitæ superaueris annos,
Hæc tandem optato facient succedere cælo.
Quo neque pyramidum moles, nec montibus altis,
Impositæ ducunt munitis turribus arces,
Sed pietas, & prisca fides, atque ardua virtus.
Hæc satis ò dulces fuerit cecinisse camænæ
Vicinos Eboræ campos dum Sirius ardens
Vrit, & æstiuas iucunde ducimus horas,
Meq. fouet viridi gremio Silueria villa.
Quam gelidis fœcundat aquis Laurentius amnis,
Et nemus ingenti ramorum protegit vmbra.
Tempus erit, venientq. dies labentibus annis
Cum flauum Tiberim, & Romana palatia, princeps
Albertus, triplici cinctus diademate frontem,
Intrabit, magna regum comitante caterua,
Impositusq. alte solio, plaudente senatu,
Iura dabit populis, rutila quos lampade phœbus

Lustrat, & Oceanus liquidis circumfluit vndis.
Tunc mihi Pegasides vestros penetrare recessus
Fas sit, & argutos haurire è fonte liquores.
Tunc mihi Mæcnij vatis concedite plectrum.

CVM EBORAM REX NOSTER potentiss. & inuictiss. Philippus ingressus est.

EPIGRAMMA.

Moenibus hanc olim validis Sertorius vrbē
Cinxit, & irriguis nobilitauit aquis.
Iulius egregio Cæsar dignatus honore,
Ciuibus antiqui iura dedit Latij.
Strenuus inuicta Mauris virtute Giraldus
Eripuit, populo restituitq. pio.
Qui modo murorum complectitur ambitus vrbem,
Fernandi regis nobile fertur opus.
Collapsum senio ductum instaurauit aquarum
Ioannes, Eboræ captus amore suæ.
Insignes alii diuerso tempore reges,
Certatim, hanc donis excoluere suis.
Quæ nunc hospitio magni decorata Philippi,
Vertice sublimi sidera clara ferit.
Atque ait, hæc fuerit votorum summa meorum,
Nil, quod posteritas addere possit, erit.

VITA GONDISALVI PINARII EPISCOPI VISENSIS.

Iacobo Menœtio Vaſconcello Auctore.

GONDISALVVS Pinarius Cetobricæ,quę Luſitanię vrbs eſt, ex claris,& piis parentibus ortus, in prima ſtatim pueritia, litteras humaniores didicit, & mox ineunte adoleſcentia, iuri Pontificio operam dedit,primum in academia Olyſipponenſi,quæ eo tempore florebat; deinde in Salmanticenſi, vbi ſub clariſſimis profeſſoribus, breui in litteris magnos progreſſus fecit, & apud reliquos ſtudioſos non vulgarem ſibi virtutis & eruditionis famam comparauit. Itaque in Sancti Bartholomæi collegium admiſſus, & deinde ad doctoris gradum prouectus,adeo celebri nomine apud Salmanticenſes eſſe cœpit,vt à nonnullis amicis

cis ad Senatoriam dignitatem, ex Pintiana curia inuitatus fuerit. Qua conditione repudiata in Lusitaniam rediit, accersitus a clarissimo principe Iacobo Brigantij duce, regis Emmanuelis ex sorore nepote, cuius familiæ addictus erat. cui operam suam in grauioribus negotiis obeundis biennio nauauit. Quo exacto, ad ecclesias, in quibus sacerdotia obtinebat, ab eodem duce sibi collata, secedere decreuit: quæ in ea regione sitæ sunt, quam vulgo Lusitani vltramontanam vocant. Erat dux eo tempore Conimbricæ, quò pestilentiæ vitandæ caussa confugerat. Obtenta igitur ab eo proficiscendi licentia, in otio tranquillo, & honesto vitam traducere decreuerat in illa regni parte, a strepitu, & aulico ambitu longe remotissima. Distat enim ea regio Olysippone octuaginta circiter hispanis leucis. Sed longe aliter res accidit. nam vix elapso semestri, cum ex amicorum litteris intellexisset, canonicatum Eborensis Ecclesiæ, qui paulo ante vacarat, alicui ex iurisperitis conferendum fore, qui in litteris optimum ingenij specimen dedisset, Eboram se contulit. Qua in vrbe Ioannes Rex, eius nominis tertius, eo tempore moram trahebat. Quo peruenit ineunte Iunij mense, anno millesimo quingentesimo trigesimo tertio. Ac facto virium periculo in legali, & canonica scientia cum aliis candidatis, Alphonsi Cardinalis

regis

regis fratris, qui Eborensi Ecclesiæ præerat, omniumq. canonicorum, qui certamini interfuerant, suffragiis victor declaratus, canonicatum adeptus est. Vnde illi mox ingens eruditionis fama accreuit. Qua rex permotus, senatoriam dignitatem ei sponte obtulit, nec multo post, Episcopum Zafiensem iam designatum, vnà secum Olysipponem proficisci voluit. Vnde post susceptum consecrationis munus, illum confestim in Galliam misit, vt Baionæ, quæ ciuitas est Aquitaniæ, vna cum quibusdam aliis collegis, ardua quædam & difficiliora negotia obiret, quę inter ipsum, & Franciscum Gallorum Regem inciderant, propter nostrorum hominum querimonias, qui se a Gallis fortunis suis spoliatos, & multis affectos iniuriis, assidue querebantur. Nec deerant apud Gallos, qui se à Lusitanis male mulctatos, & pro piratis, atque hostibus immerito habitos dicerent. Cumque eo iam res deuenisset, vt ad arma, & belli incommoda spectare videretur, placuit prudētissimis Regibus, vt commune quoddam tribunal constitueretur, pari iudicum numero, totidemque aduocatis, ac scribis ex vtroque regno, vbi res suas iure repetere possent, qui se vim passos, & iniuria aliqua affectos, legitimis probationibus ostenderent. Qua in obeunda prouincia, cum ipse inter Lusitanos præcipuum locum obtineret, inter Gallos Cama-

gnus

gnus ſecundus præſes ſenatus Burdigalenſis, tanta ab eo diligentia eſt adhibita, vt ſedatis ſimultatibus, ac mutua inter vtroſque beneuolentia contracta difficillima negotia vtrinque peracta, ac moleſtiſſimæ lites ſopitæ ſint: confluente eò quaſi per integrum quadriennium, tamquam ad commune quoddam iuſtitiæ, & æquitatis aſylum, magna hominum multitudine. Qua in vrbe, incredibilem ſibi, virtutis, & pietatis famam, tàm apud Gallos, quàm apud Luſitanos comparauit. Nullum enim beneficētiæ genus prætermittebat, quo ſibi omnium animos, non deuincire ſtuderet. Nam quòd ad Luſitanos attinet, eos, qui ad res repetendas quotidie Baionam ventitabant, perhumaniter exceptos, domi ſuæ, proprijs expenſis alebat. Collegas vero ſuos & aduocatos regios, frequenter menſæ adhibebat, & omni humanitatis genere proſequebatur. Quam etiam in clariſſimum præſidem Burdigalenſem, ceteroſq. Galliæ regis miniſtros, tanta beneuolentia, ac ſollicitudine exercuit, vt ex æquo ab omnibus diligeretur, obſeruaretur, & ſuſpiceretur. Iam vero populus Baionenſis, & præſertim eccleſiæ cathedralis canonici, illum, vt chariſſimum Epiſcopum, non extraneum, ſed ſuum, ſummo amore, atque obſeruantia ſunt proſecuti idque adeo ex animo, vt nihil prætermitterent, quod ad illum venerandum, demerendumque,

dumque, tam publice, quàm priuatim pertinere videretur. Populus enim præter alia multa amoris, & beneuolentię signa, quę quotidie, non solum erga ipsum, sed etiam in comites, & familiares ipsius proferebat. Quoties in publicum prodeuntem conspexisset, lætis acclamationibus omnia illi fausta optando, precandoque, patriæ patrem, & communem omnium ciuium parentem cōsalutabat. At canonici sępissime eum obnixis precibus rogarunt, vt Baionensis Episcopi vices suscipere, & ecclesiæ gubernandę munere fungi vellet. Quam prouinciam cum sæpius recusasset, occupationum suarum magnitudinem obtendens, victus tandem assiduis illorum postulationibus, eam suscepit, verum in ea tantum parte, quæ ad spiritualium munerum curam, & administrationē pertinet. Quòd compertum haberet ea in re operam suam ecclesiæ Baionēsi esse pernecessariam, quæ ob diutinam Episcopi sui absentiam, longo iam tempore eo bono caruerat. Suscepta igitur totius populi incredibili applausu, ecclesię gubernādę facultate, eam in his pręcipue exercuit, quæ ad Pontificis ordinem attinet, nihil imminuens de eorum iure & potestate, quos Episcopus exercendę iurisdictioni, & controuersiis definiendis præfecerat. Verum hos quoque auctoritate, & consilio ita iuuabat, vt quęuis negotia magni momenti, ac ponderis, ad il-

lum

lum referrent, nihilq. nisi ex ipsius nutu, & sententia decernerent. Ceterum, quæ ad pontificale officium, & sacras cæremonias pertinerent, maxima cura, & religiose peragebat. Diuina officia in illa insigni, & sacrosancta ecclesia, astante sibi grauissimo canonicorum cœtu, præcipuis, & valde solemnibus festis celebrare nunquam destitit, quamdiu ibi mansit. Confirmationis sacramentum, non solum pueris, sed etiam prouectæ ætatis hominibus assidue contulit. Ad sacros ordines, cum delectu, multos promouit. Ecclesias complures, tam intra ciuitatis ambitum, quam in vicinis oppidulis consecrauit. Nihil denique prætermisit integro ferme quinquennio, quod in ea vrbe, transegit ab anno salutis millesimo quingentesimo trigesimo septimo, vsque ad quadragesimum secundum, quod ad vigilantissimi Pastoris munus pertineret. Hinc illi apud omnes summa veneratio, amor, obseruantia. Cumq. omnibus charus esset, ab illis præcipue colebatur, qui morum integritate ceteris præstabant. Viris autem religiosis omnium ordinum, quorum ea tempestate ingens in Gallia florebat multitudo, ita deditus erat, tãq. arcta familiaritate coniunctus, vt illum non secus ac indulgentissimum parentem diligerent. Quorum inopiæ promptam & spontaneam opem libenter afferebat. Eamdem curam

ram gerens monialium, viduarum, ac pupillorum, omnium denique, quos egestate laborantes, pudor mendicare non sineret. Reliquos vero egenos, quotidie intra ædium suarum vestibulum benigne admissos, partim pecunia iuuabat, partim mensæ reliquijs alebat. Domesticos autem suos & familiares, tanta cura, ac sollicitudine in officio continere perpetuo studuit, vt apud Baionenses non mediocrem inde laudem reportauerit. Vnde contigit vt ciuitas populari quodam erga ipsum studio incensa, episcopum suum & diceret, & ab omnibus ita nominari vellet. Nec deerant, qui assererent minime passuros se, vt ab eo vllo vmquam tempore desererentur. Complura alia amoris & beneuolentiæ signa, atque argumenta in illum quotidie edentes. At cum anno millesimo quingentesimo quadragesimo secundo, accepto a rege Lusitaniæ nuncio, in oppidum, quod vulgo sancti Sebastiani dicitur, in proximis Cantabriæ finibus situm, secedere decreuisset, maxima populum mæstitia, & luctus occupauit, vociferantibus cunctis, eripi sibi pastorem suum, inopum parentem, Sacerdotum decus, & egregia pietate insignem antistitem. Nulla erat domus, nullus vicus, nullum forum, nulla basilica, vbi hæ voces permixtæ lacrymis, & singultibus non exaudirentur, adeo vt cum iam profectionis tempus adesset, dedu-

cente illum regis præfecto Buria, qui officij caussa, ad duo passuum millia exeuntem prosequutus est, vniuersa populi multitudo portis effusa, ingenti edito clamore, patriæ parentem a se diuelli lugubri eiulatu quererentur. Quos ille benigne salutatos, blanda voce, & sedato vultu, bene omnes valere iubēs, tandem, non sine magna difficultate, a se demisit retinens secum aliquot ex canonicorum numero, quos passus est vna proficisci, vsque ad proximum oppidulum, quod sancti Ioannis a Luce vulgo dicitur. Vnde paulo post, illi in vrbem redierunt, ipse vero ad pagum Irunium peruenit, traiecto Aldunia fluuio, qui Gallias ab Hispanijs ibi disterminat, paucis ex domesticis suis secum adductis, quia ceteros ex Biarnensi portu, cum omni supellectile, mari præmiserat. Postera die Easonem adiens (vulgo Fonterabiam dicũt) vt ex itinere Sanctium Leiuam salutaret, eius prouinciæ præsidem, copiarumq. præfectũ, ante solis occasum, ad oppidum sancti Sebastiani peruenit. vbi trimestre tempus exegit, dum ex Lusitania regis nuncium & proficiscendi licentiam expectat. Nec interim a consuetudine sua recessit, reipublicæ iuuandæ. Accepta enim a Pampelonensi Episcopo facultate, ibi quoque spirituale Pontificis munus exercuit, magnamq. gratiam tam ab vniuerso Clero, quàm a reliquis ciuibus iniuit.

uit. Quo tempore iam ad Tingenſem epiſcopatum, ex Zaphienſi, tranſlatus fuerat. Acceptis deinde a rege litteris, quibus redeundi in Luſitaniam ſpes certa oſtendebatur, magno eſt affectus gaudio; id namque valde concupiuerat, tum vt conſanguineos, & amicos poſt tam diuturnam abſentiam inuiſeret, tum etiam quia epiſcopatus cura eum non parum anxium, & ſollicitum habebat, licet eo tempore vbique ea conſuetudo perperam inualuiſſet, vt Epiſcopi raro eccleſias ſuas inuiſerent, pręſertim in tranſmarinis rigionibus ſitas. Itaque per Vardulorum tractum, qui vulgo *Lepuzcua* dicitur, iter faciens ſuperato ſancti Adriani monte, Medinam Campi ineunte mēſe Decembris peruenit, vbi cum inſperatus a Luſitania tabellarius aſſequitur, litteras ferens, quibus iterum in Galliam proficiſci iubetur, vt apud Franciſcum regem oratoris, ac legati munus gerat. Paucis igitur ibi conſumptis menſibus, in adornando itineris apparatu, rebuſq. neceſſarijs comparandis, miſſitandiſq. in Luſitaniam nuncijs, ac litteris, quibus cum rege, de rerum ſuarum ſtatu, & conditionibus agere neceſſe fuit: initio veris, anno milleſimo, quingenteſimo quadrageſimo tertio Medina excedens, perq. eadem veſtigia viā ingreſſus, aucta domeſticorum turba, & magnificentius re familiari inſtructa, non ſine

ingenti gaudio, & gratulatione populorum, per quos nuper iter habuerat, Baionam peruenit, vbi tanta repente exorta est ob illius reditum lætitia, vt vix sibi ciues temperarẽt, quominus ei ad multa passuum millia, obuiã prodirent. Matronæ vero, & reliqua multitudo gratulabundis, faustisq. acclamationibus omnia complere, certatim ex mœnibus egredi, vias & loca muris vicina insidere, vnde eum conspicere, & salutare possent, dicere, ac pro certo credere, suis lacrymis, suis precibus ad Deum optimum maximum effusis effectum, vt communem omnium parentem, & pijssimum Episcopum iterum in vrbe sua incolumem cernerent. Iam vero tectis appropinquantem, maximo applausu, ac incredibili amoris, & beneuolentiæ significatione vniuersa ciuitas domum vsque deduxit: petentes obtestantesq. per suam, erga ipsum, obseruantiam, amorem, pietatem, ne charissimos ciues, immo obsequentissimos filios desereret, neque ab eis vllo vmquam tempore abesse vellet. Misereretur viduarum, pupillorum, egenorum, ac denique omnium ciuium, quibus vt antea eius discessus acerbissimus fuerat, ita modo optatissimus aduentus maximam lætitiam, gaudiũmq. afferebat. Quorum studium, & egregiam erga se voluntatem magnopere collaudans, eis tã publice, quàm priuatim gratias egit. Dein-

de expositis profectionis suæ causis, cupere se dixit vrbis sibi amantissimæ conspectu, & ciuium charissimorum familiaritate diutissime frui, sed id in sua minime esse potestate, quia longius iter suum differre nequeat, immo vero illud maturare, atque accelerare necesse habeat. Triduo igitur quieti, & vrbis desiderio concesso, omnibus operam suam, & studium pollicitus, si quid apud regem, aut ipsum Baionensem Episcopum agi cuperent (qui regis aulam sequebatur) Burdigalam proficiscitur. Vnde mox Lutetiam Parisiorum, per Pictauos, & Aurelianenses petens, ad regem peruenit. Apud quem oratoris munere fungebantur Franciscus Noronius, vir summo loco natus, qui postea Linarij comes fuit. cui in legatione succedens, illico apud regem, & reliquos principes, quos eo tempore Gallia & potentissimos, & clarissimos habebat, magnam virtutis, & integritatis famam adeptus est, adeo vt rex illum, quoties venientem ad se conspexisset, bonum & pium Episcopum, coram multis, & diceret, & prædicaret. Quod sapientissimi regis testimonium, magnam ei apud omnes auctoritatem conciliauit. Erat in primis Leonoræ reginæ charus, tum propter singularē eius in Lusitanos omnes volūtatem, quorum Regi antea nupta fuerat, tum etiam ob inculpatissimos illius mores, summamq. vitæ integrita-

gritatem, cuius fama regis quoque filios & præsertim Henricum, qui postea patri in regno successit ad ipsum summopere amãdum suspiciendumq. inuitauit. Libet hic obiter exponere certissimam eius coniecturam, quã de eodem ipso Henrico fecerat, aliquot annis antequam ad regnum capessendum accederet, varijs enim de eius indole, & futurorũ euentu sparsis, vt fieri solet, in vulgus rumoribus, & scissis in contrarias partes hominũ studijs, dum aliqui Aurelianensi duci magis fauerent, ipse vt erat acerrimo iudicio, & magna rerum experientia præditus, nonnumquam ab amicis rogatus, quid de eius moribus, & imperandi artibus in posterum præsagiret, constantissime semper asseruit, Henricum magni, inuictiq. animi principem, si quando ad regni gubernacula tractanda peruenisset, in regem maximum clarissimumq. euasurum. Nec illum sua fefellit opinio. Nam inter fortissimos, potentissimosq. Galliæ reges, vix vnum, aut alterum reperire licet, qui sit cum illo comparandus, siue animi magnitudinem, & rerum gestarum gloriam, seu pietatem, & Christianæ religionis studium spectes. Cum igitur erga Henricum sic esset animatus, seq. ab illo non mediocriter amari perspexisset, frequenter ad ipsum, viuente adhuc patre, ventitare solebat, nullam occasionem prætermittens, tanti sibi principis

con-

conciliandi. Conijciens id,quod euentu cõprobatum eſt, fore, vt Franciſco rege vita functo, magnum ſibi ea res adiumentum aliquando afferre poſſet ad difficiliora quædam legationis ſuæ capita facilius pertractanda. In quo etiam ſingulari ſtudio Anæ Momorantij præfecti prætorio adiutus fuit, qui apud Henricum, gratia, & auctoritate, primum locum obtinuit. Quem virum enixe ſemper coluit, & omni officij genere ſibi deuincire numquam deſtitit, præſertim eo tempore, quo ipſe Momorantius, ob alienatam a ſe propter leues quaſdam ſuſpiciones, Franciſci voluntatem, ab aula excedens, in oppida quædam ſuæ ditionis, Lutetiæ vicina,ſe recepit. Vbi poſtquam aliquot annos, in otio honeſto,cum magna animi tranquillitate vitam egiſſet, ab Henrico confeſtim poſt ſuſcepta regni gubernacula, accerſitus, & reipublicæ adminiſtrationi adhibitus fuit. In qua ita ſe geſſit, vt nihil dici poſſit tam magnificum, quod eius laudes,& immortalem nominis gloriam vlla ex parte æquare poſſit. Tanti itaq. viri amicitia, & opera ſubnixus, cum primũ Henricus inſignia regni ſuſcepit, res maximas difficillimaſq. confecit, quas antea, iniquitate temporum impeditus, ad exitũ perducere nequiuerat. Cum igitur apud Franciſcum,& Henricum legati munere cum ſumma laude functus eſſet, in Luſitaniam redire

 ſtatuit,

ſtatuit, conſumpto in Gallia integro decennio : quo tempore ingens pondus æris alieni contraxit: erat enim a ſordibus, & ab omni auaritiæ ſpecie valde alienus :& quamquam mediocritatem maxime probaret, & ſuapte natura ad frugalitatem eſſet propenſus, in publico tamen oratoris munere obeundo, magnam, & ornatam domeſticorum turbam alere, & ſplendida, lautaq. menſa vti neceſſe erat, quæ optimo cuique ſemper patuit, Luſitanis præſertim, quorum ea tempeſtate Lutetiæ non mediocris erat numerus. Multi præterea nobiles, & inſignes viri, tam ex Gallis, quàm ex Hiſpanis Leonoræ reginæ familiæ addicti, ad illum aſſidue commeſſatum veniebant. Aderant etiam ex Luſitania non pauci magnates, qui legatione regia fungentes vel in Belgium ad Carolum Imperatorem, vel in Germaniam ad Ferdinãdum Romanorum Regem, vel in Angliam, aut Italiam, ceteraſque Galliæ vicinas gentes, illac iter habebãt. Quos omnes magnifice hoſpitio exceptos, omni officiorum genere proſequebatur. Ad hæc præcipuam curam ſemper adhibuit, in ſubleuandis oppreſſis, & egenis hominibus, qui ex Luſitania in Galliam perpetuo cõfluebant, a piratis capti, & fortunis omnibus ſpoliati, quibus opẽ promptiſſime afferebat, adeo, vt etiam menſæ ſuæ ſupellectile argentea, nummulariis pignoris nomine aſſignata,
non-

nonnullos ex ergaſtuli, & triremium vinculis, vbi iniuſte detinebantur, liberauerit. Non deerat viris ſtudioſis, & piis, qui in Pariſienſi academia verſabantur, quorum conſuetudine aſſidue vtebatur, modo hos, modo illos mẽſæ adhibens, atque aliis beneficiis ſibi deuinctos reddens. Religioſorum cœnobia libenter inuiſebat, & peculiari quodam amore, Carthuſianos fratres amplectebatur. nec abs re puto paucis exponere, quàm ardenti ſtudio, quàmq. aſſidua cura, per omnem ætatem litteris deditus fuerit. Atque, vt iuris prudentiam omittam, qua inter inſignes iuris conſultos ſui temporis in primis floruit. Græcas litteras Baionæ prope iam ſenex diſcere cœpit. Nec erubeſcebat, cum ea eſſet ætate, & auctoritate diſcentis perſonam aſſumere. Quinimmo vt ceteros ſuo exemplo ad virtutis, & bonarum artium amorem excitaret, palam & adhibitis nonnumquam amicis, ac familiaribus, præceptiunculas, & minutias illas grammaticæ artis ſibi perlegi, & inculcari volebat, tantumq. breui tempore in eius linguę cognitione profecit, vt eam exacte, & ad vnguem calleret, & omne genus auctorum inoffenſe, ſumma cum voluptate animi euolueret. Nec ea re contentus, vt erat otij impatiens, & diſcendi cupidus, linguæ quoque Hebrææ cogntionem ſibi comparauit, in qua multum ſtudij, & laborem inſumpſit, dum

per eam faciliorem ſibi aditum parat, ad ſacrę ſcripturę lectionem, quam ſemper ceteris ſtudiis adeo antepoſuit, vt diceret nihil magis decere viros bonos, ac pios, pręſertim ſacerdotio addictos, quàm vt ceteris omnibus ſtudiis omiſſis, penitus ſe ſacrorũ librorum lectioni traderent, quod ipſe, quoad eius fieri potuit efficere conatus eſt. Nam quamuis plurimis, grauiſſimiſq. occupationibus diſtrictus, numquam noui, & veteris teſtamenti libros legere, & tam Gręcos, quàm Latinos interpretes euoluere deſtitit. Adhibitis etiam Hebraicę linguę commẽtariis, quibus tamquam ſubſidiaria ope adiutum ad diuinarum litterarum pleniorem cognitionem ſe peruenire poſſe ſperabat: cuius linguę addiſcendę occaſionem illi Pariſienſis academię opportunitas obtulit. Ad Gręcas etiam litteras exactiùs perdiſcendas vſus eſt ibi opera Ioannis Cheredami viri doctiſſimi, ex ipſa Gręcia oriundi, cuius nonnulla extant opuſcula. Adiecit & Aſtronomiæ, & Geographiæ ſtudium. Denique nulla eſt ars, aut liberalis, & digna ingenuo, & pio viro diſciplina, quam non attingere, & delibare voluerit. Vt autem tãquam ex diuerticulo ad eius in Luſitaniam profectionem redeamus, ſub finem menſis Iunij anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo octauo, iter eſt ingreſſus, vnà cum Frãciſco Noronio, cuius antea memini,

mini, qui ad ſalutandum Henricum, iterum in Galliam miſſus fuerat. Itaq; a Lutetia per Aurelianenſes, & Pictauos, Burdigalenſesq. Baionam peruenit ad vigeſimumquintum Kalendas Auguſti, vbi & a Regio præſide Capellio, qui tunc vrbi præerat,& ab vniuerſo populo honorifice exceptus, & aliquot dies cõmoratus, vt vrbis deſiderio ſatisfaceret, iterum ſe itineri accinxit. Deinde per Pyrenei iuga, perq. Victorienſes, Burgenſes,Pintianos, Salmanticenſes, eam Luſitaniæ regionẽ petijt, quæ Interamnenſis dicitur, quòd inter Durium,& Minium amnes ſita ſit, vt monaſteria ſibi paulo ante a rege collata inuiſeret. In quibus reliquam æſtatis partem tranſegit, & ineunte Octobris menſe, Olyſipponem ſe contulit, ac ſtatim in numerum Senatorum, qui Palatini dicuntur, cooptatus eſt. In quo munere, vt in ceteris magiſtratibus, quos geſſit, ſingularem apud omnes fidei, & integritatis famam eſt adeptus. Ea autem erat in omnes humanitate,& comitate,vt certatim libellos ſuos ſupplices ad illum reijci, ab ipſo rege contenderent, & (quod raro accidere ſolet) etiam repulſam paſſi,æquis animis diſcederent, tanta,ac tam conſtans erat, de eius virtute, & ſingulari doctrina vulgo concepta opinio. Cum igitur aliquot annos in aula non ſine magna nominis celebritate verſatus, nec minus regi, reliquiſq. principibus,

pibus, quàm populo charus, strenuam, fidamque operam reipublicæ nauasset: anno millesimo quingentesimo quinquagesimo tertio, Visensem vrbem, cuius Episcopatũ adeptus fuerat, inuisere decreuit, sexagesimum tertium ætatis suæ annum agens. Longum vero esset dicere, ac commemorare, quanta cum laude pontificium munus ibi administrauerit, nec expectandum a me est, vt singula eius facta egregia, & pio Episcopo digna, referre aggrediar: id enim longiorem narrationem requirit, qua lectorem defatigare mihi non est in animo: sed summatim, ea tantum attingere, quæ insigniora mihi visa sunt, ex quibus quiuis cetera conijcere, ac dijudicare valeat. Ad Visensem igitur Ecclesiam, tam a canonicorum collegio, quàm a reliquis ciuibus valde expetitus, ac desideratus peruenit, ad quos cum animum beneuolum, & vere paternum attulisset, multa ac præclara opera statim edidit, quibus illorum expectationem non solum non fefellit, sed etiam longe superauit. Synodum enim paucis interiectis mensibus coegit, in qua nihil prætermisit, quod ad communem totius diœceseos curam, vtilitatemque pertinere videretur. Nec multo post, constitutiones editas ab anterioribus episcopis, quæ propter temporũ, rerumq. vicissitudines fere in desuetudinem abierant, in optimam formam redactas, typis

pis

pis excudendas curauit. Diuino cultui, sacrisq. cærimonijs rite, solenniterq. peragendis inprimis studuit, templorum ædificiis reficiendis, nouisq. ecclesijs ædificandis, sicubi id necessitas exigebat, maximam operam adhibuit, prouinciam suam assidue peragrauit, cauens non mediocri sollicitudine, ne cui oneri, aut sumptui esset. Quinimmo ab aliquo hospitio exceptus, aut munusculis donatus, illico cumulatiori munere, aut alio beneficentiæ genere, gratiam referre satagebat. Erat enim vt diximus, minime tenax, & ab omni auaritiæ, ac sordium specie abhorrens, idq. per omne vitæ tempus, tam verbis, quàm factis aperte declarauit, sed præcipue in Pontificio munere exercendo, in quo sibi egenorum, & pauperum curam præcipue delegit: adeo vt in illis subleuandis, alēdis, iuuandisq. non solum opes, & facultates suas, sed etiam omne studium, operamque consumeret. Accidit autem, non raro vt fame, in ea regione ob agrorum sterilitatem eius tempore inopes laborarent, quorum inopiæ promptissime subuenit, non sine magna hominum admiratione, qui non solum Lusitaniam, sed vicinas etiam prouincias, miris præconijs, & laudibus, ob eas, ac ceteras eius virtutes cōpleuerunt, tantaq. apud omnes pietatis fama floruit, vt ad illum tamquam ad communem egenorum parentem, inopes vndique

con-

confluerent. In vrbe Visensi omnium viduarum,& pupillorum, qui egestate laborarent, curam gerebat: idque ita occulte, vt excepto quodam canonico, vitæ integritate insigni, qui eius confessiones audiebat, nemo id rescire ante eius obitum potuerit. Eiusdem vero canonici opera vtebatur in ceteris pijs operibus,quę occultare satagebat,ne ob inanes hominum rumusculos,cælesti præmio,& proposita à Deo optim. Max. bonorum operu m mercede,fraudaretur.Ciuium nobilium liberos, præsertim eorum, quibus tenuiores essent facultates, in familiam suam admissos, liberaliter educauit, & bonis moribus,ac litteris imbui,erudiriq. curauit,ex quibus com plures ad sacerdotia promouit. In hospitibus excipiendis, colendisq. adeo comis, ac liberalis fuit, vt eius domus non propria ipsius, sed commune quoddam omnium hospitium esse videretur. Cumq. plurimis gratus,& charus esset,vix vlla dies pręterijt,qua non ab aliquo externo hospite adiretur,præter quotidianam canonicorum, & reliquorū ciuium turbam, qui ab eo frequenter mensæ adhibebantur. Vt vero in ijs,quæ ad humanitatis officiā pertinent, leni, & pacato erat ingenio,moribusq. suauissimis, ita in corrigendis,castigandisq. vitijs seuerus, & vehemens, citra vllam tamen iracundiæ & maleuolentiæ notam. Cumq. omnes sibi persua-

sum

ſum haberent, non illi homines, ſed vitia, & crimina diſplicere, tanta animi æquitate, eius admonitiones, & ſaluberrima conſilia admittebant, vt etiam ſeueriſſime correpti, illum parentem indulgentiſſimum, & benigniſſimum prædicarent. Multos etiam certum eſt ipſius auctoritate, & grauitate, qua plurimum pollebat, impulſos, ad meliorem frugem perueniſſe. Quodq. alij nonnumquã, vinculis, carceribus, & exilio vix aſſequuntur, ille ſolo exemplo, & naturæ bonitate effecit. Hinc communis erga illum omnium amor, incredibilisq. beneuolentia, hinc miræ laudes, mira præconia, adeo vt certatim omnes illius nomen ad cælum attollere conarentur. Quæ hominum ſtudia, & amoris argumenta, aduerſa eius valetudo, ita accendit, vt in eius vita omnium ſalus, & fortunæ periclitari viderentur. Morbum autem grauem, & moleſtum contraxit ex renum calculo, & ſtomachi imbecillitate, quæ tandem in cibi tædium & virium defectum conuerſa, mortem denique illi attulit, quam æquo, ac ſedato animo agnoſcens, ex hac caduca vita, ad illam æternam, felicemq. diſceſſit, non ſine ingenti, ac prope incredibili omnium luctu, qui eius funeri interfuerunt. Nec ſolum qui aderant, ſed omnia Viſenſis prouinciæ oppida, illum vt communem parentem & pium Pontificem diu luxerunt. Nec minori

prope dolore affecti sunt, audito illius obitu, qui procul, & magno terrarum interuallo disiuncti, eius virtutes & vitæ sanctimoniam magnis laudibus efferri, semper audierant. Quorum omnium communis fuit, & iusta querimonia, indignantium eripi reip. talem, tantumq. virum, eo præsertim tempore, quo & ob teneram Sebastiani regis ætatem, & propter impendentia quædam pericula, quæ bonorum animi iamdiu præsagitabant, magni omnium intererat, illum, & omnes illius similes, quàm diutissime viuere. Obijt mense Nouembris anno 1567. ætatis vero suæ septuagesimo septimo. Statura fuit procera, & recta, corpore aliquantulum obeso, sed agili, & compacto, atque omnium membrorũ æqua proportione conspicuo, latis humeris, extento pectore, firmis lateribus, necnon brachijs, cruribus, manibus, pedibusque, quadam insita vi, ac venusto motu, decentibus. Iam vero in vultu, orisq. lineamentis, tanta inerat grauitas, blanda quadam lenitate, & hilaritate condita, vt omnes quantumuis extraneos, & ignotos, ad se amandũ, suspiciendumq. solo aspectu alliceret. Oculi pro modo capitis, & faciei, aliquantulum exigui, sed viuidi, & præfulgentes. Veneranda omnino, atque etiam in maxima hominum turba, conspicua, & decora facies, cuique canities plurimum auctoritatis ad-

deret.

deret. Valetudine vſus eſt proſpera, toto fere vitæ curſu, exceptis aliquot leuioribus morbis,& oculorum ægritudine,qua in Gallia aliquandiu laborauit. Sed temperantia, & cura omnia naturę incommoda facile vincebat. Erat etiam ſupra modum medicorum conſilijs addictus, idque illi mortem aliquantulum acceleraſſe affirmant. Dum enim ſe omnino renum vitijs mederi poſſe confidit, medicis ita ſe tradidit,vt medicamentorum copia, & vehementia ſtomacho debilitato, letalem illum morbum contraxerit. Vir fuit conſtantia, & humanarum rerum deſpicientia admirabilis, & cuius vultum neque ſecundæ, neque aduerſæ fortunæ viciſſitudo facile mutaret. Vix vmquam, etiam cum ætas vigeret, illum aliquis ſubiratum eſſe ſenſit,etiam cum in domeſticos ſuos animaduerteret, quod ſeuere, ſed ſedato animo facere ſolebat. Nemo ipſum vmquam iurantem, nemo alicui detrahentem audiuit. Inter cetera,verborum iactantiam,& inanem oſtentationem ita vitauit, vt cum plurima negotia apud regem, tam in Luſitania, quàm in Gallia ſemper habuerit, nemo vmquam aliquid eorum, quæ geſſiſſet commemorantem audierit. Quod morum aſperitati minime adſcribi debet: fuit enim humaniſſimus, & amicorum conſuetudine in primis delectabatur,ſed potius conſtantiæ, & ſingulari cui-

dam taciturnitati, qua res ferias, & magni momenti, penitus occultandas esse iudicauit. Campo, & deambulationibus præcipue oblectari, & vires reficere solebat, existimãs exercitationibus moderatis bonam valetudinem plurimum conseruari. Quod illi abunde præstitit suburbana villa, quæ à mœnibus Visensis ciuitatis, quingentis circiter passibus distans, episcopis satis commodum, & amœnum hospitium præbet, quam ille magnis sumptibus, ad meliorem culturam redactam, ecclesiæ valde frugiferam, atque vtilem effecit. Sunt ibi complures aquarum fontes, à quibus etiam nomen traxit, Fontellium enim vulgo dicitur. Hæc illi villa tutissimus portus, hæc requies, hæc curarum, laborumq. medela: hìc quicquid à publicis, serijsq. negotijs, temporis supererat, insumebatur. Hìc ab amicis salutabatur. Hìc ad illum omnes semper faciles aditus habebant, vtpote in publico, & subdio semper deambulantem, & temporis tædium, senectutisq. molestias, iucundissimi loci amœnitate fallentem. Nusquam aberant libri sacri, quinimmo in omnibus fere mansiunculis, quas in diuersis villæ diuerticulis, ad quietẽ captandam dispositas habebat, quoties deambulando lassitudinem contraxisset, aut Sã cti Basilij, aut Hieronymi, aut alterius eiusdem classis auctoris volumen aliquod promptum,

ptum,& paratum ſemper habebat, & iuxta librum ſedilia, in quibus non tantum coquieſcere, & corporis vires reficere, ſed etiam legendo, animum oblectare, & ad cæleſtium bonorum ſpem erigere poſſet. Præſtiti tibi ò chariſſime auuncule, immo indulgentiſſime parens, præſtiti inquam; ſi non id, quod tua virtus, ac ſumma in me merita exigere videbantur: ſaltem id, quod incredibilis meus erga te amor, vel potius pietas perſoluere coegit, merito enim ingratus haberi poſſem, ſi hanc qualemcunque tui memoriam, veluti quoddam meæ erga te obſeruantiæ, & neceſſitudinis pignus, poſteritati tradere dubitaſſem.

DE SVO EX EBORA DISCESSV

Anno M. D. LXXVII.

QVI semel infidi expertus discrimina ponti,
Pertulit Ionias iactata naue procellas:
Si dubijs iterum committere carbasa ventis
Cogitet, & portum, dulcesq. relinquere terras:
Cuncta prius cælo circunspicit astra sereno,
Consuluit & Phœbi iubar, & nascentia Lunæ
Cornua rimatur, pelagusq. explorat, & auras,
Ne toties lacera discedat ab æquore puppi.
Sic ego, quem docuit longa experientia rerum,
Quàm fallax hominum mens, quàm mutabile vulgi
Iudicium, quantis sit vita obiecta periclis,
Quàm leuis humanos agitet discordia sensus,
Quos soleat fortuna ferox miscere tumultus:
Otia diuitijs Arabum potiora sequutus,
Dulciaq. amplexus priuatæ commoda vitæ,
Exiguas Eboræ latebras, & sordida rura,
Prætuleram tumidæ titulis, & honoribus aulæ.
Hæc mihi grata quies, hæc meta aptata laborum,
Quos patriæ vera pro religione, sacrisq.
Legibus, impigri bis septem impendimus annos,
Hinc neque me precibus chari valuere propinqui
Hactenus assiduis abducere, nulla Cabedi

Iusta

Iusta querela mei, dulcis nec cura sororis,
Tauora nec vita nobis iucundior ipsa,
Tauora pieridum turbæ gratissimus heros,
Quem genuit clarus toto Laurentius orbe.
Quid? quoties fidi me corripuistis amici,
Lenta quòd obscura tererem piger otia terra,
Mœnia nec peterem felici condita Graijs
Omine, Tarpeias æquantia culmine turres:
Qua Tagus auriferas diues conuoluit arenas,
Et pater Oceanus placidis allabitur vndis.
Desinat ergo pijs vestra indulgere querelis
Pagina, nec verbis absentem pulset amaris,
O mihi Thesæo iunctissima pectora nodo,
Pectora Cepropiæ studijs addicta Mineruæ,
Optime Castilli, tuq. ò dulcissime Sanci,
Quique animi Cycnos Noni candore niuales
Vincis, & antiquis Aegnati æquande poetis.
En adsum, victusq. manus do, meque fideli
Permitto arbitrio, vestris seruire paratus
Consilijs, rupi retinacula dulcia, Syluas
Liquimus, & solitos memet mihi reddere campos:
Illecebras vrbs alma tuas, quam mœnibus altis
Cinxit, & ingenti ductu exornauit aquarum
Magnanimus quondam Sertorius, exul ad oras
Occiduas veniens, populos cum exciuit Iberos,
Signaq. Romanis circuntulit obuia signis.
Hic illum certos fama est habuisse penates,
Et proprios coluisse lares, hic dulcia fixit
Limina, quæ rapido belli cessante tumultu,
Incoleret, positis & sæpe reuiseret armis.

Siue loci genio captus, seu gentis amore,
Vel quia ad euentus dubios, bellumq. parandum
Apta foret regio, delectæ robore pubis,
Et virtute virum, vario quos marte probarat.
Salue magna parens frugum, fœcunda virorum,
Salue altrix, nobis vrbs ò gratissima salue,
Principibus dilecta viris, adamataq. magnis
Regibus antiqui retinens monumenta decoris.
Maximus ille ducum, Romanæ gloria gentis,
Iulus à Phrygio deducens nomen Iulo,
Cum quateret terras armis, cum sidera fama
Compleret, solusq. orbis tractaret habenas:
Te titulis, ciuesq. tuos decorauit opimis
Muneribus, largaq. manu largitus honores
Eximios, Latij tribuit tibi iura vetusti.
Cæsaris hinc tibi creuit amor, cui marmora quondam
In medio mansere foro, testantia laudes,
Egregiumq. viri decus, a quo Iulia dici
Gaudes, occiduas inter memorabilis vrbes.
Septima nunc agitur nobis trieteris ab illo
Tempore, quo mystas inter numerandus, & aris
Admissus superum, ritè tua templa sacerdos
Ingredior, seruoq. tuas vrbs inclyta sedes,
Nec nos indecores, nec mollis inertia tempus
Exhausit, fidei commissa est publica sacræ
Cura mihi, sanctiq. vigil custodia iuris.
Munere quo (liceat per te mihi vera profari)
Nec meliori animo fungi, nec purius vlli
Contigit, id norunt populi, quos Bætis, & Anas,
Quos Tagus, & Minius, quos ingens Durius ambit.

Nunc

Nunc mihi lustra decem iuncta trieteride complet
Canities, tardumq. subit iam grandior ætas.
Iam tibi florentes vitæ concessimus annos,
Iam tibi pars nostri consumpta est lætior æui:
Da veniam (precor) extremum si vendicat actum
Ipsa senecta sibi, si me pia cura meorum,
Auocat vrbs dilecta tuis a mœnibus, arcto
Hærentem amplexu, ceu blandæ altricis alumnum.
Me non ambitio stimulat, nec turpis habendi
Torquet amor, non inuidia mihi pectus edaci
Carpitur, aut agitat mentem vesana cupido,
Sed patriæ pietas, & magni iussa Sebasti
Ad maiora vocant. Geticis truculentior vrsis
Sæuior Hircana sit Tigride, Cinctaq. duro
Corda adamante gerat, qui te fortissime regum,
Non colat, ac tua facta probet, miretur, ametq.
O lux Hesperiæ, ò sæcli spes vnica nostri,
Lysiadumq. insigne decus, columenq. tuorum:
Regni amor, ò vera pietate insignis, & armis.
Sidera dum cælo stabunt, dumq. aurea Phœbe
Noctiuago liquidum circundabit æthera curru,
Et Sol flammiferis terras lustrabit habenis:
Semper honos, nomenq. tuum, laudesq. manebunt.
O illam mihi si tribuant pia numina lucem
Cernere, cum Libycis victor remeabis ab oris,
Celsaq. Laurigeris properans ad templa quadrigis,
Debita supremo persolues vota tonanti.
Tunc me Pierij nemoris lustrare recessus,
Castaliosq. auide latices haurire iuuabit,
Audiat vt claros patriæ me vate triumphos

Gens, quæcunque iacet gemino porrecta sub axe:
Qua Tarthessiacas Titan se condit in vndas,
Qua rubet orta dies, & qua sub sidere Cancri,
Aestuat ardenti tellus damnata vapore.
Interea precibus diuum pulsabimus aras,
Vt tibi felices summi moderator olympi
Annuat, & lætis plenos successibus annos:
Aurea labenti rursus qui sæcula mundo
Restituant, Pylij superent & Nestoris æuum.

HAec cecini quondam læta modulante Thalia,
Integra cum regni staret fortuna, decusq.
Antiquum nulla violatum clade vigeret,
Deuictiq. Arabes, Persæ, Garamantes, & Indi,
Innumeræq. aliæ gentes, ad sidera nomen
Aurea Lysiadum ferrent rumore secundo.
Tempore quo classem festino milite complens,
Fortia, sed consulta parum rex strenuus arma
In Libycos fines, magnumq. Atlanta parabat.
Accessi, & patriæ (cæli pia numina testor)
Consulere, ac dubijs volui succurrere rebus.
Nam regem admonui, leuibus ne credere Mauris,
Vellet, & infidæ sese committere genti:
Armaq. mandaret ducibus, quos grandior ætas,
Gestaq. per varios decorarent bella triumphos.
Quin etiam insolitas ausus depromere voces,
Inclyte rex, dixi, quo te rapit ardor, & alto
Insita vis animo? quæ belli tanta cupido?
Vt dulci sine prole, velis iuuenilibus annis,
Ambiguæ tantum sorti committere regnum?

Nec pius obnixis precibus te flectere princeps
Henricus, nec fida tui consulta senatus
Exorare queant, auiæ nec mixta querelis
Vox miseranda tuæ, populi nec clamor ad auras
Sublatus, nec signa mali præsaga futuri?
Immo age si firma tibi stat sententia mente,
Inuitisq. paras cunctis, tentare potentes
Ductores Libyæ, Numidisq. ferocibus arma
Inferre, ac tantis caput obiectare periclis.
Explicet ingentes tua Lusitania vires,
Impleat, & Libycos numeroso milite campos.
Signa canant, validæ coeant in prælia gentes,
Qua Minius secat arua vadis, per Limica rura
In mare Lethæas Belion, qua fundit arenas,
Et rapidas conuoluit aquas qua Tamaca præceps.
Bracara cur cessat veteres augusta colonos
Mittere? Calensis densas armare cohortes
Vrbs paret, insigni portu quæ nobile regno
Nomen, & auspicium sceptris donauit auitis.
Contia, cæruleis quam Durius abluit vndis,
Et Siculæ certans vicina Brigantia messi,
Agmina certatim mittant, descendat ab altis
Montibus indomitus procero corpore miles,
Qui densas Amaranthe tuas indagine siluas
Cingere, & informes prosternere cominus vrsos
Gaudet, fulmineosq. agitare in saltibus apros.
Qui iuga Medulij scandit saxosa niuosi,
Callaicos nostris populos quæ finibus arcent.
Nobilis inuictas iungat Lameca cohortes,
Lanciaq. Aemilij quondam defensa fauore.

Arma ferat, populiq. ruant in bella feroces;
Qui Vacuam, Seliamq. bibunt, Cudamq. sonantem.
Et per quas pulchro sinuosus flumine Munda
Transit, vbi virides excelsa Conimbrica campos
Despicit, Aonijs sedes gratissima musis.
Assuetam pelago generosa Talabrica pubem,
Aeminiumq. vetus, necnon Lancobrica mittant.
Adsit, & Herminij durissimus accola montis,
Igedetaeq. duces, & cui Caua Iulia nomen
Indidit, innumeraq. vrbes, quas Zeccarus ambit,
Et Tagus auriferis circunfluit vndiq. ripis.
Scallabis extractos campo, & venatibus armet
Mille viros, ac iungat equis pernicibus alas,
Qui rapidos cursu Zephyros, aurasq. lacessant.
Hos Moro callaici monumentum nobile Bruti,
Fraxineaeq. manus, & Arabica signa sequantur,
Quique Eburobritij campos, quique arua beata
Colliponis arant, & coelia rura iuuencis.
Quique tenent Mindi nimbosa cacumina, quique
Ansidianaeos saltus, Lunaeq. peragrant.
Adde tot egregias vrbes, quae littoris oras,
Oceaniq. tenent portus, qua Munda, Tagusq.
Aequoreo dulces confundunt gurgite lymphas:
Quas inter profugi sublimi vertice Vlyssis
Moenia consurgunt, septenis aemula Romae
Collibus, & priscis Nili certantia Thebis.
Vnde tibi varijs exercitus integer armis
Conscribi (tanta est numerosae copia gentis)
Possit, & innumeris consterni nauibus aequor.
Arma, virosq. ferox ratibus Cetobrica mittat

Quam

Quam rutila cingit constructus Iaspide murus,
Raráq. nobilitant piscosi stagna profundi:
Callipodis vasto miscentur vbi ostia ponto.
Huic vetus Aritium, & vicina Salacia iungant
Agmina, Meroarigæq. viri, & qui herbosa patentis
Orichij multa tondet grege Turdulus arua.
Oppida quid referam sacro contermina monti?
Vnde patet Libycas facilis traiectus in oras:
Fortis vbi pelago, Martiq. assueta iuuentus
Infestos arcet patrijs a finibus hostes.
Balsa potens equitum mittat, peditumq. maniplos,
Et Pharus Ossonobæ veteris ditata ruinis.
Clarus & Annibalis portus, Lacobrigaq. audax:
Et populi, quos pulcher aquis perlabitur Anas.
Quos inter, ducat bellacem Iulia gentem
Myrtilis, armet equis densas atque ære cateruas
Iulia Pax, quam Serpa ferox, & Aruccia diues,
Vicinæq. vrbes aliæ, quæ vomere putres
Proscindunt glebas, & pinguia rura, sequantur.
Quid tibi felices Eboræ rex maxime ciues,
Et validas memorem gentes, quas continet amplo
Vrbs populosa sinu, atque excultis educat agris?
Cuius & innumeræ victricia signa sequentur
Vicinæ iunctis inter se viribus vrbes,
Heluiaq. ante omnes vrbs insuperabilis armis,
Agmen aget, fortes ducens in prœlia gentes,
Qui pictis volitant in equis, & cuspide gaudent
Hostilem Mauri, Numidæq. haurire cruorem.
Hæc Vetonum terris, atque Anæ proxima, quondam
Celtica gens dicta est, contingens iure propinqui

San-

Sanguinis Arotebras, qui Nœria rura colebant
Obliti à socijs, Limæi ad gurgitis vndas:
Vnde nouo fluuium dixerunt nomine Lethem.
Parte alia mittet validas Amæa cohortes,
Claraq. plumbiferis antiqua Medobrica venis,
Quæ medium spectant frondosa cacumina solem
Montis Arameni, varias qui vertice gentes
Circuit, & claras gremio complectitur vrbes.
Herminium dixere prius, mox sæcula nobis
Proxima, in Armenium nomen vertere vetustum.
En tibi Lysiadum regia deuota tuorum,
Terra armis, opibusq. potens, atque vbere glebæ,
Clara viris, clara in superos pietate, fideq.
Hinc delecta manus iuuenum, per cœrula ponti,
Littore ab occiduo soluens penetrauit ad ortus
Phœbæos, Gangemq. Tago seruire coegit.
Hæc quondam Alphonsos (felicia nomina) reges
Protulit, atque alios, factis qui ingentibus orbem
Complerunt, hæc te regum fortissime nobis
Edidit, auspicijs cuius, victricia signa,
Vltra anni, cæliq. vias, vltra æquora Nerei
Proferet, & Libycis late dominabitur oris.
Tu modo consilijs animum submittere celsum,
Ne dubita, populosq. tibi seruire paratos
Duc tecum, & regum sectare exempla priorum,
Qui quoties Libycos ferro petiere penates,
Innumeras secum peditumq. equitumq. cateruas
In castris duxere suis, cur agmine paruo,
Et paucis comitatus abis? cur plena relinquis
Oppida clara viris? qui te bellante, recusant

Ignauo torpere situ? legionibus auge
Agmina, densentur magnis equitatibus alæ.
Non est cum modica bellum tibi gente gerendum,
Punica regna petis, vrbes, populosq. potentes,
Fluminaq., & latis dispersa magalia campis,
Vndiq. frondoso quæ vertice maximus Atlas
Cingit, & Oceanus rapidis circumtonat vndis.
Illic infrenes Numidæ, Mauriq. feroces,
Barcæiq. truces habitant, Getulaq. bello
Gens assueta, auidos vincens feritate leones.
Mille tibi occurrent acies, mille agmina campis
Discurrent, ferientq. altis vlulatibus astra,
Totaq. cornipedum fremitu tremet Aphrica tellus.
Finieram: cum blanda mihi responsa, sereno
Ille refert vultu, ac placido sic incipit ore.
Grata quidem semper mihi sunt tua dicta fideli
Deprompta ex animo, sed stat sententia, classem
Soluere, & in Libyam ventis dare vela secundis:
Inq. fidem nostram regi, gremiumq. recepto,
Promere opem, regno qui nunc spoliatus auito
Exulat, & nostras supplex confugit ad vrbes,
Herculei cingunt quas claustra angusta profundi.
Adde quòd innumeras Maurorum inuadere turmas
Cū paucis, nostrum est, sic prælia plurima quondam
Maiores gessere mei, spretisq. periclis,
Lysiadum claris decorarunt sceptra trophæis:
Dum pia bella gerunt pro Christi nomine, & aris.
Nil formidandū est Christo duce, et auspice Christo.
Sic ait: at patriæ mihi mens ardebat amore,
Et dubios casus, ac certa pericula cernens,

Anxia

Anxia sollicitis cruciabar pectora curis,
Et magnum exitium regno, regiq. timebam.
Quare iterum monitis, iterum tentare precando
Aggredior, dictisq. animum mulcere ferocem.
Sed Deus omnipotens, mundi qui sidera torquet,
Offensus nimia scelerum grauitate, luenda
Decreuit commissa illo sub principe gentis
Lysiadum, & meritas sumpsit pro crimine pœnas.

IN LAVDEM CLARISS. Ciuitatis Olysipponensis Hendecasyllabi.

Anno M. D. LXXV.

Salue vrbs occidui orbis imperatrix,
Regina Oceani procul sonantis,
Verè vrbs regia, regibusq. grata,
Salue huius columen, caputq. regni,
Magnarum decus vrbiumq. salue.
Illustris Tagus aureis arenis,
Bæti nobilior, simulq. Ibero,
Atque Ana, Minoq. Durioq.
Aegæo similis Tagus profundo,
Certans Ionio Tagus patenti,
Nec cedens Tagus Adriæ sonanti,
Per tot magnificas vagatus vrbes,
Claris amnibus hinc, & inde raptis,
Se totum gremio tuo recondens.

Te

Te ripis beat, atque agro feraci
Fruges vndique conuehit salubres,
Portu nobilitat sinum capaci,
Ingentes gerit alueo carinas,
Quæ ponto dominantur, & per vndas
Immensi Oceani vagantur, oras
Eoasq. petunt, bibuntq. Gangem:
Quas & sol oriens videt, cadensq.
Et cum se medio sub axe librat,
Miraturq. parem suis quadrigis
Cursum conficere; vt tibi potentes
Submittant Arabum, Indiæq. reges.
Salue vrbs maxima, quæ foues benigno
Complexu, ad tu a tecta commeantes,
Diuerso innumeras ab orbe gentes.
Te Germanus amat, petit Britannus,
Hybernus colit, & lari paterno
Præfert Gallica natio, tuisq.
Sedes figere mœnibus laborat.
Te multa rate Cantaber frequentat
Effossum chalybem ferens, & altas
Siluas Astur alit tuos in vsus,
Et Callæcia portuosa nudis
Gaudet montibus, vt tuis onustas
Puppes nauita mercibus reportet.
Diues Bætica nobili metallo
Te cunctas veneratur inter vrbes.
Miratur Veneta ratis magister,
Etruscus, Siculus, Ligurq. complent
Portum classibus, & beatiorem

Terris

Terris omnibus esse te fatentur.
Quis præconia, quis queat tuarum
Dicendo cumulum explicare laudum?
Haud nostræ genius valet Thaliæ
Tantæ pondera sustinere molis.
Id præstare tibi mei Cabedi
Felix musa potest, parem vetustis
Quem Cetobrica protulit poetis,
Felices vbi Iaspidum colonos
Piscosi sinus alluit profundi.
Huic altam tribuit Minerua mentem,
Dulci pectora condiens lepore,
Excultum eloquium dedere musæ
Miscentes Latijs sales Pelasgos:
Phœbus plectra dedit, quibus Maronem
Donarat, Colophoniumq. vatem.
Hausit Cæsarei fluenta iuris
Puris fontibus, omniumq. nodos
Legum soluere, vel Papiniano
Nouit rectius, elegantiusq.
His ad purpurei gradum senatus
Euectus meritis, proboq. magni
Regis iudicio, diuq. claro
Functus munere, clariore fama:
Nunc inter celebres honore patres
Versatur, populis tuis regendis,
Quos ipsa auspicio bono creasti,
Priscis Romulidum pares tribunis.

CVM

CVM PATRIAM longo tempore a se non visam adiret.

Anno M. D. LXXX.

ASpicione tuas tellus dulcissima sedes?
Dilectos uideo campos, adamataq. rura?
Agnosco vitreos fontes, riuosq. perennes?
Nosco domũ antiquam, & cunabula chara saluto?
An mihi sese offert fallax, & inanis imago,
Quæ velut in somnis rerum simulacra figuris
Effingit varijs, mentemq. eludit, & alto
Membra sopore madent curis agitata diurnis?
An vigil, & vero discernens omnia sensu,
Aspicio natale solum, dulcesq. penates
Cerno oculis, qui medias in luminis auras
Excepere, & vagitus mihi conscia primi
Tecta libens subeo, teneris vbi lusimus annis.
O felix, niueoq. mihi signanda lapillo
Lux optata diu, reliquo iucundior æuo,
Carminibus celebranda meis, redituraq. fausto
Omine, quæ nobis tot gaudia contulit vno
Tempore, confectum curis, ægrumq., senemq.,
Cum post lustra decem, bina trieteride iuncta
Dulcis amor subijt patriæ, nec nostra fefellit
Vota, sed optata simul ac vestigia terra
Fiximus, & cæli sese obtulit aura benigni:

Continuo membris rediјt vigor, illaq. mentis
Abscessit nubes, nec iam amplius vlla fatigat
Corda dolor, curæq. graues gemitusq. recedunt.
Ipse loci genius, patriæq. aspectus amœnæ,
Tristia depellunt animo suspiria nostro.
Vt iuuat oblitos longo iam tempore fines;
Mutatosq. videre locos, vbi dulcia quondam
Paruulus innocuæ capiebam gaudia vitæ.
Salue ô cœlicolum nutu mihi debita tellus,
Vosq. iterum chari nobis saluete penates.
Salue nobilium nutrix fœcunda virorum,
Clara armis, clara ingeniјs, & fortibus ausis.
Non ego te cunctis dubitem præponere terris,
Sit licet exiguus populus tibi, lætaq. curuo
Vomere non multi proscindant arua coloni.
Fallitur egregias quisquis sibi vendicat vrbes,
Vt tenuem falso patriam permutet honore.
Omne solum fortes producit, paruaq. claros
Oppida sæpe viros generant, nec mœnibus amplis
Fidite, nam scelerum fautrix ibi regnat Erynnis.
Ambitione, dolis, turpiq. libidine, & ira
Magnificos intra muros peccatur, & istæ
Rarius exigua pestes dominantur in vrbe.
Quid? quod cæca vices mutat fortuna, ruuntq.
Imperia, & regnis veniunt sua fata, nec vrbes
Certa sede manent, sed quas modo læta benigno
Sors complexa sinu fouet, olim obscura fuerunt
Oppida, vel tenues vllo sine nomine terræ.
Quas vero quondam fortunæ ad sidera flatus
Extulit, & totum vulgauit fama per orbem,
Nunc

Nunc sine honore iacent, aut illas densa tenebris
Nox tegit, & veterum premit alta obliuio rerum.
Tu neque præteritis iacuisti ignobilis annis,
Nec modo postremas inter numeraberis vrbes,
Felix sorte bona, medium cui contigit omni
Tempore ferre locum, magnis licet impar, at imis
Maior, & aduersis vix vnquam obnoxia fatis,
Seditione carens, seruatrix iuris, & æqui,
Ciuibus innocuis florens, probitateq. morum;
Sponte sua populum, non vinclo, aut legibus æquum
Diligis, & prisco veterum se more tenentem.
Te colit alma Ceres, curuis tibi sudat aratris,
Non ignara operum, campoq. assueta iuuentus.
Luxuriat fœcundus ager, tum pascua læta
Mille greges ouium tondent, mollissima quarum
Vellera Milesiis fama est vix cedere lanis.
Te Bromius, te Pallas amat, tibi dulcia frugum
Munera inexhausto diffundit copia cornu.
Fontibus irriguis, & amœnis nobilis hortis,
Præ cunctis, quas pulcher Anas, quas aurea cingit
Vnda Tagi, tibi vicino qui labitur amne.
Quid memorem geniumq. loci, molemq. superbam,
Arcis, & excelsas valido fundamine turres?
Quarum quæ radijs Phœbi est obiecta cadentis,
Ardua in aerias tendit sic vertice nubes,
Vt plano constructa loco licet, aurea pulset
Sidera, & æthereas intrent fastigia sedes.
Templa quid, & positas dijs immortalibus aras?
Spiritus alme tibi, nec non tibi regia Virgo,
Quas vera pietate colunt, celebrantq. nepotes,

Immotaq. manent in religione parentum.
Sed quid ego ingratas tacito tibi nomine laudes
Ingero? & antiqui dubito monumenta decoris
Promere, nec vulgata prius, nec cognita multis,
Arcanumq. aperire decus; longæua vetustas
Quod tibi Romano sub Principe contulit, omnes
Qui terræ tractus, vrbesq. situsq. locorum
Describens, totum tabulis complectitur orbem:
Qua Latij fines regni produxerat armis
Gens animosa sui seruans præcepta Quirini.
Proh dolor, ah quantum damnosa licentia iuris
Vendicat in veterum libros, antiquaq. rerum
Nomina, præcipue verò tuus vndiq. Cæsar
Innumeris maculis scatet, Antonine Libellus.
Atque vtinam nostro quisquam exoriatur in æuo,
Qui priscum tibi restituat, reddatq. nitorem.
Ergo vbi ad Emeritæ clarissima mœnia, quondam
Tres ab Vlysseis diuerso tramite muris
Asserit esse vias, varias quibus adijcit vrbes:
Ex illis vnam Cæsar vocat E L T E R I, quæ nunc
Antiqui retinens vestigia nominis, A L T E R
Dicitur, atque suo dictum quoque nomine, cernit
Non procul oppidulum, saxosi in vertice montis.
Hæc domus, hæc patria est, hæc incunabula nostra,
Hoc natale solum, prima hic exordia vitæ
Sumpsimus, & superas vagitu excepimus auras.
Sed post Matusarum rectà ratione locari
Debuit, Aritio, Emeritam properantibus amplam.
Aritium vulgo Beneuentum dicimus, vnde
Per mare Vlysseam breuis est traiectus ad vrbem,

Matusarum reor esse amnis quod Suboris vnda
Alluit oppidulum, Sori modo nomine pontis
Nobile, Romani vestigia tramitis alto
Aggere, & inuentis seruans per rura columnis.
Sed collapsa iacent veterum monumenta ruinis
Obruta perpetuis, dumisq., & sentibus altis
Obsita, confractisq. notis, & torrida flammis.
Multa tamen noster Resendius abdita profert
In lucem, & vigili vestigans singula cura,
Antiquum decus, & priscos tibi reddit honores
Lysiadum gens clara, viro quam debita tanto
Præmia, vix reor exhaustis persoluere arenis
Posse Tagi, aut vectis eo ab littore gemmis.
Sed grauis inuidit fati inclementia cœptis
Resendi præclare tuis, & funere quamuis
Non immaturo raperis, post longa senectæ
Tempora, & exactos sæclis melioribus annos:
Attamen & patriæ, & charis lugendus amicis
Semper eris, mihi præsertim, qui principis olim
Henrici iussu, & precibus, tua scripta lituris
Illita, & extremam limæ pôscentia curam
Excepi, ne tot frustra periisse labores
Ingemeret studiosa cohors, cui voluere curæ est,
Antiquam gentis seriem, monumentaq. nostræ.
Sed quis Apelleæ Veneris depingere vultum
Audeat, atque rudi tabulam contingere dextra?
Difficile est, fateor, spem tantã haud fallere vulgò
De te conceptam, longe cum viribus impar
Ingenij, tanta vi ponderis ipse fatiscam.
Si tamen annuerint nostris pia numina votis,

 Quid

Quid patriæ pietas, chari quid poſſit amici
Verus amor, (nobis maneat modo vita ſuperſtes)
Oſtendent tua ſcripta, meo ſeruata labore.

DE AENEO SERPENTE aquam ore eiaculante in hortis Michaelis Cabedij ſenatoris regij, & ciuitatis Olyſipponenſis gubernandæ III. viri mihi multis nominibus coniunctiſſimi.

ARboris amplexu iuſſit me docta Cabedi
Cura frui, & liquidis ora rigauit aquis.
Sic neque frigoribus, nimio nec lædor ab æſtu,
Grataq. ſunt omni hæc tempore rura mihi.

Aliud.

NVllæ hic inſidiæ, greſſũ quid cõtrahis hoſpes?
Tactaque ſunt ſubito cur tibi corda metu?
Me licet erecto minitantem vulnera collo,
Finxerit artificis ingenioſa manus,
Eripuit tamen ingenium, vireſq. nocendi,
Fundere & innocuas gutture iuſſit aquas.

Aliud.

Aliud.

PEruigil Hesperidum vetitis errabat in hortis,
Inq. omni serpens arbore terror erat.
Fundit inexhausto noster tibi gutture lymphas,
Lætaq. fœcundis imbribus arua rigat.
Illic dura graui crepitabat silua metallo,
Malaq. ditabant ambitiosa nemus.
Hinc faciles tibi ruris opes, hinc mitia poma,
Hinc licet intrepida pocula ferre manu.

EX GRAECIS EPITAPHIVM feminæ cuiusdam in modum dialogi.

QVod nomen tibi, quæ latitas sub marmore? Præxo.
Quo patre? Callitele. qua patria orta? Samo.
Cuius sponsa? viri, cui me iunxere parentes.
Quæ mortem inuexit caussa? Puerperium.
Quod vitæ spatium? Lustris si quattuor, annos
Addideris binos, hæc mihi meta fuit.
An ne etiam dulce raperis sine prole? reliqui
Filiolum trimum, nomine Callitelem.
Crescat, & optatos feliciter exigat annos.
Et tibi dent superi prospera cuncta precor.

HECTORIS TROIANI Epitaphium ex Græcis.

VRna patrē, patriamq. refer, nomenq. sepulti:
His genus & caussam funeris adijcito.

Huic Priamus pater est, domus Ilion, Hectora dicũt
pro patriæ pugnans mœnibus occubuit.

IN LAVDEM BALNEI ex Græcis.

Lotophagos haud est vatum mentita priorum
Fabula, nam faciunt balnecla ista fidem.
Si quis enim semel hic liquida se asperserit vnda,
Non patris, aut patriæ languet amore suæ.

IN FEMINAM SPARTANAM ex Græcis.

Dum genitrix, medios quos ipsa immiserat hostes,
Octo vno natos conderet in tumulo.
Haud fundens lacrymas, gemitumue in funere, solũ
Dixit, Io, hæc peperi pignora Sparta tibi.

EPITAPHIVM CVIVSDAM ex Græcis.

Ne mea qui transis, accuses fata viator,
Nil etiam moriens dignum habeo lacrymis.
Natorum liqui natos, æquæua mihi vxor
Vna fuit, natas tres thalamo pepigi.
Ex quibus ipse sinu gestaui sæpe nepotes,
Nullum ægrum, nullum luximus exanimem.
Quorum opera illæsus, dum somnus blanda foueret
Lumina, sum sedes missus ad Elysias.

IN PVGILES EX GRAECIS.

Hic qui nūc pugil eſt inſignis Olympicus, olim
Auriculas, naſum, mentum, oculos habuit.
At poſtquam factus pugil eſt, hæc perdidit armis,
Et bona defuncti nulla parentis habet.
Namque eius certat dum frater imagine, iudex
Diſſimilem atque alium credidit eſſe virum.

Aliud.

Est tibi Apollophanes par cribro, imisq. papyri
Partibus, exedit, quas pigra blatta caput,
Formicæq. foraminibus, Lyricisq. figuris,
Lydia quos olim, quas habuere Phryges.
Nunc ergo intrepide nudum caput obiice ferro,
Haud vllum inueniet iam noua plaga locum.

PRO FORIBVS XENODOCHII ex Græcis.

Charus uterque mihi ciuiſque, hoſpeſque, rogare
Vnde? quis? aut cuias? lex uetat hoſpitij.

AD SERENISSIMVM Principem ſubalpinæ regionis Carolum Emmanuelem, cum ei tabellas expunctorias, & alia munuſcula dono mitterem anno MDLXXVIII.

Accipe nunc uacuas Princeps auguſte tabellas
Pignus amicitiæ, mnemoſynonq. meæ.
Forſitan

Forsitan & scriptas (faueant modo numina cœptis)
Accipies, & te pagina nostra canet.
Inuidaq. heu quoniam rapuerunt fata Sebastum,
Dulce decus musæ, præsidiumq. meæ.
Tu mihi Mæcenas, & eris mihi Carole Cæsar,
Seruet & laudi nostra Thalia tuæ.
Interea magni uestigia celsa parentis.
Ingredere, atque atauum fortia facta refer.

CARMINA VLTIMA DIONYSII de situ orbis Latine reddita.

Tot nempe insignes populos latissima tellus
Continet, ast alij innumeri sunt, nomina quorū
Scire, nec humani est facti, nec dicere promptum:
Sed soli fas nosse Deo, cui cuncta uolenti
Perfeciße datur, qui prima exordia mundi
Componens more artificis, pugnantia soluit
Semina, distinxitq. suis elementa figuris.
Ille maris monstrauit iter, pelagiq. negatas
Scire vias, secuitq. canis liquida æquora uelis,
Vnde tot humanæ manarent commoda uitæ.
Sidera quin etiam cœli partitus in omnes
Ipse plagas, quibus arbitrium terræq. marisq.
Sorte datum, propriasq. habeant ut singula formas.
Vnde fit, ut uarijs colluceat ignibus æther,
Nec facies eadem sit stellis omnibus, album
Sed referant aliæ radiis, reddantq. colorem,
Hæc nigris maculis obtusior, illa rubenti
Lumine flammiferos subfunditur aurea uultus.

Vtq.

Vtq. inter sese uariant, sic turbine cæco
Fluctuat incertis & casibus anxia uita.
At tu terra uale, seu longe dissita ponto,
Seu pelago uicina iaces, seu cingeris undis
Vndique, uos fluuij, uos Oceanitides auræ,
Littoraque, & liquidi fontes, saltusq. ualete.
Iam maris undosi uastum percurrimus æquor,
Vidimus & clausos dubia tellure recessus,
Restat ut a superis pro carmine præmia nobis
Proueniant, erit ipse Deus mihi maxima merces.

IN QVIBVS LOCIS IPSE Auctor degere cupiebat.

Sint hiberna mihi dilectæ prædia uillæ,
Cetobris æstiuo tempore certa quies.
Felices Eboræ campos, adamataq. nobis
Autumnus primis mœnia reddat aquis.
Vere nouo liceat diuersas uisere terras,
Et loca Romanis olim habitata uiris
Plurima, quæ nostra sunt in regione, uetustis
Quæ passim ostentant marmora scripta notis.
Hæc mihi si tribuant superi, non Lydia sceptra
Optarim, aut Tyrij Pygmalionis opes.

IN PIGRVM EX GRAECIS.

Siluanus geminos natos, somnumque, merumq.
Diligit, amplexu perpetuoq. fouet.
Præ quibus & fidos demens contemnit amicos,
Dese-

Deserit & Phœbi, Pieridumq. chorum.
Horum alter largo patrem, dulciq. liquore
Implet, inexhaustis exhilarans cyathis.
Mollibus in stratis alter, thalamoq. iacentem
Detinet, & blando membra sopore grauat.

EPITAPHIVM CHRISTOPHORI Gamij, qui in Aethiopia supra Aegyptum pugnando occubuit.

EOi domitor genuit me Gamius orbis,
Sed non uirtuti fama paterna satis.
Me iuuenem patrijs pugnantem uidit in armis
India, cum fratri paruit illa meo.
Vnde per ignotas gentes, cum milite, rubrum
Trans mare, christicolis missus in auxilium,
Aethiopum populos Christi, qui numen adorant,
Quiq. bibunt fontes inclyte Nile tuos:
Eripui Turcis, Arabumq. tyrannide pulsa;
Restitui regi regna paterna pio.
Mox ubi clara tuli deuicto ex hoste trophæa,
Cæsaq. sunt parua millia multa manu;
Occubui multis confossus pectora telis,
Sed bene quòd comites non cecidere mei.
Cetera cognosces ex hostibus, illa licebat
De se Christophoro dicere, plura nefas.

CAROLO EMMANVELI potentissimo Allobrogum Duci,

Iacobus Menœtius Vasconcellus P. F. exoptat.

NON patitur meus erga te amor, Dux prestãtissime, tam diuturnum silentium, tamq. obfirmatam scribendi verecundiam, hoc tuo in Hispaniam aduentu non interrumpi. Quamuis enim post obitum inuictissimi ducis Emmanuelis Philiberti patris tui, qui me summa diligentia prosecutus fuerat, ita animum despondi, vt crederem nihil iam accidere posse, quod conceptum a me dolorem aliqua ex parte mitigaret. Perlata tamen nunc auspicatissimi coniugij tui fama, animũ resumpsi, & aliquid ad te litterarum dare constitui, quibus tibi gratulari, & obortam ex tam iucundo nuncio tristitiam significare possem. Gratulor itaque tibi dux serenissime, & vere, atque ex animo gratulor, idq. multis de caussis, sed præcipue, quod hæc mea gratulatio cum totius reipublicę Christianæ gaudio coniuncta est. Nulla enim natio, nulla gens reperietur, quæ modo nomini Christiano faueat, quæ ex his nuptiis non summũ gaudium

percipiat. Vendicat sibi primas partes, iure quodam suo huius gratulationis, & publicæ lætitiæ, felix illa subalpina ora, quæ te aluit, & nobilissima Allobrogum gens tua: sed non cedit illi vnanimis totius Galliæ, atque Italiæ in te amando, colendo, obseruandoq. consensus. Quorum omnium studia, & alacritatem superare contendunt Hispaniæ, tui visendi incredibili quodam amore succensæ. O beatum, felicemq. Principem, quem totius orbis delicias merito dicere, & predicare possumus! O faustas, fortunatasq. nuptias, quas vniuersa Christiana respublica celebrare gratulabunda gestit! O vere sapientem, & immortali gloria dignum Philippum regem, qui cum sanguinis necessitudine tibi sit coniunctissimus, coniunctior esse voluit hoc tam arcto affinitatis vinculo, in quo & amori erga te suo vere paterno, & omnium bonorum votis, atque expectationi satisfecit. Quicumque enim rempublicam saluam, & incolumẽ cupiunt, arctissimas inter Christianos principes necessitudines contrahi, firmissima fœdera, & inuiolabiles amicitias conciliari desiderant, vt eo firmissimo propugnaculo, communium hostium rabies cõtundi, debilitariq. possit. Igitur ipsi reipub. gratulandum, quæ per te, voti sui cõpos effecta, videt Christianos Principes ex diuersis orbis terrarum partibus in vnum locum conuenire, non vt odijs

certent,

certent, aut armis decernant, sed vt sanctissimo fœdere coniungātur. Videt illa ex vna parte, tibi obuiam euntem Philippum Regē, vnà cum dulcissima filia Catharina, sponsa tua, secum ducentem totius aulæ, & Hispaniæ nobilitatis florem. Ex altera parte te aduenientem conspicit, cum lectissima tuorum manu, & ornatissimo cœtu, in quo complures viri, sanguinis claritate, opum magnitudine, atq; omnium virtutum ornamentis insignes eminent. Quis non gestiat tam celebri pompæ immisceri? Quis talem hymenæum absens decantari sustineat? Quis non properet, etiam si longo terrarum interuallo disiunctus sit, vt te præsens videre, & salutare queat? Quod ipse libentissime fecissem, & velis, ac remis, vt aiūt, ad te venire contendissem, si per ætatem, & valetudinem mihi licuisset. Sed quoniam mihi eam felicitatem non æqua sors inuidet, hos adolescentes consanguineos meos ad te mitto, vt tibi meo nomine, coram gratulari, & tuo iucundissimo conspectu frui possint. Eos autem tibi multis verbis commendarem, nisi vererer, nimio commendandi studio, aliquid de tua pristina in me voluntate dubitasse, non nullis videri posse. Deus Opt. Max. Dux serenissime, te reipublicæ Christianæ saluum, & incolumem perpetuo seruet. Eboræ mense Aprilis M. D. LXXXV.

ILLV-

ILLVSTRISSIMO, ET Reuerendiſs. D. Matthæo Contarello S.R.E. Card.

Iacobus Menætius Vaſconcellus S. P. D.

INCREDIBILI lætitia ſum affectus, cum te in Cardinalium numerum adſcriptum, & ad ampliſsimã iſtam dignitatem euectum eſſe intellexi, quam tuis meritis, tuæq. virtuti deberi omnes intelligunt, quicumque ſibi perſuadent, nullum eſſe tam amplum honoris gradum, qui viris induſtrijs, ſapientibus, & rerum experientia claris, ac de repub. Chriſtianã benemeritis non debeatur. Quare tibi gratulor, non tam quòd is tibi honos obuenerit, qui ſemper maximus eſt habitus, quàm quòd eum virtute, prudentia, induſtria, & ſumma in ſacroſanctam Sedem Apoſtolicam fide ſis conſecutus. Ea enim vera ſunt præmia, quæ vitæ integritati, & exhauſtis pro reipub. ſalute laboribus, non autem fortunæ debentur. Sæpe enim accidere videmus, vt qui caſu aliquo, non autem vera virtute ſubnixi, ad dignitatum culmen, atque etiam ad regiam potentiam euehuntur, mutato repente rerum ſtatu, & ceſſante inani popularis auræ flatu,

in maximas calamitates præcipites deuoluantur. Quod his contingere minimè solet, qui ad iuuãdos mortales nati, in sola virtute, & hõnestis disciplinis spem suam collocant. In quos nullum ius habet temporũ vicissitudo, neque humanarum rerum inconstantia. Quocumque enim sors cadat, perpetuò stabiles, & suorum bonorũ securi permanent: velut ex alto cernentes aliorum miseranda naufragia. Meritò igitur summum Pontificem Gregorium quis laudauerit, qui fidem tuam, & industriam, ceterasq. animi virtutes, primum amplissimo Datarij munère, nunc verò tam excelso hõnoris fastigio dignas iudicauerit. Quod iam diu meus præsagiebat animus. præsagiebat dixi? immò si memoria tenes, cum apud me olim diuertisses, tibi hinc proficiscenti, dexteram tuam prensans, constantissime asserui. Vnde te facile intelligere potuisse credo, quale fuerit nostrum de tua virtute perpetuò iudicium, atque etiam modo me quoque tacente, minime puto dubitare, nemini ex amplissima ista tua dignitate, maius gaudium contigisse, quàm mihi. Quæ vt tibi fausta, atque diuturna sit, vehementer cupio. Vale Eboræ quarto Kalend. Octobr. 1581.

ILLVSTRI ET ADMODVM reuerendo domino Iacobo Menœtio Vasconcello Canonico Eborensi.

Litteræ dominationis vestræ, quibus mihi de hac noua dignitate, quam in me Sanctissimi Domini nostri benignitas contulit, peramanter gratulatur, gratissimæ mihi fuerunt, non quòd animus in me suus ignotus fuisset: sed quòd video illam in amore erga me suo perseuerare, meiq. singularem præstare memoriam. Quod me mutuo facere velim sciat. Etsi enim id illi hucusq. non sum litterarum frequentia testificatus, non defui tamen semper optare, quod & nunc facio, vt occasio mihi detur, qua meam illi beneuolentiam, ac studium probare possim: cui omnia, quæ cupit prospera opto, meq. illi etiam atque etiam commendo. Romæ die 5. Kalen. Februarij M. D. LXXXII.

Dominationis Vestræ.

Obsequijs addictissimus
M.Card.S.Stephani.

LVDOVICVS PYRRHVS Vasconcello suo.

SAEpius in laudes raperet mea plectra Thalia
Vasconcelle tuas, mage ni minuisse timeret
Ingenij culpa tenuis, quam auxisse merentes
Mæonio angi plectro, musaq. Maronis.
Sed mihi cura domus grauis, & morosa senectus
Apta parum Phœbo, pulchrisq. sororibus obstant,
Ne tua digna alio celebrem præconia sæclo,
Orbe alio, & priscis quoque Mæcenatibus illis.
Adde quòd Hippocrates quoque Pergamensq. Gale-
Artis pæoniæ proceres, veriq. magistri, (nus,
Quorum castra sequor multis iam miles ab annis,
Te laudare vetant, & nos Helicone laborant
Deturbare sacro, Phœboq. arcere canoro,
Pierioq. choro, ne quas tu pectore condis
Virtutes animi egregias, ego promere possim
Carmine grandiloquo, musis, & Apolline digno.
Attamen, vt mentis quæ sit sententia nostræ
Eloquar: Aonides viridi tua tempora lauro
Cinxere, & teneris admorunt vbera labris.
Attica præceptis Sophiæ tua pectora Pallas
Imbuit, Arpinas quoque facundissimus ille,
Et pater eloquij, dicendi contulit artem:
Quippe parem inuenias nullum, vix nempe secũdũ,
Qui conferre pedem valeat, seu carmina culta,

Scribere seu cupis historias sermone soluto:
Seu terrarum orbem radio describere malis:
Quis rogo te melius terræ, pontiq. recessus
Eruit è tenebris? alta quæ mersa ruina
Tempore deleuit penitus longæua vetustas.
Quis sacra pontificum melius decreta, patrumq.
Rectius explicuit nodos? sacrataq. iura?
Quid de stirpe tua referam generosè Menæti?
Stemmate qui longo decoras cunabula gentis
Clara tuæ, qua non toto iactantior vlla
Orbe quidem fuerit, tanto pro munere, felix
Nobilitate tua, sed tu felicior illa,
Nomine quando tuo est sæclis noscenda futuris.
Nam veluti stellas obscurat Luna minores
Lumine clara suo, sic tu dignissime præsul
Obtenebras alios animi candore corusco.
Denique nostra tuis vigilando Musa fatiscit
Laudibus, & portum iam quærit anhela quietum.
Hinc te magnanimus dignatur nosse Sebastus,
Insinuare suam quoque te conatur in aulam,
Vt calamo celebres inuicti gesta sonoro,
Regis, & antiquos disponas ordine fastos
Auspicijs Iacobe tuis, atque alite fausto.

AD PETRVM SANCIVM virum virtute, & eruditione clarum.

Pyrrhus noster amor, tuiq. Sanci
Absentis memor, intimo, pioq.
In te pectore nemini secundus.
Pyrrhus Castalidum decus sororum,
Pyrrhus Paeonia decorus arte.
Gratam nomine mi tuo salutem
Reddens, dulciloquum simul venuste
A te compositum obtulit poema.
Quo vix dulcius, elegantiusve
Quicquam pangere, vel queant Camoenae.
Nam dilemmata pulchra sic figuris
Exornata nitent, vt arte mira
Eois rutilat monile baccis
Distinctum, aut viridi hinc & inde gemma.
Rebus consona verba sponte manant:
Queis tantus ruis, vt fluente vena,
Admiscens Latio Atticos lepores,
In morem rapidi vageris amnis,
Imbres cum bibit, & niues solutas.
Vnum sed queror, & subinde damno.
In tam splendidulis, venustulisq.
Sanci versiculis: quod infacetum
Saeclum hoc, insipiensq. & inuenustum
Laudant, quod meritis tuis referre

Nescit præmia digna, nec disertis
Secernit stupidos, & imperitos.

DE NATALI SVO DIE qui Kalendis Maij contigit.

SAlue læta dies, qua primum luminis auras
Hausimus, & vitæ sumpsimus auspicium.
Pulchra dies toto qua nulla est pulchrior anno,
Diuorum gemino fulta patrocinio.
Sis felix, & fausta mihi, multosq. per annos
Maiori semper lætitia redeas.
Per te læta viret tellus, & lucidus æther
Ridet, blandisonis luxurians Zephyris.
Frigora mitescunt, placidum silet æquor, & auræ
Leniter impellunt lintea Threiciæ.
Gramine rura virent, & gemmea prata colores
Mille trahunt, montes frondea silua tegit.
Dulce susurrat auis, ludunt in vallibus agni,
Mugitus edunt læta per arua boues,
Læta viget rerum facies, animosq. iacentes
Excitat, & curas mœstitiamq. fugat.
O me felicem, nasci cui contigit illo
Tempore, quo nullum pulchrius annus habet.
Sed vere est felix sapiens, qui tempora vitæ
Dirigit ad summi numinis obsequium.

DE VSV DIVITIARVM ex Græcis.

VTere diuitijs tamquam moriturus, eisdem
Parce, velut vitæ sit mora longa tuæ.
Ille sapit vere, qui cum hæc cognouerit, æquum
Inter vtrumq. potest constituisse modum.

IN AVARVM EX GRAECIS.

MVrem Asclepiades in tectis vidit auarus.
Musq. quid in nostris ædibus inquit agis?
Cui mus subridens respondit, amice timere
Desine, non victum hic quæro, sed hospitium.

Aliud in eundem.

SVnt tibi diuitiæ multæ, sed pauperis est mens:
O succeßori diues, inopsq. tibi.

LAVS ET GLORIA.

Deo Opt. Max.

VITA CLARISSIMI VIRI MICHAELIS CABEDII SENATORIS REGII,

Et Olyſipponenſis ciuitatis gubernandæ, triumuiri.

IN Luſitaniæ ora maritima, iuxtà radices Barbarij Promōtorij, ſitū eſt nobile quoddam, & opulentum Oppidum, quod vulgo, *Cetúual* dicitur, olim vero à Geographis Cetobrica, & Cetobrix dicebatur, vt conſtat ex Pomponio Mela, Ptolemæo, & itinerario Antonini.

Tanta autem eius ſitus eſt amœnitas, ac pulchritudo, vt illum natura ipſa velut penicillo depinxiſſe videatur. nam ab Occidentali plaga mare habet Oceanum nobilium piſcium omnis generis, & præcipue Mullorum, Solearumq. copia redundans. Ab Orientali autem, Callipodem fluuium, *Sadenum* hodie dictum, non ſolum lintrium, ſed etiam nauigiorum vſque ad quinquaginta fere millia paſſuum capacem: quo fertiliſſimus ager irrigatur, optimi tritici, & omnium, quas terra pro-

producit, frugum feraciſſimus: præterea incredibili Salinarum prouẽtu celebris, ex quibus ingens candidi ſalis copia, onerarijs Belgicis, ac Germanicis in Septentrionales regiones quotannis aſportari ſolet.

Oppidum ipſum flumine iam mari permixto, & oſtio vicino alluitur a Meridionali parte, vbi æſtu recedente ſpatioſum, & iucundum aſpectu littus efficitur, arena tenui, & ſolida; nec veſtigio cedente, ita firmum, vt & pediti, & equiti commodiſſima, ac gratiſſima exiſtat deambulatio.

Ex oppoſita vero mœnium parte, oppido egredientibus occurrit pratum amœniſſimũ, octingentis circiter paſſibus in longitudinem, ac totidem in latitudinem patens irriguis aquarum alueis, innumeris prẹterea hortis, pomarijs, ſiluis, vineis vndique cinctum.

Ager autem altiſſimis montibus clauditur, in quorum vertice Palmella conſpicitur, oppidum haud contemnendum, quod a copia mellis Polymellam olim dictum fuiſſe ſuſpicor. Horum montium aſpectus ſuauiſſimus eſt & maris proſpectui æquiparari poteſt. diſtant enim a muris ſex tantummodo paſſuum millibus: multis villarum ædificijs, & amœniſſimiſ hortis, fontiumq. multitudine nobiles, præterea pinetis atque alijs arboribus conſiti. Arbuti etiam genus quod-

dam

dam passim producunt, ex quo coccus colligitur ad tingendam purpuram, Emeritensi, quem Plinius laudat, non inferior. Vnde non mediocre lucrũ tenuioribus obuenire solet.

Cædũtur etiam in omnibus illius promontorij iugis lapides, quos vulgus propter admirabilem pulchritudinem, colorumque varietatem, iaspides appellat, ex quibus muri ipsius vrbis maiori ex parte constant: quorum ambitus quadrata forma, tria fere passuum millia amplectitur, præter duo suburbia, in quibus non exigua hominum multitudo degit.

Vrbis ædificia tam vrbana, quàm suburbana pulchra, ac solida structura constant, inter quæ multæ sunt potentiorum ædes magnifice extructæ: sed peculiari quodam splendore eminet nobilis, & antiqua Cabediorum domus, versus septentrionem, iuxta vrbis murum, & in ipsis mœnibus sumptuose ædificata.

In hac domo natus est Michael Cabedius, anno salutis millesimo quingentesimo vigesimo quinto. Patrem habuit Georgium Cabedium virum nobilissimum filium Iacobi Cabedij, ex nobilissima Cabediorum familia.

Matrem vero Terasiam Pinariam, sororem clarissimi viri Gondiçalui Pinarij Episcopi Visensis, matronam omnium virtutum

gene-

genere ornatam, ſub cuius tutela manſit, cum patrem amiſiſſet annos natus plus minus decem.

Literas humaniores diſcere cœpit Olyſippone, quæ Cetobrica diſtat viginti quattuor paſſuum millibus, id eſt ſex noſtratibus leucis, quæ quadrant cum numero ab Antonino aſſignato.

Cum vero annum ageret decimum tertiũ, vna cum Ioanne Pinario fratre ſuo (qui poſtea diui Dominici religionem ingreſſus, cum magnus Theologus eſſet, miſſus ad Conciliũ Tridentinum à Rege Sebaſtiano Romæ obijt) in Galliam ab auunculo accerſitus, Bayonam Aquitaniæ vrbem, & deinde Burdigalam peruenit: vbi biennij ſpatio in politioribus litteris multum profecit. Poſtea vero in Academia Toloſana Ioannem Coraſium, Ferdinandum Berengarium, Ferrerium, Monſabracum, & complures alios inſignes vtriuſque iuris interpretes ſummo ſtudio coluit, quibus ob ingenij acumen & morum probitatem, charus, & gratus in primis extitit.

Deinde in Luſitaniam reuerſus anno milleſimo quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, Conimbricæ, Antonium Soarium Olyſipponenſem, & Martinum Azpilcuetam Nauarrum, & nonnullos alios Pontificij, & ciuilis iuris profeſſores diligenter audiuit.

Cumq. iterum in Galliã rediјsset, Aurelianensem Academiã, ac deinde celebre illud Parisiense Gymnasium omniũ scientiarũ domicilium adijt; ibiq. cum vigesimum secundum ætatis annum vix attigisset comœdiam primam Aristophanis, quæ Plutus inscribitur, è græcà in latinam linguam eleganter conuersam, in lucem edidit, auunculo nuncupatam, qui eo tempore apud Franciscum Gallorũm Regem legatione fungebatur, ad ea tandem properemus, quæ gessit in magistratibus obeundis, quos fere omnes gradatim ac summa cum omnium bonorum propensione, & applausu consequutus est.

Primum igitur ad senatoriam dignitatem admissus in suprema illa curia, quæ Supplicationis vulgo dicitur, magnam apud omnes integritatis, & doctrinæ famam sibi comparauit. Nec multo post criminum Auditor (vt vocant) creatus, incredibili animi moderatione, & æquitate, munus illud; & reliqua omnia, quæ gessit, administrauit.

Permotus itaque serenissimus Rex Sebastianus eius virtutum, & eruditionis fama, cum per diuersas Lusitaniæ prouincias certũ Senatorum numerum cum suprema potestate mittere decreuisset, illum honorificentissimo munere ornatum ad Cistaganam regionem delegauit, cui præerat Petrus a Cugna vir summo loco natus, quo post paucos men-

ses

ses a Rege, ad quædam belli munia subeunda reuocato, ipse in eius locum suffectus est, & Præsidis officium suscepit. In quo ita se gessit, vt purgata maleficis hominibus prouincia, & optime vbique ordinato reipublicæ statu, maximum decus & celebrem nominis famam inde reportauerit.

Mox vero cum Regi visum e Republica fuisset, tres grauissimos viros ex Senatorio ordine, Olysipponensi ciuitati gubernandæ præficere, ipse inter primos nominatus est, qui ad eum triumuiratum assumeretur, in quo munere tanta nominis celebritate floruit, vt audito obitus eius nuntio, populus Olysipponensis illum publice lugeret, vt communem parentem, & egregium libertatis suæ defensorem.

Idque Christophorus Tauoræ vir nobilissimus, qui tunc gratia apud Regem plurimũ poterat, se vidisse narrauit, cum ob conceptum ex illius obitu mœrorem filios consolaretur. Quin etiam cũ post luctus tempus, ipsi Regem adijssent, deque eius meritis verba facerent benignissimus Princeps vix lacrymas comprimens, & ingemiscens, in eius laudes prorupit.

Quod etiam illis contigit apud pijssimam, atque sapientissimam Reginam Catherinam Regis auiam, & apud Henricum Cardinalẽ, qui Sebastiano in Regno successit, & apud reli-

reliquos principes. Omnes enim illum vt virum pium, & optime de Republica meritum, præterea singulari eruditione præditũ, & vehementer amabant, & tam integra adhuc ætate e vita decedere ægre ferebant.

Nam quinquagesimum secundum annum agebat, cum graui morbo correptus, intra paucos dies obijt, compositis prius omnibus rebus, tam quæ ad animæ salutem, cuius illi semper præcipua cura fuit, quàm ad sepulturæ locum, liberorumq. tutelam, & bonorum successionem pertinebant. Quæ omnia aliquot annis antea, in tabulas testamenti redacta, occulteque semper apud se asseruata reliquit.

Tam manifesta autem signa pietatis dedit, vsque ad vltimum vitæ spiritum, vt & religiosi, qui aderant, & reliqui amici, qui funeri interfuerunt, magnopere illius animi constantiam admirarentur.

Obijt Olysippone mẽse Aprilis anno millesimo quingentesimo, septuagesimo septimo, in ea vrbis regione, vbi arx editissima sita est. Corpus suum in vicina Sanctæ Crucis Ecclesiá deponi voluit, vnde postea Cetobricam translatum & in sepulchro auito collocatũ fuit, in celebri & magnifico sacratissimæ Virginis Mariæ templo, in capella maiori, in cuius parœcia domus Cabedia sita est.

Vxorem vnicam habuit Leonoram Pina-

riam

riam de Vasconcellos, consanguineam suã, ex qua septem liberos superstites reliquit, quinque videlicet filios, & filias duas.

Ex filijs natu maximus Georgius Cabedius de Vasconcellos, varijs amoris, & pietatis argumentis, erga Patris memoriam editis, tam in eius exequijs procurandis, quàm in transferendo corpore, & legatis adimplendis, eandem etiam pietatem erga matrem, & reliquos fratres exercens, magnam apud omnes virtutis, & probitatis famam consequutus est: ac paterna vestigia ingressus, in Senatoris munere obeundo, atque alijs arduis negotijs ab inuictißimo Rege nostro Philippo, & à Serenißimo Principe Alberto, ipsius fidei commißis, cum summa integritatis, & doctrinæ laude versatur. Qui tandem ad consilium status Lusitaniæ, quod apud Regem Madriti residet, euocatus est. Filium secundo genitum habuit Gonçallum Mendez de Vasconcellos. is sacris insignitus in Collegium Sancti Pauli Academiæ Conimbricensis cooptatus est: in qua ex mandato Regis per aliquot annos publice legit, quem munere Inquisitorio functum, & ad Senatum supplicationis euectum Rex noster Philippus Romam misit, vt apud Summum Pontificem negotia ipsius tanquam Regis Lusitaniæ ageret, vbi à Sanctißimo D.N. Clemente VIII. Referendarius vtriusque signaturæ

crea-

creatus eſt. Quo tempore adeptus occaſionem in lucẽ edidit aliquot ſua opera, quæ ad ius canonicum & ciuile pertinebant, ſcilicet tres libros diuerſorum iuris argumentorum, ac tractatum de ſententijs Inquiſitionis: recognouit & emendauit librum de antiquitatibus Luſitaniæ & alia opuſcula optimi & doctiſſimi parentis,& conſanguineorũ,quæ Typis Vaticanis magna induſtria, & ſuis ſumptibus mandare curauit.

Supereſt vt de eius ſcriptis, deque ſtudiorum ratione aliquid dicamus. Et quod ad iuris ciuilis diſciplinam attinet, multa ſcribere, & in lucem edere potuiſſet, niſi perſuaſum haberet,parum ex ea re vtilitatis reipublicæ prouenire, propter innumerabilem prope librorum copiam, ex quibus tantum abeſt, vt aliqua lux legum obſcuritati afferatur,vt potius maiores in dies ex illis tenebras,atque ambages oriri videamus; vt non immeritò Imperator Iuſtinianus celeberrimo vetuerit edicto,nequis in poſterum commentarios in ius ciuile ſcribere auderet, idq. etiam Summis Pontificibus curę fuit:ſed auida hominum mens ad ea ſemper audẽda,quæ vetita & prohibita ſibi, aut indignatur, aut dolet, effecit, vt hodie collidentibus ſe inuicem doctorum opinionibus,difficillimum ſit, quicquam certi in iure aſſerere: cum ſententiæ non pondere, aut æquitate, ſed numero

præ-

prævaleant. His ergo rationbus adductus, cum plurima in libris Iurisconsultorum diligenter obseruasset, quæ acutè, & copiosè interpretari potuisset, omnino sibi ab ea scriptione abstinendum iudicauit.

Animum igitur appulit ad ea tantum conscribenda, quibus grauiora studia remittere, & cum musis in gratiã redire posset, quæ meditari solebat, cum à serijs negotijs aliquid temporis supererat, vel cum iter faceret, aut ruri esset. nunquam enim minus erat otiosus, quam cum otium nactus fuerat.

Scripsit libenter heroica carmina, quibus Ioannis Principis epithalamion, deinde Sebastiani Regis Genethliacon celebrauit: cum verò idem Rex vigesimum tertium ætatis annũ ageret, cum eius natali die ciuitas Olyssipponensis publicum votum pro eius incolumitate susceptum, solenni supplicatione exoluisset, ipse pro iniũcto sibi munere (nam triumuiratum gerebat) vt erat in Regem, & in eius laudes propensissimus communem lætitiam, peculiari quoque amoris, & obseruantiæ argumento cumulare cupiens, poema illud cõposuit quod inscribitur (vota vigesima tertia) idque paucis horis, & quasi ex tempore, vt ciuitatis nomine pro natalitio munere Regi offerri posset.

Circa stemma suum, & insignia gentilitia in aulæis, duo elogia scripta gerebat, alterum

Græce,quod ad verbum sic habet:Hoc speculum progenitores nostri posteris suis reliquerunt, honoris & virtutis ergo. Alterum latinè in hunc modum: Gloria nostra,testimonium conscientiæ nostræ.

Græcis litteris assiduam operam semper impendit,in quibus adeò profecit vt eas non minus exactè,quàm latinas calleret;& felicissime plurima ex Græcis auctoribus in latinũ sermonem converteret,quæ in lucem edere minimè curauit. Villas suas & ædes versiculis, & ingeniosis inscriptionibus decorare studuit.

Prudentia fuit singulari, memoria tenaci, peracuto ingenio,acri iudicio, & suapte natura ad res difficiles, & obscuras in antiquorum libris peruestigandas,valde propensus.

Opera Sidonij Apollinaris,quæ librariorũ incuria penitus corrupta, ac deprauata circunferuntur,nacto Parisijs, in bibliotheca Victoriana,codice manuscripto, restituere conatus est.Nec minorem diligentiam adhibuit in elucidandis varijs veterum auctorum locis difficilioribus. Statura fuit nec breui, nec nimis procera,flauo capillo,hilari vultu, sed innata quadam grauitate decoro,& cuius aspectum,tam domestici,quàm extranei non minus amabant,quàm reuerebantur.

Clarissimi viri Michaelis Cabedij Epitaphium per Ignatium de Moraes.

Ossa Michaelis sunt hic tumulata Cabedi,
Quem legum, & iuris docta caterua gemit.
Florentem studijs, genere, haud ætate labantem
Mors tulit humanis inuidiosa bonis.
Causarum iudex, inter quos regia honorat
Curia, præclarum nomen adeptus erat.
Cingebat gemina (quòd rarum est) tempora lauro,
Inque forum Phœbum, Castalidasq; tulit.
Gloria sed maior motum est, & vita probata,
Quæ numquam a recto deuia iure fuit.
Ergo cadauer humo requiescit, ad astra volauit
Mens iusta, & iusti iudicis ora videt.

In laudem Michaelis Cabedij Regij quondam Senatoris, Auctoris patris.

Emmanuel Pimenta societatis I E S V.

Sedes Vlyssis, qui lauit aureas
Tagus fluentis aurifer aureis
Fuluosque thesauros profundit
Gemmifera pretiosus vrna:

Fuluo decorus tegmine sustulit
Aurata fuluo tempora gurgite ,
Interque Nympharum cateruas
Ora suo litą soluit auro .
Heroa nostis nobilis ingeni ,
Qui nos Hydaspi prætulit Indico ,
Niloque , famosoq. Gangi ,
Eridano , latioque Tibri :
Nymphæ superbi gloria fluminis
Non vsitatis tollite laudibus
Insigne Kebedi per ortus
Nomen , Hyperboreosq. campos .
Virtus inerti pressa silentio
Patrum sepultæ distat inertiæ ,
Heroes a musis sepulti
Ad superas reuocantur auras .
Obliuiones non ego liuidas
Sinam labores capere , maximi
Et facta Kebedi superba
Ingenuis cumulata palmis .
Aequum merenti reddere gratias ,
Quo gloriosus ciue superbio ,
Dum frænat insignem per annum
Iure domos Ithaci beatas
Præses seueræ iure potentiæ
Dum regna lustrat proxima Duriæ
Vel flore , vel Lympha fugaci
Elysias imitata syluas ,
Seu consulentis Regia Curiæ
Consulta , lingua prouehit aurea

Prudens futuri, vel per vsus
Dotibus ingeni superbus:
Seu clara profert lumina patriæ,
Claros decoro nomine liberos
Queis ardor in morem leonum
Ense sacro lacerare Turcas,
Queis sacra cordi, queis bene Principis
Commissa magni cura negotij,
Queis cura nuptarum decus, vel
Virgineam capere ante palmam.
Heroa Nymphæ dicite, plausibus
Permista lætis carmina: non volo
Cessent per Europam, per Afros,
Perque Asiæ locupletis oras:
Donec decoris parta laboribus
Conuexa mundi gloria transuolet;
Noritq. præclaros honores
Posteritas venientis æui.
Sic fatus vndis mergitur aureis,
Nymphæ coronas vertice detrahunt;
Ex hisq. Kebedo coronam
Flore parant pretiosiorem.
Cui nec procellæ, nec fuga temporum,
Mauorsque, vel mors Marte potentior,
Non ira cæli fulminantis
Excutient meritos honores.

Epigramma ad eundem Michaelẽ Cabediũ.

S*Tirps genus egregium dedit inclyta, docta Mineruam.*

Iura tibi, linguam gratia, Musa chelim.
Vtiliter patriæ vixisti, mortuus illi,
Vtilis es natis; post tua fata, tuis.
Non moritur moriens, qui pignora clara relinquit,
Clara sibi, patriæ non minus illa suæ.
Te natæ coluere duæ, nam ætate trophæis
Illustri in campis maxima iuncta viro est.
Altera dulce iugum mundanæ nescia vitæ
Sustinet, hanc resonet religionis amor:
Proq. fide sacro præbes duo fulmina Marti
Dissimiles fratres tempore, Marte pares.
Hic sacri Antistes iuris, sacer additus aris,
Et mundum sacris, ingenioq. iuuat.
Alter ius callens augusta negotia curat
Iustitiæ Regi gratus honore suæ.
Mortuus in natis viuis post fata, tibiq.
Longior efficitur, quàm data vita fuit.
Non habet ætatem; sed numinis æmula virtus
Omnia transcendens sæcula fine caret.

PLVTVS ARISTOPHANIS Comœdia in Latinum conuerſa ſermonem, Auctore Michaele Cabedio Senatore Regio, dum Pariſijs eſſet anno M. D. XLVII.

D. GONDISALVO PINARIO, Viſenſi Epiſcopo Ioannis tertij Luſitaniæ Regis in Gallia Legato auunculo ſuo, M. Cabedius. S.

CONVERTI Domine, per eos dies quibus paucis, iuris ſtudia, more maiorum, intermitti ſolent, vnam de Ariſtophanis Comœdijs in Latinum ſermonem, Plutum, quam inter ceteras eius Auctoris in primis tibi probari intellexeram. Eam igitur qualem qualem lucubratiunculam mihi perire cum nollem, tibi dicatam emiſi, ratus opellæ nihili, plurimum momenti nomen tuum facturum. Conſeruet Deus digniſſimam perſonam tuã. Vale. Pariſijs. Kal. Octob. M. D. XLVII.

FABVLAE ARGVMENTVM.

SENEX quidam Chremylus pauper, ad deum venit, consulitque quì ad splendidam lautamq. possit vitam transire. Spondet oraculum, imperatq. e templo exeunti, qui primus obuiam fiat, sequi. In cæcum igitur & senem incidens, dum Deo paret, sequitur: (is Plutus erat) qui cum collocutus, ad Aesculapij ducit, eum oculorum valetudine liberaturus. Sic nimirum diues fit. Quod ægreferens Inopia, eius consilij auctoribus conuitians, accedit: cum qua dialogus non iniucundus intercedit, malis Inopiæ cum Pluti bonis collatis a Blepsidemo & Chremylo, multisq. alijs influentibus in Mineruæ sacrario, Pluti consecratæ sunt statuæ.

PERSONAE.

Kario seruus	Dicæus.
Chremylus herus.	Sycophanta.
Plutus.	Anus adolescẽtis amica.
Chorus agrestium.	Adolescens.
Blepsidemus.	Mercurius.
Inopia.	Sacerdos Iouis.
Vxor Chremyli.	

ARI-

K. PRob Iuppiter, dijq., quàm res est grauis
Seruo, parum cordatum herum nanciscier?
Nã consulat si forte quæ salubria sunt,
Illiq. diuersa sedeat sententia,
Mali necesse herilis vt sit particeps.
Nec enim sinit Fortuna dominum corpori
Suo dominarier, sed illum qui emerit.
Atque hæc ita ædepol se habent. sed quæ velim
Huic verbiflectæ dicta, qui aureo è tripode
Pandit futura: quippe qui cum sit medicus,
Sagaxq. vates, vulgus hominum vt prædicat,
Dimisit atra bile meum herum percitum,
Qui cæci hominis vestigia a tergo legit,
Contrarium eius quod facere eum conuenit.
Cæcos enim, nos qui videmus, ducimus:
At iste contra sequitur, & me ipsum simul
Subigit, reclamantemq. adeo ne gry quidem.
At ni prius dixis mihi, quid hoc siet,
Cur curiose ita hunc sequimur, non desinam:
Facesseroq. tibi usque, & vsque negotium.
Nec enim coronatum timeo ne verberes.
Ch. Sane quidem, sed laurea dempta, modo
Si me molestes, fecero vt doleas magis.
K. Nugas agis, non finem ego faciam prius,
Quàm tu illud expedias quis hic homo siet,
Interrogo namque id, animo perbeneuolo.
Ch. At te hoc latere haud volo, meorum quod sciam

Ser-

Seruum, & fidelem maxime te, & callidum.
Quum iustus essem vir ego, & in Deos pius,
Per inopiam vitam trahebam ægre. K. *scio.*
Ch. *Ast alij abundabant, sacrilegi, & rhetores,*
Calumniatoresque, & id genus homines.
K. *Certe.* Ch. *rogaturus igitur veni Deum.*
Vitam quidem meam ipsius miser videns
Multa die exhaustam, magis ne e re mei
Olim, mihi vnus qui obtigit, nati fuat,
Ex integro si moribus inuersis fiet,
Iniquus, & versutus, & sani nihil
Vitæ illud apprime vtile, quæ nunc est, ratus,
K. *Quid ergo Phœbus ex coronis rettulit?*
Ch. *Audi, locutus ille mihi apertissime,*
Ne quo modo conspectu abiret e meo,
Iussit caperem, qui veniret obuiam
Primus: domum quin vsque perstarem sequi.
K. *Hic primus est vero obuiam factus tibi?*
Ch. *Sane.* K. *nec ipsum intelligebas dum deum:*
Tibi imperantem stulte quam clarissima,
Qui filium mores videlicet tuum
Iussit doceres patrios? Cæ. *censen' ita?*
K. *Quin plane & ex luci sit hoc cernere facile,*
Nil vtile mage nunc, prout sunt tempora,
Quàm quæ bona sunt, omninò habere in vltimis.
Ch. *Istuc nequaquam tendit hoc oraculum.*
Maius quid est: at arbitror nobis suum
Si nomen hic memoret modo, narretq. quid,
Et quem rogaturus simul introiuerit,
Demum fore, obscurum vt pateat vaticinium.

Age,

K. *Age, eloquere illud, quis sies tu homo nisi*
Quæ ad hæc solent, manis tibi fieri Ch. *ocyus*
Id expediendum est. P. *flere nuncio ego tibi*.
K. *Suscipe hominem, Deiq. faustum oraculum*.
Ch. *Eccere equidem non amplius lætabere*.
Te namque, ni dicis, malum perdam male.
P. *A me hinc, amabo*. Ch. *numquam id obtineas ho-*
K. *Quin est here illud optimum, quod consulo*. *(die.*
Hominem enecem, quo pessime isthunc pessimum
Statum relinquam in eminenti quopiam
Præcipitio, vt excolietur inde prouidens.
Ch. *At arripe actutum*, P. *minime*. Ch. *ain ergo tu?*
P. *Verum timeo, ne vbi qui ego sim dixero,*
Nec dum liceat abire, & affecto male.
Ch. *Deos tibi iuratos an hanc rem omnes habe*
Licet, modo velis. P. *me ergo primum mittite*.
Ch. *Mittimus*. P. *animum date, video necesse eloqui*
Celare quæ vos statueram, Plutus sum ego.
Ch. *O omnium mortalium turpissime,*
Cum Plutus esses, tu tacebas siccine?
K. *Hem, Plutus es tu? isthoccine affectus modo?*
O Phœbe Apollo? o & dij? o & dæmones?
O Iuppiter? quid audio? tu ne ille? Pl. *sum*.
Ch. *Ille ipse?* P. *vere ipsissimus*. Ch. *vnde igitur, cedo*.
Sic scalidus prodis? P. *venio e Patroclee;*
Qui balneum non vidit, ex quo natus est.
Ch. *At istud vnde tibi mali? dic obsecro*.
P. *Mulctauit hoc me Iuppiter malo, inuidens*
Rebus hominum, olim quòd puer iactauerim
Solos aditurum me bonos: id vero eo,

Vt cæcus ex his neminem dignoscerem,
Adeo vsque iustis, & bonis ille inuidet.
Ch. *At per bonos ille colitur tantummodo,*
Iustosq. P. *nullus inficior.* Ch. *quin age modo,*
Si pristinum tibi lumen esset redditum,
Fugeres malosne exinde? P. *ego vel maxime.*
Nam ab hoc genere longo absui iam tempore.
Ch. *Mirum nihil, cum ipse & ego video qui probe.*
P. *Me mittite iam, de me tenetis omnia.*
Ch. *Quin per Fidium retinebimus tenacius.*
P. *An non ego prædixi negotium mihi*
Vos esse facturos? Ch. *at animum da obsecro,*
Nec deserat per tantulum me, quare licet,
Vsquam virum alium gentium non reperias,
Qui moribus sit præditus melioribus.
P. *Omnes id ipsum iactitant: verum vbi me habent,*
Vbi sunt abunde farti, vbi denique diuites,
Impendio sunt pessimi tunc scilicet.
Ch. *Sic res habet: at omnes tamen non sunt mali.*
P. *Immo Hercule omnes.* K. *quærit hic malum sibi.*
Ch. *At vt experimento, si maneas, ipse videas,*
Fient quæ apud nos bona, mihi fac sis moriger.
Etenim (superis auctoribus dictum velim)
Hoc spero oculorum te malo sanauero,
Lumenq. reddidero: P. *minime isthuc efficies.*
Nec enim volo videre rursum. K. *quid tu ais?*
Est natus ingenio egregie hic ad miseriam homo.
His persuaso stultiloquiis Iuppiter
Daret, scio, malum mihi. Ch. *num non malum*
Dat, obsecro, qui cespitantem errare sinat?

P. *Id nescio, ego illum timeo tamen, quàm maxime.*
Ch. *Vere aìs? demum o timidissime omnium,*
Ipsumne famigerati aliquid Iouis imperium
Et fulmina esse credis hemidrachmij?
Modo liceat videre vel momentulum?
P. *Haud profer isthæc pessume tu.* Ch. *pauca obsecro,*
Ostendam enim tuo esse te multo Ioue
Potentiorem. P. *tu ne me?* Ch. *per cælum vtique.*
Primum ergo per quenam imperat dijs ille? K. *per*
Pecuniam, huius grandis illi copia est.
Ch. *Age hanc, quis illi?* K. *hic scilicet.* Ch. *quid? non etiam*
Illi per hunc sacrificia? K. *hercule oppido,*
Precatioq; diuitias plane petunt.
Ch. *Horum igitur auctor vnus hic est omnium,*
Et ista cessabunt velit hic modo omnia.
P. *Quinam hoc?* Ch. *quia nullus nempe dehinc sacra faciet,*
Neque boue, neque libo, neque alio quopiam,
Nolente te. P. *qui inquam istud?* Ch. *hem, qui interrogas?*
Quia non habebunt vnde comparent, nisi ipse sufficias, adeo vt molestus si fiet
Vnquam tibi, totum queas euertere
Facile eius imperium. P. *quid ais? per me Ioui*
Sacra? Ch. *aio, quin si splendidum, pulchrumve quid est,*
Aut quod hominibus arrideat, per te omne id est.
Vni omnia sunt pecuniæ obedientia.
K. *Tantilla & ipse raptus in seruitium ego*

Fui

Fui pecuniæ, quia mihi illa deerat.
Ch. *Quin & meretriculas ferunt Corinthias,*
Si forte quispiam roget diues parum,
Aliam rem agere, verum vbi quis accedat probe
Nummatus, ex verbo statim tergum dare.
K. *Ipsum facere illud pusiones, inquiunt,*
Ne minimum amatorum morati gratiam,
Sed nummulos. Ch. *meritorios narras, boni,*
Et ingenui non hoc. K. *quid ergo?* Ch. *alius equũ,*
Molossum alius rogat, K. *veriti pecuniam*
Sane, pro amore petere mercenario,
Absurdam honesto palliant rem nomine.
Ch. *Omnes & artes, omnis & scientia.*
Te propter vnum inter homines inuenta se-
dentarius corium ille concidit, alius
Exercet æs, tractat alius fabrilia:
Ille excolit, quod cœpit e te, aurum, vacat
Ille spolio, compendium ille ædificio
Quærit: alius fullonicam facit, lauat
Vellera alius, polit alius corium, alius
Diuenditat cæpam, glabram per te haud timet
Adulter. P. *o me horum omnium quondã inscium.*
Ch. *Rex nonne propter hunc superbit maximus?*
K. *Nunc propter hunc concilia habentur omnia?*
Ch. *Non tu Triremes vnus, obsecro, apparas?*
K. *Non militem hic alit Corinthi extrarium?*
Ch. *Non lacrymas excutiet iste Pamphilo?*
K. *Quin, pisciuendæ nonne simul cum Pamphilo?*
Ch. *Et nonne pedit propter hunc Argyrius?*
K. *Nonne ob te etiam sunt fabulæ Philepsij?*

Belli

Ch. *Belli socios non concilias tu Aegyptijs?*
K. *Laisne, non propter te amat Philoniden?*
Ch. *Turris Timothei?* K. *corruat in caput tibi.*
Ch. *Age, & reliqua non per te aguntur omnia.*
Nempe vnicus tu rerum es auctor omnium,
Pro certo habe, velis malas, velis bonas.
K. *Hi pro quibus stas ipse, vbique gentium*
In omnibus sunt fortiores prælijs.
P. *Ego vt tot vnus possim obire munia?*
Ch. *Quin hisce multo plura per Fidium Iouem:*
Vt non fuerit te fartus vnquam quispiam.
Est ceterarum namque modus, & satietas
Rerum, est amoris. K. *panis est:* Ch. *& musices,*
K. *Bellariorum.* Ch. *honoris est.* K. *& pultium.*
Ch. *Virtutis est:* K. *est Caricarum.* Ch. *& gloriæ.*
K. *Est crustulorum.* Ch. *& imperij.* K. *lentis etiam.*
Ch. *At non fuit te fartus vnquam quispiam:*
Vt cui talenta modo obueniant decem & tria,
Habere iam ex eo cupiat sex & decem:
Rursum ista vbi nactus est, quadraginta expetit,
Necdum sibi vitam esse vitalem asserit.
P. *Narrare vera iam mihi videmini.*
Vnum tamen timeo. Ch. *quid est illud cedo?*
P. *Ne posse quem vos tanta diuitis modo:*
Opinione postmodum fallar mea.
Ch. *Hercle minime, quin illud omnes dictitant,*
Timidissimum Plutum esse: P. *nil vero minus:*
Effractor hoc mihi quispiam calumniæ
Intendit, aliquo forsitan irrumpens, vbi
Nil ad manum videt, bene conclusa omnia,

Meam

Meam timoris insimulat prudentiam.
Ch. *Ne quicpiam tibi fiet curatio.*
Huic si modo rei promptus animum intenderis,
Te oculatiorem reddam, & ipso lynceo.
P. *Mortalis isthæc qui potis præstare tu?*
Ch. *Innata spes est nescio quæ mihi, Apollinis*
Laurum mouentis nuper ex oraculo.
P. *Horum ille conscius est etiam.* Ch: *sane quidem.*
P. *Videte quam vos rem geratis.* Ch: *impera*
O bone tibi otium: istud ego effectum tibi
Vita & periculo dabo. K. *quin sis & ego.*
Ch. *Plurimi aderunt commilitones insuper*
Nobis quibus victus perinde suppetit
Iustis: P: *pape, ais commilitones pauperes?*
Ch. *Aio ego, vbi per te nempe fiunt diuites.*
Sed heus tu, age, propera: K. *quid est quod me velis?*
Ch. *Accerse confines agricolas, quos, puto,*
Agrestibus intentos reperies operibus.
Huic arbitri adsient negotio, bonis
Nobiscum vt æque participent præsentibus.
K. *Dicto obsequor: sed hanc carunculam iube*
Per familiarium introferri quempiam.
Ch. *Istud ego curabo: tu age illud ocyus.*
At tu deorum Plute maxime omnium,
Ingredere mecũ huc intro: namque hæc est domus,
Quam tu pecuniis hodie offertissumam
Reddas opus est: quo iure, quaque iniuria.
P. *Verum molestum est illud, ac graue admodum*
Mihi, passim alienas familias adire. sci
licet quia nil inde redit ad me commodi.

Etenim

Etenim incidam si in quempiam parcum nimis,
Terra sub ima me recondit illico.
Tum forte si accedat quis amicus, vel probus,
Vel tantulam qui corroget pecuniam,
Vidisse se me vmquam negat: si in prodigum,
Obiectus & meretricibus, & talis miser
Nudus foras protrudor, intra temporis
Spatium breuissimum. Ch. *modestum vt qui virũ*
Non nactus vmquam es: at id adeo est mihi inge-
Parcissimus sum nempe, si quis est alius. (niũ.
Sum prodigus itidem, cum id ipsum postulat
Res. sed age, eamus intro: volo quoque videant
Et vxor, & quem vnicum habeo, te filius:
Quem ego magnopere vnum, a te modo vno
amo. P. *audio.*

Ch. *Namque tibi cur ipsam rem aperte non loquar.*

K. *O cæpam eandem sæpius, compransi hero sodales*
Viri, populares, & laboriosi: agite, accelerate
Vestigiũ. cunctandi etenim non vlla copia, in ipso
Est tempus articulo, quo adesse auxilio oportuit

Ch. *Iam nos diu viam vides instare concitato (vos.*
Quã possumus gradu, senio viri vtpote debilitati.
Ne vero opinere, haud hodie mehercule prius ego
curram,
Quàm tu illud efferas, quid est quod nos tuus ve-
lit herus.

K. *At ego id tibi pridem recenseo, nec ipse me audis.*
Iucundam herus de cetero denunciat, & beatam
Vitam omnibus vobis misera hac, & in labo-
riosa

Abiecta. Cho. *At istbuc vnde nunc prodijt, amabo, rerum?*

K. *Ingressus est nunc nunc domum, nescio quem agēs senem vna*
Secum, rigentem, incuruiceruicum, ore caricato,
Edentulum, glabrum, miserum, per cælum, & apellam opinor.

Ch. *O nuncium aureū? istud obsecro de integro renarra.*
Nam significas illum attulisse copiam pecuniæ. K. *inquam ego senilium attulisse copiam malorū,*

Ch. *Num forsitan te impune abiturum furcifer arbitraris.*
Si quid fefelleris, hunc modo me tenente scipionē?

K. *Hominem putatis ingenion' me semper esse eodem*
Ad omnia? neque dicere sane quidpiam, vel vnquam?

Ch. *Vt verbero est grauis: at tui inclamant pedes biu præ*
Desiderio, videlicet, cyppos pedicasq. inhiantes.

K. *Tua nempe iudicare sorte littera assecuta est:*
Quid adire cessas, symbolum cum porrigat tibi Charon?

Ch. *Male pereas, vt ingenio falsus animi es: mihi qui*
Illudis hoc modo. Sed id non prorsus es locutus
Quidnam fiet, propter quod, inquam, accersimur negoti
Multo labore qui graues, cum etiam minime va-

K. *Accurrimus, bulbū illico radicibus relictis. (caret.*
At iam amplius celare nequeo vos: domum ille Plutum

Du-

Duxit, opera cuius erimus omnes diuites hodie omnes.

Ch. *Verene ais? diuitibus omnibus licet esse nobis?*

K. *Quin & Midis, per cælites, modo si auriculæ asini adsint.*

Ch. *Quàm lætor & recreor animi, ductare libet choream*
Præ gaudio, sane siquidem tu serio ista narras.

K. *Volo & ipse ego, Threptanelo in morem Cyclopis olim*
In hunc modum pedes agitans tripudium mouẽdo
Vos agere: sequimini ergo chara pignora, occinen-
Subinde ouium balantium, & (*tes*
Caprarum olentium melos.
Et penis exerti hirci apellæ extrema lingitote.

Ch. *Quæremus & nos Threptanelo rursũ Cyclopa balã te, scalidum, te scilicet, & perigerulum prehendemus, agrestia olera crapula madentia euomentem, ouibusq. præeuntem ducem,*
Somno solutum ex crapula.
Passim adorientes torre conterebrabimus præusto.

K. *Rursum & ego Circen, noxio quæ poculo Corinthi,*
Mirum reformatos hominum ex facie in sues re-
Fimo coegit sordido (*pente.*
A se subacto vescier, Philonide sodales,
Imitabor omnibus modis
Vos grunientes ergo præ lasciuia,
Insequimini parentem.

Ch. *Te deinde Circen, noxias miscere potiones*
Solitam, & reformantem in sues præstigijs sodales

 Vlys-

Vlyssis exemplo prehen-
sum testibus, appendemus e lascivia, caprorum
que, vt assolent, merdabimus
Nares: tu Aristillus subbianti ore occines,
Insequimini parentem.

K. *Verum, agite ridicularijs adinuicem iam omissis,*
Aliam rem agite de cetero: hinc
Ego me intro confero, carnium,
Et panis, vt si hero queam
Quid clanculum expiscarier,
Id mandam, eoque me subinde exerceam labore.

Ch. *Saluere vos iubere, populares viri,*
Merito esset oppido absoletum, & putidum.
Saluto vero rite vos, recto ordine
Qui pote alacres in tempore adestis: vt mihi
Hucusque qui consocij vbique in omnibus,
Seruando etiam nunc sitis auxilio, deo.

Ch. *Bono animo es. ipsum te videre putes vide*
Me, Martem. ain? Plutum pateremur cui rapi?
Tantas qui ob vnicum mouemus publica
In concione triobolum, tragœdias.

Ch. *Et video recta Blepsidemum huc tendere,*
Qui quantum ego ex gestu, atque adeo gressu pro-
pero
Conijcio, de re non dubium est, quin rescierit.

Bl. *Quid hoc negotij sit, vnde, & quomodo,*
Sic de repente Chremylus, inquam, diues est
Factus, sat intelligere nequeo, næ tamen
Multus de eo sedentium ad Kuræa erat
Iam sermo: ditatum repente videlicet

Quen-

Quendam; sed & mirum id mihi est (factum bene)
Quòd olim amicos diues accersit suos.
Facit ille sane more minime patrio.
Ch. *Rem totam aperiam, nec dolo dicam tibi*
O Blepsideme, viuimus melius quàm heri,
Licetq. participes, amicus vt pote.
B. *Factusq. ne vere, vt fertur, es diues Chremyle?*
Ch. *Equidem fore iam iam spero, si deus velit:*
Sane nam inest, in re, inquam, inest periculum.
B. *Quod?* Ch. *quod rogas?* B. *at effer id, age, perfice.*
Ch. *Nam gesserimus si bene nos, nobis bene erit,*
Quoque: sin minus, mactabimur infortunio.
B. *Id onus minimè probum videtur, nec mihi*
Sane placet, post namque tantas tam subito
Natas opes, animo esse rursum ita pauido,
Prodit facinoris, nescio quid, sani parum.
Ch. *Hem, quid tu ais sani parum?* B. *quid si dei*
Post forte fanum depeculatum, modo
Admissi agit te conscientia sceleris?
Ch. *Malorum Apollo auersor? haud quidquam horum ego.*
B. *Agape o bone nugas; rem teneo equidem omnem ego.*
Ch. *Nil quaeso suspicere de me tale.* B. *vah,*
Vt ne inuenire prorsus est bonum virum,
Omnes sed vni inseruiunt misere lucro.
Ch. *Sanus equidem sat esse non videre mihi.*
B. *Quàm a pristinis mutatus olim moribus?*
Ch. *Tu minimè es apud te homo satis.* B. *verum vide,*

Vt ipse nec aspectus loco maneat suo,
Et facinus admissum manifeste comprobet.

Ch. *Scio quam rem agas, quasi quidpiam furatus ego*
Te participem vis faciam. B. *ego men' tu vt participem?*

Ch. *Longe alia alia hæc res est, secus ac putas habet.*

B. *Furatus haud es, at rapuisti.* Ch. *inquam furis.*

B. *At neque quidem quemquam spoliasti, te obsecro?*

Ch. *Minime aio ego.* B. *o magne Hercules, quo te igitur age*
Vertas rogo? verum obstinate qui abnegas?

Ch. *Me namque criminis vocas, rei insciùs.*

B. *Amice, ego hoc a minimo adeo expediam tibi,*
Fiat priusquam ciuitati propalam;
Nummo, videlicet, ora rhetorum obstruens.

Ch. *Isthoc mihi videare amicus oppido;*
Minas vbi erogaueris tres; duodecim
Dixis. B. *Tribunal iam hinc ego te ad publicum*
Cum vxore liberisq. sisti supplicem
Prouideo. quales Herculis olim liberi
Populo dedere supplicium, apud Pamphilum.

Ch. *Erras homo miser: optimos quin quosque ego*
Comes, modestos quosque fecero virbs
Ad satietatem diuites vsque. B. *quid ais?*
Adeone grande, quæso, furtum est? Ch. *Heu mali*
Impendio peribis. B. *immo tu hercule,*
Ipse arbitror. Ch. *vero minime scelus habeo*
Nam Plutũ ego. B. *tu Plutum? age quem tandẽ?*
Ch. *deum?*
Ipsum ipsum. B. *vbi ille?* Ch. *intus.* B. *vbinam?* Ch.

apud

apud me. B. *apud te?* Ch.*equidem.*

B. *Non ad Koracas? Plutusne apud te?*Ch.*per deos Omnes.* B. *ain tu?* Ch.*aio,inquam,ego.*B.*per Cererem ais?*

Ch. *Magnum immo Neptunum.* B.*marinum deieras?*

Ch. *Quin, siquis alius est adhuc Neptunus, alium.* B. *deinde non mittes amicos ad tuos?*

Ch. *Non est in isto dum negotium.* B. *quid ais, Non dare potest?* Ch.*sane minime. nã enim prius.*

B. *Quid?* Ch.*lumen oportet restituamus.* B.*cui cedo?*

Ch. *Pluto, quod erat, videlicet, illi pristinum.*

B. *Num est cæcus obsecro?*Ch.*per Iouẽ Fidiũ vtique,*

B. *Mirum nihil, si ad me ille numquam venerit.*

Ch. *Verum, modo si dij voluerint, nunc venerit.*

B. *Medicum igitur introducere quempiam est opus.*

Ch.*Age, quis in vrbe medicus est hoc tempore? Merces nam vbi nulla est, nulla nimirum quoque ars*

B. *Isthuc agamus.* Ch.*nullus est.* B.*ita arbitror.*

Ch. *At certe ea demum sanior sententia est, Quam verso iamdudum, illum ad ædem Asclepij Deducere, scilicet.* B.*sapienter consulis, Nil des moræ amplius: propere vnum hoc expedi.*

Ch.*Eo.*B.*gradũ quàm pote moue.*Ch.*hoc ipsum facio.*

I. *O facinus insolens, callidum inceptum, & nefas, Homunculi audent quod miserrimi duo. Quo. quo fugitis? quin sistitis?* Ch. *magne Hercules,*

I. *Deperdam ego vos pessimos hodie male, Qui audetis ausum non ferendum: quale non.*

Vnquam est hominum ausus, aut deorum quispiã
Antehac, vt vt scelera periistis oppido.
Ch. *Quæ tu mulier es? nam videre pallida.*
B. *Erinnys est fortassis ex tragœdia.*
Vt quæ furiosum quid tuetur, & tragicum.
Ch. *At non habet vero faces.* B. *flebit igitur.*
I. *Quam vos putatis esse me?* Ch. *stabulariam*
Næ ego, ouiuendiamve: non alioqui enim
Sic eiulasses læsa nulla iniuria.
I. *Veron'? an hoc non est facinus grauissimum,*
Me, scilicet, orbe velle toto expellere?
Ch. *Ergo reliquum fiet barathrum sane tibi:*
At dixe dudum, oportuit quis tu sies.
I. *Quæ fecero dignum dare supplicium hodie*
Vos hoc studio, qui me hinc studetis abigere.
B. *Caupona num hæc è proxima est vicinia?*
Quæ me pusillis vsque fugit heminis?
I. *Inopia ego sum, olim quæ ab annis plurimis*
Conuiuo vobiscum. B. *dii, Apollo summe, quo*
Fugias? Ch. *quid agis hem meticulosa bellua?*
Non tu resistis? B. *oppido non.* Ch. *non manes*
Inquam? duo viri fugimus vnam feminam?
B. *Quia est inopia, qua miserrime vspiam*
Est procreatum perniciosius nihil.
Ch. *Siste obsecro, siste.* B. *haud ego per Dium Fidium.*
Ch. *Isthuc sic aio facinus enimuero facino-*
rosissimum, omnia vt facinora non fient
Adeo, deum arrepta fuga relinquere,
Nec istius timore pugnam insistere.
B. *Id nos quibus armis? quove freti robore?*

Nam

Nam quem illa clypeum pignori fœdissima,
Thoraca quem non noxium dat pignori?
Ch. *Bono es animo, huius, sat scio, de moribus*
Insigne trophæum hic vnus excitauerit.
I. *Hiscere etiam num audetis ò piacula?*
In ipso in ipso deprehensi crimine?
Ch. *Verum scelesta, sedit vnde tibi hisce nos*
Conuitijs incesseres iniuria?
I. *An non, amabo, iniuriam arbitramini*
Mihi facere vos, dum Plutus vt rursum videat,
Agitis? Ch. *tibi tu iniurium fieri id putas?*
Quod omnium mortalium facimus bono?
I. *Quid vos queatis inuenire boni?* Ch. *quid ais?*
Te nempe primum exterminare Græcia.
I. *Me exterminare? at quodnam hominibus creditis*
Posse grauius malum dari? Ch. *quodnam rogas?*
Si nempe quod facere instituimus, effluerat.
I. *Eius rei primum rationem reddere*
Volo, siquidemq. permanifeste ostendero,
Vobis bonorum vnam esse me causam omnium,
Vos viuere per me, mittite hoc. quòd si minus,
Fuerit quod animo collubitum vestro facite.
Ch. *Proferre tu audes istud ò fœdissima?*
I. *Audi obsecro, mihi fuerit facillimum,*
Errorem in hac re tibi facere palam tuum.
At, si bonos facturum ais te diuites,
B. *O tympana, o & compedes, non vestram opem?*
I. *Minime eiulare decet, priusquam rem teneas.*
B. *Quis continere se queat mortalium,*
Hæc si audiat, quin eboet? I. *modo qui sapiet.*

Quæ

Ch. *Quæ pœna vis fiet tibi, si criminis*
Conuicero? I. *Quæ? quæ videbitur.* Ch. *æquum ais.*
I. *Nam victi eandem vos rei subibitis.*
B. *Sat esse viginti putas mortes, rogo?*
Ch. *Isthuic puto: at nobis duæ multæ fuant.*
I. *Non his minis effeceritis quo modo,*
Quin, quod habeat de iure quis dicat suo.
Ch. *Quin vos, quod oportuit dudum, stringens quid dicite, quo isthanc*
Dicto certãtes conuincatis, nec quid prodite molle.
Ch. *Arbitror ego sane, pernotum illud penitus omnibus esse:*
Aeque nihil esse æquum, quàm iustis suppetere omnia abunde,
Hominum qui & impij, & mali sint, ægre viuere contra
Illud igitur affectantes nos, vix tandem inuenimus, apte
Qui consilium pulchrum, atque insigne, atque vtile ad omnia perstet.
Etenim si iterum videat Plutus, nec cæcus amplius erret,
Futurum, vt quosque bonos frequentet, illisq. assiduus sit,
Fugiatq. malos de cetero, & impios, subindeq. fiant
Boni omnes, omnes diuites, & numinum reuerentes.
Ast hoc quis maius inueniat bonum mortalibus vmquam?

Nullus

B. Nullus equidem, nemo hanc roga. hoc ipsum in primis ego tester.

Ch. Nam quis non furijs, aut si mauis, quopiam inauspice casu

Res mortalium agier dicat, quæ nunc sunt, cum videat, qui

Horum sint pessimi, abundare opibus, hisq. scilicet vndecunque, & quacunque immensis contractis: horumq. sient qui

Boni, quibuscũ vt plurimum verseris, ducere vitã

In summa inopia. esse aio igitur qua hæc cessent omnia, Plutus

Si rursum videat, beneficium quàm maximum hominibus, inquam.

I. O duo, queis insanire adeo nihili est, silicernia, queisq.

Deliramenta partiario placent, socinugi.

Equidem si id quod agitis obtineat, non è re ego fore vestra

Prædico vobis. nam si videat, seq. præstet eandem

Hic omnibus, non artem vllam vllus, sed nec vllam homo curet

Scientiam debinc: queis demptis duobus, quis corium, aut æs

Exerceat, qui naues? quis rotas fabricet? faciat quis

Fullonicam? quis sarciat de eo? quis ædificet? quis

Pelles poliat? cultisq. ex agris legat in tempore fruges?

Vobis si diuitibus viuere licet horum sollicitis nil.

Nugas.

Ch. *Nugas. expediet famulitium hæc, quæ narras omnia nobis.*

I. *At ipsum isthuc vero nobis obsecro famulitium vnde?*

Ch. *Pecunia sane suggeret.* I. *at quis quæso huiusce-modi det*

Operam mercaturæ, perinde dives? Ch. *lucrum animo cui*

Sit, nimirum a plagiarijs quis nactus Thessalicis. I. *at*

Hercle argumento hoc vestro nec mercaturam faciat, nec

Plagiariam quis posthac: nam quis tam exmens fuat homo, qui cum

Domi habeat satis, isthoc velit facto periculũ adire

Capitis? cogere vt tandem ipse fodere, ipse arare, subire

Ipse reliqua tu munia; ita vt acerbior longe tibi vita hac,

Sit illa futura. Ch. *tuum in caput omen eat.* I. *iam lectuli erunt, in*

Quibus cubes nulli, non stragula: nam quis texere dives

Velit illa? non vnguenta, quibus sponsam cum duxeris, nugas:

Non vlli variæ vestis sumptuosi denique cultus.

Quæ vero sunt divitiæ, isthæc cum desint omnia? nobis

Tamen horum est, quæ usui sunt, omnium abundans copia per me.

Ego namq. desidem, veluti imperio, cogo artificem per
Inopiam, & egestatem, quopote pacto sibi quærere victum.
B. *Quid tu queas præstare boni? sane oppido maculas ex*
Thermis, subesurientum puerorum, atque adeo vetularum
Rixas: adde pedum præterea, atque pulicum, culicumque
Numerum innumerum, moleste qui caput circun strepere vsque
Infestant, & subinde esuries occinunt, age, surge.
Quin etiam ad hæc pro pallio centunclum, cimicibus pro lecto refertum iunceum thorum, somnium excutiat qui,
Vel dormienti, putrem pro stragulo insuper stoream; pro
Puluinari ad caput, pergrande saxum: frondibus vti,
Maluæ pro pane: tum pro crustulo, folijs raphani: pro
Scamno vero, fractæ vti capite vrnæ: fracti insuper vti
Pro mactra latere dolij. bonorum vero age multorum ostendon' auctorem te ego mortalibus omnibus esse?
I. *Mendici narrasti vitam: facit ad meam nihil horum.*
Ch. *Nos inopiæ mendicitatem dicimus esse sororem.*

I. *Vos*

I. *Vos hoc nimirum, qui & similem Dionysiũ Thrasibulo.*
Non talem vnquam vixi ego vitam, nec spero per Fidium vnquam
Viuam: mendici est, quem narras, proprium, prorsus vt habeat nil.
Eius, qui fiet inops, contra operi intentum viuere parce:
Cui desit ad communem vsum nil, cui supersit itẽ nil.

Ch. *Beatam hominis narras vitam, post fraudatum genium, post*
Labores tantos, sibi nil demum qui ad iusta relinquat.

I. *Studes cauillo, & scõmatis, nec rẽ ipsam expendere vis serio, qui ignoras quàm Plutum viros longe meliores*
Me facere, & specie, & ingenio. per illum namque podagri
Fiunt, & ventricosi, suripingues, & nimio plus
Obesi: ego iunceos reddo, reddo acres, hostibus infensos. Ch. *illos nil mirum si longa iunceos fame reddis.*

I. *Quin de modestia mea iam vobis expediam, ostẽderoq. adeo, mihi conuiuere honestum, contraria Pluto.*

Ch. *Furari sane, honestum est, parietes effringere, honestum.*

B. *Perhonestum vero est facinus hercle, lateas ob quod oportet*

Hoc

I. *Hoc age, vides in publicis passim vt rebus tenui dum*
Re oratores quæ facto optima sunt, consulunt populo:
Qui ditati e publico, cum re mores repente priores
Mutant, & ciuibus non secus ac hostes, insidiantur.

Ch. *Horum omnino nil mentita es, quamq. nequam ingenio sis.*
At nec minus flebis, ne eo superbias mage: quæ isthuc
Nobis coneris suadere, inopiam, præstare opulentiæ. I. *verum tu de eo nondum me coarguere potuisti.*
At garris oppido, gesticularisq. Ch. *Cur igitur te*
Euitant omnes obsecro? I. *quia scilicet meliores*
Reddo, idq. vel in pueris uideas, licet optima quæque docentes
Qui patres fugiunt. odiosum est adeò dignoscere rectum.

Ch. *Isthucne Iouem tu nosse neges rectum quæso? ille tamen diuitias habet in primis, istamq. nobis mandat habere.*

I. *O nimium veteribus excæcati fabulis, homines: iam*
Iouem ipsum egere maxime, vobis fecero ego palam. Cur.
Diues ita ille, instituturus certamẽ olympiacũ, quò

Quin-

Quinto quoque anno ex tota congregaret hellade
mortales, victorem proclamari iussit athletis
oleastrum?

At qui in abundantia tanta, aurum potius oportuit, inquam.

Ch. *Hoc magnopere ipso ostendit, quanti diuitias facit ille,*

Olympiacam qui dignatus victoriam nihili re,

Illas sibi quàm parcissime sanctas, subinde reseruat.

I. *Multo sane quia inopem, est hoc compellare turpius illum*

Qui diuitem vsque adeo dicas illiberalem, & auarum.

Ch. *At te Iuppiter isthic coronans oleastro male perdat.*

I. *Immo vestram hanc audaciam, negare qui bona cuncta*

Per vnam esse inopiam vobis audetis. Ch. *hoc doceat vel*

Hecate: præstet vtrum illorum diuitem magis, an inopem esse.

Nam diuitibus per menses singulos proponere cœnam

Iubet illa, inopesq. qui sint, vix apposita absumere contra.

At iam peri, ne quid muti

Vel tantulum:

Nam & si suasis, non persuasis.

I. *Argiui, obsecro, quæ isthic profert?*

Con-

B. *Conuictorem Pausona inuoca.*
I. *Quid agam misera?*
Ch. *Ad Koracas quamprimum a nobis.*
I. *Quo me gentium?*
Ch. *Hinc ad Kyphonem: at ne differ,*
Quin propera ocyus.
I. *Vos certe rursum me huc scio*
accersetis.
Ch. *Tunc redeas licet, at disperi*
Nunc: sedet hercle mage ditescere
Mihi, & tibi fletum mandare.
B. *Id volo ego, nimirum diues*
Cum liberis & vxore
Comessari, lotusq. probe
A balneo nitidis rediens.
Operarijs,
Paupertatiq. oppedere duræ.
Ch. *Abit illa condigna affici a nobis male.*
Nos ambo rite ipsum ocyus porro deum
Ducamus acclinatum ad ædem Asclepij.
B. *Quin nil moremur, obuiam ne quis fuat*
Rursum impedimento forte, quo hæc fiant minus.
Ch. *Heus tu kario, isthæc stragula huc foras opus,*
Ceteraq. quæ intus sunt parata, efferrier:
Ipsumq. Plutum, vt moris est, deducier.
K. *O, o beatos vos senes impendio,*
Qui pulte conuiuarier panis inopia,
Thesea soliti dum celebrantur sacra,
Omnesq. adeo qui moribus sient probis.

Ch. *Quid id est cedo amicorum o tuorum tu optime?*
Nam nuncij quid nescio præfers boni,
K. *Bene prospereq. res hero cessit hodie,*
Plutoq. multo melius, ex cæco vt pote qui
Est exoculatus in nitidissima lumina:
Asclepium Pæonæ nactus beneuolum.
Ch. *Ain gaudeam tu? ain tu eiulem?*
K. *Lætitia nolitis velitis sane adest.*
Ch. *Celebrabo magnis ingenuum encomijs,*
Et grande hominibus lumen Asclepium.
Mu. *Quis clamor hic est? ecquid apportat boni?*
Hoc nanque auido iam dudum ego desidero,
Huc intus expectans sedentaria animo.
K. *Age ocyus, vinum affer hera, vt & tu bibas.*
Nanque est, scio, id valde ingenitum ingenium tibi.
Vnus bona affero simul tibi omnia.
Mu. *Vbi illa quæso?* K. *ex his scies quæ dixero.*
Mu. *Ea igitur actutum istud effer, quidquid est.*
K. *Audi ergo: totam totam ego rem, est acta vti,*
Aedibus in caput vsque deducam tibi.
Mu. *Apage in caput mihi.* K. *ain? amabo, non bona*
Quæ nuncio euenisse? Mu. *at ego malam aio rem.*
K. *Primum omnium ergo ad ædem vbi ventum est dei,*
Virum quidem tunc temporis miserrimum,
At iam beatum, si quis alius est homo,
Quicunque ducebamus, ac mare appulimus,
Ibi lauimus. Mu. *nimis ædepol felicem ais,*

Qui

Qui frigida narres hominem lotum senem.
K. *Post inde ad ædem rediimus rursum dei:*
Vbi & placentæ, & liba ad altera omnia:
Et igne consecrata mola est Vulcanio:
Plutum, vt fuit par, omnium acclinauimus
Primum, reliqui vnde pote stoream sibi consuit
Quisque. Mu. *fuit & ad vos quispiam, qui numen?* K. *&*
Cæcus aderat quidam Neoclédes, quo tamen
Oculatus ad furtum magis nemo fuit.
Multi insuper morbis aderant, omni genere,
Affecti: vbi extinxisset ergo lampadas,
Denunciat de cetero somnum omnibus
Dei sacerdos, admonens silentium,
Vt audiat quis strepitum, ita rite omnes cubamus: ego pacto lumina somno euincier
Nullo poteram, olla me excitabat pultium,
Cuiusdam anus a capite non longe adiacens,
Obrepere gestibam ad quam ego mirum in modum.
Cum respiciens subinde, sacrificulum video
Placentulas subcolligentem, libaq.
Videlicet a mensa sacra; quin ex eo
Altaria circuncirca oberrantem omnia,
Sicubi reliquisset placentam quampiam,
Quæ in sacculum demum sacrauit omnia.
Isthuc licere mihi perinde existimans,
In illam ego ollam pultium insurgo quoque.
Mu. *Hominum miserrime, obsecra, non tu deum?*
K. *Quin per deos illud timebam maxime,*

Ne præueniret forte ad ollam me deus:
Præmonitus ab eius ante fueram sacrificulo.
Sane igitur ipsa vbi strepitum persensit anus,
Profert manum: ast ego sublato sibilo,
Prebendo mordicus, anguis ac si essem Pareias, illicò iterum complicat illa dexteram.
Deinde insomnam continuit vsque præ metu.
Et acre, mustella vt minime æque, subcrepuit.
De cetero me pulte ego probe exercui.
Stetiq. tandem fartus ex sententia.
Mu. *Quid? ipse nondum ad vos deus?* K. *minime dum, at illud ridiculum multo mage, quod feci ex eo.*
Ipso deo aduentante pepedi grandius.
Meus intumuerat, scilicet, venter mihi.
Mu. *Non te ille factum ob istud aduersatus ilico?* K. *nihil minus, suberubuit tamen,*
Quæ aderat Iaso, auersa nares pressit &
Panacæa. nec mirum id vtique, sane thura non
Pedo. Mu. *quid ille?* K. *ne minimum curauit hercle.* Mu. *ain tu inurbanum deum?* K. *minime equidem:*
At merdiuorum aio. Mu. *væ tibi misero homini.*
K. *Ego me subinde pallio cooperui,*
Mihi metuens, iam scilicet omnes ex eo
Circum ille morbos, ordine curiosius
Rimat: lapideum interea ei mortarium,
Et coclcare, & thecium apponit puer.
Mu. *Isthuc lapideum ais?* K. *minime, inquã, thecium.*

At

Mu. *At tu videre qui pote isthæc o scelus?*
Narras qui adopertum pallio te? K. *luminum.*
In pallio probe fenestrato satis.
Primum ergo pharmacum Neocledi omnium
Emplastricum occipit: aliorum Tenium
Iniecta pote in mortarium capitula tria
Contundit, indit insuper lentiscinum-
que, Silphicumq. liquorem: aceto diluit-
que Sphettio: inuersas, eo quin amplius
Inducit ei quod mage doleret, palpebras.
Graue ineiulans ille, effugit. obridens deus,
Isthic ego, inquit, oblitus sedeas iubeo,
In concionibus fies abstemius
Periurio vt de hac. Mu. *quam sapiens & propitium*
Numen? K. *tum ab hoc Plutonem ad ipsum deuenit,*
Illius ergo primum vbi attigit caput:
Sudarium nactus ibi purum, commodum,
Elixat inde palpebras, nubit caput,
Totamq. adeo faciem Panacæa fascia
Purpurea ab ipsius dei poppismate,
Cum ecce e penetralibus duo, immensum, exeunt
Magni dracones. M. *diuum amica numina?*
K. *Qui & fasciam sensim subeuntes, palpebras*
Hi rursum oblamberunt, meo vt tu iudicio
Vini decem vix dum ebibisses heminas,
Cum oculatus ille denuo exurxat probe.
Applaudo manibus ego illico præ gaudio;

Et hero excutio somnum: dracones, ipseq.
Penetralia templi in ima concessit deus,
At qui iacebant propter, amplexarier
Mirum in modum Plutum: vigilatumq. ex eo
Est, vsque clarum donec illuxit dies.
Merito ergo cumulatissime vnum Asclepium
Tunc extuli, Pluto qui ita lumina reddiderit.
Digneq. Neoclidi tenebras offuderit.
Mu. *Vah, quanta, summe rex, potentia est tua?*
Verum cedo, ipse Plutus vbi nunc? K. *Iam*
hic aderit.
Turba esse quanta maxima potest, circum eum,
Vitam trahebant qui miserrimam, probis
Tamen viri olim moribus amplexarier, &
Præ gaudio omnes copulare dexteras.
Queis contra abunde supererat rei antea,
Quod vndecunque iniuria congesserant:
Ferre grauius, superciliaq. contrahere.
Plutum insecuti illi redimiti floribus,
Lætum occinebant, insonabat & senum
Collisa musicis solea progressibus.
Sed ea agite, vna omnes simul sententia
Saltate, & exultate, choreas ducite,
Esse otiosis queis licet, ingressis domum
Ne dehinc quis haustum nunciet panarium.
Mu. *Eccere equidem te isthoc lepidum ego ob nun-*
cium.
Donare torque clibanarium volo,
K. *Fac igitur illhuic nulla sit rei mora:*
En ipsa nostras turba propinquat iam fores.
Ego

Mu.*Ego introeo hinc, vt efferam bellaria,*
Veluti noue emptis quæ refundam luminibus.
K. *Procedo ego aduenientibus illis obuiam.*

C H O R.

P. *Primo nitentem Phœbi adoro lampada,*
Casta subinde Palladis clarum solum.
Excepit & quæ me, regionem Cecropis:
Olimq. me pudet meorum erorrum, hominum
Qui tale frequentabam genus, quique assiduum
Queis me esse par erat, fugiebam maxime:
Id, omnium ante prorsus inscius miser.
Vt horum, & horum, sane ego nil quidpiam:
At deintegro inuersis penitus his omnibus,
Omnes deinceps faxo homines intelligant,
Errore factum quòd malos quondam adierim.
Ch.*Vale in malam. importuni amici quàm, obsecro,*
Sunt, qui repente, cum re oboriuntur tibi,
Vsque obterunt, franguntq. genua, gestiunt,
Dum quisque beneuolum affatim se ostendere.
Nam quis me apud forum, genus quoduis, homo
Nunc non salutauit? senum circunstetit
Quæ turba? Mu. *hominum amicissimi saluete duo*
Concede, amabo, te his ego bellarijs
De more perfundam. P. *minime istbuc gentium.*
Nam primum oculato me ingrediente familiam,
Decet equidem nil minus, quàm efferrier
Quidquam domo, nil magis, quàm inferrier.
Mu. *Non tu igitur istbæc excipies bellaria?*

P. *De more, vt assolet, domi hoc fiet melius.*
Tum certum, adhæc, effugerimus opprobrium.
Nam Comico nihil magistro indignius.
Sit, a theatro quàm graui risum elcere
Bellariorum velle congiario.

Mu. *Verum ædepol? recte mones: at vt hic citus*
Exurgat hospes oppidò ad bellaria:

K. *O quàm est suaue diuitem esse, maxime*
Paruo rei si sit tuæ dispendio.
Grandis bonorum influxit in nostram domum
Aceruus, vlla vllius haud iniuria.
Isthocce demum sunt modo pergratæ opes.
Polline redundat copiosum arthecium:
Sunt amphoræ vino graues anthosmio:
Argento, & auro vascula nobis omnia,
Mirere vt adeo, plena passim proiacent.
Plenus oleo est puteus, scatentq. lecythi
Vnguento, inundat contabulatum caricis:
Omnes & ollæ, & ollulæ, & cetabula
Facta ærea: piscinarias olim putres
Quadrulas, operæ precium est videre argenteas:
Ex cornea subito laterna eburnea:
Seruis abunde suppetunt ludo aurei
Stateres, olim qui lapide, durum, soliti:
De cetero, volupe, alijs iam tergimus.
Redimitus interea quidem corona herus
Sacrificat intus arietem, caprum, & suem:
Me fumus abegit, haud manere ibi potui:
Male vellicabat palpebras meas mihi.

Heus sequere me puerule, age eamus ad deum.

K. *Heo? quis est homo iste, qui huc profert gradum?*

D. *Vir nunc beatus; antè qui fui miser.*

K. *Vnus bonorum es e numero videlicet.*

D. *Sum nempe.* K. *quid vero petis nunc?* D. *ad deum*

Contendo, fecit innumera qui in me bona.

Ego namque bona, quæ acceperam à patre plurima,

Inopes in amicos erogabam commodum.

K. *Et te illa defecere nimirum illico.*

D. *Sane quidem* K. *tuq. ex eo factus miser.*

D. *Factum vtique: putabam stultus ego, quos beneficijs*

Deuinxeram meis, fore amicos similibus

In casibus fidos mihi, at hi me podice

Ne dúcere dignum, quem aspicerent quidem, dato.

K. *Ridere te, inquam, illi insuper.* D. *dubio procul.*

Me reddiderat nullum suppellex arida.

K. *Inuersa ceterum omnia isthæc.* D. *deo igitur*

Vt pro hisce dignas gratias meritis agam

Huc propero. P. *Verum pallium quid vult sibi,*

Isthic puer quod portat a tergo, cedo?

D. *Et hoc venio donarium ponere Deo.*

K. *Num, quæso, eo initiatus es maioribus?*

D. *Immo oppido totos decem & tres obrigui*

Annos. K. *quid & crepida?* D. *cohiemabant simul.*

k. *Isthæc-*

K. *Isthæcce tu ut reponere?* D. *sane quidem.*
K. *Perpulchra porro affers Deo donaria.*
Sy. *O me quater, o me quinquies, o me duo-*
deciesq., milliesq. hominum infelicem: io.
Vt ut perij miser, malas res plurimas
Fortuna in exitium astruit meum, malis.
K. *Apollo fautor, propitia diuum numina?*
Quid illud est, quod ille passus est mali?
Sy. *An non scelera ego pertuli nefaria?*
Cui totam adeo deus hic familiam exhauserit:
Qui saxo iam fiet oculos cæcus iterum.
Sicubi mihi lites modo in mundo fient.
D. *Ego prorsus ipsam rem tenere mihi videor:*
Hic mercis, arbitror, malæ vir quispiam
Est, cui minime affatim domi res suppetit.
K. *Suo merito ille maximo ergo perditur.*
Sy. *Vbi ille? qui statim omnes diuites*
Nos pollicebatur per vnum se fore,
Ex integro lumen redhiberet si suum?
Qui plurimos potius eo ipse perdidit.
K. *Quos ille perdidit obsecro?* Sy. *me scilicet.*
K. *Effossor hercle parietum eras ex improbis.*
Sy. *Est nullius vestrum nihil sanum hercule,*
Certoq. totam vos tenetis rem meam.
K. *Amabo, vt vt superbus animi prodijt.*
Huc sycophanta? D. *illa oppido, arbitror, esurit.*
Sy. *Sublimis hunc faxo ad forum rapiare ego:*
Ibi alligatus ad rotam vt probe, palam
Flagitia facias tu tua K. *fleas impero.*
D. *Ita sospitator Iuppiter me amet, vt bene*

Hic

Hic meritus est de Græcia tota deus,
Qui sycophantas disperimet omnes male.
Sy. *Væ mihi misero, men' & tu etiam ludos facis*
Fur partiario? at vnde tibi isthuc pallium?
Quem semiamictum vidi ego centunclo, & heri.
D. *Apage, facio te tanti ego, quanti nihil,*
Vt qui drachma, gesto anulum hunc ab Eudama.
k. *Ictus at hic ad sycophanticos nihil.*
Sy. *Hæc summa non iniuria est? sic luditis?*
At dum haud locuti estis, quid isthic vos rei:
Non sistere, aio, vos boni hic cuiuspiam
Causa. K. *minime Hercle, certo habe minimè tui.*
Sy. *Sane, quia per Iouem ex meo cœnabitis.*
D. *Faxint vtinam dij repente cum tuo*
Rumpare teste, ventrem & exhaustus adeo.
Sy. *Audetis hoc negare vos fœdissimi?*
Queis piscium tanta intus, atque carnium
Est copia? hy hy hy hy hy hy hy hy hy hy.
k. *Num quid suboles miserrime?* D. *trigus forsitan,*
Indutus isthoc nempe qui sit pallij
Sy. *Hæccine ferenda flagitia sunt Iuppiter,*
Dijq. alij? hæc conuitia in me, quàm doleo
Probum hisce hominem, & politicon accipi modis
D. *Ain? Probus tu, & politicus?* Sy. *nullus magis*
Est homo. D. *age, respondere mihi, quod rogo,*
potin?
Sy. *Quid tandem?* D. *agricola es tu?* Sy. *me adeo insanum putas?*
D. *Mercator?* Sy. *id, si quando commodum est, simulo.*

D. *Ve-*

D. *Verum quid igitur? num artem aliquam tenes?*
Sy. *minime*
D. *Sic otiosus vndenam ergo victitas?*
Sy. *Negotia scilicet ego curo publica,*
Priuataq. omnia. D. *tu? quid edoctus?* Sy. *mihi ita*
Lubet. D. *qui igitur, effractor, esse bonus potes tu?*
Qui ex rebus, ad te quæ nihil, conflas odium
Tibi. Sy, *illud ad me, te obsecro, nihil làre? demererier, queis maxime possim officijs,*
Patriam meam. D. *calumnias ain officia?*
Sy. *Positas iuuare ciuium leges ego,*
Impune adhæc peccata nulli sint facere.
D. *Ab re admodum ergo, iudices sibi ciuitas*
Constituit. Sy. *at quis persequetur crimina?*
D. *Quicumque volet.* Sy. *videlicet ipsus ille ego sum.*
Ea vrbis ad me cura nimirum redit.
D. *Hercle illa curatorem habet quàm pessimum,*
Potin cedo illud? otiosus viuere
Vitam in silentio. Sy. *ratio isthæc est pecudis.*
Cui nulla penitus adsit humana actio.
D. *Non hosce mores quomodo?* Sy. *non des si etiam*
Plutum mihi ipsum, ipsumq. Batti silphium.
D. *Depone pallium istud actutum.* K. *heus? tibi*
Dicit. D. *subinde & calceos.* K. *isthæc tibi,*
Inquam, omnia. Sy. *e vobis eodum accedito*
Huc quis, fuat qui mage volet. K. *ipsus ille ego sum.*

Sy. *Heu me miserum, qui dispolior luci arbitræ.*
k. *Aequum te alienis viuere ex negotijs?*
Sy. *Vide quid agas, istud ego testatum volo.*
k. *At testis ipsus aufugit, quem adduxeras.*
Sy. *Hei mihi, teneor miser manifesto.* k. *scilicet.*
Nunc eiulas? Sy. *inquam, hei mihi.* k. *isthunc*
mihi, cedo,
Quo sycophantam hunc induam centunculum.
D. *Pluto ille dudum consecratus est, agape.*
k. *Donarium illud censeo dignum magis*
Deo esse ego, quàm operculum pessimo homini,
Ornare pulchris vestibus Plutum decet.
D. *At cui fuant, dic quæso, calcei vsui?*
k. *Quin præterea & hos, ad faciem iamiam oppido*
Huic; id quod oleastro solent, suspendero.
Sy. *Abeo, sat vtpote qui videam, non esse me*
Vobis duobus, auxiliarem, ceterum
Si quempiam asciuero, deus ficulnus hic
Et præpotens, pœnas hodie faxo duit,
Vnus rei qui publicæ totum statum
Dissoluit, auctore neque senatu ciuium,
Quin ipsa fiat cum nec auctor concio.
D. *Accinctus armatura agedum iam qui sies*
Mea, adpropera hinc ad balneum, statusq. ibi
Tu ceteros inter Coryphæus concale,
Namque olim & hæc erat mihi quoque statio.
k. *Verum prehensum testibus, domo foras*
Subinde durus balneator extrahet,
De commate esse prauo vbi cognouerit.
Nos hinc eamus intro adores vt deum.

An. *Cer-*

An.*Certe iam amici consenes in familiam*
Deuentum oportet huius esse noui dei,
Aut sane aberrasse penitus tota via.
Ch.*Venisse ad ipsas te scias certo fores*
Mea pupula, quæ ita interrogasti in tempore.
An.*Nunc ergo ego intus euocabo quempiam.*
Ch.*Minime opus est, en ipsus exeo tibi.*
Verum quid isthuc sit cedo, cur huc veneris.
An.*Sum grauia passa amice ego; atque iniuria,*
Isthocce cui nouo deus cum lumine
Vitam peracerbam effecerit meam mihi.
Ch.*Amabo, num & tu Sycophantria mulier*
Eras mulieres inter? An. *ædepol minime:*
Ch.*At hercule isthæc sorte non tibi inopia.*
An.*Me ludis, at ego virgine misera vellicor.*
Ch.*Quin igitur effers id quid est virginis?*
An.*Da operam. erat adolescentulus quidam mihi*
Pauperculus, alioqui honestis moribus,
Et facie honesta: is, ad aliquam si quando rem
Fortasse opus fuisset, aderat præsto mihi,
Illiq. abunde suppetebant omnia
Per me. Ch. *quid ille a te expetebat maxime?*
An.*Non multa vero. namque me supra modum*
Reuererier solitus, drachmas in pallium
Viginti, & octo corrogasset insuper
In calceos, sororibus subuculam
Emerem, suæ & matri subinde operculum,
Tum forte tritici medimnas quattuor.
Ch.*Minime per Apollinem refers multa admodum,*
Manifeste vt ipso quàm siet te reueritus.

Pro-

Prodat. An. *nec illud dictitabat se quidem*
Propter coitum petere; sed amoris gratia
Gestaret vt mei memoriam, pallium.
Ch. *Narras amantem perditissime hercle hominem*.
A. *At non eodem & nunc animo in me est pessimus:*
Sed sunt ab olim penitus inuersa omnia.
Cum nuper illi hanc mitterem placentulam,
Nonnullaq., ad haec, quae quadrulae imposueram
alias;
Venturam item sub vesperum mandarem. Ch. *age*
Quid ille? A. *remisit, ad mea illa, crustulum*
Hoc amplius mihi, neve quando ad se ex eo
Venirem ego, tum & illud ad hac auctarium.
Fuisse quondam strenuos Milesios.
Ch. *Significat haud vulgare eo ipso ille ingenium,*
Cui diuiti lens displicet, promiscue
Cibos cum haberet pauper omnes antea.
An. *Atqui aedepol solitus erat, antehac ostium*
Adire meum ille quotidie. Ch. *vt quid extraheret*
Sane. A. *minime Medius Fidius: mire ast meam*
Gestibat ad vocem. Ch. *ipsum & hoc vt acciperet*
Videlicet. A. *tum conspiceret siquando me*
Tristem, batium occinebat, & Nitarium.
Ch. *Atque inde nimirum erogabat calceos*.
A. *Maiora quin me nuper ad mysteria*
Vectam essedo, quidam quod inuidisset, vnam vapulaui ego misera solidam diem,

Erat

Ne præueniret forte ad ollam me deus :
Præmonitus ab eius ante fueram sacrificulo.
Sane igitur ipsa vbi strepitum persensit anus,
Profert manum : ast ego sublato sibilo,
Prehendo mordicus, anguis ac si essem Parei-
ias, illicò iterum complicat illa dexteram.
Deinde insonam continuit vsque præ metu.
Et acre, mustella vt minime æque, subcrepuit.
De cetero me pulte egy probe exercui.
Stetiq. tandem fartus ex sententia.
Mu. *Quid? ipse nondum ad nos deus?* K. *minime dum, at illud ridiculum multo mage, quod feci ex eo.*
Ipso deo aduentante pepedi grandius.
Mens intumuerat, scilicet, venter mihi.
Mu. *Non te ille factum ob istud aduersatus illico?* K. *nihil minus, suberubuit tamen,*
Quæ aderat Iaso, auersa nares pressit &
Panacæa. nec mirum id vtique, sane thura non
Pedo. Mu. *quid ille?* K. *ne minimum curauit hercle.* Mu. *ain tu inurbanum deum?* K. *minime equidem :*
At merdiuorum aio. Mu. *væ tibi misero homini.*
K. *Ego me subinde pallio cooperui,*
Mihi metuens, iam scilicet omnes ex eo
Circum ille morbos, ordine curiosius
Rimat: lapideum interea ei mortarium,
Et coclcare, & thecium apponit puer.
Mu. *Isthuc, lapideum ais?* K. *minime, inquã, thecium.*

At

Mu. *At tu videre qui pote isthæc o scelus?*
Narras qui adopertum pallio te? K. *luminum*
In pallio probe fenestrato satis.
Primum ergo pharmacum Neocledi omnium
Emplastricum occipit: aliorum Tenium
Iniecta pote in mortarium capitula tria
Contundit, indit insuper lentiscinum-
que, Silphicumq. liquorem: aceto diluit-
que Sphettio: inuersas, eo quin amplius,
Inducit ei quod mage doleret, palpebras.
Graue eiulans ille, effugit. obridens deus,
Isthic ego, inquit, oblitus sedeas iubeo,
In concionibus fies abstemius
Periurio vt de hac. Mu. *quam sapiens & propitium*
Numen? K. *tum ab hoc Plutonem ad ipsum deuenit,*
Illius ergo primum vbi attigit caput:
Sudarium nactus ibi purum, commodum,
Elixat inde palpebras, nubit caput,
Totamq. adeo faciem Panacæa fascia
Purpurea ab ipsius dei poppismate,
Cum ecce e penetralibus duo, immensum, exeunt
Magni dracones. M. *diuum amica numina?*
K. *Qui & fasciam sensim subeuntes, palpebras*
Hi rursum oblamberunt, meo vt tu iudicio
Vini decem vix dum ebibisses heminas,
Cum oculatus ille denuo exurxat probe:
Applando manibus ego illico præ gaudio,

Et hero excutio somnum: dracones, ipseq.
Penetralia templi in ima concessit deus,
At qui iacebant propter, amplexarier
Mirum in modum Plutum: vigilatumq. ex eo
Est, vsque clarum donec illuxit dies.
Merito ergo cumulatissime vnum Asclepium
Tunc extuli, Pluto qui ita lumina reddiderit.
Digneq. Neoclidi tenebras offuderit.

Mu. *Vah, quanta, summe rex, potentia est tua?*
Verum cedo, ipse Plutus vbi nunc? K. *Iam hic aderit.*
Turba esse quanta maxima potest, circum eum,
Vitam trahebant qui miserrimam, probis
Tamen viri olim moribus amplexarier, &
Præ gaudio omnes copulare dexteras.
Queis contra abunde supererat rei antea,
Quod vndecunque iniuria congesserant:
Ferre grauius, superciliaq. contrahere.
Plutum insecuti illi redimiti floribus,
Lætum occinebant, insonabat & senum
Collisa musicis solea progressibus.
Sed ea agite, vna omnes simul sententia
Saltate, & exultate, choreas ducite,
Esse otiosis queis licet, ingressis domum
Ne dehinc quis haustum nunciet panarium.

Mu. *Eccere equidem te isthoc lepidum ego ob nuncium.*
Donare torque clibanarium volo,

K. *Fac igitur illhuic nulla sit rei mora:*
En ipsa nostras turba propinquat iam fores.

Ego

Mu. *Ego introeo hinc, vt efferam bellaria,*
Veluti noue emptis quæ refundam luminibus.
K. *Procedo ego aduenientibus illis obuiam.*

C H O R.

P. *Primo nitentem Phœbi adoro lampada,*
Casta subinde Palladis clarum solum.
Excepit & quæ me, regionem Cecropis:
Olimq. me pudet meorum errorum, hominum
Qui tale frequentabam genus, quique assiduum
Queis me esse par erat, fugiebam maxime:
Id, omnium ante prorsus inscius miser.
Vt horum, & horum, sane ego nil quidpiam:
At deintegro inuersis penitus his omnibus,
Omnes deinceps faxo homines intelligant,
Errore factum quòd malos quondam adierim.
Ch. *Vale in malam. importuni amici quàm, obsecro,*
Sunt, qui repente, cum re oboriuntur tibi,
Vsque obterunt, franguntq. genua, gestiunt,
Dum quisque beneuolum affatim se ostendere.
Nam quis me apud forum, genus quoduis, homo
Nunc non salutauit? senum circunstetit
Quæ turba? Mu. *hominum amicissimi saluete duo*
Concede, amabo; te his ego bellarijs
De more perfundam: P. *minime istbuc gentium.*
Nam primum oculato me ingrediente familiam,
Decet equidem nil minus, quàm efferrier
Quidquam domo, nil magis, quàm inferrier.
Mu. *Non tu igitur istbæc excipies bellaria?*

P. *De more, vt assolet, domi hoc fiet melius.*
Tum certum, adhæc, effugerimus opprobrium.
Nam Comico nihil magistro indignius
Sit, a theatro quàm graui risum elcere
Bellariorum velle congiario.

Mu. *Verum ædepol? recte mones: at vt hic citus*
Exurgat hospes oppido ad bellaria.

K. *O quàm est suaue diuitem esse, maxime*
Paruo rei si sit tuæ dispendio.
Grandis bonorum influxit in nostram domum
Aceruus, vlla vllius haud iniuria.
Isthocce demum sunt modo pergratæ opes.
Polline redundat copiosum arthecium:
Sunt amphoræ vino graues anthosmio:
Argento, & auro vascula nobis omnia,
Mirere vt adeo, plena passim proiacent.
Plenus oleo est puteus, scatentq; lecythi
Vnguento, inundat contabulatum caricis:
Omnes & ollæ, & ollulæ, & cetabula
Facta ærea: piscinariaq; olim putres
Quadrulas, operæ precium est videre argenteas:
Ex cornea subito laterna eburnea:
Seruis abunde suppetunt ludo aurei
Stateres, olim qui lapide, durum, soliti:
De cetero, volupe, aliis iam tergimus.
Redimitus interea quidem corona herus
Sacrificat intus arietem, caprum, & suem.
Me fumus abegit, haud manere ibi potui:
Male vellicabat palpebras meas mihi.

Heus sequere me puerule, age eamus ad deum.

K. *Heo? quis est homo iste, qui huc profert gradum?*

D. *Vir nunc beatus, antè qui fui miser.*

K. *Vnus bonorum es e numero videlicet.*

D. *Sum nempe.* K. *quid vero petis nunc?* D. *ad deum.*

Contendo, fecit innumera qui in me bona.

Ego namque bona, quæ acceperam à patre plurima,

Inopes in amicos erogabam commodum.

K. *Et te illa defecere nimirum illico.*

D. *Sane quidem* K. *tuq. ex eo factus miser.*

D. *Factum utique: putabam stultus ego, quos beneficijs*

Deuinxeram meis, fore amicos similibus

In casibus fidos mihi, at hi me podice

Ne dúcere dignum, quem aspicerent quidem, dato.

K. *Ridere te, inquam, illi insuper.* D. *dubio procul.*

Me reddiderat nullum suppellex arida.

K. *Inuersa ceterum omnia isthæc.* D. *deo igitur*

Vt pro hisce dignas gratias meritis agam

Huc propero. P. *Verum pallium quid vult sibi,*

Isthic puer quod portat a tergo, cedo?

D. *Et hoc venio donarium ponere Deo.*

K. *Num, quæso, eo initiatus es maioribus?*

D. *Immo oppido totos decem & tres obrigui*

Annos. K. *quid & crepida?* D. *cohiemabant simul.*

K. *Isthæc-*

K. *Isthæcce tu vt reponere?* D. *sane quidem.*
K. *Perpulchra porro affers Deo donaria.*
Sy. *O me quater, o me quinquies, o me duodeciesq., milliesq. hominum infelicem: io.*
Vt vt perij miser, malas res plurimas
Fortuna in exitium astruit meum, malis.
K. *Apollo fautor, propitia diuum numina?*
Quid illud est, quod ille passus est mali?
Sy. *An non scelera ego pertuli nefaria?*
Cui totam adeo deus hic familiam exhauserit:
Qui faxo iam fiet oculos cæcus iterum.
Sicubi mihi lites modo in mundo fient.
D. *Ego prorsus ipsam rem tenere mihi videor:*
Hic mercis, arbitror, malæ vir quispiam
Est, cui minime affatim domi res suppetit.
K. *Suo merito ille maximo ergo perditur.*
Sy. *Vbi ille? qui statim omnes diuites*
Nos pollicebatur per vnum se fore,
Ex integro lumen redhiberet si suum?
Qui plurimos potius eo ipse perdidit.
K. *Quos ille perdidit obsecro?* Sy. *me scilicet.*
K. *Effossor hercle parietum eras ex improbis.*
Sy. *Est nullius vestrum nihil sanum hercule,*
Certoq. totam vos tenetis rem meam.
K. *Amabo, vt vt superbus animi prodijt*
Huc sycophanta? D. *illa oppido, arbitror, esurit.*
Sy. *Sublimis hunc faxo ad forum rapiare ego:*
Ibi alligatus ad rotam vt probe, palam
Flagitia facias tu tua K. *fleas impero.*
D. *Ita sospitator Iuppiter me amet, vt bene*

Hic

Hic meritus eſt de Græcia tota deus,
Qui ſycophantas diſperimet omnes male.
Sy. *Væ mihi miſero, men' & tu etiam ludos facis*
Fur partiario? at vnde tibi iſthuc pallium?
Quem ſemiamictum vidi ego centunclo, & heri.
D. *Apage, facio te tanti ego, quanti nihil,*
Vt qui drachma, geſto anulum hunc ab Eudama.
k. *Ictus at hic ad ſycophanticos nihil.*
Sy. *Hæc ſumma non iniuria eſt? ſic luditis?*
At dum haud locuti eſtis, quid iſthic vos rei:
Non ſiſtere, aio, vos boni hic cuiuſpiam
Cauſa. K. *minime Hercle, certo habe minimè tui.*
Sy. *Sane, quia per Iouem ex meo cœnabitis.*
D. *Faxint vtinam dij repente cum tuo*
Rumpare teſte, ventrem & exhauſtus adeo.
Sy. *Audetis hoc negare vos fœdiſſimi?*
Queis piſcium tanta intus, atque carnium
Eſt copia? hy hy hy hy hy hy hy hy hy.
k. *Num quid ſuboles miſerrime?* D. *trigus forſitan,*
Indutus iſthoc nempe qui ſit pallij
Sy. *Hæccine ferenda flagitia ſunt Iuppiter,*
Dijq. alij? hæc conuitia in me, quàm doleo
Probum hiſce hominem, & politicon accipi modis
D. *Ain? Probus tu, & politicus?* Sy. *nullus magis*
Eſt homo. D. *age, reſpondere mihi, quod rogo,*
potin?
Sy. *Quid tandem?* D. *agricola es tu?* Sy. *me adeo in-*
ſanum putas?
D. *Mercator?* Sy. *id, ſi quando commodum eſt, ſi-*
mulo.

D. *Verum quid igitur? num artem aliquam tenes?*
Sy. *minime*
D. *Sic otiosus vndenam ergo victitas?*
Sy. *Negotia scilicet ego curo publica,*
Priuataq. omnia. D. *tu? quid edoctus?* Sy. *mihi*
ita
Lubet. D. *qui igitur, effractor, esse bonus pote tu?*
Qui ex rebus, ad te quæ nihil, conflas odium
Tibi. Sy, *illud ad me, te obsecro, nihil lare? demererier, queis maxime possim officijs,*
Patriam meam. D. *calumnias ain officia?*
Sy. *Positas iuuare ciuium leges ego,*
Impune adhæc peccata nulli sint facere.
D. *Ab re admodum ergo, iudices sibi ciuitas*
Constituit. Sy. *at quis persequetur crimina?*
D. *Quicumque volet.* Sy. *videlicet ipsus ille ego*
sum.
Ea vrbis ad me cura nimirum redit.
D. *Hercle illa curatorem habet quàm pessimum,*
Potin cedo illud? otiosus viuere
Vitam in silentio. Sy. *ratio isthæc est pecudis.*
Cui nulla penitus adsit humana actio.
D. *Non hosce mores quomodo?* Sy. *non des si etiam*
Plutum mihi ipsum, ipsumq. Batti silphium.
D. *Depone pallium istud actutum.* K. *heus? tibi*
Dicit. D. *subinde & calceos.* K. *isthæc tibi,*
Inquam, omnia. Sy. *e vobis eodum accedito*
Huc quis, fuat qui mage volet. K. *ipsus ille ego*
sum.

Sy. *Heu*

Sy. *Heu me miserum, qui dispolior luci arbitræ.*
k. *Aequum te alienis viuere ex negotijs?*
Sy. *Vide quid agas, istud ego testatum volo.*
k. *At testis ipsus aufugit, quem adduxeras.*
Sy. *Hei mihi, teneor miser manifesto.* k. *scilicet.*
Nunc eiulas? Sy. *inquam, hei mihi.* k. *isthunc mihi, cedo,*
Quo sycophantam hunc induam centunculum.
D. *Pluto ille dudum consecratus est, agape.*
k. *Donarium illud censeo dignum magis*
Deo esse ego, quàm operculum pessimo homini,
Ornare pulchris vestibus Plutum decet.
D. *At cui fuant, dic quæso, calcei vsui?*
k. *Quin præterea & hos, ad faciem iamiam oppido*
Huic; id quod oleastro solent, suspendero.
Sy. *Abeo, sat vtpote qui videam, non esse me*
Vobis duobus, auxiliarem, ceterum.
Si quempiam ascivero, deus ficulnus hic
Et præpotens, pœnas hodie faxo duit,
Vnus rei qui publicæ totum statum
Dissoluit, auctore neque senatu ciuium,
Quin ipsa fiat cum nec auctor concio.
D. *Accinctus armatura agedum iam qui sies*
Mea, adpropera hinc ad balneum, statusq. ibi
Tu ceteros inter Coryphæus concale,
Namque olim & hæc erat mihi quoque statio.
k. *Verum prehensum testibus, domo foras*
Subinde durus balneator extrahet,
De commate esse prauo vbi cognouerit.
Nos hinc eamus intro adores vt deum.

An. Cer-

An.*Certe iam amici consenes in familiam*
Deuentum oportet huius esse noui dei,
Aut sane aberrasse penitus tota via.
Ch.*Venisse ad ipsas te scias certo fores*
Mea pupula, quæ ita interrogasti in tempore.
An.*Nunc ergo ego intus euocabo quempiam.*
Ch.*Minime opus est, en ipsus exeo tibi.*
Verum quid isthuc sit cedo, cur huc veneris.
An.*Sum grauia passa amice ego, atque iniuria,*
Isthocce cui nouo deus cum lumine
Vitam peracerbam effecerit meam mihi.
Ch.*Amabo, num & tu Sycophantria mulier*
Eras mulieres inter? An. *ædepol minime:*
Ch.*At hercule isthæc forte non tibi inopia.*
An.*Me ludis, at ego virgine misera vellicor.*
Ch.*Quin igitur effers id quid est virginis?*
An.*Da operam. erat adolescentulus quidam mihi*
Pauperculus, alioqui honestis moribus,
Et facie honesta: is, ad aliquam si quando rem
Fortasse opus fuisset, aderat præsto mihi,
Illiq. abunde suppetebant omnia
Per me. Ch. *quid ille a te expetebat maxime?*
An.*Non multa vero. namque me supra modum*
Reuererier solitus, drachmas in pallium
Viginti, & octo corrogasset insuper
In calceos, sororibus subuculam
Emerem, suæ & matri subinde operculum,
Tum forte tritici medimnas quattuor.
Ch.*Minime per Apollinem refers multa admodum,*
Manifeste vt ipso quàm fiet te reueritus:

Pro-

Prodat. An. *nec illud dictitabat se quidem*
Propter coitum petere, sed amoris gratia
Gestaret vt mei memoriam, pallium.
Ch. *Narras amantem perditissime hercle hominem.*
A. *At non eodem & nunc animo in me est pessimus:*
Sed sunt ab olim penitus inuersa omnia.
Cum nuper illi hanc mitterem placentulam,
Nonnullaq., ad hæc, quæ quadrulæ imposueram
aliis,
Venturam item sub vesperum mandarem. Ch. *age*
Quid ille? A. *remisit, ad mea illa, crustulum*
Hoc amplius mihi, neve quando ad se ex eo
Venirem ego, tum & illud ad hæc auctarium.
Fuisse quondam strenuos Milesios.
Ch. *Significat haud vulgare eo ipso ille ingenium,*
Cui diuiti lens displicet, promiscue
Cibos cum haberet pauper omnes antea.
An. *Atqui edepol solitus erat, antehac ostium*
Adire meum ille quotidie. Ch. *vt quid extraheret*
Sane. A. *minime Medius Fidius: mire ast meam*
Gestibat ad vocem. Ch. *ipsum & hoc vt acciperet*
Videlicet. A. *tum conspiceret siquando me*
Tristem, batium occinebat, & Nitarium.
Ch. *Atque inde nimirum erogabat calceos.*
A. *Maiora quin me nuper ad mysteria*
Vectam essedo, quidam quòd inuidisset, vnam vapulaui ego misera solidam diem,

Erat

Erat vsque adeo zelotypus adolescentulus.
Ch. *Volebat, vt videtur, vnus omnia.*
A. *Me aiebat habere subinde perpulchras manus.*
Ch. *Cum nempe viginti sibi porgerent drachmas.*
A. *Odorem etiam suauem cutis aiebat meæ.*
Ch. *Merito illud ille Pol, Thasium cum funderes.*
A. *Tum & esse pulchrum, & molliculum aspectum*
mihi.
Ch. *Næ homo haud erat bardus, qui ita exugere ve-*
tulæ
Virginosæ nouerat peculium.
A. *Hoc factum ab illo non bene, qui promiserit*
Cuiquam, nihil quidquam fore per se iniurium.
Ch. *Dic tu modo, quidnam vis fieri, factum dabo.*
A. *Puto optimum, atque æquissimum esse, cogere*
A me bene affectum, rependere gratiam.
Nec æquum alioqui, vt ei rei quidquam fuat.
Ch. *Hanc singulis tibi noctibus ille gratiam.*
A. *At affore mihi spoponderat, quoad viuerem.*
Ch. *Probe, at ille te minime putat iam viuere.*
A. *Vt quæ dolore scilicet contabui.*
Ch. *Immo oppido Hercle emarcuisti, vt arbitror.*
A. *Ita vt per anulum facile me traxeris.*
Ch. *Incernicula fuat anulus si isthic modo.*
A. *Sed optime, eccum ad me ipsus incedit iuuenis,*
Quem accuso iamdudum tibi, ad conuiuium
Videtur ire ceterum. Ch. *sane oppido,*
Progreditur vt qui cum corona, & lampade.
Ad. *Saluto plurimum.* A. *quid ait?* Ad. *canos equi-*
dem

Contraxti amasia, nimio tu celerius.
A. *Hei mihi miseræ, quibus afficior iniurijs.*
Ch. *Longo, arbitror, te haud vidit ille a tempore.*
A. *Hem, quid tu ais longo? qui apud me & heri fuit.*
Ch. *Huic forte secus, ac vulgo hominibus accidit,*
Cui & ebrio adeo, rectius vident oculi.
A. *Minime, sed est ita ingenio procax homo.*
Ad. *Neptune magne? senum auxiliaria numina?*
Quot illa rugis complicatam habet faciem?
A. *Hau hau*
A me hinc procul tædam obsecro. Ch. *recte monet.*
In hanc enim fauilla si minima incidat,
Perinde fit, ac si in æresionen aridam.
Ad. *Tantisper agedum ludere mecum vin?* A. *vbinam?*
Ad. *Isthac, nuces nacta modo.* A. *quem ludum, rogo?*
Ad. *Quot sunt tibi dentes?* Ch. *& ipsum experiar ego*
Quoque, illi igitur esse aio, tres, aut quattuor.
Ad. *Hercle oppido amisti, vnicum molarem habet.*
A. *Miserrime hominum, sanus haud es, qui lotio*
Me viliorem, tot viris coram, efficias.
Ad. *Iuuaret at si te ellueret nunc quispiam.*
Ch. *Immo minime. nam cui facies offucijs*
Mentita sit, si nempe cerussam elluas,
Sint vitia vultus caricati propalam.
A. *Tu pol sapis minus, quàm hominem deceat senem,*

Ad. *Pertentat ille forte te, me clam ratus,*
Papillulas subinde contrectans tibi.
A. *Ita me Venus alma, vt iste nil quidquam mei.*
Ch. *Eccere minime, namque furerem sane oppido.*
At vero adolescens hanc odio numquam patiar
Habere te puellulam. Ad. *amo ego illam vnice.*
Ch. *At qui illa de te conqueritur.* Ad. *qui vero ita?*
Ch. *Te iniuriosum, illudq. dictitare, ait:*
Fuisse quondam strenuos Milesios.
Ad. *Tecum nihil contendero de illa.* Ch. *cur ita?*
Ad. *Reueritus ætatem, videlicet tuam,*
Quod non homini, te excepto, ego vnquam cuiquam alij
Lætus igitur iam abi, tibiq. puellam habe.
Ch. *At at scio quid mente agas, iam displicet*
Consortium illius. A. *eius haud sino siet*
Id arbitratu. Ad. *colloqui haud quirem cum anu,*
Per millies mille exfututa secula.
Ch. *At concedet fæcem ebibas ipsam quoque,*
Cui gratum & olim scilicet fuit merum.
Ad. *Verum est enimuero vetus hæc, & rancida.*
Ch. *Curabit ista ceterum colum omnia,*
Ad. *Sed iam ingredere intro: isthasce corollas nam volo,*
Quas attuli, donarium ponere deo.
A. *Est & mihi quid nescio, quòd illum velim*
Ad. *Haud quaquam ego Pol ingrediar.* Ch. *nil time, animo es*
Bono, satis promitto, nullam illa tibi vim.
Ad. *Ais probe, vt quam suppicabam olim affatim*

Ego

Ego. A. *ea igitur præi,te ingedientem subsequar.*

Ch. *Vt vt tenaciter, bone Iuppicer, vetula*
Tamquam patella, adhæret adolescentulo.

K. *Nostras quis hic pulsat fores? quid hoc rei est?*
Non vsquam homo quisquam est, at hercule increpuit
Pulsata ianua. Me. *tibi dico, tibi kario*
Dico resiste paululum. K. *heus? isthasce nunc*
Tun' obsecro, tam vasto impete pulsabas fores?

Me. *Id scilicet, facturus eram, ni tu meum*
Factum anteuenisses. at herum, quantum potest,
Accerse, & vxorem, subinde & liberos,
Totumq. adeo famulitium, quin & canem
Ipsum, te & ipsum cum sue denique. K. *quid cedo*
Subest negotij? M. *stabile illud est Ioui,*
Vos nempe consutos, quot estis, culeo
Omnes simul, omnes in barathrum trudere.

K. *Huiusmodi præconibus linguam solent?*
Amabo, cur in nos id illi consilium
Nunc cessit? Me. *vt quia facinus grauissimum*
Ausi estis omnium facinorum, ex quo videt
Plutus, neque thura quis, neque quis offert daphnem,
Non hostiam quis amplius, neque libum, aliudue quidpiam nobis sacrificat. K. *neque faciet*
Hercle vt quibus olim & nos fuimus curæ parum.

M. *Et ceteros ego ne minimum quidem moror*
Deos, at oppido ipse perij. k. *vtique sapis.*

M. *Antehac mihi summo mane statim reponere*

Caupona genus omne, mendicatum crustulum,
Mel, caricas, & quæ decent Mercurium alia,
Nunc præ fame obiaceo resupinus in caput.

K. *Merito id tuo, qui damnum & his, qui isthæc tibi,*
Inferre nonnumquam solitus. M. *heu me miserum*
Subit quaternaria animo placentula.

K. *Desideras absentem & in cassum vocas.*

M. *Inquam, hei mihi ab armis, queis ergo vescier solitus.*

K. *Nunc sub dio hic te exerceas, quantum libet,*

M. *Vbi calida nunc quæ edebam ego tomacula?*

K. *Te habet male intestinus, arbitror, dolor.*

M. *Me miserum, vbi illa temperata pocula?*

K. *Ne quo amplius illa consequere, sat scio.*

M. *At vero, amicum num iuuare quid potes?*

k. *Sane, modo isthuc, quod roges in me fuat.*

M. *Panis mihi, videlicet, quid sufficere,*
Et carnium recentium nonnil etiam
Ex sacrificio. k. *non illa fas efferrier.*

M. *At tua ego furta clam faciebam eßent herum,*
Si quando quid fortasse conuasaueras.

k. *Isthoc tu vt esses nempe particeps, scelus,*
Ad quem inde nimirum redibat crustulum,

M. *Quod tu subinde deuorabas attamen.*

k. *Sane hercule, vt quia nec mea partiario*
Tibi verbera erant, cum in crimine deprehenderer.

M. *Ne præterita refrices mala, iam Phylen tenes,*

At

At me, obsecro, consamiliarem recipite
Vobis. k. *ain? deis relictis hic maneas?*

M. *Vtique ego, habent nam vestra, quàm illorum melius.*

k. *Ciuile videtur, quæso, trasfugere tibi?*

M. *Vbique patria est, agas modo vbi bene.*

k. *At, aio, nobis cui fuat vsui opera tua?*

M. *Ego scilicet versator astabo ostio.*

k. *Versator, ais? haud dehinc opus versutijs.*

M. *Negociator ero*. k. *at neque isthoc est opus, Diuitibus vtpote nihili institorem alere.*

M. *Sin a dolis mauis*. k. *dolis nihil, inquam, opus, De hac simplicibus tantummodo agendum est moribus..*

M. *Ducis officio fungar*. k. *videt at Plutus probe, Vt illi opus nihil amplius fiet duce.*

M. *Certaminibus præero, an quid etiam adhuc habes?*

At diuitibus incumbit hercle maxime,
Certamina instituere musica, gymnicaq.

k. *Quàm commodum, denominatio varia.*
Hoc aio ideo, hic inuenit vnde viueret.
Næ iure fit, quod iudices vulgo solent,
Ambire littora magistratum varia.

M. *Iamne ingredi tandem licet?* k. *eodum ad puteũ Primum extra lixa isthæccc, mihi ministerij Vt præbeas vel iam tui specimen aliquod.*

Sac. *Quis nunc mihi certum faciet, Chremylus vbinam sit*. K. *quid id vero rei est?* S. *malum oppido.*

 Est

Est namque lumen perspicuum postquam deo
Isthuicce, dispereo fame, nec quod edam habeo,
Ego sospitatoris sacrificulus Iouis,
Inquam. K. *quid in causa est per ego te oro deos?*
Sa. *Quia nempe curat nemo iam sacrificia.*
K. *Quid isthuc ita?* S. *quia res abunde est omnibus.*
At olim in inopia, immolabat hostiam
Mercator incolumis, & ille effugerat
Qui iudicium, litabat & quisquam sacer-
dotemq. participabat: at de cetero
Nihil penitus nullus, nec accedit quidem,
Sane cacatum grandis influit numerus.
K. *Horum ergo tu, videlicet, iusta accipis.*
Sac. *Næ ego satius duco Ioui suspendium*
Mandare, vobiscumq. commorarier.
K. *Bono es animo, bene omnia erunt, si dijs placet.*
Est sospitator ipse apud nos Iuppiter
Et inuocatus adeo. S. *benefacta omnia.*
K. *Verum mane, ipsum collocemus Plutum opus,*
Solennis olim vbi illi erat statio deæ,
Penetralis imi perpetuam custodiam.
K. *Huc intro succensas faces afferto aliquis,*
Quas ipse luceas deo. S. *ita facto est opus.*
K. *Agite foras Plutum euocate quispiam.*
A. *Ceterum ego quid agam*. L. *tu ollulas, quæ cum deo*
De more præferentur, impositas capiti
Fer commodum quæ veneris induta varie.
A. *Quid de meis?* K. *fient tibi ex sententia,*
Inuiset adolescentulus te vesperi.

Spon-

A. *Spondes futurum sed siquidem certo mihi,*
Ille vt adeat me hodie, id subeo oneris lubens.
K. *Secus accidit ollis hisce, quàm quod assolet*
Vulgo. in alijs videmus etenim, vt plurimum,
Summo recrementum ollæ in ore insidere.
His attamen illud subsidet contrario.
Ch. *Nos vero haud amplius condecet hic immorarier.*
illos
Sed insequamur a tergo festum subinde canentes.

AD IOACHIMVM HOPPERIVM M. Cabedius.

MORES nescio quos mihi sinistros
Sæcli commemorans subinde nostri
Nasos, auriculas, ciconiasque,
Et vulgus rude, lubricamq. famam,
Solos viuere qui latent fateris,
Nec immittere tam macrum libellum,
Nec vere mea dicta continentem
Nobis tutius Hopperi suades,
Sunt hæc, sunt ita, quis queat negare?
Sed rhonchos hominum maligniorum,
Nasi terriculum, cachinulosq.,
Et morsus auidos ciconiarum
Non assis facit Hopperi poeta,
Qui quærit dare verba, non libellum.

MICHAEL CABEDIVS
SENATOR REGIVS

In nuptias ſereniſſimorum principum
IOANNIS ET IOANNAE

Regis Sebaſtiani primi,parentum.

AD INVICTISSIMVM IOANNEM III. Auguſtum Luſitanorum Regem.

POTERAT, Ioannes Auguſte, mea ab hoc munere ſe excuſare Muſa, & iuris ſtudium prætendere, cuius in incultis teſquis, a ſuis amœniſſimis ſaltibus, iam dudum exulat: quin & vereri,ne velut ruſtica, & pagana, longo iam interuallo ad vrbem accedens, pueris, quod fieri ſolet, eſſet ioco, & aſtutorum naſum incurreret. Verum in tanta omnium ordinum lætitia, reipublicæ tuæ,quæ,tuo maximo merito,Cęſaris Ioannis filij tui nuptias has, multis retro annis,effuſiſſimis ſtudijs, & expectatione proſequitur,vacationem donauit, &, vt verius dicam,non potuit ſibi temperare. De illo nihil ſollicita,ſi inter ſapientiores, paulo audacior videretur, dum,quod propoſuerat,

nutu, saltem, vel gestu, mutorum more, proderet, quo in te esset animo, tuaq. omnia. Haud ignara, etiam inter doctiores deos, si quando raucis faucibus Sylenus in conuiuio crocitet, hilaritatem, & lætitiam augere. Scio, minimum esse locum Musis, vixq. exaudiri citharam inter tubas, & aulæ strepitus: magisq. ad regalem paratum facere Cataphractorum exercitationes, velitumq. discursus, & taurorum spectacula: sed, vt hæc maxime vera sint, tamen par est, vt in tanta rerum celebritate, aliquid etiam sonent Musæ, quarum, tu primus in his regionibus, magnificentia tua inflasti calamos. Vellem equidem, Rex inuictissime, materiæ opus responderet: haberemus vtique dignam lectione poesim, quæ dicendi suppetit leges. Sed quando infra tantarum rerum molem, omnia sunt omnino ingenia, facimus quod dijs mortales solebant, qui thure, & farre vilissimis rebus, optima maxima colebant (vt ipsi putabant) numina. Reliquum est, Deum omnipotentem precemur, faustum, & felix hoc sit coniugium serenissimis Principibus, tibiq. & Augustæ vxori, regni dulcissimos det successores, natos natorum, & qui nascentur ab illis. Vlixb. iiij. Calend. Octobr. Anno Domini M. D. LII.

In nuptias sereniſſimorum principum IOANNIS ET IOANNAE.

ROmanos faſces, decantatumq. curulis
Sedis ebur, Latioq. orbem ſeruire coa-
ctum, *(reges,*
Atque triumphatos alta ad Capitolia
Quoſque dedit mundo dominos Byzantia tellus,
Et Macedum quæſita alio ſub ſidere regna,
Magniloquumq. adeo quidquid mentita priorũ eſt
Vatum muſa loquax, mirari deſine, quiſquis
Prouidus exacti renouas obliuia ſæcli.
En noua, coniugio, coeunt in fœdera gentes,
Quæ Rhenum, Eridanumq. bibunt, Gangisq. liquorẽ
Epotant, Niliq. ortum, pallentiaq. auro
Flumina, cognatum præter labentia Iberum:
Fitq. vnum imperium, qua nigros lampade prima
Illuſtrat populos, & qua iam feſſus anhelos
Oceano ſol mergit equos, qua cardine cælum
Vertitur ignoto: non iſtis fabula verbis
Luditur, hiſtorias quiſquam, figmentaq. vatum,
Vanaq. mendacis credat ludibria linguæ.
Martia Romani Germania nominis heres,
Macte viris, opibusq. potens: ſibi vendicat huius
Imperij, primas, ſacrato numine, partes.
Cuius in arbitrium rigidæ cum iure ſecuris
Auguſtus conceſſit honos, mandandaq. faſtis
Nomina Cæſareis titulos Hiſpana ſuperbos
Addunt regna, ſuis euictaq. mœnia Mauris:
Atque amandatas gentes longe Herculis vltra

Am-

Amphitryoniadæ metas: chalibysq. metallo
Imperium durat: non est fæcundior auri,
Argenti non vlla magis, non vlla virorum,
Armentive ferax regio. Subit Itala tellus
Continuo diuisa iugo, & quo spectat in æquor
Tyrrhenum, quoque Hadriacis se fluctibus infert
Adseruit latere. illa licet data gentibus olim
Iura canat, iactetq. suo se Roma senatu:
Roma sacerdotij moderatrix, sidere magno
In totum fatata æuum, præscribere mundo
Parenti leges. Hinc longo Gallia tractu
In partem accedit, qua canas transiacet Alpes
Putris gleba soli, mercesq. accersere suetus
Toto Belga mari. Siculis cum messibus adde
Sardiniam, & quæ multa iacet lato insula ponto,
Quin & barbarici sitientem littoris oram
Vltima quid mundi referam? testata vetustis
Quæ quondam reor esse libris, quos docta Platonis
Pagina commendat regio latissima, vtrumque
Ad cæli deducta polum, iacet, æquore magno
Seiuncta, Hesperiam contra nimioq. calentes
Sole plagas Libyæ, priscis incognita sæclis.
Hic auro constare solum, mirabile dictu,
Argentoq. ferunt, & viles gentis in vsus
Indigenæ, nobis sanctum, prostare metallum:
Mutariq. adeo ferro, quod scilicet aptum
Esse magis credunt, humanæ ad commoda vitæ.
Felices animi, quos tot per sæcula, mendax
Non tetigit splendor, non sollicitauit habendi
Auri sacra fames, quæ vos afflauit anhelo

Ore, simul mundi, noſtis commercia noſtri,
Auguſtus quæ, iure ſuo, tenet omnia Cæſar
Carolus, Arctoæ rariſſima gloria gentis,
Parte alia, magni ſe Luſitania iungit
Oçeani domitrix, & toto clara colonis
Orbe ſuis, alienigeno depauperat auro
Te Tage, & extremo deuectis mercibus Indo
Natiuas obſcurat opes, licet obuia paſſim
Vena ſequax auri, multo vertatur aratro:
Seq. nitor glebæ prodat, ſtat, ſcilicet, olim
Propoſiti, dum fama tenax, a fontibus ipſis
Ditia flauentem deuoluere flumina limum,
Hiſtoriæ nec vana fides, a flante parente,
Quadrupedum volitare greges, & iura beatos,
Mollia, felici producere ceſpite fructus.
Non tamen his opibus virtus contenta, ſuiq.
Prodiga, non Boream, nimboſumq. horruit Auſtrũ,
Non ponti, cælive minas, dum fortibus auſis
Atteſtata ſuæ clareret gloria gentis.
Auſaq. ab ignoto commercia quærere mundo,
Suppoſitisque, manu, terris dare iura, parentis
Auſpicijs, Auguſte, tui, veſtigia cuius,
Tu greſſu maiore premens, victricibus orbem
Luſtraſti ſignis. Nam quid tua ſub iuga miſſos
Tot referam reges, & facta, tyrannide pulſa,
Arbitrij, tot regna, tui? quid barbara, parua
Profligata manu, narrem tot millia, & illos
Turcarum ad Diu congeſtos mœnia aceruos?
Quæ terra, quæ geſta mari ſol luce iacere
Non patitur priuata ſua, ſed neſcia noctis,

Aſsi-

Aſsiduis donat flammis, & milite cernit
Omnia plena tuo, quocumque libretur ab axe.
O telluris inops, & noſtris inuida fatis.
Parca nimis Natura ſui, quæ finibus arctans
Anguſtis terras, ſua deſperare coegit
Præmia virtutem. tanti ergo pondera regni
Diuino commiſſa tibi ſe numine credunt,
Ioannes inuicte, ligas qui pacis vtrumque
Legibus imperium, priuatis publica tædis
Commoda concilians, primis quas Cæſar in annis,
Ioannes, ſpes noſtra, tuus prælucet, & alto
Coniugij varias connectit fœdere gentes.
Dic Erato quis tanta deus connubia terris
Mandauit? geminos faſces quæ cauſa maritat?
Magna peto, ſcis ipſa tamen, quæ carmine blando
Fouiſti teneros ignes, dum iuſſa parentis
Exequeris chari, iuuenumq. accendis amores.
Vere nouo canis tellus nudata pruinis,
Et pigro reſoluta gelu, noua gramina campis,
Atque ſuos pratis induxerat alma colores,
Ad ſolitos ridens, Zephyris ſpirantibus, æther
Inuitabat aues cantus, auſtroq. tumentis
Hyberno fluuij, lenis ſucceſſerat aruis
Lentus aquæ, venis tractus ſitientibus, humor.
Vnde agris natiuus honos, pede Gratia nudo
Surgentes calcare herbas, ductare choreas
& uſa, leui ſaltu, torpentia frigore membra
Excutit, atque hiemis ſordes, & prouocat omnes
Ad nectar geniale deos. id neſcia fræni,
Illic, & laxis volat indulgentia habenis.

Ipse deum genitor, vultus grauitate verendi
Seposita, læta discussit nubila fronte.
Ire diem Phœbus flamma meliore serenum
Iussit, & auratis emolliјt aera pennis
Auctori natura suo. Tunc Iupiter aureo
Desiliens solio, traxit subsellia diuum
Cetera magnorum, lætoq. ex ore cachinans,
Ad Venerem properemus, ait, lasciuaq. Cypri
Numina, & assiduas subeamus amoribus vmbras.
Non vllus genio toto est, magis aptus in orbe,
Lætitiæq. locus, votis, ea templa, voluptas
Delegit secura suis, sic fatus, ab alto
Progreditur tota superum comitante caterua.
Et super herbosas valles, molliq. virentes
Gramine, diuorum sistit socia agmina, campos.
Venerat, interea, Cyllenius ab Ioue missus
Ad Venerem mandata ferens, sua regna pararet
Cælicolum hospitio, pennatum ad classica amorum
Illa ministerium ciet, & sua munera cuique
Distribuit, tunc turba procax factura parentis
Imperium volat, ille thoros è gramine molles
Componit certis spatijs, hic aggerat herbas
In tumulum mensis, & olenti nectit amomo,
Ille solum violis, & multo flore coronat,
At virides alius siluam contorquet in arcus,
Distinguens connexa rosis, atque arboris altæ
Quærit adoptiuas, proprijs superaddere, frondes,
Et ditare nemus, riuos hic flumen in vnum
Cogit, & aspectum prӕterlabentibus vndis
Exhilarare loci, naturamq. arte decorans,

Et

Et ſtudet adpoſitis, immurmuret vnda, ſalebris,
Sollicitі certant ſtudio, dum ſedulus ambit.
Quiſque deæ placuiſſe magis, queis rite peractis,
Illa iubet, qua quiſque valet, ſe formet in artem.
Subſultim ſudat Riſus, blandisq. voluptas
Pertentet digitis animos, conſidat in omni
Arbore Amor, dulcesq. ſuper deſtillet amores,
Mellitisq. Lepos euentilet aera pennis.
Ipſa Venus multo comitata Cupidine, patris
Obuia ſe genibus prouoluit, ad oſcula natæ
Iupiter inclinat ſeſe, tum pectine doctus
Ad Citharam admoto, feſtos præludit Apollo
Congreſſus, duxere choros ad carmina diui,
Auſus & alterno iactare tripudia greſſu
Lemnius. Aeternis poſthæc conuiuia menſis
Imperat induci Saturnius, illicet, aurum
Immortale dapes onerant, fœcunda refundit
Quas largo Natura ſinu, quas Copia pleno
Cornu infert, quin & Satyri, rurisq. beati
Numina textilibus calathis ſua munera portant,
Officijsq. colunt cæleſtia numina priſcis.
Hic iocus, & Riſus regnant, innoxia grati
Acquirunt cauilla Sales, multusq. liæum
Circum miſcet amor. niueisq. ad pocula palmis
Nympha ſuas præſentat aquas, magnoq. Tonanti
Dat puer Iliacus, rorantem nectare gemmam,
Applaudit ſua turba Ioui, ſequiturq. bibentem
Feſtiuo clamore deum. conduplicat Echo
Emiſſas voces, auditaq. verba retorquet.
Excipit omne nemus diualis gaudia Pompæ.

At Paphie obstipo defigens lumine terram
Sola tacet, tristisq. suos suspirat amores,
Totaq. demisso damnat conuiuia vultu,
Mars aberat, dum Pannonico pro limite certat
In diros hostes, & forti pectore curat.
Austriacæ inconcussa domus stent sceptra, suoq.
Imperium constet Charlo, communibus vnum
Quem simul ac mensis, sensit Cytheræa deesse,
Deposuit lætos vultus, & lumine toruo
Triste supercilium contraxit, causa Tonantem
Non latet, ergo citas Cyllenion ire per auras
Imperat, Arctoo qui Martem accersat ab orbe,
Adsit, & vmbrosæ subeat iuga nota Cythæres,
Impleat & diuum numerum, sua gaudia reddat
Offensæ veneri, positisq. interserat armis,
Mutua quæ fractas confirment otia vires.
Peruolat ille Argos, Agamemnoniasq. Mycenas,
Et bellatricis claras Tritonidos arces,
Transit & Illyricos fines, celeriq. volatu.
Dannubij supra virides vestigia ripas
Sistit, vbi inuento reddit mandata Gradiuo.
Scallentes sudore manus, galeamq. cruore
Fædatam diro, puro tum forte lauabat
Flumine Bellipotens, ergo opportuna Tonantis
Imperia excipiens, etiamnum a cæde madentem
Deponit thoraca humeris, & casside crines
Liberat impexos, validos non hasta lacertos
Aggrauat, at pulchris, pro pilo, pampinus uvis
Sumitur, & Paphies armat sua tempora flore,
Ab se bellifremos longe iubet ire Furores,

Mæror

Mœror abest, absunt miscentes prælia diræ,
Scæuaque sanguinem quatiens Bellona flagellum,
Et Pauor, & dubio trepidans insania vultu.
Sic placido Cypriæ subit ore palatia diuæ,
Conuictumq. deum, festiuo tota tumultu
Assurgit cognata cohors: Venus ipsa serenum
Erubuit, trucibus dum figitur vndiq. diuum
Luminibus, claudoq. procax suspecta marito
Soluitur in risum, cæli quo temperat æthram.
Hic post sermones, & post libata vicissim
Pocula, post crebros diuini nectaris haustus,
Per ludum, alternis studijs, dicteria plausus
Insequitur, festoq. diem clamore celebrat.
Et nimiæ tandem subiere silentia voces:
Mars stetit ante Iouem, maiestatisq. verendæ
Numine adorato, tales dedit ore querelas:
Magne parens superum, cuius sua stamina voluunt
Ad nutum Parcæ, series seque explicat æui,
Fatorumque ordo: memini cum sidera Charli
Exciperent ortum, mandasti ingenia nostri,
Et totus primis, seruiret partubus æther
Ioannæ: tunc effusis dotauit Olympus
Nascentem studijs Charlum, suaque astra benigna
Luce dedit fulgere vni, mortalia supra
Ingenia, & Solyma felicem ex vrbe triumphum
Promisit quondam, libertatisq. futurum
Auctorem Græcæ fatali incidit in auro.
Illum ego in his vlnis, augusta a matre rubentem
Excipiens, pueri tractaui mollia dura
Mēbra manu; & primas formaui ad classica voces.

Durauiq. ad bella animos, & robore vires.
Germano pepigi patrias comes vnguibus vsque
A teneris, rerum semper felice tenore
Continuans annos, dubiæ discrimina, & omnes
Vitæ vna subij casus. Sub pellibus ijsdem
Heu quoties transactæ hiemes, anniq. rigentis
Frigora; quæ clausus non vllis Sarmata tectis,
Non Scytha ferre queat: gelida cui creta pruina
Canities, nudosq. pedes nix, verberat alta
Perpetuum; quoties nullus dum militis vsus,
Vixq. alij admotis, animarent ignibus artus,
Me comite, ille super frænata binominis Histri
Flumina, & astrictum brumali frigore Rhenum
Raptus equo, spatium solidarum emensus aquarum
Terruit hostiles oculos. a fluctibus illum:
Ipse ego barbaricis, iratoq. Aenosigæo
Eripui ad Zelan, & nostri numinis, vndis
Opposuit fatum tandem ergo parta tot armis
Post decora, atque actos tot iam sub pellibus annos,
Tempus adesse suum rebar, quo numine certo
Præclarum erigeret Charlus, solyma arce trophæum
Et fœdo, Græcas vrbes, Thraceng. tyranni
Seruitio assereret: quæ versis lapsa referri
Cuncta vides retro factis nam Turcica vastant
Agmina Pannonicos fines, lateq. minantur
Imperij iuga sæua sui: sub cassibus æquor
Tirrhenum, siculum q. latet: feralia tristem:
Insultant vellixæ mari, tendentia Phœben.
Quin & ciuili flagrat Germania flamma,
Atque intestino, tellus tremit Itala, motu.

Aeter-

Aeterni si stat leges infringere fati.
Summe pater, si iura poli, quid stultus, inanem
Curam alo? quid tantos iuuat exhaurire labores
In cassum? & vano intentas eludere vires
Conatu? quod si dum eadem sententia durat,
Atque operis tanti est, tot regna inuertere, & istud
Transigere imperium, magnoq. æterna paratur
Gloria, quæ pennis, victura, immunibus æui
Orbe volet toto, quanam ratione, docebo,
Id possis, numenq. suis absoluere votis,
Atque obluctantes rerum componere causas.
Est tibi Lysiadum, Ioannes Cæsar, in aula,
Vnica spes regni: matris, patrisq. Ioannes
Augustum pignus, quo se plaga iactat alumno
Vltima terrarum, flammæ, dum nescia primo
Ludit flore ætas, votiq. ignara tenacis
Mens fluitat: sed & Hesperijs nutritur in oris,
Pulchra mei Charli soboles, Ioanna, marito
Apta dari, sua maturum connubia tempus
Poscit, & angustæ patitur dispendia prolis.
Quam licet hinc Hister, Rhenusq. hinc iure paterno
Vendicet, Arctoos repetens ab origine reges,
Communes sed Iberus, auos, dat matris ab ortu
Ambobus: quos cum series iunctissima nectat
Sanguinis, adde iugum, maioraq. vincula vtrumq.
Fac regnum, iuuenesq. ligent, fac surgat vt vnum
Viribus imperium iunctis, quod Charlus, & orbis
Clara quod occidui moderantur sceptra Ioannis.
Hos mihi coniugio, si das committere fasces,
Obstabit nil inde meis conatibus, vllas

Accipient non fata moras: quis robora stare
Tanta queat contra? coeãt cum regna tot, unum
In regnum, pugnetq. mihi coniunctus Eoo
Hesperus, & gelidam regio diffusa sub Arcton.
Dicentem audierat prompta Saturnius aure.
Ergo ubi consedit Mauors, finemq. loquendi
Fecit consilij certus, sermone Cytheram
Hæc ultro aggreditur: non has tibi nata futuras
Ingratas tædas, atque hæc connubia credo,
Quæ tuus, ingenti studio, Mars anxius ambit;
Nec tua me fallit, tacito ut suffragia voto.
Hærebant dictis, & mens ardebat easdem
Voce iuuare preces, sed noti iusta pudoris
Causa vetat; Lemnijq. decens reuerentia vultus;
Quæ tamen ille petit, patronæ haud indiga vocis
Stant mundo promissa olim, nec torquet inanis
Vos labor iste; Themis dudum hot consulta manere
Dixerat antiqua fatorum in lege repostum,
Et venisse diem, thalamis quo talibus, astri
Explicet obscuri nodos, & limina pandat
Venturo tandem auspicijs melioribus, æuo,
Hocq. adeo eiusdem doceat vel nominis omen.
Quare age, festinus Hymenæum mitte per auras,
Qui iuuenum casto, perfundens pectora, amore
Nectat, & æterno firmet connubia vinclo.
Mutuaq. absentes pictura infundat amores,
Gratia quam geminis coniuncta sororibus, auro
Lineet, & veros ab imagine concitet ignes.
Accedes tu sola thori, tædaq. iugalis
Diua potens, clarosq. animos amoribus indes,

Totaq.

Totaq. frenabis resolutis corda medullis,
Vnde orbi secura quies, terrasq. ligabit
Felici posthac concordia longa metallo.
Hæc vbi dicta dedit placido Saturnius ore
Assensere Dei, lætoque extrema secuti
Murmure, conceptos dant ad noua gaudia cantus.
Haud inuita facit Paphie mandata, suumq.
Protinus occiduas iubet ire Hymenæon ad oras:
Et comites de plebe duos, quibus ille ministris
Sanciat augustum fœdus, superaddit amores.
Ipsa Cupidineis vectata per æquora pennis,
Et Cyprica multum cicumuallata caterua
Euolat, Hesperiaq. simul se sistit in aula,
Aduentante dea, toto mala numina late
Concessere loco: Mæror, tristisq. futuræ
Pendula spes sortis, macieque insignis, & ore
Liuor edax, duplexq. sui Mens improba sensus,
Et personato grauis assentatio vultu.
Flammarat iam pectus amor, iuuenumq. tabellis
Mutua condiderat pictis, corde ora sub alto:
Accusant iam sæua suis, dare tempora tædis,
Tarda moras, solisq. pigros, sua damna meatus.
Ergo ingressa Venus, sic est affata Ioannam:
(Mollibus hæc stratis, regali fulta paratu
Quærit acu frustra vigiles depellere curas)
En tibi præsentes, lex immortalis, amores
Præcipit esse tuos, tanto condigna marito
O formosa ante alias virgo, tibi numina Cypri
Adsumus, ad sacrum pompam ductura Cubile,
Tu mihi te facilem præbe, nec gaudia, vani

Plena metus, mæsto temera solemnia vultu,
Vosq. mei comites, lætum componite carmen,
Quale Iouis summi thalamis coeuntibus olim
Mnemosynes cecinit soboles arguta, datisq.
Instaurate choros manibus, citharæq. canoræ
Ad numeros, festæ procedant agmina pompæ.
Ducitur augusto augurio Ioanna Ioanni.
Desine iam longi suspiria ducere voti
Lysiadum spes, vota diem meruere: videbis
Mox oculis, quam mente prius, totosq. per artus
Præsens ibit amor titulis insignis auorum
In thalamos noua nupta tuos deducitur. olim
Hos quoque magnorum series exornat auorum,
Hic tibi barbarico viuunt annalia in auro,
Phidiacæq. manus referunt ex ordine reges.
Limina prima tenet, qui fortibus expulit armis
Hispanum ceruice iugum, regnoq. parentis
Priuatas, mutauit opes, & regibus vnus
Tot simul est ausus campo confligere aperto.
Nominis inde tui stant prima exordia, regni
Certa salus, nostras impune aliena per vrbes,
Qui ferri non sceptra tulit, qui primus, adepta
Pace domi bellum Lybiæ traduxit in oras,
Infidoq. fretum Mauro, Septæq. tributis
Asseruit. Subit Emmanuel, ad proxima lecti,
Qui noto ante polo victricia signa
Intulit, & nostras in leges ire coegit
Oceanum, mora sit totum numerare tenorem
Gentis, & ornatos multo diademate postes.
Quæ tibi maiorum præclara exempla reponit

Do-

Docta manus, falsis generosum accendere fucis
Ad virtutem animum, variosq. animare colores,
Argumenta æui, celsæ quòd acumine mentis
Cum tu percurres facies, intelligat orbis,
Accessisse tibi cumulum virtutis auitæ.
O virgo, quam tanta viri fortuna manebat,
Viue diu felix, & cum felice marito
Imperij rege fræna ampli, da publica vota,
Da dulces patri natos, socerisq. nepotes,
Occiduo dominos orbi, qui regibus olim
Cum consanguineis, regnorum mutua sacris
Fœdera coniugijs, in sæcula longa propagent.

MICHAEL CABEDIVS SENATOR REGIVS

In partum Ioannę serenissimæ Lusitaniæ Principis, Sororis potentissimi & inuictissimi Catholici Philippi, Lusitaniæ Regis.

AD INVICTISSIMVM IOANNEM III. Lusitanorum Regem.

MAXIME, Rex Auguste, Deo immortali habendæ sunt gratiæ, quòd & successore tibi, & populo Lusitano regni herede cauerit, a quo certe hæc publici infortunij solatia, tuæ solius pietati donata credimus: vt etiam priuatis populi cri-

minibus spem regni vnicam, & omnium oculos Ioannem tuum ereptum nobis deflemus: cuius eo vsque omnium animis præsens hærebit memoria, donec familiam istam ab vna illius stirpe numerosis nepotibus auctam videamus: (quod ille omnium potens faciet eo magis, quo minus non id meremur miseri.) Sum equidem prosecutus, Rex Auguste, publicam meo carmine lætitiam, nullam sane partem eo assecutus, eius gaudij, quod mihi cum omnibus commune fuit, qua die posthumam hanc prolem, regniq. securitatem suscepimus: sed iacentem recenti calamitate, & quodammodo torpentem animum ita excitauit optatissimus hic partus, vt mihi satis non fuerit tantum non intra priuatos parietes gaudio insanire, nisi etiam in vulgus raptim conscriptum carmen publicarem. Haud ignarus de re tanta nonnisi valde seria, & a præstantissimis componi debere. Scripsi tamen, vt idem mihi de prosperis tuis scribendi tenor constaret: argumenti dignitate fretus, quod non dubitabam nemini non placiturum, licet omnibus carmen ipsum displiceret. Et si exultantibus nimia lætitia animis siquid excidat minus circumspecte dictum ignoscimus, non vereor ne quid auctori in tam effuso omnium gaudio detrahatur, si quid in carmine minus apte positum sit. Certe si in eo cuiquam fortasse aliquid in au-

re bene ſonabit argumenti felicitati debebitur. Faciat, Rex Auguſte, Deus, Opt. Max. vt huius nepotis tui nuptiæ, & plurimorum filiorum natales magno cum tuo, populiq. Luſitani gaudio, multorum doctorum ingenia, & eruditionem varie olim exerceant. Vlix. VII. Kalend. Februa. Anno Domini. M.D.LIIII.

MICHAEL CABEDIVS

In partum Ioannæ ſereniſſimæ Luſitaniæ Principis.

DII, quibus imperium hoc ſemper ſtetit, ortaq. paruis
Principijs victo ſe Luſitania Gangi
Impoſuit, domitoq. polum per vtrũq. profundo
Signa tulit, poſtquam Heſperias Eoa carinas
Littora, Pelei prolem indignata tyranni,
Ignotis vexere vadis, Luſiq. potentem
Progeniem per tot, qua venerat, aſpera ponti
Aequora gemmiferum tandem duxiſtis ad Indum;
Qui res Lyſiadum nunc, & fundata tot annis
Regna, armis, opibusq. ſuo ſancire paratis
Herede, & magnos Auguſtæ munere prolis
Continuatis auos, clarumq. in ſæcula nomen,
Dicite Ioannæ fauſtum, quæ ſidera partum

Excepere nonum, vel qua Lucina resoluit
Lege puerperium, celsi cui tota laboret
Aula poli, magniq. domus desudet Olympi,
Et septem gemini numen deseruiat orbis.
Nam si vestra humiles hominum se fundit in ortus,
Cura nec exiguos est aspernata penates,
Priuatiq. lares nonnumquam vestra fatigant
Numina, par certe est coluisse frequentibus omnes
Certatim studijs hæc incunabula diuos.
O felix, niueoq. dies signanda lapillo!
Occiduis quæ tot populis, tot gaudia mundo
Contulit Eoo, medioq. iacentibus axe
Gentibus, imperij fines qua sidera tanti,
Et phœbus, cœlumq. regunt, pars optima nostri,
Vna dies sæcli, quæ longum fulsit in æuum
Nutantes herede domos, nostriq. malignæ
Eripit arbitrium sorti, nec casibus vllum
Fortunæ dedit esse locum, maturaq. regum
Consilia asseruit vulgi a sermonibus olim,
Et sacra priuatis quid distent pectora curis
Edocet Hesperiæ geminis innixa columnis.
Aula domus stabat, Lysi fundauerat orbem
Prole Deus bina, sexu complexus vtroque,
Et regnum firmare suis heredibus orbi,
Et dare venturas in publica commoda tædas,
Quas alias donaret opes, aut munera Olympus
Pro meritis Auguste tuis? en contulit æther
Quod fuit in primis tibi rex sanctissime curis.
Nempe affectatis, non tu ambitiosa superbi
Imperij monumenta paras, non crimina regum

In

In populum tædis, nec triste minantia factis
Præsidia accersis crudelibus, at tua postquam
Regna Deo pietas sat commendasset, & alti
Relligio secura animi, dare fœdera terris,
Et proprijs statuisti etiam firmare quietem
Pignoribus nostram, mundoq. reponere pacem
Per consanguinei commercia mutua iuris,
Infremit, & tacito connubia murmure damnat
Vulgus, & imperium thalamis peregrina subire
Sceptra nouis clamat, nataq. in dote locatæ
Occiduæ ius isse domus, & pignore ab vno
Iam prope casuri pendere cacumina regni:
At tibi fixa Deo constat sententia recti,
Quæ valido fundata piæ munimine mentis
Securos nos esse iubet, quo pectore cumque
Inclines tractura deos, votiq. potentem
Te factura tui: plebis non vana moratus
Quo sit vt incautæ deliria, fœdera mundi
Muneris esse tui velles, natamq. locares
Externam in gentem, nato spei certus ab vno
Innumeram sobolem dominos in regna daturam.
Continuos, tua qui digni diademata quondam
Excipiant, tradentq. nepotibus aucta nepotes.
Viderat ex alto Saturnius æthere quondam
Res hominum, postquam Hesperijs cessere carinis
Aequora, nascentem quæ primum Hyperiona tor-
Et dominas sensere rates, quæ numina tanti (quēt,
Imperij rubrum nabant secura profundum:
Scilicet occiduas Ganges felice cohortes
Flumine, & a primis potauit fontibus Indus:

Gem-

Gemmiferis exinde vadis Orientis ab vsque
Vecta plagis solem ditauit gaza cadentem:
Mollia pacifica donarunt vellera dextra
Seres, odoriferas felix Panchaia nubes
Contulit, & nostros pretioso cortice Ganges
Irriguis arbusta vndis confouit in vsus.
Cinnamma miserunt Arabes, & thura Sabæi,
Diuitias misere suas, Cilicumq. remoto
Limite nota dromas portauit vela camelus,
Et rude Idumææ sudauit balsama vitis
Vulnus, & ignotas nobis ventura medellas.
Macte animi Emmanuel, & tanti muneris auctor
Gentibus, Eoos cui fas vulgare recessus:
Qui dum Lysiadum seruire pericula mundo,
Atque orbis statuis communes omnibus vsus
Asseruit te fama polo, quæ gesta per orbem
Virtutis testata tuæ venerabile tandem,
Ardua quod decuit nomen super astra locauit,
Viderat & regno, Rex inuictissime, per te
Addita regna tua tot barbara, totque per orbem
Commoda tantum non patris superantia curas:
Tum reputans quanta in primis incesserit vno
Te pietas regnante homines, quo numina cultu
Exemplis edocta tuis obseruet, & ætas
Quos templis arisq. deum tua reddat honores:
Cogat vt infandi gentis ludibria ritus,
Et proprios nescire deos, verumq. secutas
Numen sponte sua pro libertate pacisci
Doctores diuum dominos. Quæ commoda vestris
Auspicijs quæsita orbi, Saturnius æquo

Consi-

Consilij putat esse Deum quo munere penset.
Fraternum depasta iubar se lætior ergo
Lysiadum genti partus prænuntia magni
Cynthia protulerat, cornu non ante sereno
Illa magis luxit mortalibus, astraq. pressit
Insueto signans noua gaudia lumine, quam cum
Augustum Ioannæ vterum iam nona grauaret
Signa polo factura, diem venisse beatum
Qua studijs cumularet onus, conceptaq. quondam
Munere pro tanto qua vota reponeret orbis.
Tunc ad se superos proprijs e sedibus omnes
Iuppiter Atlantis iubet accersire nepotem:
Esse quod in medium communi restet agendum
Consilio, & tanto dignam rem consule cœtu.
Est locus in medio cœli pellucidus axe,
Perpetuo qui sole nitet, zephyroque perennis
Flante tepet vernum: non illic frigida cogit
Bruma niues, gelidoue rigent Aquilone pruinæ,
Et vicina licet nimio tamen ipse calori
Frena tenet Phœbus, molliq. attemperat astro
Æthera flammiferis illustrans cætera habenis.
Sidera diuorum geminata palatia parte
Ex omni fulgent, proprijsq. accensa coruscant
Luminibus: multa æthereas hinc inde frequentat
Stella domos passim, postesq. domesticus ignis
Distinguit sacros, hominum prælucet Olympus
Quem factis, cuiusq. deos vt mandet in ortum.
At in secessu magni meliore metallo
Stat sedes augusta Iouis, quam plurimus ambit
Circum adamas, totusq. suis quam ditat Hydaspes

Diuitijs, cui donat opes prælargus Eoas
Indus, & Oceani spumant vada rubra Pyropum.
Quin & adoptiui peregrinam emblematis artem
Natiuus commendat honos, numenq; benigni
Sideris, & toto non æthere mitius astrum.
Hanc primo Natura parens fabricauit ab æuo
Arte sua rectori orbis, stant atria cætu
Digna deum, & princeps nitet æthere curia toto.
Excitos Atlantiades huc duxit ab omni
Parte poli superos: solio consedit eburno
Altitonans, varijs quod sæcula multa figuris
Distinxere patri: violatus Iaspide candor
Assiduo niueus, flammamq; æquante Pyropo
Intentos in honorem oculos præstringit, & ora
Aduersi feriunt radij; numenq; sedentis
Defendit vis multa loci: pater ipse laborat
Lumina sæpe loquens in se conuertere diuum,
Nec potis interdum sese minor esse, suaq;
Maiestate cupit, disponitur ordine deinde
Cetera turba Deum, stataq; ab honore curuli
Quisque sedet: vario sermone immurmurat aula,
Inque vicem quærunt dubij tractanda repente.
Quæ tanti res arbitrij? quæ postulat omnes
Causa deos? magni num decernenda triumphi
Pompa siet regum meritis ingentibus vlli?
Rursum alius, grandisne rei num causa feratur
Iudicio cessura deum? quique impius orbem
Communiq. simul qui crimine læserit astra.
An noua iura paret terris imponere mundi
Rector, & efferens hominum compescere motus?

Non

Non alias fas ob causas indicere Olympo
Concilium toti, tantumq. excire senatum,
Non nisi magnarum fas est ob pondera rerum.
Dum dubij fluitant animi, sic ore locutus
Dimouit toto Saturnius æthere nubes:
Si mea vulgares versarent pectora curæ,
O superi, si res animum priuata subiret
Cuiusuis de plebe hominum, defungier ipse
Arbitrio potui nostro, vilemq. cateruam
Solus, & obscuræ tractare negotia turbæ.
Nunc quia sollicitam grauioribus anxia mentem
Cura tenet, sacrosq. lares, maioraq. pulsat
Limina, de magnis vos consultatio rebus
In partem vocat, & toto deducit Olympo.
Scitis vt immensi lustratis finibus orbis
Lysiadum rex Emmanuel sua sidera mundo
Reddidit, & rubris pia signa infixit arenis.
Primus ab occiduo permensus littore, quidquid
Fluctibus Eoum lambit spumantibus æquor,
Europæq. dedit septem nescire Triones
Atque alium spectare diem, vulgataq. sæui
Oceani post iura orbi peregrina per astra
Insuetum direxit iter, quo mutua rerum
Transigerent inter sese commercia gentes,
Nauitaq. indigenas accerseret vndiq. merces,
Cumq. foret rerum, statuit quas optima nasci
Diuerso Natura solo, mortalibus ægris
Vsus inops, multa inter se tellure remotis,
Nec dum notus honos alieni cespitis esset,
Hesperias hic primus opes commisit Eois

Quæ

Quæ matutinis enutrit roribus Eos
Cassama, quos nardi, messis concinnat odores
Vesper habet, mittit Costumq., & Xylon amomi
Gentibus Arctois vicina ad frigora Ganges;
Et piper, & patria permutat Cinnama veste.
Atria quin totis hebeni suffulta columnis,
Atque opera illustrat rutili quæ massa metalli
A medio deuecta die, & quos tessela concha
Sectilis artifici distinguit fœdera postes.
Obstupet extremo Phœbus dum mergitur axe,
Lysiadumq. iugis eductum Parthica Bacchum
Pensat, & infecto Babylonia vellere pellis,
Et fluidæ Persæ gentiles vestis in vsus
Itala Carbaseis mutant holoserica peplis.
Quid notum sibi sero orbem, qui sidera cœli
Altera ab antiquis æui fulsisse tenebris.
Totaq. quid referam tandem mortalibus, huius
Auspicijs, nostri patuisse palatia regni,
Et totos vix tantâ deos post sæcula demum
Scire homines? nec vos castæ reuerentia mentis
Ioannis latet in superos, qui regna paternis
Atque suis quamuis sudata laboribus olim
Ampla tenet per vos, late sparsumq. per orbem
Possidet imperium; celsi tamen ille sagaci
Despectant ex arce animi mortalia cura.
Non vano populi plausu, non sanguine auorum
Tot supra regum, blandis luxusue profusi
Intumet illecebris, toto famulantibus orbe
Diuitijs, sed mente Deum complexus, in omne
Numinis obsequium regnat non limite moto.

Lon-

Longius imperium censeris, sed finibus illud
Terrarum cessisse suis ratus, asserit omne
Relligio quod vera Dei, meliore nefandos
Permutans cultu ritus, & adultera sacra,
Degeneresq. deos, hæc nos data gentibus æquum est
Cælicolæ, digno pensemus munere, nostra est
Causa orbis: date meritis æqualia tantis
Præmia, quo regnum (si fas est dicere) facta
Ad maiora animos tam grata exempla fatigent.
Horum me certe memorem res ipsa coegit
Vos toto concire polo, nam tempus in ipso
Articulo, & vestrum præceps occasio munus
Deposcit, quo non aliud condignius vllum
Tot mundo penset regum benefacta piorum.
Iam pridem occiduo vobis auctoribus orbi
Ioannæ dedimus thalamos, & fœdera rursum
Icimus Hesperiæ gentis per mutua regum
Pignora: quos populis motus, quæ gaudia Iberis
Lux dedit illa, Tagus qua nullo ditior æuo
Excepit dominum fluuio pallente phasellum,
Augustamq. vrbi flauescens diuite limo
Intulit vnda nurum: tunc maxima scilicet illud
Cura fuit Lysi dominis implere curules,
Et totas ditare domos heredibus olim.
Quæ rata vel primis iuuenum congressibus, vno
Felici Lucina manu præstabit in anno:
Totq. vna, quondam factura ex prole nepotes
Iam nono Ioanna vterum fert mense, suamq.
In lucem iam gestit onus, quo pondera regni
Nituntur, gentisq. salus, & gaudia (quando

Delicias orbis superi voluistis acerbo
Funere, & occiduæ tenebris spem condere gentis)
Illa marem gestat, quem vos communibus æuum
In longum studijs educite, certaq. mundo
Pignora, & hoc meritis seruare parentibus: huius
Omne vacet numen fatis, vacet omnis Olympus.
Ipse ego nascenti studium, nostriq. benignum
Sideris infundam numen, quod regna secundet
Illius, & factis quondam maioribus adsit.
Dixerat assurgens dictis Natura loquentem
Talibus excepit (nutant subsellia tantæ
Maiestate deæ) Pater ò Saturnie diuum
Atque hominum, dudum toto te figere vultu
Me video, & causæ nostrum deposcere nutu
Velle patrocinium. fateor non dignior vnquam
In medium, pro qua starem res venit, & huius
Haud superum incumbit meriti mage gratia cuiquã
Scilicet ipsa minus quondam mihi commoda mũdi
Per varias dispersa plagas ignota manebam
Tot populis, dum quisque mei sibi sumeret vsus,
Natiui quam culta soli modo patria partem
Gleba daret, nec terrarum de corpore tanto
Mutua cognatis seruirent munia membris,
Inque vicem primi nulla esset gratia mundi,
Nesciret cum sese orbis, terrorque minacis
Oceani, nec certa poli lex vlla notati
Sisteret audendos peregrina ad climata cursus:
Nunc post annorum tot sæcula tota per omnes
Nota mei partes feror, & mihi reddita, vanum
Efficiam Emmanuel meritum id non auferat: ergo
Si

Si superi annuitis (te quando auctore monemur
O pater) est animus Ioannæ numine magno
Augustum dotare vterum, mea constet auiti
Gratia cui meriti, partumq. ex omnibus vnum
Eximium præstare orbi: fingam ipsa futurum
Ad regnum molli regalia membra decoro,
Totaque in Augusto componam sidera vultu.
Præterea candorem animi, prælargaq. quantum
Ingenium mortale feret dabo: vos iubar astri
Quisque sui magnis superi prætendite fatis.
Dixerat. assensu nunquam maiore senatus
Lectea stellati sonuerunt atria cæli.
Illicet exultant animis, suffragia primus
In pueri dum quisque cupit permittere fetum,
Et numen conferre suum: tamen ordine vinci
Cogit honos, meliorq. animos reuerentia frenat,
Prima Deum ridens vultu regina sereno
Hoc, inquit, quondam fas sit regnante metallum,
Gentis in Hesperiæ deuoluere commoda, Gangem
Ditius, & medio fœcundius axe sequaces
Ire auri venas, alioq. sub orbe sepultas
Esse palam populis, rutiloq. tumescere tractu,
Præsidium imperio, neruosq. in bella daturas.
Hos neque diuitiæ Crœsi, non Lydia toto
Flumine, & aurifico scallentia balnea rege
Exuperent, vt sit vulgi quoque fabula quondam,
Aurea Saturni regnante hoc sæcla redisse.
Flaua Ceres læto se tunc interserit ore,
Felices nimium, queis hoc sub principe nasci
Continget, dabitur terris quod nulla tulerunt

 Tem-

Tempora, quod nullis etiam, ventura videbit
Post ætas annis sterilis non chasmate tellus,
Aut vlla maiore poli vi læsa negabit
Reddere mandatum semen, vitiove peribunt
Eductæ segetes, sed messibus horrea deerunt,
Luxuriabit ager quæcumque in semina cultus,
Et Flora mandante meus per prata feretur
Aeternum Zephyrus, molli qui germina flatu
Pelliciens glebæ cogat iuuenescere honorem
Putris, & inducto tellurem gramine condat,
Mellaq. iucundos superexudantia rores
Aluea destituent, ibuntq. per arua fluenti
In morem, quin Palladios non uncta trapeta
Accipient fructus, & toto copia cornu
Maior erit, lac sponte fluet, fœcundaq. læti
Armenti pingues distendent vbera pastus.
Candida tunc hedera redimitus tempora Liber
Excipit assueto iactantior, & mihi Lysi
Gens, ait, o superi, curæ est, priuataq. gentis
Contingunt me iura etiam, felicia cuius
Sceptra olim cerno toto clarescere in orbe,
Huic puero possessa, mei si numinis vllæ
Sunt vires: namque Eoo cur cardine cessi
Gentibus occiduis, premeret victoria nomen
Cur aliena meum volui? nostrosq. triumphos
Obscuraturam cur Gangis ad ostia gentem,
Atque Indi penetrare sinus sum passus in imos?
Scilicet hoc nobis duxi accessisse, quod vsquam
Lysiadum sceptris accederet, illa tueri
Ergo mihi curæ, penitusq. imponere Eois

Rebus. vt omittam qualis vindemia per me
Istius imperio fluet, vt nec vina tenebunt
Se lacubus, nec prouentus vrnalia magnos
Dolia non capient, calcandis non satis vuis
Totus vt Autumnus fiet, & vindemia ab anno
Vix tandem decimo, populi promatur in vsum.
Regibus inseruit quauis regione feratur,
Phœbus ait, mea flamma pijs dudumq. trophæis
Luximus Eois, & cum pia signa per axem
Duceret occasus medium, maiore refulsit
Luce polus, totaq. dedi tunc libera nube
Lumina: nunc cœli quacumque in parte laborem
Lysiadum per regna feror, quæ purior olim
Hoc domino per me fax illustrabit, vt igne
Aeris infusi vitium depacta salubri
Seruet io magnis populos (sic fata) triumphis.
Præterea ingenium varium, pueroq. sagacem
In commune bonum fingam, quondamq. regendis.
Tot terris aptam mentem lex sideris esto
Hæc nostri Mars deinde fero sic ore profatur:
Huius ego imperio Lybiæ post vasta perustæ
Arua nobis Arabum dudum possessa colonis,
Atque vagos Nomadas, vetiti sacraria Nili
Adiungam, quin Caucaseis obstructa pruinis
Claustra Asiæ vincam, medijq. in viscera mundi
Hac figam pia signa manu, non fabula Pori
Mendaces prætexet opes, nec postera vano
Sæcula Lysiadum ludent annalia versu,
Sed pueri auspicijs huius, nostroq. secundo
Sidere, Caucasco male defensata rigore.

(Virtutem quis enim murus quæ mœnia contra?)
Occiduis magnos reges diademata signis
Submisisse canent, vt vi cessere negato
Gentibus hospitio Synæ, belliq. potentes
Altera vt Hesperios agnouit Iberia Iberos,
Vtque peregrini dominos plaga sideris vllos
Accepit tandem: (prisco pars vltima mundo
Reddita) durabo pueri nascentis in vsus
Ipse meos artus, & membra, animosq. futura
Audaces in bella dabo, quos nubilus Auster,
Quosque cadens phœbus, primoq. exhorreat ortu.
Finierat. Iungunt votis se turba fauentum
Cetera cælicolum, lætoq. in fata feruntur
Carmine, & ingenti resonant subsellia plausu.
At superum consultæ iubet rata Iuppiter esse,
Aeternisq. Themim de more incisa tabellis
In tempus mandare suum, comitataq. parcis,
Et toto petat Augustum Lucina cubile
Aucta polo: varium comitantum munus in vno
Cernere erat partu. meliora hic tempora promptis
Prætendit manibus, præfert hic spicea lassa
Serta manu, huic pulchras promittit pāpinus vuas
Atque suas parcas agitat labor, illius auri
Massa humeros lassat, captiua hæc flumina, & olim
Mille expugnatas ferat vrbes, pensa laborat
Illa volubilibus connectere gaudia fusis,
Nullaq. tot comitum vacua est a munere dextra.
Felicis macte arbitrij regum optime, & idem
Maxime Ioannes non tu præsaga secutus
Fulmina, non vanos auium captante volatus

Angu-

Augurio tua das fatis, non omine iniqui
Tardatus vulgi, vinclis nec victima ruptis
Si fugiat, iecoriq. caput neget hostia sacro,
Heres ambiguus rerum, verum auspice mentis
Imperio rectæ statuis dijs nostra secundis
Commoda, & euentus audes spondere futuros.

VOTA XVII.

Auctore Michaele Cabedio Regio senatore, & ciuitatis Olysipponensis gubernandæ triumuiro.

INVICTISSIMO, ATQVE potentissimo Lusitaniæ regi Sebastiano, huius nominis primo, Africo, Aethiopico, Arabico, Persico, Indico, S.P.Q. Olysipponensis perpetuam felicitatem exoptat.

VOTA pro felicissimo natali tuo die libenter suscepta, libentioribus animis, incredibili totius vrbis alacritate, Deo optimo maximo, & diuo Sebastiano, sacratissimo eius martyri persol-

uimus, Rex inuictissime, & tibi votiuæ pompæ, publicæq. lætitiæ signa mittimus: sed & carmen in id argumentum conscriptum, in quo si quid minus apte dictum (vt pote nimia lætitia exultantibus animis) exciderit, tempori condonabis. Faxit Deus opt. max. vt eadem vota complures per annos, te incolumi, persoluantur.

ANnua votiuæ redeunt spectacula pōpæ,
Lætaq. solemnes aris vrbs reddit honores,
Vrbs antiqua, potens, Graiō fundata colono,
Quæ caput occiduis tollit venerabile terris,
Hic vbi se rapidis ponti Tagus inserit vndis,
Publica lætitiæ funduntur signa per omnem
Late vrbem, merito, socia cum plebe, senatus
Vota coronati soluunt iustissima patres.
Dic Erato, quæ caussa sacri, cum gaudia festis
Exhilarata choris, celebrant iuuenesq., senesque?
Vnica Lysiadum sceptri, & spes vnica gentis
Hesperiæ, nulli legum pietate secundus,
Ioannes princeps fuit his dilectus in oris,
Quem (licet inuitis fatis) clementia summi
Per tria lustra Dei, totidem & seruauerat annos,
Dum bona coniugio, proli dumq. apta parandæ
Ex vno, magnam in gentem cōtingeret ætas.
Hunc pater, & patriæ, & nati deuinctus amore,

Ad regnum cura studuit formare sagaci,
Ipse suo exemplo cupiens componere mentem,
Quæ regere imperio populos, quæ lenibus vrbes
Legibus, in tanta quæque æquo viuere iure,
Fortuna sciret, nec duceret vlla licere,
Omnia cum posset, quàm quæ suasisset honesti,
Et virtutis amor. queis altæ munia pacis
Artibus, & belli tractaret iura; foretq.
Tam ciui charus, quàm formidabilis hosti.
Talis eras pater o patriæ, rex gloria regum,
Ioannes tibi non elusa fugacibus hisce
Imperijs, oblita sui, non Gangis, & Indi
Diuitijs mens intumuit, nec fluxit inertem
In luxum, blandita sibi, tu pectore Olympum
Complexus placido, curis in regna vacabas
Prouidus, hostilis modo ne quis forte tumultus
Ingrueret, modo ne piratica signa rapinis
Assueta; auderent nostrum volitare per æquor.
Adde forum, legesq. tuas te iudice sanctas,
Arbitrij secura sui, cùm libera patres
Iudicia, atque sacer sciret consulta senatus.
Qualis eras populis, tumidi quèm nulla moueret
Tempestas animi, qui nullis cederet iræ
Fluctibus, haud quisquam melius te iuris, & æqui
Nosse modum, in pœnas tardus, legumq. seuerus,
Publica si quando caussa id deposceret, vltor.
Largus opum, rectiq. tenax, largitor honorum.
Improba non gestu; nec erat simulata minaci
Terrore imperij species, amor ora; simulq.
Commendabat bonos; his ergo adolesceret heres.

Mori-

Moribus, ad regnum natus, curarat, & orbi
Per consanguineas sua fœdera reddere tædas
Occiduo: Arctoi namque ingens gloria Rheni
Carolus, alterno firmarat pignora pacis
Coniugio, vt stabilis multos duraret in annos
Fœdus amicitiæ, & concordia mutua binos
Vinciret populos, serosq; ea cura nepotes
Tangeret, vnanimes vt semper publica rectis
Commoda consilijs agerent. heu nescia veri,
Nesciæ venturæ mortalia pectora sortis.
Mutauit pia vota Deus, natoq. parentes,
Ioannamq. viro, patriam priuauit amico
Principe, sic sontis populi scelera vltus, in vno
Insontis capite, & regni spem sustulit omnem,
Nostraq. confudit tenebrosa lumina nocte,
Complentur clamore viæ, totaq. vagatur
Vrbe furens populus, cælumq. vlulatibus implet,
Femineos auræ questus, geminataq. planctu
Lamenta horrisono reddunt tum pectora luctu;
Victus vterq; parens, stupet, haud sua pignora tãtũ,
Quantum vrbis casum flentes, regniq. ruinam.
Quæ facies tunc vrbis erat? cum plena tumultu
Per fora lugubri mista plebe, iret amictu
Nobilitas, cultuq; omnes censeret eodem
Mœsta dies, totis templis triste æra sonarent.
Luctifico æra sono casus testantia nostros,
Attonitum huc, illum populum, luctuq; furentem
Cernere erat, cœlo indignas iactare querelas,
Priuatos cuiusq. lares, totamq. videres
Misceri ante oculos magnis clamoribus vrbem.

Quin

Quin etiam ipsa comam, vultum & laniata decorũ,
Et laceros conuulsa sinus, ad sidera fertur
Mœrenti tales fudisse e pectore voces:
Summe parens hominũ, rerum inuiolata potestas,
Qui mare, qui terras, qui cœlum numine comples,
Perque suas statuis (tua dum feret vltima fati
Lex) mundum durare vices, hæc esse futuro,
Si stabilem imperio voluisti mœnia sedem,
Quæ tot ab infidis tetro possessa per annos
Hostibus, Alphonso tandem assertore nefandi
Mutauere tuis ritus, deliria sacris,
Vnde inuicta manus, pulsis trans æquora Mauris,
Herculeiq. angusta freti, fœcunda coegit
Cedere Lysiadum melioribus arua colonis,
Et parere tuis Bocchi penetralia signis.
Si ponti dominis statuisti has gentibus arces
Esse locum, quæ vera polo sub vtroque docerent
Numina, quæ populis, quos Sol primo imbuit ortu,
Iura darent, Libycis ereptaq. sceptra tyrannis,
Lysiadum claris regum ditata trophæis,
Si placuit Gangi, rebusq. imponere Eois,
Quem tanto heredem imperio, Lysiq. potentem
Continuare paras queis successoribus aulam?
Principe de tali spem funere tollere acerbo
Sic visum nostram? pietas id, votaq. patris
Ioannis meruere? fides, reuerentiaq. æqui
Hoc meruit? Quin tu dignis si crimina pœnis
Vlcisci stat nostra, pios solare parentes
Instantis partus successu, & munere prolis,
Vnius ob meritum insontis qui mœnia seruas

Iudi-

Iudicio damnata tuo. sic fata perennes
Effudit lacrymas, rumpens vaga sidera questu,
Auxilioq. vocans, cœlestia numina, diuos.
Quos inter surgens, cælo gratissimus Heros,
Dira Sebastianus prætendens spicula, flexis
Ante Deum genibus, procumbit, & ore precatur.
Aeterni genitor nati, qui damna parentum,
Diuinaq. hominum reparasti prole ruinam,
Prole domum reparata labentem, & culmina regni
Cum sceptris, herede suo nutantia fulci.
Si scelus hoc gentis, populiq. hoc crimina forte
Demeruere, pijs concede parentibus, oro
Spem saltem hanc vnam, miseris solatia rebus.
Hoc mihi da, si sæua, tuis dum seruio iussis,
Intrepidus tormenta tuli, cum membra sagittis
Confoderet miseri (quas conspicis) ira tyranni.
Scis pater (omnia enim tibi nota) vt verus in illa
Vrbe tui vigeat cultus, quo numina ritu,
Quàm colat ardenti studio, quos pendat honores
Cælitibus, dum te, omnipotens, veneratur in illis:
Vnde fit, vt nostros cineres, atque ossa Quiritum
Mœnibus exportata, pio amplectatur amore,
Teque sibi nostro deuinctum pignore credat.
Hic ait, adijciunt similes socia agmina voces,
Coniunctisq. fauent meritis, flectuntq. tonantem.
Annuit ille pijs precibus, sparsitq. serena
Luce polum, casus vrbis miseratus acerbos,
At Ioanna vterum nono iam mense gerebat,
Inciderãtq. dies natali festa Sebasti:
Tunc aras, & templa adeunt, & numina fusis

Solli-

Sollicitant lacrymis ciues, totamq. per vrbem
It clamor, diuiq. sacris penetralibus effert
Ossa pijs manibus, castus veneranda sacerdos,
Et canit ostenso diuinas pignore laudes.
Agmine composito certatim in verba sequuntur
Cum senibus iuuenes, patribus plebs anxia mistis,
Vno chara vouent patriæ pro pignore cuncti,
Pignora, tunc vnus toto spondente senatu,
Nuncupat ex omni mansurum in sæcula votum,
Si tua felici soluant suffragia partu,
Augustum Ioannæ vterum, fortissime Christi
Miles, & optatam per te Deus annuat vrbi
Sollicitæ sobolem, sacra ad delubra quotannis
Natalem celebrare diem, festisq. frequentes
Indulgere choris, patres, populusq. vouemus.
Dixerat: ecce hilari accurrens Lucina tumultu
Regia tecta subit parcis comitata benignis,
Quas operi intentas tanto iubet eße ministras,
Faustaq. nascenti puero qua sede morentur
Sidera, quo felix Getici se stella receptet
Martis, & astrigeros Iouis indulgentia vultus
Conuertat, vel quos Cyllenius erret in orbes
Obseruent, donec cæli sublimior axis
Prospera promittat, dum spondeat optima Phœbus,
Et Phœbi soror, atque astro Cytherea decoro,
Iussa deæ faciunt, fixósq. ad sidera vultus
Intendunt, ergo apta videns iam tempora Iuno,
Pertentans facili felicia pondera dextra
In lucem diffundit onus, roseo ore cadentem
Excipiant puerum parcæ, cælumq. benigni

Conti-

Continuo inspirat vim sideris, illicet auri
Visuram Lysi regnante hoc sæcula gentem,
Tum fore, qui Lybiæ gentes, quas maximus Atlas,
Ambit, & Oceanus rapidis circumtonat vndis,
Marte premat duro, cuius victricia signa
Campestres metuant Numidæ, Mauriq. feroces,
Quiq. etiam placida populos in pace gubernet,
Et rabidos iustis concedere legibus enses
Cogat, & antiquo sua sæcula viuere more,
Securo vt maneant connubia casta marito,
Nec mala virginei deceptus damna pudoris
Sentiat, ad thalamos veniens cum coniuge primos.
Cumq. fide pietas, virtus, concordia, & alta
Relligio sincera Dei, ceruice vagentur.
Quod simul ac tota rumor vulgauit in vrbe,
Omnia cælicolum fusi per templa, per aras
Lætitiæ dant signa nouæ, populusq., patresque,
Protinus vrbana stipatur curia turba,
Et procerum quod in vrbe fuit, conuenit in vnum,
Seq. reos voti statuunt, festosq. frequentes
Instaurant cætus, quæ pompa nepotibus olim
Solemnis maneat, sua quisque ad signa recurrunt
Artificum numerosa cohors, prælataq. longis
Ordinibus, de more, omnes vexilla sequuntur.
Demulcent teneras vario modulamine mentes.
Hinc tuba concentu rauco, non qualis ad arma
Instructas acuit turmas, sed mollis, & inter
Quæ deceat ludos, grata & spectacula Circi.
Inde choros iuuenum mediato fistula cantu
Excitat, alterno respondet tibia flatu,

Tibia,

Tibia, quæ superum templis, & amica theatris,
Nec lautis regum, procerumq. incognita mensis,
Permistos amat ære sonos, cantusq. tubarum
Prouocat, æratasq. ciet toto æquore classes.
Parte alia gemmis, & molli stamine Serum
Ornatas ducit mater studiosa puellas,
Et monet ad citharam, pulsataq. cymbala gressus
Compositis glomerare modis, superantia fulgent
Colla niues, auro inclusæ spectantur Eoi
Diuitiæ maris, hic Adamas pretiosus, & ignes
Ardentes referens Opalus, viridiaq. Smaragdus,
Gaudet Onyx maculis, niueæ prælata colori
Sardonychis, reddit violas Amethystus, & auri
Pallores Hyacinthus amat, miscetur in vnum
Quidquid Erythreis Arabes misistis ab oris,
Decolor aurifera quod colligit Indus arena,
Quærit & extremis Gangeticus accola ripis.
Flore viæ, viridiq. fores, & limina Myrto
Velantur, surgunt extructæ floribus aræ.
Mascula thura focis adolent, & nube Sabæa
Caligat confusa dies, sparguntur odores,
Quos Oriens, quos Auster habet, quos vltima mūdi
Nutrit odoratis regio ditissima lucis.
Femineus quæ vela labor varia arte figurat,
Parietibus tendunt, & molli retia textu.
Hinc, atque hinc actus veterum referentia patrum.
Bellica continuo postes aulæa tenore
Obducunt, celsis pendent depicta fenestris
Stragula, quæ Babylon mittit, quæ Persia diues.
Visendi cupidæ matres, e turribus altis

Pro-

Prospectant, funduntq. Citri de flore liquorem.
Hinc deuota Deo sequitur manus, vndiq. sacri
Conuenere viri, iungit sub paupere tecto,
Quos veræ pietatis amor, quos legibus arctis
Astrinxit curis cælestibus æmula virtus,
Scire nec humanæ patitur contagia vitæ,
Quisque salutiferæ crucis aurea signa sequentes,
Alternis recinunt modulatos vocibus hymnos.
Emicat aurata, niueaq. in veste sacerdos,
Et pia pontificum turba, stipante senatu.
Progreditur, sertis redimiti tempora ciues,
Relliquias bone Diue tuas, venerabile pignus,
Præsidiumq. vrbis certum, nostræq. salutis,
Antiqui ad templi veneranda sacraria sistunt.
Non aliter quondam lætos duxere triumphos
Romulidę, cum post captas Carthaginis arces,
Aut post edomitos, superato Tygride, Parthos,
Gentibus aut victis, quas flauus perluit Ister,
Laurigeræ peterent Capitolia celsa quadrigæ,
Postq. ducem fremeret geniali carmine miles,
Martiaq. insolito resonarent mœnia plausu.
Macte Dei nobis date munere, rex date diuum
Macte patrocinio, cui mollis inertia primos,
Nec luxus deles, nec mentis praua libido,
Sed studium veri, virtusq. exercuit annos,
Cui nec per segnes horas transacta fugaci
Decursu, nec per somnos eluditur ætas,
Noxia non vires hebetant, non otia sensus,
Sed vel in armorum lustris, vel horrida sæuis
Tesqua feris, durum firmat patientia corpus,

Ne desueta graui concedant membra labori,
Vel prisci impendis doctis annalibus æui,
Quæ curis erepta vacant momenta, legendis,
Vnde, vel antiquos exemplo iudice mores
Induis, aut fluidæ depromis frena iuuentæ,
Doctus, vt arbitrij permißa procacibus, altum
Caligat mens cæca sui, fucisq. malignæ
Capta voluptatis, Circæis certus herbis,
Horrendas facies, & tetra in monstra fatiscit.
Viue diu felix, & auis da sera nepotes
Natorum natos, stirpemq. in sæcula longam.
O o si liceat thalamis præludere carmen
Connubiale tuis, quales per compita plausus
Maiestate patres, socia cum plebe, remissa,
Attollent? pulchra faciet te prole subinde
Tanto digna thoro, cum virgo augusta parentem,
Gaudia quis lætæ, quis motus temperet vrbis?
Munera tunc alacres, noua tunc spectacula, regni
Securi ciues, votis maioribus edent.

Ad Senatores collegas, Michael Cabedius de tempore feriarum.

EGimus o longum decursi pulueris annũ,
Et quos lẽta graues duxit arena dies.
Namq. prius nostris male depulsata lacernis,
Pertulimus Brumæ frigora sæua pigræ.
Vere nouo mox cum lætos lasciua per agros
Indulget. festis cetera turba iocis,

DE SERPENTE AENEO Arbori adhærente & ore aquam eiaculante, in eadem villa.

NOn fallax auctorue mali, velut antea, serpens
Ore, sed hic gratas præbet amicus aquas.

DE VIRIDARIO EIVSDEM villæ vitibus cooperto, vbi depictus est Bacchus requiescens curru deposito.

HIc dat, & hibernos nudato palmite soles
Vitis, & æstiuos frondibus aucta negat.
Queis Semeles fruitur laßa iam Tygride natus,
Et geniale iubet numen habere locum.

AD CLARISSIMVM VIRVM Michaelem Cabedium iuris vtriusq. consultissimum, Regij Vlysseiq. Senatus senatorum grauissimum Guterij carmen.

MVsa bonis auibus Michaelis tecta Cabedi,
I, pete, vade volans, & celer inde veni.
Quamuis multa tibi pateat domus hospita, nusquã
Hospitio tamen est aptior vlla tuo.
Hic colitur vario fœcunda poetica vultu,

Quærere, quæsito tempore certus erit.
Sic quidquam refert contra, sat iuris & æqui
Satq; bonam causam, quam tuearis, habes.
Denique ne nimium longis ambagibus vtar,
Proxima mandati summa sit ista mei,
Nunc prece, vel monitis, seu qua potes arte Thalia,
(Nec grauis hic labor est) conciliare para,
Scilicet est facilis, nec inexorabilis vlli,
Non cadit in mores torua repulsa suos,
Hoc age, quod fuerit magni mihi muneris instar,
Quod tamen vt perages, officiosa redi.

ANTONIVS PINARIVS Episcopus Mirandensis, Michaëli Cabedio regio senatori. S.

SCRIPTA EST HAEC EPISTOLA anno 1571. quo tempore Michael Cabedius, cum alijs senatoribus iussu regis Sebastiani, cum suprema iurisdictione, Cistaganam regionem visitarunt.

TENEOR incredibili desiderio tui Michael mi τῶν φίλων φίλτατε, sed distineor Pastoralis huius oneris sarcinis, & ita impedior, vt nisi illis vtcumq; compositis hinc me explicare non possim, sed vereor nedum occasionem visendi tui capto, ea

euolet ex manibus, & ea me cura angit, & distrahit. Non audeo esse auctor tibi, & collegis, vt hoc æstu prope intolerabili, & imminente canicula isthinc huc demigretis, non sine magno valetudinis incommodo, quam tibi ceterisq. summæ curæ esse cupio. Non deerunt isthic oppidula arboribus opaca, fontibus scaturientia, aquis irrigua, commeatu abunde instructa, domicilijs pro regionis cõditione satis ornata; vbi per hos æstiuos menses Quintilem, & Sextilem satis commode degere possitis; cuiusmodi ego vnum Kacinũ esse existimo, quod Sintræ cõpares, nec enim illi cedit amœnitate, vbertate, cæli clementia; nec ad rem parum facit, quòd inde ad omnia huius prouinciæ oppida, & pagos pari cõpendio itineris par est, idque exiguum interstitium. Illuc si collectis, & conclamatis vasis, militari more, (quoniam sagatos, non togatos vos esse audio) properetis, non dubitete, celeriter inuisere: quòd si vel isthic vos negotia huius vrbis, priuatis magis dissensionibus, quã ciuiũ offensionibus, afflictæ, diutius detinebunt, nõ potero ipse me cõtinere, quin illuc me conferam, partim vt nostro desiderio satisfaciam, partim vt in obducendis, curandisq. huius ægræ Reipublicæ vulneribus, qualem qualem operam vobis offeram. Neque enim sapientior fuit Ietro quàm Moyses, sed quia regionis anfractus, & viarum compendia

dia

dia melius nouerat, vt pote, indigena, ideo eum Moyses ducem sui esse itineris voluit, sic ego vt vos medicinam adhibere exulceratæ prouinciæ melius possitis, fortasse ero vobis non spernendus monitor, quem & ætas, & assidua cum ouibus consuetudo diu exercuit, & docuit. Sed quid ego te sus Mineruam, aut quid ego hęc ad vos? nempe γλαῦκας εἰς Ἀθήνας. Vale.

ANTONIO PINARIO EPISCOPO Mirandensi Michael Cabedius. S.

DICI non potest, quantopere me tuæ delectarunt litteræ, Pontifex obseruandissime, vir amicissime, præsertim in hoc genere scriptæ, quas vel de elegantia tuas esse quis intelligat, qui vel inter Callaicos Scythas, Athenas colis, & pōtificales curas musarum otio attemperas, & me quidem Bartolis, Baldisq. iampridem assuetum, & fori puluere squallentem, ad antiquum ludum tuæ litteræ excitarunt, vt quoquo modo possem isthoc me genere etiam nunc delectari tibi significarem. Quod mones de minus commoda isthinc, per hoc tempus habitatione, & Kacini vmbris, mihi collegisq. gratissimum fuit, tantiq. valetudinem esse suam, vt tibi curæ sit, ceterum & id nobis cōsilium erat, simul ac per negotia liceret, ad

aquas flauias monere, ibiq. Iunio transacto ad Interamnem regionē contendere, Vimariq. & alijs opportunis locis, caniculam & illos duos graues menses agere: at sub Autumnum inde, ad vestram istam Scythięthiopiam (sic enim verè licet vocare, cui tanta frigoris & æstus sit intemperies) redeamus; nā ad Kacini vmbras desidere, nec nostri muneris ratio, nec oppiduli tenuitas patitur, quibus id in mandatis sit, vt totam oppidatim circūeamus Prouinciā, quanta maxima possimus diligentia, nec nisi in maioribus oppidis conuētum faciamus. Sed Deus bone, vt ego hos paucos, quibus à te aberò menses, annū Saturninum putabo, & quæ mei desiderij tam longas moras vsura tui sarciet? Nec enim etiā si centessimā præstes homini tui auarissimo facies satis; nec vereor ne agentē meo in eam rem tecum iure, tu tuo, me insolētis vocabulis dānes, agnoscis, & rides verba forensia, in quæ me etiam inuitum mala fori consuetudo trahit. Quod scribis de afflicta priuatis inimicitijs vrbe; curatum id summo studio a Cypriano tuo, vt compositis nonnullorum ciuium dissensionibus, de abolitione delationum, & criminum quorundam priuatorum remissione, cum principe ageretur, idq. hoc auctore senatu, a præside actum per litteras est, vt spes sit eo facto multum profecturum iri in his vrbis negotijs, quæ te pro pastora-

lis muneris officio merito angunt, qua te mo lestia liberatum summopere gaudeo, tibique gratulor. Vale.

HIERONYMO OSORIO Episcopo Siluensi doctissimo Michael Cabedius. S.

Constat, Præsul amicissime, tam in iuris ciuilis libris, quàm alijs latinæ linguæ auctoribus honorarium magistratum, siue alium quénis actum, ab ordinario eo differre, quòd honorarius, nomen tantum quodammodo inane præferat, sine vllo muneris exercitio, aut actus, de quo agitur reali, vt ita dicam, significatione. Vlpianus de administratione & periculo tutorum: Si parens quem velit tutelam administrare declarauit, ille solus administret, ceteri ergo tutores non administrabunt, sed erunt hi, quos vulgo honorarios appellamus. Adeo vt in tutore Papinianus, de testamétaria tutela dicat: Honoris causa tutoré datum non videri, quem pater a ceteris tutoribus, quibus negotia gerenda mandauit, rationes accipere noluit, quòd huic non honorarium tantum tutoris nomen sed rei pupillaris gerendæ munus sit impositum. Vlpia-

L. si plures in princ. ff. de admi. & per tuto.

L. iure nostro § 1. ff. de testam. tutel.

L. quod si forte. §. 1. ff. de solut.

L. 3. C. de consulibus lib. 12.

„ pianus de solutionibus: Sunt quidam (inquit) „ tutores qui honorarij appellantur, sunt qui „ rei notitiæ gratia dantur, sunt qni ad hoc dã- „ tur, vt gerant. Iustinianus de Consulibus in „ Codice lib. duodecimo: Vniuersos, qui post- „ hac honorarij consulatus insignibus, princi- pali munificentia decorantur. Et recte Cicero de optimo genere oratorum, dum de tribus orationis muneribus loquitur (delectare scilicet) honorarium dicit, quòd ad orationis ornamentum tantummodo faciat, non quòd vllo in oratione necessario munere fungatur. Idem Cicero de Fato: Honorarius arbiter accessit Chrysippus: Et eo quem citasti loco, quinto Tusculanarum quæstionũ: Quorum controuersiam solebat tanquam hono- „ rarius arbiter iudicare Carneades. Quo loco „ non de iuris controuersi arbitrio agit, sed de eo, qui per honorem quasi arbiter sermonibus adhibetur. controuersi enim iuris arbitrum, si quis honorarium dixerit, non bene dixerit. Apud Seruium in tertium Aeneidos de honorario Polydoro sepulchro videre est, quod his ponitur, quibus alioqui mortuis iusta aut persoluta non sunt, aut anniuersarij „ honoris gratia erigitur. Quos postea ait Mœstos, & mortis honore carentes: qualem tumulum Andromacha Hectori ponebat ter- „ tio Aeneidos, Et Suetonius, Druso positum „ ab exercitu ait in Germania. Is in Claudio

ita

ita ait : Ceterum exercitus honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps stato die quotannis miles decurreret ; Galliarumq. ciuitates supplicarent. Hæc ego ita accipio, nisi tu aliud velis doceasq. cuius aucto ritati tantum tribuo, vt quod modo tu dixeris, satis sit. Vale.

EPISTOLA
AD PIVM V. PONT. MAX.
Henrici Cardinalis Portugalliæ in commendationem cuiusdam Episcopi Hiberni: quam conscripsit Michael Cabedius iussu prædicti Cardinalis Henrici.

BEatissime Pater, Aldensis apud Hibernos Episcopus Orthodoxæ fidei, ac proinde Ecclesiæ Romanæ sedisq. istius sanctissimę probatissimus cultor, irruente Hæreticorum hominum tempestate perculsus, Diœceseos suæ finibus fugatus, nostram hanc Lusitaniæ oram appulit ab hinc annos plus minus duos, simul primum per rationes suas valitudinemq. (quam sæpius toto hoc tempore aduersam sensit) liceret ad sanctitatis tuæ pedes debitiq. præstandi obsequij officium perrecturus, in quo obeundo ne quid segnius fecisse videretur, præmise-

miserat ad sanctitatem tuam fugæ suæ sociũ, eius Ecclesiæ canonicum, per quem & exilij sui, & moræ causas significabat, sed illum in itinere morbo correptũ mors impedijt, quominus Episcopum suum officio apud te solueret, id quod homini (sat scio) & apostolicæ sedis studioso, & in officio apprime diligenti perquam moleste accidit, cui simul huc appulit illud in primis fuit, vt negotij, rerumq. suarum pro eo ac debuit tibi omnino ratio constaret. Iuui ego toto hoc tempore, quo hic moratus est, hominis sumptus, & nũc ad te proficiscentẽ sum viatico prosecutus, eò magis quòd & erga apostolicam Sedem & sanctitatis tuæ studium eximie propenso esse animo intellexerim. Dignus est de fidei constantia, & Romanæ catholicæq. Ecclesię studio, vitæq. ac morum inculpatorũ dum apud nos fuit haud dubia significatione, qui sanctitatis tuæ fauorem sentiat, omniumq. qui recta fide censentur. id ego de homine ad te scribere satis esse duxi, vt eum (quæ tuæ sanctitatis est cura) ea benignitate excipias, foueasq. qua similes omnes soles; cuius sanctissimam personam Deus optimus maximus, quam diutissime Ecclesiæ suæ, nobisq. conseruet.

IN RIVVM, QVO AQVA in Pomarium ducitur.

Riuule frigidulis Nympharum e fontibus orte,
Qui properas liquido per nemora alta pede
Si formose venis formosum ad phillidis hortum
Arentiq. leuis aurea mala siti,
Illa tibi centum dabit oscula, queis tua fiet
Dulcior Hyblæis vnda beata fauis.

IN VMBRAM OLIVAE IN medio Pomarij, Vinetiq.

Hanc Nymphis Pallas doctisq. sororibus umbram,
Quæque legant circum dulcia poma dedit.

IN VITEM, QVAE PRO FORIBVS est domus Cabediæ.

Hanc vitem, maiorum opus, atque insigne repertum
Cuius adhuc frondes, vmbraq. limen amant,
Kebedius, Lenæe pater, tibi consecrat, at tu,
Perpetuo decora frondis honore, fores.

AD

AD SEBASTIANVM Lusitanorum Regem Augustum.

De libro legum extrauagantium Senatus supplicationis collecto, ab Eduardo nonio de Leaõ.

MICHAEL CABEDIVS Regius Senator.

INdigesta olim, multisq. incognita iuris
Scita sacri, in varios exoluere libros,
Quæ non Vrbani, quæ non prouinciæ norant
Vtraque nec totis curia cum patribus
Indoluit Rector Laurentius, ipsa senatus
Consulta, & medio iura latere foro.
Antiquata ergo chartis oracula priscis
Eruit, atque sua luce nitere dedit,
Inque vnum congesta librum, Rex magne, reponit,
Et vetera oblitis iura refert patribus
Composuit Docte Nonius, Rectore quidem illo
Digna, sed o omnium tempore digna tuo,
Quo non Cimmerijs virtus offunditur umbris
Nec ratio obscuro delitet æqua loco.
Sed tecum elato regnant securius ore
Metatæ in medio castra ucrenda foro.

AD CLARISSIMVM VIRVM D.Gregoriũ Cabedium Regium ſenatorem, Michaelis Cabedij quondam Regij etiam ſenatoris filium, Petri Mendez Cetobricenſis publici Grammaticæ profeſſoris, Carmen.

QVid me, Cabedi, rapis in Pæana? quid arma
Priſca iterum Phœbæa peto? Quiſnam furor hic eſt?
Quis nouus hic ardor nobis? deſueta reliqui
Tymbræ delubra chori, dulceſq. receſſus,
Antiquaſq. domos Muſarum, & Apollinis arces,
Sponte ego iam pridem faſtidio, vel quia ſæua
Paupertate premor, vel quòd de millibus vnum
Felicem nunquam potui reperire Poetam
Hæc antiqua lues, & crambe inimica per annos,
Continuo mihi bella gerit, qui nocte dieq.
Erranteis Muſas, agitataq. numina Phœbi
Ipſe veho mecum, & magno comitatus Homero,
Vix poſſum pulſare famem, cui plebe laboro
Indomita, ignaroſq. animos, & ruſtica Muſis
Pectora compono, & fingo meliore Minerua,
Sic tandem implacitas ſine fine exerceo curas,
Tamq. diu id patiar, donec auguſta Philippi

Maiestas mihi demat onus, sæuumq. laborem,
Imminuat, curisq. meis sua præmia reddat.
At nunc annorum post tempora lapsa meorum
(Iam pridem musis postquam suspendimus arma)
Tu me quippe rapis nolentem siue volentem
Inclyte Cabedi? quo non præstantior alter,
Aspera nodosi dissoluere iura Lycurgi,
Nec quisquam melior causas tractare senatu
Regifico, aut patriæ, aut hominum seruire saluti.
Huc etiam accedit pietas morumq. tuorum
Blandities: quæ te sublimem ad sidera tollit.
Hæc tua pietas penitus, stimulante minerua,
In Phœbum trahit. Agnosco vestigia prisca.
Ergo tu tenues, quos ludimus accipe versus.
Ne te pœniteat leuibus descendere donis.
Tu quoque Pierios cœtus & amœna vireta
Sæpe frequentasti quondam, qua gurgite docto
Munda fluit, haustuq. suos fœcundat alumnos.
Hic namque ante alios dulci tua tempora lauro
Cingebas, hederaq. comas redimere solebas.
Inter palladias choreas, interq. palestras
Doctorum insignes. tu doctæ frontis honorem
Ausus eras rapere, & laudem tibi marte parabas,
Hos ego non miror titulos, non has ego laudes
Suspicio, quoniam natiuo iure patrissas
Antiquos animos genitoris, & inclyta auorum
Præ te facta geris; quorum pulcherrima fama
Letheas ignorat aquas, non vlla vetustas
Delere, aut vllis poterit sepelire tenebris.
Tu tanti, & talis genitoris imagine fretus

Ad summæ tandem venisti insignia laudis.
Hic ille est Michael, quondam qui rostra Togati
Ordinis, & claros qui primus obibat honores.
Ille erat hic Michael, Musarum gloria, Phœbi
Grande decus, Patriæ lampas, dilecta Tonanti
Progenies, cuius nomen per sæcula semper
Viuet, & æternos sine fine virescet in annos.
Huius tu monitis, huius tu imbutus amica
Laude, per insignes cumulos ad claustra togata
Clarus anhelasti, summoq. euectus honore
Regia conspicui sustentas iura Theatri.
Nec tamen idcirco ad fallacia munera sæcli
Tu mentem appellis, nec inania gaudia captas,
Inferiora putans, animo quæcumque volutat
Præcipiti Fortuna rota. Sed pectore toto
Virtutem, & virtutis opes amplecteris: vna
Hæc te nobilitat virtus, hac vincis auiti
Sanguinis insignes titulos, hac Regis honorem
Concilias, hac summa petis stellantia cæli
Sidera, laude potens, atque auctus honore superbo
Inter doctores magnos, Regniq. ministros,
Lusitanorum, sustentas claustra senatus.

D. SYGEVS TOLETANVS Michaeli Cabedio Regio ſenatori, ſalutem.

SI procraſtinatæ reſponſionis nunc ſtudeam purgare culpā mihi ipſi certe ſim iniurius vtpote bene conſcio per me non ſtetiſſe, quominus officio fecerim ſatis: nam nec minus meis obruor munijs, quàm tuorum tute rabularum technis. Dedit tamen hodie velut & foro veſtro iuſtitium, Carniſpriuij lupercal, ſimulq. lienteria, quæ me lumen videre non paſſa eſt, vt hæc poſſem ſcribere. Commonſtraui ſane principibus meis ex præſcripto tuo, eo ipſo die quo ad me miſiſti, Latina & Græca tua carmina, in quibus & ingenij, & eruditionis, & inuenti rarum ſpecimen demirati ſunt: Quòd ſi ex clamoſo prætorio, hæc, inquiunt, dare potis eſt? quid ſi ex muſæo? quid ſi vmbroſa tempe incolat, aut Aſcræos latices epotus canat? imperarunt e veſtigio carminum ſibi copiam fieri, quæ a me ipſo fuerunt mox exſcripta Græcorum etiam, appoſita verſione Latina. Ego nec maiore ſtudio, nec diligentiore tibi morem gerere valui, geſturus vbi, voles, quantum-

cum-

cumque potero, optime ergo vale his. Dat. Olyſippnoen. iiij. Idus Febr. ann. ſalut. M. D. LXII.

D. GONDISALVO PINARIO Epiſcopo Viſienſi.

Antonius Cabedius. S. P. D.

SVm proſecutus, Domine publicam meo carmine calamitatem, ſic enim immaturum tanti Principis obitum non immerito appellari poſſe arbitror. Id cum ex amicis quamplurimi, vt in publicum emitterem, conſuluiſſent, nefas eſſe duxi, ſi tibi cui quidquid id eſt, debeo, tanquam mearum Camænarum primitias non dedicarem. Accipe igitur exiles neque tanto debito pares meorum laborum vſuras, quas & ſi adhuc neque expectas, neque repetis, aliquam tamen ex illis voluptatem, quæ tua in nos beneuolentia eſt, te percepturum exiſtimo. Vale.

IN INTERITVM D. Ioannis Lusitaniæ principis Epicedium.

VNde repentino tacuerũt gaudia luctu?
Irrepsitq. comes funesta cupressus, & albam
Mæstificis hederam video concedere (taxis?
Cui musæ noua plectra, nouosq. haurire paratis
Lugentum de fonte modos? non hæc tua læti
Calliope regina chori prouincia, non his
Carminibus tanti deflenda iniuria damni.
Te tamen hoc, si qua vlla fides, magis omnibus unã
Tangit onus, tuus iste dolor, tua cura Ioannes,
Illius infaustos thalamos, tu sola, diuq.
Non duraturas cecinisti carmine tædas.
Ergo age lugubres mecum hac sub rupe querelas
Alcionum meditare: nouam quibus impia prolem
Non expectati maris obruit vnda, gementes
Per scopulos illæ, per saxa, & littora mœstis
Omnia collustrant oculis, sua pignora, si fors
Aut laceri tantum ostendat vestigia nidi.
Nusquã alibi lacrymis locus aptior: hic tibi tristes,
Relliquiæ, nostriq. iacent monumenta doloris.
Huc Tagus auratos non comptus, vt antea, crines
Fert populi, pariterq. suos in funera fletus,
Maioresque inuoluit aquas, vt tristia iungit
Murmura, commiscetq. suos cum marmore questus.
Ipsæ respons ant rupes, lacrymabile plangunt
Littora, & horrendis assibilat vnda cauernis.

Non

Non facies erat iſta loci, non gaudia quondã hæc,
Nõ ſtrepitus populi, nõ hic ſonus: hei mihi quantũ,
Temporibus diſtant illis hæc tempora: cunctas
Cum terras, magniq. potens regina profundi
Vrbs oſtendit opes, ſocerumq. vnaq. ſedentem
Puppe murum pulchra diues Tagus attulit vndis
Quæ nunc (tanta adeò rerum inconſtantia) mæſtas,
Vix ſubeunt mentes, vix ſomnia credimus, & quæ
Sopitos ludunt vana ſub imagine ſenſus
Gaudia: quodq. animos magis aſperat, illius olim,
Lætitiæ meminiſſe datum. Si triſtia nobis
Inconſtans fortuna dabas, ſentire negaſſes.
Non tanti (obijcias nobis licet illa) fuerunt
Gaudia. prætereunt cito nempe, breuemq. relinquũt
Læta ſui fructum: dolet, æternumq. dolebit
Quod nocuit. perit exiguo ſic tempore rara
Gratia, ſed nullis iniuria tollitur annis.
Certa tamen iam tunc (ſi mens elata ſecundis
Noſceret ambiguos rerum prædiſcere caſus)
Signa mali, grandiſq. olim prænuncia cladis
Præbebant oſtenta Dei, tantoq. cadente
Principe, non dubijs terrebant numina monſtris
Attonitas hominum mentes, noſtriſque vacarunt
Venturis prius aſtra malis, atque omnia certas
Turbarunt elementa vices. Quid fulmina toto
Commemorem dimiſſa polo? tot millia nunquam
Crediderim torſiſſe Iouem, cum Phlegra deorum
Armauit ſæuos in bella nefanda gigantes.
Ipſa caput quondam regni, domus vnica regum
Infenſos experta deos Conimbrica, miſſos

 Nuſ-

Nusquam alias plures ex æthere pertulit ignes
Quid vatum responsa, deumq. oracula nulli
Intellecta canam? non tu Conimbrica vastos
(Fecisses potius) pateris telluris hiatus.
Scilet ille salus, regni caput ille, per illum
Ceperunt obscura fidem præsagia, quid nunc
Aeris infectos tractus, hominumq. vagatam
Ingenti cum strage luem, qua Vacca profundo,
Redditur, & domino summittit flumina ponto.
Ergo non pecudum fibræ, cæloq. micantes
Obliquæ per inane faces, non dira ferorum
Vrbibus in medijs noctu exaudita luporum
Murmura, pacatos nusquam velut antea nobis
Ostendere deos. Quid cladis fata pararent,
Clade palam factum est, ideo ter marte sinistro
Pugnatum, tres Lysiadum maurusia pubes
Contudit ingentes getulo in puluere turmas.
Nusquā alias magis infensos tulit India Rumes
Hellespontiaco toties repetita tyranno.
Horret adhuc animus, mæstoq. in pectore mentem
Attonitam subit illa dies, cum tacta profana
Sacra manu, verumq. & non violabile Christi
Corpus ab infando lacerum tulit aula Britanno.
Quæ cunctis quamuis essent incognita, mæstis
Ominibus timuere tamen mortalia iam tunc
Pectora, postremumq. orbi, rebusq. putarunt
Humanis venisse diem, quo terra fretumq.
Ceteraq. antiquam caperent elementa figuram.
Euentus portenta suos habuere, Deumq.
Non vanæ patuere minæ, manifestaq. tandem

Signa

Signa dedit tantæ mundus prænuncia cladis.
Ergo quod in primis tibi Lusitania votis
Debuit æternum vixisse, tulere maligna
Fata manu. Seu sic nimium cælestibus olim
Visa potens, mansura tibi hæc, si fata dedissent
Dona diu: Seu sunt mortalibus inuida semper
Numina, fallacis damnosa Prometheos ex quo
Furta haud ignarum circumuenere tonantem
Lysiades, vtcunque tamen, tunc nemo negaret
Infensos habuisse deos, qui tempore tali
Cerneret hanc solam patriæ cecidisse columnam.
Quod nisi fixa animo staret sententia, diuum
Consilio, non sorte regi mortalia, nunquam
Iure magis licuit superos, & nulla putare
Numina, & incerto nobis fluere omnia casu.
Scilicet illa senem, vilemq., & sæcula multa
Indignantem animam, longæuæ tædia vitæ
Ferre adigent: hoc sæua caput Proserpina primis
Hei mihi, tot columen populis, abscindet in annis?
Ergo non virtus illi, non profuit ingens
Lusitanorum claro de sanguine regum
Nobilitas, non Cæsaribus deducta superbis
Stemmata, non magni pietas augusta parentis,
Aspectuq. iras solo mulcere ferarum
Forma potens: iacet ille decor, venerandaq. pul-
Maiestas oris, dulciq. admista lepori, (chri
Iamq. decens grauitas, sanctæq. simillima menti
Siderei species vultus. Huc illa redacta est
Gratia, & imperio vasti dignissimus orbis
Frōtis honos? nec adhuc sua cōmouet ultima cūctos

Hora? repentinis nihil impenetrabile telis
Cum videant; mors sæua tuis; humilesq. superbis
Diuitibusq. addas inopes, ingentiaq. audax
Deijcias vno rerum momenta sub ictu.
Heu spes fallaces, heu magnæ tempora numquam
Virtuti data læta diu, summisq. negata
In terris mora longa viris, seu fraude maligna
Fatorum, seu maturis velocior annis
Crescendi finem probitas, citiusq. peregit
Aetatem, impleuitq. breuis stata tempora vitæ.
Non secus extinctum primo sub flore iuuentæ
Nereidum comitata choris sigeia propter
Littora, magnanimum genitrix Dea fleuit Achillē.
Sic Nasamoniacum Babylon famosa tyrannum
Ante diem mœstas descendere vidit ad vmbras.
Te quoque, Lysiadum spes, & lux vnica gentis
Ioannes, primis & adhuc florentibus annis
Aequales agitantem alto sub pectore curas
Festino nimium gressu, mors inuida rebus
Eripuit nostris. O si tibi fata parentis
Donassent æquare dies, non Africa nostris
Lætata exuuijs, pia Lusi impune tulisset
Signa diu, ratibusq. obsessam barbarus Ormum
Turca olim toto lueret deiectus Eoo.
Scilicet id præcox iamtunc, & fortior annis
Vis teneris, paruoq. graues sub pectore sensus,
Imperijq. capax virtus sperare iubebant.
Non tibi desidiæ cordi, non mollia luxu
Otia, nil animo puerile, nihilq. caducum
Voluere, maiorum sed enim cognoscere tantum

Facta virum, pulso queis Lusitania Mauro
Creuit, & Hispano tandem victricia soluit
Colla iugo, quibus ignoto sub cardine genti
Magna peragrato statuit commercia ponto.
Iam tunc Nisæo quantum distaret Hydaspe
Cura fuit Gangem inquirere, quantus in æquor
Gemmiferis fluat Indus aquis, Erythræaq. magnis
Oppida Lysiadum numquam pacata carinis
Ludus erat, belli effigiem, simulataq. veris
Cernere cum paribus certamina, qualia ripis
Vidisti Francisce tuis, immania fortem
Lysiadum pubem, medias cum monstra per vndas
Armato vexere vtero, fuluoq. micantes
Expauit Tagus ære viros. Quàm pectore tristis,
Quosue dabas gemitus? quoties sine marte, sine vllo
Sanguine, quæsitas tantis sudoribus olim
Barbarus intrasset (Lusi prob dedecus) arces?
Nempe tibi, Antæi memorat quæ longa vetustas,
Mœnia Lysiades debent, errore, malisq.
Prodita consilijs. Patriam tutore carentem
Excipis, ignauisq. in prælia sedulus enses
Restituis, regnumq. tuum, terrasq. tueris
Qua licet, & nostris auertis sedibus hostem.
Hi tibi erant mores, primis hæc semper ab annis
Cura fuit. Tanta donassent indole dignam
Hisq. animis vitam superi, quod mente parabas
Fecisses: tua Gangaridum, Nomadumq. rebelles
Sceptra perhorrerent posito diademate reges.
Inuidit fortuna tibi, nostrasq. sub vno
Vulnere fregit opes, in te minus aspera, quamuis

Eripuit vitæ crescentia tempora, nobis
Plus æquo instabilis nocuit rota, & inuida magnis
Fata viris, cœptisq. ingentibus obuia semper,
Et tantum Mors fera malis; te Sidera, & ingens
Securum tenet aula Dei, melioraq; nostris
Illic sceptra gerens, fastus & inania lætus
Regna hominum, & fragilis rides ludibria sortis.
Forsitan & proceres illic longo ordine nostros
Perlustrans oculis, priscos per amœna vireta
Lysiadum numerans reges, teq. alta virorum
Maiestas trahit attonitum, gremioq. recentem
Excipit Emmanuel, & cetera turba nepotis
Exultantem animã, patruosque, & maxima fratrũ
Nomina demonstrant, quos primo in limine vitæ
Abstulit immatura quies, & forsan amorem
Et desiderium sponsæ solantur amatæ.
Inde polo quocumq. tuos agnoscis ab alto
Lysiadas, tua regna vides, infensaq. nobis
Numina concilias, natiq. in pectora confers
Ingenium, moresq. tuos, tristemq. Ioannam
Solaris, quoties terras humentibus vmbris
Nox operit, non porta pios, non vincula manes
Vlla tenent, solis patet exorata puellis
Aspera, difficilis leti via, nocte vagari
Permissum, tristes lux inuida soluit amantes.
Da breue solamen miseræ, da mentis inanem
Lætitiam, prohibe lacrymas, blandoq. soporem
Alloquio refoue, te viuere cogitet illa
Et periisse neget, tantiq. oblita doloris
Transigat optatas dulci sub imagine noctes.

Vosq.

Vosq. malis hominum iam parcite numina, dignas
Iamdudum luimus pœnas, bacchata sit in nos
Hæc fortuna tenus, nonq. olim nostra pudendo
Seruitio insontes tollerent delicta nepotes.
Quod si magnorum nondum res funditus omnes
Lysiadum, gentisq. decus, partumq. tot annis
Imperium, & notos vtroq. sub axe triumphos
Destruere est animus, nec adhuc sententia vobis
Versa retro, si nos promissa parentibus olim
Pacta implere iuuat, diuturnum in sæcula nobis
Hoc reliquum seruate caput, tantoq. labantes
Principe res nostras extollite, quæq. parenti
Dempsistis, nato date tempora. Libera semper
Æternumq. potens gens Lusitana subactis
Gentibus, & toti victrix det iura profundo.

Epitaphium.

EXternis quicunq. venis peregrinus ab oris
Auriferiq. intras ostia magna Tagi,
Siste ratem, mœstiq. vide monumenta doloris,
Si vacat, & nostris fletibus adde tuos,
Hic iacet ereptus primæuo in flore iuuentæ
Ioannes, regni cura dolorq. sui
Si faciem, & mores si quis consideret annos,
Dignior æternum viuere nemo fuit.
Visum aliter superis, quos plus iuuat ardua semper
Casibus, & subitis implicuisse malis.
Si quid amas, nolis nimium placuisse senectam,
Vix vnquam summis fata dedere viris.

Aliud.

Aliud.

Hic vbi consurgit Solymo de nomine templum,
Et medio attollit turris in amne caput,
Progenies iacet inuicti praeclara Ioannis,
Ille nepos magni Caesaris atque gener.
Vix decimum aetatis, sextumq. expleuerat annum
Vix pubertatis tempora transierat.
Iniecit mors saeua manus, tantoq. repente
Priuauit miseros principe Lysiades

Epicedium in milites ad septam occisos.

Antonius Cabedius.

ET merito, nec enim geminas sine numine clades
Vidimus, atque vno duo funera fleuimus anno.
Hesperiae sunt haec delicta nocentis, & olim
Grande patrum proauumq. nefas, laesura nepotes
Vltoris vindicta Iouis. Sic pertulit aetas
Postera Tantaleae commissa piacula mensae.
Laomedonteae mala sic periuria fraudis,
Non semel euersae sensistis moenia Troiae.
Ergo haec conditio, saeclis haec debita nostris
Sors erat, vt post tot terraq. mariq. trophaea
Parta, tot ignoto domitas sub sidere gentes.

Lusi-

Lusitana freto & terris gens nata regendis
Proh dolor hanc Lybicis cladem pateretur in oris?
Scilicet idcirco per vtrumq. cucurrimus axem,
Oceaniq. caput, vetitiq. exordia Nili
Vidimus, atque Tago seruire coegimus Indum.
Plus virtus spectata nocet: Sors vltima nostra est,
Quo toties rerum semper felice tenore
Extulit, & totum sparsit fortuna per orbem,
Romanos sic nulla duces infamia maior
Afflixit, quàm quæ deuicto iam probe mundo
Ausonio infaustas maculauit sanguine Carrhas.
Hactenus hæc de te sors impia, tristia quando
Fata; & tantorum stimulat iactura virorum;
Nos alios hinc ad questus oppressa dolose
Aonij reuocat pubes fortissima Lusi.
Heu dolor, heu gemitus? vbi nunc manus illa tro-
Barbaris toties decorata? vbi nobilis illa (phæis
Turma ducum? nec enim illorum mandare cohortes
Cuilibet ingentes dubitasses optime regum
Ioannes Auguste tuas, seu fortibus armis
Turca ferox toto velut olim abigendus ab Indo
Esset, Erythræi seu per vada cærula ponti
Classis Idumæas iterum tua tendat ad arces.
Nempe iacent, quos nulla manus, non cōminus ipsa
Pallas, & armisoni premeret vis horrida martis.
Vincunt insidiæ? nec enim licet obuia totis
Viribus, aduersum consurgeret Africa damno
Docta suo, sic continuis expulsa duellis
A proauis tota sua viderat agmina nostris
Hesperia, septemq. simul procumbere reges.

Sic captas Antæi arces, sic denique nostra
Viderat Herculeis fulgentia signa columnis.
Non multum Lybiæ, quod sub iuga nostra veniret
Deerat adhuc, illata etiam maioribus olim
Damna satis bona posteritas erat vlta, suisq.
Finibus, & toto concesserat Africa ponto:
Adiuuit fortuna dolos, quosq. improba adire
Expauit coram, bello est aggreßa latenti.
Nullus terga dedit, turpißima vulnera nullus
Pertulit, immotis acies stetit inclyta signis;
Seq. probat moriẽs, nec tam, quãquam omnis acerba
Conditio leti, dolet interijsse dolosi
Fraude loci, quàm quod meminit post terga potẽtis
Europæ infidis patefacta repagula Mauris.
Ingenuo sed enim virtus admista pudori
Perualuit, licet ante oculos sua pignora cuique,
Et deserta domus, suspirandiq. penates,
Emeritusq. parens, & amatæ coniugis ardor.
Non aliter (tot enim fuerant) venientibus vna
Occurrit cognata Phalanx, bellum vrbis, onusq.
Suscepturæ suæ, & simili quoque fraude, doloque,
Nobile funestas fædauit sanguine ripas.
Non tamen obsessos veluti si turba leones
Pœnorum premat, & telis petat vndiq., inulti
Occubuere viri, iuuat alta in strage superbos
Victores vultu spectare, suoq. grauare
Pondere marmaricæ duo mille cadauera turmæ.
Sed non vlla magis clarorum in cæde virorum,
Quàm ducis eminuit virtus, illum agmina paßim
Barbara formidant, illum fugiuntq, tremuntq.

Hor-

Hortantem socios, strictoq. per arma ruentem
Ense, vnum circa bellum ingruit, omniaq; vnum
Tela vouent. talis gelidę prope flumina thraces
Armipotens sæua populos pater incitat hasta.
Sed quis virtuti locus inter millia? vicit
Quippe dolus, fessusq. magis quàm læsus ab hoste
Occidis Heroum fortissime Petre, tuæq.
Gentis & Hesperiæ decus. & tutela cateruæ.
Heu spes fallaces, heu magnæ tempora numquam
Virtuti data læta diu. Sic fraude maligna
Occubuit primis soboles Ammonis in annis.
Sic & magnanimum genitrix Dea fleuit Achillem.
O diram Hesperiæ lucem, mæstisq; notandam
Omnibus fastisq. diem: grauis illa, nec vllo
Ictu vnquam fraudata manus, Mauroq. rebelli
Nota nimis, Lybicas iacuit (dolor) inter arenas.
Nec fuit indignum vobis o numina, tanti
(Nobilior nec enim tanti Lusitania sanguis)
Effudisse viri getula per arua cruorem?
Non te igitur tua nobilitas, non maxima certe
Subduxit sæuis virtus dux inclyte fatis.
Nempe iaces, sed qualis adhuc virtute retenta
Horridus, & vultus non maiestate remissa
Obrutus ingenti muralis pondere saxi,
Inter Canensis conferta cadauera cladis,
Nobilior Paulus iacuit Varrone: rigenti
Terribiles leto vultus, metuendaq. nondum
Ora viri spectare audent, oculisq., sibiq.
Vix credunt, molemque, & membra ingentia, verū
Eminus excelso mirantur ab aggere. Postquam

Longa

Longa tamen repulit fœdum assuetudo timorem,
Paulatim accedunt, vt quisq. audacior, ille
Formidata sibi ducis ora lacessit, & illud
(Dedecus heu Gradiue tuum) per saxa rubosq.
Nobile corpus agit, generoso in sanguine tela
Inficit hic, natis immania membra, viriq.
Relliquias seruant illi, & madefacta cruore
Spicula coniugibus, senibusq. ostendere charis
Vt possint. iacet ille graues in funere vultus
Toruus adhuc, ceu bella gerat, ceu cuspide sæua
Cædat anhelantes getulo in puluere turmas.
Non secus immanes rictus, & vasta leonis
Ora recludit iners vulgus, quem punica propter
Rura diu, clausiq. greges inclusaq. longo
Torpuerant castella metu. Si forsitan olim
Securum Lybicæ debellauere cohortes
Insidijs, exultat ager, magnoq. per arua
Turba minor clamore ruit, rigidaq. verenda
Præcerpit ceruice iubas, pax reddita tandem
Montibus, & fessi respirauere coloni.
Talis erat facies ducis, hæc ludibria magno
Seruabat fortuna viro, seu præside tanto
Visa potens nimium dijs Lusitania, dona hæc
Inuidere tibi, seu quòd rear, æthera supra
Ipsa suum emeritum rapuerunt numina ciuem.
Mors felix vtcumq. tamen fuit ista decoris
Tantum magne tibi Dux allatura, Latino
Quantum Marcellō peperit sua, flebilis illa,
Et lugenda nimis prima fraudate iuuenta
Antoni, tua nempe fuit, qui pulchra secutus
Ingen-

Ingentis patrui vestigia (proh dolor) iisdem
Auspiciis in bella ruis, quibus inclytus olim
Magnanimum Aeneam Pallas comitatus ouantes
Itala Teucrorum deduxit in arua cateruas:
Sic duro florem ferro succidit arator
Imprudens. Sic getulam comitata leænam
Progenies, cui frontis honos, & gloria nondum
Assurgunt ceruice iubæ, non æqua parenti
Robora, sufficiens nec adhuc venatibus ætas,
Exanimis Lybicos iacuit cum matre per agros.
Heu miserande puer, sinerent modo tristia priscos
Fata duces, magnos & transgreßure parentes,
Lysiadum nec enim antiquo de sanguine quisquam
In tantam spem erexit auos. Præpostera verum
Et festina nimis virtus, diuturnaq. numquam
Maior vbi, & teneris probitas maturior annis
Argumenta dabant tanti non uana doloris.
Quin etiam ingenui mores, animosaq. semper
Nobilitas, & prima licet, non mollibus ætas
Fulta rudimentis, veterumq. ingentia patrum
Facta, infelicem, magniq. cupidine leti
Accensum puerum dudum hæc in bella trahebant.
Ergo satis quamquam proauum virtutibus, atque
Nobilitate potens eßet, licet inclytus ipse
Duceret antiquo genus altum a sanguine regum,
Noluit æquales tamen inter carpere primum
Florem æui, & teneros agitare inglorius annos.
Macte animi non tu primæuo in tempore inanem
Effigiem pugnæ, simulataq. prælia veris
Lusisti infelix, sed protinus arma, tubasque,

 Ma-

Mauortemq. ciere callens, metuenda subisti
Bella viris, patriaq. procul getula petisti
Mœnia, & hostili numquam sine sanguine arenas,
Parrhasium sic nempe nemus, sic roscida liquit
Mænala, & æstiui puer Arcas grata Lycæi
Nobilis aonio mutauit iugera campo.
Te tamen ignaram belli siue impia fata,
Siue egressa modum virtus extinxit, at illum
Detinuit forsan tua mors, euadere namq.
Cum posset sine te puduit miserande reuerti.
Ita decus patriæ, sæcli laus maxima nostri,
Ite piæ fortesq. animæ, loca debita vobis
Elysium, immensiq. implete sedilia cæli.
Non vos horribilis Phlegeton, non atra videbunt
Tartara. sed domus emeritos stellantis Olympi
Excipiet, magnis patet ille Heroibus, & qui
Fuderunt sancta pro relligione cruorem.
Tempus erit (nec enim miseris mortalibus vno
Stat semper fortuna loco) cum sceptra iugumq.
Lysiadum, hæc vestro loca nobilitate cruore
Accipient, tunc busta sacris imponere templis
Hic colere, & sanctos manes sacrare licebit.
Ipsa quoque antiquæ speciem virtutis adorans
Posteritas, qui magnus honos, ingentia vestris
Ornabit telis superum delubra, suisq.
Maiores clypeos, galeasq. & grandia voluens
Arma manu, angustis venerabitur ossa sepulchris,
Interea (dudum nobis contraria quando
Numina dignantur minus exaudire nocentes)
Sanguine quæsitas vestro defendite terras.

Quòd

Quòd si prisca luunt olim delicta minores
Maiorum, immeritosq. premunt aliena nepotes
Crimina, sunt superi nobis, sunt oppida mille
Capta manu, sunt Eoo sub cardine, quamquam
Ipsa etiam multo sudore & sanguine parta
Mœnia, sunt inuenta nouo modo regna sub orbe,
Regna armis, opibusq. virum florentia, cuncta hæc
Tollite, Lysiadas tanto de culmine quando
Deijcere est animus, liceat retinere potentis
Imperium Lybiæ nobis, & claustra tueri
Hesperiæ, liceat (nihil vltra oramus) auita
Herculis oppositis defendere tecta columnis.
Hac iter est bellis, scitis, perpessa furorem
Barbaricum infelix quoties Hispania, fœdum,
Seruitium, & sæuos intra sua pertulit hostes
Tecta, diu certe iura intoleranda, iugumq.
Aeneadum, satis heu miseri tot sæcula diros
Gotthorum tulimus fastus, intraq. penates
Sexcentos dominum Maurum tolerauimus annos.

D. Gondisaluo Pinario Episcopo Visiensi Antonius Cabedius. S. P. D.

CVm superiori anno in speluncam Deiparæ Virgini consecratam, (vulgo de Lapa vocãt) ex voto, cui iam diu me astrixeram proficiscerer, diuerti domine apud tuos in Fontellum, sic enim incolæ vocant amœnissimam, & meo quidem

 iudi-

iudicio pulcherrimam villam. Quamquam multa ex parte incuria & negligentia hominum incultam & deformem tunc dicerent, qui aliquando florentẽ vigentemq. viderant. Quantum tamen ex forma regionis & loci specie conijcere licet, affirmare ausim nihil perfectius, & absolutius ab ipsa rerum natura effingi potuisse. Hanc ego admirationem statim in poeseos argumentum conuerti. Et quia me & tempus, & loci opportunitas, alioqui natura ipsa procliuem ad hoc scribendi genus inuitabant, hoc ex tempore Epigrãma, olim si per otium licuisset, maius aliquid daturus composui.

O Nemus, o fontes, o quæ viret atria iuxta
Non indigna pijs insula semideis?
Vos ne infelices potuere relinquere vestri,
Vos ne vllis domini postposuere bonis?
O sæclum insipiens, o nescia pectora veri,
Non latium tanti, totaq. Roma fuit.
Rusticus hæc tam culta noualia vinitor, hos ne
Agricola immensos solus habebat agros?
Vsque adeo cernas præpostera cuncta, parantur
Hæc dominis, parent villice rura tibi.

ET hæc tunc quidem, postea vero mense Augusto & Septembri quo tempore de more studia nostra relaxari solent, statui succisiuis horis hoc ipsum latius prosequi. Quod quidem lem-

lemma eò libentius sumpsi, quo iucundius tibi fore existimabam. In quo non tam carminis grauitati, quàm materiæ, quæ tractabatur, inseruiendum putaui. Et ideo multa incompte & sine cultu huic operi inserui. Non alia præcipue de causa, quàm vt obscuritatem vitarem, quam cum in omnibus, tum maxime in descriptionibus fugiendam semper existimaui. Nec enim alia magis luce & nitore indigent, quàm quæ demonstrare, & quodammodo oculis subijcere conamur. Ceterum in tanta rerum varietate, vt omnia persequi vix poteram, sic aliqua quæ non videram, audieram tamen fuisse, descripsi. Absurdum enim mihi visum est, in eo statu villam celebrare, qui non omni ex parte perfectissimus esset: præsertim cum plurimi essent, qui talem vidissent, & ego talem, & multo etiam perfectiorem breui sperarem. Nec opinione mea deceptus sum, nam & multa correcta, & pleraq. in melius mutata audio: quod & paucis versiculis, quos in fine istius epistolæ posui, testatus sum. Reliquum est, vt Deum Opt. Max. precemur, vt te istius villæ delicijs diu multumq. frui velit.

Hoc nemus, hi fontes, hæc culta rosaria, quæq.
Ingens in medijs insula vernat aquis,
Atriaq. antiquas regum vincentia moles,
Et quæ mille domus clausa tuetur aues,

Omnia corruerant, & vix vestigia tanti,
Quid non longa terunt sæcula? ruris erant.
Gonçallus vigil hæc Pinarius arua refecit,
Addidit, & priscis plurima dona locis.

Fontellum.

HOrtorum, nemorumq. potens Pomona, beatas
Quæ dudum has sedes, & læta vireta relicta
Incolis Ausonia: vosq. o quæ rore perenni
Iugera proluitis viua de rupe Napææ.
Tuq. adeo regina Venus, mitissima frugum
Atque hominum fœcunda parens, cui roscida cordi
Germina, quam diues longo licet obsitus æuo
Spirat adhuc locus, & tanti vestigia ruris,
Testantur spreta quondam incoluisse Cythera.
Hua agite, & studio dum mens vacat, ardua diuum,
Naturæq. mihi miracula pandite, nec vos
Cuncta domus, magniq. decus mirabile luci,
Atque omnes mecum pigeat lustrare recessus.
Vestrum opus hoc diuæ, nec enim iucundius vllum
Parte alias fessas recreat nemus, inter opacos
Seu locos iuuat Ambrosios in gramine somnos
Carpere, seu gelido cælestia membra fouere
Flumine, seu roseis capita exornare corollis,
Et legere æternos per prata virentia flores.
Ergo siue situm spectes, seu munera, nulli
Plus dices natura loco dedit; inuida quamuis
Miratrixq. sui, nimiumq. superba vetustas.

Alci-

Alcinoum, & veteres Phæacum concinat hortos.
Quippe soli non bis duo tantum iugera, verum
Dorsum immane iugis complectitur vndique, tales
Hortorum celebres moles, & rura Neronis
Fama canit, cum Reginam, mundiq. capacem
Vna domus miseris exhausit ciuibus vrbem.
Tanta adeo nemorum maiestas, tanta locorum
Gratia. priuatæ non hoc opulentia sortis,
Multorum sed enim series longo ordine ducta
Pontificum decorauit opus. Quos arte Michael
Syluius, ingenioq. omnes superauit, & alta
Ingens innumeris struxit prætoria donis.
Felix ille quidem, si re contentus auita,
Hisq. opibus, maiorum expers vixisset, eumq.
Ambitus, & nimij spes non rapuisset honoris.
Quàm vellet natale solum coluisse, nec vmquam
Nobile purpureo caput exornasse galero.
Heu qualem amisit campum, quæ iugera, quales
Delitias! Non virginibus bacchata lacænis
Taygeta, æstiui melior non vmbra Lycæi.
Nunc age fama prior pendentes aere lucos
Persarum miretur opus, vestitaq. multa
Fronde semiramiæ stupeat fastigia molis.
Nil manus, hic dices, nihil hic solertia gessit
Artificum, cunctarum opifex, rerumq. magistra
Quid posset tandem cupiens ostendere, vires
Experta est natura suas, vniq. vacauit
Tota loco. Sic magna nimis, sic omnia vasta,
Sic aptis extructa locis, sic deniq. mira
Cuncta sagax fecit, maiestatemq. decori

Addidit, & varijs dotauit iugera donis.
Haud alios miranda inter primordia mundi,
Ante nefas, primæq. scelus letale parentis,
(Parua nimis magnis componere, sacra profanis
Si liceat) æternos nostris genitoribus hortos
Crediderim fecisse Deum, cùm quidquid in orbe
Egregium toto sapiens formarat, in vnam
Congessit pariter diuina potentia sedem.
Vsque adeo rerum plena omnia, quidquid vbique
Gignitur, inuenies ibi; seu legisse salubres
Seu tibi odoriferos placeat mage carpere flores.
Non plures fæcunda tibi suffecerit Aetna;
Aetna parens florum, non Attica dulcis Hymethi
Gleba; neque Ausonio quæ subiacet ora Vesæuo.
Hic & pallantes violæ, cyprioq. cruore
Purpureæ per prata rosæ, nigrantia florent,
Parte alia niueis vaccinia mista ligustris.
Hic pueri defleti olim, lugenda deorum
Crimina, nunc veris gratissima germina, mæstis
Infelix Iacynte notis, proprijsq. decoris
Mirator Narcisse iaces, Salaminius heros
Hic gemit, & tragicis suspiria nota cothurnis.
Parte alia mollis consurgit Amaracus, & quæ
Exuperant alios candenti vertice flores
Lilia, tot numquam variata coloribus imbris,
Haud vana exoritur prænuncia. talia propter
Oceanum dites texunt aulæa Britanni.
Quantus honos operis, tanto virgulta decore
Pubescunt, omnisq. in flores, omnis in herbas
Turget humus, varioq. exculta non alia fætu

Luxuriant. Sed enim tanto haud assurgit honori
Vtilitas. Nec enim bacca magis arboris vllus
Palladiæ se vestit ager, Tritonide multa,
Quamuis Cecropijs Conimbrica certet Athenis.
Fæcundum licet, ac vnctis insigne trapetis
Exuperet Cabili Betis iuga pinguia castrum.
Quid totos referam vestitos palmite colles
Lenæo? nullo spatiosius æquore Bacchus
Creuit, & immensos sese diffudit in agros.
Non illum, quem ripa Tagi, quem nobile mittit
Vrbis Vlysseæ littus, non vincat odore
Quem dat Cetobricis vicina salacia prælis.
Adde etiam quæ dona Ceres dedit, adde beati
Delicias ruris, pruna, & genus omne pyrorum,
Castaneasq. nuces, succosq. oblita priores
Persica; defuerint non hic tibi Cottona, non quæ
Cecropio gaudent saturata sydonia melle.
Strata iacent passim sua quisque sub arbore, nec te
Deficient totum mitissima poma per annum.
Scilicet in ficu ficus, malumq. senescit
In malo, totidemq. tibi, si millia carpas,
Non deerunt: simul hæc crescunt, simul illa senescũt.
Talia perpetuo nitidus iuga Corduba fluxu
Humectat, minimus fluuiorum Corduba, sed quo
Pulchrior haud alius, purisque decentior vndis.
Inuideant Tubalis quæ nos genuere vetusti
Mœnia, diuorum hospitium, quæ florida pleno
Fæcundat Pomona sinu, largeq. decoras
Muneribus Vertune tuis, ornatq. superba
Irriguis Omnena iugis: quæ nectare multum

Hyblæo,

Hybleo, pinguiq. beat Polymella Minerua
Assurgens vtroque ferax a vertice, seu qua
Conspicuos fulua prospectat, iaspide muros,
Seu qua pulchra Tagi longe videt ostia, seu qua
Mœnia Romuleas æquantia prospicit arces.
Tale decus faciesq. loci. Neque dispare cultu
Surgit opus, maiori etiam (vera eloquar) illic
Chara domus quamuis, quãuis mihi patria, quãuis
Affectus habet illa meos. Hæc miror, at illam
Et colui a primis annis, & semper amaui:
Cum multis sed enim hæc cõmunia, singula quæque
Nempe alibi quamuis, pariter tamen omnia nusquã
Inuenies, verum mira illa, supraq. capacem
Humani captum ingenij, vix postera credent
Sæcula, vix seri poterunt firmare nepotes.
Hæret adhuc perplexa loci dulcedine, nec se
Mens iterum quamuis, iterumq. hæc ipsa reuisat
Aspexisse putat, iuuat vno a colle fluentes
Tot colles vidisse, tibi decus vnde perenne
Fontellum, egregiumq. æterna in sæcula nomen.
Nempe alias inter Deus has sitientibus aruis
Præsertim donauit opes, multoq. rigauit
Imbre solũ. Credes pressas sub pondere Nymphas
Mille sibi quæsisse vias, studioq. videndi
Excisa pulchras de saxo exisse Napæas.
Hic etiam, quanquam diuersa ab sede profectas,
Congestasq. vno pariter sub fornice Nymphas
Aspicias. Hic dulce sonant, hic dulce susurrant,
Hinc blandos strepitus, & pene loquentia miscent
Murmura, quoque valent se se sermone salutant.

Non

Non alibi faciles, ambrosiosq. sopores
Elicias, non leta magis, non frigida Tempe
Thessala, non alibi melius Iouis igne calentem,
Et patrio multum flagrantem fulmine Bacchum
Restinguas. Non hic iubar exitiale Cometæ
Sanguinei, non astra sitim minitantia, non hic
Pulvereæ Nemees rabidum experiere leonem.
His fauit natura bonis, hæc nobile docti
Protulit ingenium domini, solersq. sagacis
Formauit manus artificis, passimq. cauato
Marmore, palantes per amœna vireta Napæas
Excepit, saxoq. simul conclusit eodem,
Vnde vel excelsos perrupta aspergine ramos
Verberat, & quamuis teneat se culmine, multo
Imbre tamen Dryadas saliēs petit vnda, proculque
Vrget Amadryades credas certare Napæis.
Hæc eadem in cælum iaculatus excipit vndas,
Et cæco rursum percolat turbine moles.
Par operi lapidum maiestas. Non ego saxa
Viribus hæc excisa hominum, non robore credam
Mortali non acta manu: Vix singula gestent
Magnorum iuga mille boum, vix illa mouere
Posset, Auentinum magno conamine montem
Qui repulit, rupesq. auulsit sedibus imis.
Ergo magna nimis sint hæc licet, ardua quanquam
Et per se cunctis satis admiranda, reducunt,
Attamen attonitos alio stagnantia visus
Flumina, quæque decens medijs consurgit in vndis
Insula, Nympharum domus opportuna, suasit
Aestus, & ardentis quoties iniuria Solis.

Huc trepidæ (festiua cohors) adnare Napææ
Dicuntur. Satyrum quoties lasciuia gratis
Exigitat male sana locis. Hic mollia tritæ
Otia, & ambrosios carpunt in gramine somnos.
Stat montana procul pubes, reuocatq. & agrestes
Nequicquam calamos inflant, nec amantia cessant,
Carmina, & immeritis conuitia fundere ripis.
Crispantur tenui Zephyro vada læta, nec alto
Vnda immota lacu torpet. Sic prima tumescit
Ira maris blandis quoties attollitur Euris.
Hic ego conspexi laceri fragmenta Phaselli.
Siue illum senium, siue olim soluit amœni
Vis inimica lacus, dominis hac insula quondam
Puppe petebatur, quoties confugerat illuc,
Seq. suis madidus per stagna cuniculus antris
Abdiderat, si quando greges fallacibus escis
Cæruleos, tremulaq. iuuaret arundine pisces
Fallere, captiuasq. ad littora voluere prædas.
Tales Hesperiam iuxta, solemq. cadentem
Heroum campos, & fortunata piorum
Iugera, fluctisono circumuallata profundo,
Semidei Manes habitant. Hic ducere vitam
Mallet postpositis alijs Actias, & quæ
Post infelicem pariter dilexit Vlyssem.
Parte alia cantus auium mirabere, nec tam
Solamen, quàm pinguis opes, neque futile ruris
Subsidium, mensæq. decus, volucrumq. capacem
Cunctarum caueam. Nusquam toto orbe vagandi,
Tanta auibus data libertas, non claustra, sed altis
Esse putes regum pallatia nixa columnis.

Vnde

Vnde neque immensi fastidia carceris horret,
Nec graue sentit onus volucrum grex, seq. teneri
Cum sciat, ingentes euadere nollet in agros.
Tantus amor caueæ, tam dulcia vincla. Sub alis
Implumes fouet hæc natos, nidum illa domumq.
Aedificat, dulces semen hæc suspirat amores,
Ereptumq. gemit comitem viduata, salacem
Illa marem eludit metuens, seseq. sequenti
Surripit, & celeres fallit lasciua volatus.
Incassum studio plures, & amore lauandi
Obiectant vndis humeros, multoq. fluentes
Perturbant fontes, & stagna liquentia lusu.
Cuncta patent, & rara licet sint retia, passim
Admittunt faciles visus, cumq. omnia cernas
Vix species numerare queas, vix nomina, non tot
Ionio fluctus voluuntur in æquore, non tot
Memnonis exequias celebrant, nõ Strymona plures
Delectant clangere graues, tot millia nunquam
Ille senex, cui sunt perituri tradita mundi
Semina, fluctiuaga prudens seruauit in arca.
Par operis facies, caueæ neque maxima surgunt
Dissimili tabulata modo. Licet ergo volantum
Intereat simul omne genus, dispendia rursum
Sarciet hinc natura parens, cunctisq. peremptis,
Tot tibi viuentes reddet domus ista volucres.
Longa quidem series cuncta enumerare, vel ingens
Lucorum senium, vel regum æquantia turres
Atria, dispositaq. vt consitus arbore multa
Præbet Hippodromus gratas currentibus vmbras.
Quid vos auricomæ diuæ, quæ limine primo,

Vestibulũ ante ipsum, certis properantia semper
Tempora digeritis spatijs? quid quæ super alta
(Credere quis posset) residet testudo columna?
Peruia sunt dices mortalibus omnia, quæque
Vix fieri potuisse putes, voluentibus annis
Improbus hæc hominum labor, & solertia fecit.
Sis felix, longumq. bonis his vtere, gentis
Laus ingens Goncalle tuæ, quem diues alumnis
Magnanimis domus agnoscit Pinaria, non te
Diuersum rapiant alio maiora, secundas
Res quamuis fortuna tibi promittat, & olim
Purpureo mitram permutet Roma galero,
Vile decus capitis, & inanem frontis honorem
Ignarum quæ vulgus amat, procul effuge, teq.
Inuidia, & lucem minuentibus eripe curis.
Hic melius tranquillus ages, & pectore magno
Fortunæ bona despicies fallacia, non te
Auersum trahet ambitio, non luxus, & alta
Præcipue regum penetrans pallatia fastus.
Quodque olim meditaris opus, dissueta reuises
Musarum, iurisq. tui penetralia, cumque
Tithoni, Pylijq. senis superaueris annos,
Debita virtuti conscendens sidera, teq.
Emeritum, varijs functumq. laboribus, inter
Pontifices, quos sæcla pios antiqua tulerunt,
Accipient celsi pretiosa sedilia cæli.

Labor omnia vincit.

Q*Vid valeant pariter labor, & sollertia? quantum*

Sudor,

Sudor, & æternis virtus infracta duellis
Aeneadum superis æquata potentia, & armis
Roma potens, belloq. docent tot parta vicissim
Imperia, ac tantis olim superaddita regnis
Regna, & Romulidum tot vtroq. sub axe trophæa?
Illa rudem primum vicino exercuit hoste
Tironem, ac victrix paulatim creuit, & omnes
Finitimas in se quas vicit, transtulit vrbes.
Auctior Hetruscos domat, & caput impetit olim
Ausoniæ: & iustis Danaos vlciscitur armis.
Continuo Siculis bellum manet, inde sagacem
Sidonium iam iam veteranum ducit in hostem.
Hic dudum dubijs victoria substitit alis,
Ambegitq. diu, qua tandem poneret arce
Terrarum fortuna caput. Carthagine demum
Euersa, supplex Hispania, & Africa longum
Aeneadum subiere iugum. Mora nulla Philippo
Tot populos armis victricibus eripit, atque
In libertatem tot Graias aßerit vrbes.
Huc assuefactum veteranum Marte superbum,
Antiochum petit, ac regnis deturbat auitis
Nec requieuit enim, donec ter Marte subactum
Mithridatem Asia, totoq. oriente Tigranem
Expulit, & vita pariter spoliauit, & armis.
Romanum vario postrema Numantia Marte
Diruta bis denos bellis exercuit annos.
Omnia continuus labor, & vigilantia Romæ
Subdiderat, nec sol præter Romana videbat
Quicquam aliud, neque parta tandem ciuilia bella
Continuere diu, spretoq. labore subactum

Amisit

Amisit totum Romana potentia mundum.
Namq. vt opes nimias sors vexit,& otia mores
Fregerunt,luxusq. homines inuasit,& illa
Triscorum cessit superis laudata parentum
Virtus,paulatim ex illo Romana referri
Res retro, fractæ vires, partumq. tot annis
Roma breui mundum,rerumq. amisit habenas.
Ergo quàm clarum genus armipotentis Achilli
Pyrrhus,& immanis nequijt deuincere Pœnus,
Orbis Reginam delerunt otia Romam:
Et quæ totius mundi caput omnibus olim
Gentibus in Tanaim a Gadibus imperitabat,
Prodita barbaricis (proh dedecus) ignibus arsit:
Et Romana ferus bis cepit mœnia Gotthus,
Dardanaq. Hispanæ popularunt tecta cohortes.
Nunc etiam (tanta est rerum inconstantia) nemo
Iam sibi non audet captam promittere Romam.
Proh dolor & Turcus (quod Dij prius omē in ipsum
Conuertant) flammas vrbi, excidiumq. minatur.
At vos o superi,quibus Itala mœnia,necnon
Ausonius pater,& Romana palatia curæ
Has prohibete minas,pestemq. ac dedecus istud
Vltra anni solisq. vias,vltraq. niualem
Caucason,Europa procul olim auertite tota.
Sit satis (heu proauum pudor ingēs, atque nepotū)
Mœnia quod dudum Romanis arcibus olim
Aemula,Achæmenioq. vndantes sanguine cāpos,
Tectaq. Barbaricis toties decorata trophæis,
Et Lacedæmonias premit aduena barbarus arces.
Sit satis ò superi,quod tot decora alta, tot olim
Lusi-

Lusitanorum regumq. ducumq. labores,
Tot partas vrbes veterum sudore, tot annos
Defensum imperium Lybiæ, tantoq. cruore
Quæsitas Antæi arces, num Marte sine vllo
Possidet imbellis (proh Lusi dedecus) hostis.
Causa eadem luxus, comites ignobilis oti
Diuitiæ fortes Lusi fregere nepotes.
Ipsa suis etenim dum Lusitania metis
Contenta est modicis, & quas natura negabat
Non ausit tentare vias, Indiq. nocentes
Imbellis contempsit opes, coluitq. virorum
Fæcundam, ac rigidæ semper virtutis amicam
Pauperiem, pressum caput olim erexit, & armis
Sæpius audacem victrix affixit Iberum:
Antæasq. arces subijt, Lybiamq. potentem
Fregit, & herculeis posuit sua signa columnis.
At postquam vetitas remis compescuit vndas
Oceani, Gangemq. Tago seruire coegit,
Et mollem placidis Indum frenauit habenis,
Pellæoq. simul sese intulit ardua dio,
Confestim veterum mores abiere, relicta est
Paupertas, cælum virtus petit, improba luxus
Otia, & obscænas pariter suasere rapinas:
Victaq. victorem vinci dedit India Lusum
Delicijs blandita suis. Quos ergo nec audax
Celtiber, aut magnis tulit Africa diues alumnis,
Illecebris, patrioq. emollit India luxu,
Et Lusitanum viles conuertit ad artes,
Ac mercatorem de milite reddidit, atque
Nexuit auratis dominorum colla catenis.

Denique quæ toties bello vexauit Iberum,
Oceanumq. vltra Maurum expulit, atque potentem
Quondam armis Lybiam, maiores vlta subegit
(O pudor) vltro vrbes nunc Lusitania victis
Exhibet, vnde suis vix iam confidit, & illam
Hinc lacerant, (pudet heu) Celtæ, grauis imminet
Africa, dulichijsq. ignem exitumq. minatur (inde
Arcibus, & nostros ait ista manere nepotes.
vos o dij, quorum auspicijs per cærula vectus
Lusus in extremis sedem sibi legit Iberis,
Aeternamq. suo dedit de nomine gentem,
Quorum Ithacus monitis, actus, qua nobilis æquor
Intrat, & Oceanum flauis Tagus excipit vndis.
Magna pererrato statuit sibi mœnia ponto.
Dedecus Hesperia procul hoc arcete, minasq.
Has prohibete, satis iampridem iura iugumq.
Aeneadum, nec non miseri tot sæcula, diros
Gottorum tulimus fastus, intraq. penates
Sexcentos dominum Maurum tolerauimus annos.

Ad Prosperam valetudinem.

INter tot generi humano concessa deorum
Munera, nil homini melius tribuere benigni
Cælicolæ, sanam quàm mentem in corpore sano.
Quamuis in fuluum redeant vetera illa metallum,
Sæcula, & antiquo nunc palleat orbis ab auro.
Nam cui magnanimo nulli sub corpore morbi,
Siue armis omnis bellisq. exardeat orbis,
Impia seu miseros fallant sua rura colonos,

Ipse

Ipse sibi ac natis victum parat, atque laborem
Exercens, totis exterminat ædibus ægram
Pauperiem: modo pro patria, pro coniuge, & ipsa
Progenie, aduersos fert pectora fortis in hostes.
Venatu nunc inuigilat, nunc alta ferarum
Magnanimo tacitus scrutatur lustra molosso.
At cui vis morbi corpus corrumpit, inerti
Affligens membra æternum torpentia lecto,
Otia non illum, non lusus, nulla voluptas
Demulcent ægrum, nec vina falerna palatum
Oblectant, totove cibus quæsitus in orbe,
Sed mala ieiunas vrgent fastidia fauces,
Et Tyrias vestes, atque æra Corynthia, necnon
Phidiacæ monumenta manus, doctiq. Myronis
Negligit, & magni Polycleti signa, tuumq.
Admirande opus æternum contemnit Apelles.
Quin etiam ad cantus surdas accommodet aures.
Ingratum quicquid Panchaia diues, & ipsa
Assyria, & molles mittunt de more Sabæi.
Interea decor & formæ, vultusq. venustas
Languescit, veluti flos interceptus aratro.
Attenuat macies artus, color occupat ora
Buxeus, & vires abeunt, vox nulla per arctas
Infirmasq. exit fauces, magnoq. labore
Diuitias partas in nullos possidet vsus.
Ergó cælicolas cum placas thure, salutem
Imprimis supplex votis venerare, tibiq.
Præ cunctis mitem hanc, siquidem sapis, effice diuã.
Nil etenim genus humanum, nil nostra sine illa
Vita potest, nil terra boni, nil vtile totus

 Orbis

Orbis habet, quicquid miseri sumus, hęc dedit. At tu
Magna salus, mentis vigor, ærumnæq. leuamen.
Grata quies rerum, placidissima diua dearum
Magna parens hominum, vitæ decus vnica sortem
Humanam miserata, ades huc, seu sidera, seu te
Aerij campi, seu fortunata piorum
Rura tenent, nullis hominum damnata querelis
Huc ades, & tristes procul ô dea pelle dolores.

Αντίσοφος, ἤδε ἀμέριμνος.

QVid iuuat æternis animum fregisse minorem
Artibus, & paucos diminuisse dies?
Iuris consultis maior licet vsque vetustis
Emineas, mortem non tamen effugies.
Iura quidem nescit, canonas ignorat, & ipsos
Eripuit summos Mors quoque pontifices.
Eripuit vitam primis tibi Nerua sub annis,
Nec studium, nec ius profuit, arsue tibi.
Hæc quoque prudentem sub tartara Papinianum
Misit, quosque mora est longa referre viros.
Non fora, non leges hos protexere, sed omnes
Communi secum mors tulit atra via.
Hæc quoque si nescis quondam tibi meta terenda est,
Sed felix, quem mors fera nimis tulerit.
Felix ille etiam, qui cum hæc cognouerit, annos
Non sinet incassum præteriisse suos.
Ergo procul tristes curæ, procul ite labores,
Et quicquid vacuos, non sinit esse animos.

Mæ-

Mæstities procul hinc, procul hinc mortalia quicquid
Sincera priuat pectora lætitia.
Vna mihi nox hæc curis vacet, vna seueris
Imponat studijs frena, modumq. meis.
Omnibus in rebus dulcissima: mellis
Est etiam satias scilicet & Veneris.
O potius pereant artes, sæuiq. Promethei
Inuenta, & tantis vnica causa malis,
Flamma nimis seros, nimis heu læsura nepotes,
Læsura auctorem perniciosa suum.
Atque illam merito mortalibus æthere summo
Prouidus exitium Iuppiter occulerat.
Perniciem donec generiq. sibiq. futuram
Antiqui soboles repperit Iapeti.
Scilicet hoc studium mortales perdidit, hoc nos,
Hoc genus humanum funditus interijt.
Hæc male prudentem mala cura Promethea læsit,
Artificis caput hæc perdidit vnà sui.
Et merito: quid enim attinuit turbare quietos
Et tantis homines implicuisse malis?
Sic pereat quicunque nouas excogitat artes,
Dum cineri quærit nomen inane suo,
Tranquillumq. nihil sinit esse, quietaq. mæstis
Inuentis hominum pectora sollicitat.
Quàm bene maiora firmo degebat in æuo
Illa nimis prudens, & bona simplicitas,
Vita quibus tantum præsens lux, & scelus vnum
Vltra quicquam animis euoluisse diem.
Vita recens lux orta fuit, præsentia quisquis
Carpebat sortis nescius ambiguæ.

Curæ aberant, aberat dolor, ærumnæq. laborq.
Nulla diu terris visa senecta fuit.
Tranquillis bona cuncta aderant, bona cũcta ferebat
Terra parens, nullis saucia vomeribus
Aurea tunc ætas vere fuit, aurea vita
Maiorum (si quid credimus) illa fuit.
Ferrea nunc hominum sunt sæcula. Namq. labores,
Nec curas fas est deposuiße graues.
Causa mali tanti, summi contempta Tonantis
Imperia, atque ingens artis & ignis amor.
Nonne fuit satius nil scire? scientia tantis
Si curis nobis vna paranda fuit.
Scire nihil certe dulcissima vita, doloris
Expers simplicitas, atque suaue malum est.
Simplicibus pueris quis non inuidit, & annos
Ad primos cupijt sæpe redire suos?
Prouida nos lædit mens vna. Viatica canis
Hæc docuit primis quærere ab vnguiculis.
Hæc nos præsentis male certos lucis in annos
Mille, iubet vitæ quęrere subsidium.
Hęc pueros premit, & blandum nutricibus æuum
Demit, & ętatis optima quęque rapit.
Hęc intempesta miseros sub nocte molestis
Mortales cogit inuigilare libris.
Hic canonas voluit, legum ius ille, quietos
Hic altercando non sinit esse deos.
Ille potestates herbarum quęrit, hic astris
Inuigilat, summo iura dat ille polo.
Hic animo terras pariter metitur, & ęquor,
Mensurę cum sit nescius ipse suę.

Ergo qui nequeat ſeſe cognoſcere, qui nec
Metiri exiguam poſſit vbi hortus humum.
Quæ noſtris genitrix oculis natura negauit,
Humano demens ſubijcit arbitrio.
Quò non mens audax hominũ proceſſit? hoc ipſum
Iratum nobis reddidit ante Iouem,
Hoc mel decuſſit folijs, lactisq; repreſſit
Flumina, & ingratum compulit eſſe ſolum.
Aureaq. in ſæuum mutauit ſæcula ferrum,
Hinc ſcatet innumeris terra fretumq. malis.
Pauca malis tamen his bona cõmiſcentur, & aurũ,
Sola refert priſcum gentibus vna dies
Hæc eſt illa dies, quæ magni conſcia partus,
Et patrem nobis reddidit, & dominum,
Cernere veridicæ quam tot cupiere ſibyllæ,
Optauit vates nobilis Aſcra, tuus.
Optarunt veteres & ſola mente prophetæ
Viderunt noſtro pollicitam generi.
Ergo procul faſtus, procul hinc mala gaudia, luxus
Ite, nimis dulce, nil nimium eſſe poteſt.
Humanum paucis viuit genus. O procul omnis
Ebrietas, hoſtis maxima lætitiæ,
Et vos o triſtes curæ. Mihi ſæcula nox hæc
Aurea, & antiquos ſola reducat auos.
Sit facilis mihi conuictus, ſit menſa ſine vlla
Arte, ſit exiguus & ſine lite cibus.
Sit ſecura quies, cura ſemota metuq.
Mens agat, & veris gaudeat illecebris.
Rideat interdum magnũ Sophos, & bona quicquid
Aetatis noſtræ tempora prima rapit.

Quidquid abest, spernat, præsentia captet in horam
Ne referat, si quid fors dedit & superi,
Tempora labuntur, sensim fluit hora, renasci
Non datur, elapsos nec reparare dies.

Ecclesiastes. Cap. I.

HAnc occupationem pessimam dedit Deus
Filijs hominum, vt occuparentur in ea.

Ex Horatio.

FElix, qui curis veluti gens prisca solutus
Exercet bobus rura paterna suis,
Quem neque tranquillo proturbant classica somno,
Dira nec irati commouet ira freti.
Quique forum vitat, rabiosaq. iurgia, quique
Non assis regum limen, opesq. facit:
Ergo aut proceras adiungit vitibus alnos,
Aut placidos spectat læta per arua boues.
Ille malos ramos secat, & meliora reponit
Germina, & agrestes mella recondit opes:
Aut cum purpureis pomis redimitus ab aruis
Extulit Autumnus ora decora suis.
Vt pyra, purpureosq. iuuat legisse racemos,
Gratia nimis templis dona Priape tuis.
Nunc libet antiqua iacuisse sub ilice molli.

Gramine nunc lætos præteriisse dies.
Hæc inter ripis vnde labuntur ab altis,
Arguto teneræ xure queruntur aues.
Fons alio lymphis manantibus obstrepit, & quod
Inuitet somnos murmurat vnda leues.
At cum tristificos Iouis amnis comparat imbres,
Et pater hybernas fundit ab axe niues:
Sæpius hinc atque hinc multo cane callidus apros
Trudit in obstantes, præcipitatq. plagas.
Nunc leporem, laqueoq. gruem, dulcissima captat
Præmia, nunc turdis apparat ille dolos.
Quem non hæc inter curarum obliuia sument,
Quas ferit in nostro pectore sæuus amor?
Quòd si casta domum mulier iuuet, Appula qualis
Quæq. viro irritum conciliauit auum,
Quæ sacrum antiquis paret ignem sedula lignis,
Aduentum lassi coniugis opperiens,
Quæq. pecus cratibus textis includat, & ipsa
Plena suis manibus vbera lacte premat,
Dulce viro vinum cellis depromat, inemptas
Et faciles nulla præparet arte dapes.
Non scarus, & rhombus, non me pretiosa iuuabit
Quæ de Lucrino littore concha venit.
Non auis est nobis iucundior Africa, quàm quæ
Electa est ramis pinguis oliua suis,
Quàm quæ salubres maluæ mortalibus ægris,
Prataq. amans nimium roscida Lopathium.
Agna vel agresti Syluano cæsa, vel hœdus,
Quem sæuo eripuit rustica turba lupo.
Has epulas inter pastum iuuat vsque videre

Vt

Vt repetat noctu tecta domumq. pecus.
Aut vt aratra iugo referant inuersa iuuenci,
Collaq. vix multo fessa labore trahant,
Vtq. lares circum vernarum turba quiescat,
Examen ditis præsidiumq. Laris,
Hæc ego vix dixi, captator fœnoris ecce
Alphius extemplo rusticus esse parat,
Idibus ergo omnes relegit, rursumq. Calendis
Sollicitus quærit ponere diuitias.

Ad Campegium Sanctæ Romanæ Ecclesiæ in Lusitania Legatum, Bononiensem Episcopum.

QVid iuuat exiguos nimio fregisse Labore
Et curis annos vitæ, dignissime tanto
Munere Campegi? pretij mortalibus ecquid
Tantum erit, æternis condant vt pectora curis,
Hisq. adeo inuigilēt noctes, has explicet inde
Alma dies referens miseris opera atque labores?
Numquid opes tanti, num vitæ prodiga tanti
Sollicitudo rei est? & personatus honoris
Vultus, & heu vanos deludens gloria sensus?
Eccles. 1. *Vanus homo, vanæq. opes, vana omnia, nam quid*
Amplius humanū assequitur genus. Hoc homini dāt
Haud intermissi noctesq. diesq. labores,
Vtq. vicem subeant populi gentesq. tenacem
Immotamq. suo semper sub pondere terram.

Aspi-

Aspicis exoritur sol & simul occidit, inde
Rursus ad auroram contendit, ibiq. renascens
Flectit iter, mediumq. diem petit, inde citatus
Oblique septem contendit ad vsque Triones,
Seq: ipsum assequitur, dum circuit omnia Ventus,
In pelagus fluuij voluuntur, vasta redundant
Nec maria: hinc fontes hinc exoriuntur, eodem
Mutato rursum redeunt torrentia cursu.
Ardua cognitio est longa experientia rerum,
Quarum difficile est verbis comprehendere causas.
Non satis est oculis, sed nec satis auribus vmquam
Est aliquid dum scire volunt. Sed nil fore certo
Norint, quod iam non fuerit, faciendaq. quondam
Quæ nostri multo fecerunt antea patres.
Nempe nihil sub sole nouum, nec dicere quisquam
Esse recens aliquis potis est, abiere tot olim
Facta, nec antiqui quisquam reminiscitur. Ergo
Et nostræ quondam vix vltima posteritatis
Secula, vix veterum poterunt meminisse parentum.
Olim is, cui Solymæ commissa potentia gentis,
Optauit quæcumq. capax complectitur orbis
Nosse animo, & rerum penitus cognoscere causas.
(Namq. hunc pestiferum mortalibus auxit amorẽ
Altitonans olim curasq.) intendit in orbe
Quidquid erat, vidit, vana omnia scilicet, & quæ
Innumeris premerent mortalia pectora curis.
Difficile prauum flectas, stultisq. refertus
Orbis, & immensi scatet ingens machina mundi. ex Hom.
Idem honos est, eadem prauis lex atque modestis. & 2. Ec-
Et piger interijt & sedulus, omnia miscent clesiast.
Fata,

Fata, ac magnanimis pariter mors æquat inertes.
Ille sapit vere, qui cum hæc cognouerit, altum
Suspicit, & certa melioris commoda vitæ
Spe signat, sceleris purus, complexus & vnum
Mente Deum, tacitos iucunde transigit annos.
Hoc tu etiam doctus Campegi, dogmate dudum
Te reuocent quamuis, teneantq. ingentia curæ
Pectora, falle animum, vitæq. ad commoda pelle
Otiaq. ingratis interfere mutua curis.

Henrico Lusitaniæ Cardinali S.

VErane magna Iouis Soboles, clarissima diuum
Fama refers? videt ipse suum iam maximus (orbis
Pontificem videt? & tacitis sua vota susurris
Testatur? magnarum in te molimina rerum
Exonerans Henrice, tibi iam tradit habenas
Orbis, desertæq. iubet succedere puppi.
Parua loquor, Deus hæc læto Deus omine mundo
Insinuat, tacitisq: suum rumoribus orbi
Conciliat vigilem, nec non de millibus vni
Imperat afflictis hominum succurrere rebus.
Non aliter subitos magni post vatis hiatus
Insignem, sanctumq. aris præfecit Apollo
Thiodamanta suis, terramq. atque astra, sacrosq.
Commisit tripodas, nec vatem Argiua peremptum
Vitta, nec argolicus sensit dispendia rector.
Nil fucus, nihil ambitio, nihil egit in istis
Vis aurumue, procul terrarum in fine latentem
Inuictumq. trahit mundi fauor, Impia quando

Terrarum delicta, & bella minantia nullo
Poße videt melius finiri præside. Nam quis
Dignior euersum fuerit qui protegat orbem?
Cuncta licet vertat, stimuletq. ad dira sorores
Tisiphone, licet Enceladus, ruptaq. Typhæus
Mole ruant, visuq. polum, terrasq. nefando
Inficiant, licet insidijs & fraudibus anguis
Humanum genus exagitet, te protinus ista
Opposito custode cadent, tantiq. tumultus
Mollia securæ traducent otia gentes.
Non secus Eugino sacræ commissa carinæ
Cura metu Mynias soluit, tantiq. profundi
Securi fortes somno pelagoq. furenti
Mandauere animas, celsaq. in puppe magister
Peruigil Arcadio solus pendebat ab Astro.
Summe parens hominũq. sator, qui sidera & vndas
Qui terras, & cuncta tuo sub numine torques,
Hunc saltem euerso iuuenem succurrere mundo
Ne prohibe, satis exhausto satis impius orbe
Dux Erebi, tot regna sibi, tot fida sequentes
Signa, tot heu miseras tulit in sua iura cohortes.
Pars quota terrarum capta est Germania, nec non
Diuisit penitus iustoq. pioq. Britannos,
Imminet Ausoniæ, Romæq., orbiq. minatur
Hellespontiacæ dominus (proh dedecus) oræ
Dulichias petit inde arces, animoq. superba
Concipit herculeas inuadere sæpe columnas.

In templo antiquissimo fortunæ.

TV, quæ Tarpeio coleris vicina Tonanti
Votorum vindex semper fortuna meorum
Accipe quæ pietas ponit tibi dona merenti
Effigiem nostri conseruatura parentis,
Cuius ne taceat memorandum littera nomen
Cæsius hic idemq. Titus, primusq. vocatur
Qui largæ Cereris messes, fructusq. renatos
Dirigit in pretium. Cui constat fama fidesque,
Et qui diuitias vincit pudor, ire per illos
Consuetus portus cura studioq. laboris
Littora qui præstant fessis tutissima nautis,
Notus in vrbe sacra, notus quoque finibus illis,
Quos Vmber sulcare solet, quos Thuscus arator
Omnibus his annis votorum more suorum,
Contentas addit numero crescente coronas,
Fortunæ simulacra colens, & Apollinis aras.
Arcanumq. Iouem, quorum consensit in illo
Maiestas longe promittens tempora vitæ.
Accipe posteritas quod per tua sæcula narres,
Taurinus chari iussus pietate parentis
Hoc posuit donum, quod nec sententia mortis
Vincere, nec poterit fatorum summa potestas,
Sed populi saluo semper rumore manebit.

Ægnatio Morali.

SI meritis donare tuis æqualia vellem
Munera, si donis vellem aperire meis,
Quantum te nostro iam dudum in pectore fixi
Pars animæ Aegnati, dimidiumq. meæ.
Non desiderio quidquid gerit India nostro
Sufficeret, non quod voluit arena Tagi:
Non mihi Pactolus; non si flat Indus & Hermus
Et si aliud fuluis flumen abundat aquis.
Non si surda meis sors & contraria votis
Donet quas habuit Crœsus auarus opes,
Omnia si dederit, cuncta & tibi largiar, in me
Vix videar meritis digna dedisse tuis.
At nunc quando aliud nil suppetit, accipe versus.
Hæ vatum, hæ sterilis sunt Heliconis opes.
Dona dabunt dites: errant qui mittere vatem
Quidquam aliud præter carmina posse putant.

Aliud.

LOnga sed inuito cunctis Aegnatius optat,
Nil profecturus sæcula Mercurio.
Vos superi ingratis quæcumque rogauerat, illi
Donate, & vati reddite vota suo.

Cha-

Chariſſimi ac dulciſſimi parentis, nec non fratrum mihi amiciſſimorum.

SAncta mihi tellus, tumuloq. ſacratior omni,
Exoptata domus oſſibus vna meis.
Tu mihi perpetuo venerandas contegis vmbras
Charo germano cum Genitore duos.
Tu mihi ſi quid erat, propter quod viuere vellem
Omnia tu noſtræ gaudia lucis habes.
Ergo age, rumpe moras, meq. excipe, redde parenti
Hæc mea, redde etiam fratribus oſſa meis.
O quàm grata quies, o quàm iucunda voluptas,
Cum ſibi chara idem continet oſſa lapis.

Securitati perpetuæ.

AMICA tellus chariſſimorum mihi fratrum, & dilectiſſimi parentis perpetuum hoſpitium: cui laſſum iſtius infelicis vitæ ſpiritum reddere iamdudum geſtio, dum mea cum illis oſſa confundere, & afflicti corporis reliquias miſcere non licet, has lacrymas interim & gemitus benigne excipe, meq. velim ſcias, nihil magis nunc in votis habere, quàm vt in te hanc defeſſi corporis ſarcinam deponere aliquando liceat. Quid enim petendum, cu-

pien-

piendumue magis est, quàm ibi membra & ossa collocare, vbi sita sunt ea, quæ in vita tibi amantissima & desideratissima fuere?

EMMANVELI CABEDIO charissimo & amantissimo fratri posuit.

Antonius Cabedius.

HOSPES seu virtuti & ætati, diuitijsq. confidis, seu generi & fortitudini, animiq. tui dotibus nimiũ arrogas, asta, & certa instabilis vitæ documẽta perdisce. Hic situs est Emmanuel, qui vt virtute & genere nemini suorum municipalium cedebat, ita fortitudine, diuitijs, & ætate quamplurimis præstabat: vix annum quadragesimum agentem mors eripuit. De tot ac tantis bonis exiguo contentus puluere, benefacta tantum secum detulit, cetera repetenti fortunæ restituit.

Lachrymæ.

Heu crudele nefas, heu importuna; nec vmquã
Inuida mors vlli; nec violenta magis.
Ante diem nobis florentibus occidit annis,
Spes ingens nostri sanguinis Emanuel.

Emanuel mihi mente parens, & sanguine frater,
Subsidium vitæ præsidiumq. meæ:
Ille vices, animumq. Patris, post fata parentis
Continuo, curas gesserat ille pias.
Ille Camænarum fuerat tutela mearum:
Meq. opibus dudum fouerat ille suis.
Quæ nunc, proh votis semper contraria nostris
Fata, repentino mors tulit atra gradu.
Et dubitem chari solatia vestra sodales
Respuere, & monitis non obedisse pijs?
Maius enim accepi, maius medicamine vulnus
Plaga Machaoniæ non feret ista manus.
Obducenda recens non est cito plaga, medellam
Paulatim & priscam suscipit illa cutem.
De mœrore aliquid forsan longissima tollent
Tempora, nunc nouus est & sine fine dolor.
Ne fletus, & sæpe graues mulcentia curas
Lamenta, & questus ne prohibete meos.
Difficile est animo iustum cohibere dolorem,
Difficile est lachrymas continuisse pias.
Torrentem prius, & properantia flumina sistas,
Quàm miserum flere tristia damna vetes.
Huc agedum luctus, huc o lamenta meisq.
Perpetui fletus, continuiq. malis.
Vos lachrymæ, quibus hæc nullo non tēpore abundāt
Lumina, tristitiæ semper aperta meæ.
Iliadum largos imbres, sudataq. truncis
Germina, & æternas vincite frondis aquas.
Par consanguinitas, dolor idem, & casus vterque,
Fratris vterq. sui tristia fata dolet.

Causa

Causa mea est potior, quanto dum lumina vitæ
Cerneret, vtilior pluribus ille fuit.
Debuerant triplices, nec erat iactura, sorores
Fila prius vitæ diminuisse meæ.
Me miserum, nec te suprema affarier hora,
Supremum licuit nec retulisse vale.
Nec tibi cum mœstis germanis iusta parare,
Tristiaq. officij reddere dona mei.
Debita erat nostris hæc pœna miserrima fatis,
Debita peccatis sors erat ista meis.
Scilicet huc vitæ perueni, vt fratre cadente
Maiore inciperem parte carere mei.
O vtinam pensare animas crudelia nobis
Fata darent, fluxos & reparare dies.
Quantulacumq. essent pro te charissime frater,
Pensassem vitæ tempora longa meæ.
At nunc quando pijs nescit mansuescere parca
Fletibus, & rata quæ fecerat illa, manent,
Triste æuũ, tristem hanc peragã, dum vixero, lucem,
Mixtaq. dum tua sint ossibus ossa meis.

QVISQVIS hæc legeris, lachrymas te memento legere: in quibus ordinem & modum seruare non dolẽtis potius existimauerim, quàm suam tristitiam & mœrorem ostendentis: non fletui sed ingenio indulgentis, cui vix potest esse locus, vbi mentem dolor & tristitia occupauit. Quid enim altum, aut egregium tantis calamitatibus depressa vis animi ex-

cogitare, moliriq. poteſt? Satisfeciſſe videri debet, qui ſuam triſtitiam teſtari quoquo modo potuit.

Vita grauis, vitam ſi fas eſt dicere, mortem
Quæ ſuperas, vitæ nec niſi nomen habes.
In terris quid adhuc perſtas, & lenta moraris?
An nondum tantis es ſatiata malis?
Te tot iamdudum decuit fugiſſe dolores,
Et finem Lachrymis impoſuiſſe tuis.
Nonne mori ſatius ſemel eſt, quàm ſæpe timere
Crudelem toties in tua damna necem?
In lucro eſt periiſſe, errat qui viuere vitam
Aeſtimat. eſt ipſis vita carere malis.

QVID lamentaris, & continuo fletu fruſtra cõſumeris? nullus mortalium fata, mortemue exorare lachrymis potuit. Vnumquemq. dies & ineuitabilis fati neceſſitas manet, hæc tibi chariſſima ademit, hæc eadem reddet. Quò plures & amantiores animas illic habueris, eò libentius morieris. Vnum ora, vnum tantum votis omnibus expoſce, vt quàm cito fieri poſſit, eò peruenias. Hoc ſi impetraueris, nihil melius tibi a Deo Opt. Max. donari potuiſſe exiſtima.

IN caſſum noſtros nitor lenire dolores,
In caſſum lachrymas combibere ipſe meas.

Stat

Stat sua cuiq. dies, fateor, nulli impia cedunt
Fata: malis prosunt quid ista meis tamen?
Finiet hæc rerum mors ultima, quæ mihi tanto est
Grata minus, quanto serior illa venit.

Aliud.

H*Ic pater, hic teneris raptus Custodius annis,*
Hic etiam frater conditur Emanuel:
Supremos cum grata mihi mors finiet annos;
Accipiat cineres hæc quoque terra meos.

Aliud.

E*Manuel, quem sæva mihi mors abstulit, & nūc*
Frigida dilecto cum patre velat humus
Accipe fastosi non saxa superba sepulchri,
Marmoraq. indoctum qualia vulgus amat.
Sed fletus, & scripta meos testantia questus,
Quæq. madent lachrymis carmina mœsta meis.
Hæc tibi sint nostri monimētum & pignus amoris,
Hæc tibi sint fratris ultima dona tui.
Nec diuturna manent, nec prosunt cetera, nec sunt
Pyramidum magnis præmia digna viris.

INFELIX anima multis calamitatibus afflicta sæpe, sed numquam victa, tempus erat hanc molem, & tristem corporis carcerem relinquere, & aliquiam, si qua tibi parata est, requiem præoccupare. Diu istius vitæ flu-

ctibus ac procellis agitata es: diu nihil tranquillum, & pacatum vidisti: diu fœdas & intolerabiles humanæ conditionis tempestates pertulisti: contrahe vela, portum occupa, quietem & placidæ telluris gremium amplectere. Illa patrem, & fratrem, illa tuas illecebras, & vitæ retinacula possidet. Ibi has exuuias & spolia depone, vt & in sua primordia redigantur, & cognati pulueris consortio fruantur: quod multi optant, pauci vero & felices tantum consequuntur.

Sanctæ Isabellæ Reginæ Antonij Cabedij Carmen.

Diua decus cæli, magniq. Isabella pudoris
Exemplar, cui regali de sanguine quamquã
Nobilitas, & rara æuo concordia nostro
Forma decens vtriusque, & quæ teterrima pestis
Corrumpit nostros damnosa pecunia mores,
Non ideo tibi desidiæ, fastosaq. cordi
Gloria, non regum luxus, aulæq. nocentes,
Et mundi peioris opes, mansuraq. numquam
Sortis dona diu: sed maiestate remissa
Imperij, maiora alio sub rege latura
Sceptra manu, chari post fata suprema mariti
Mentem animumq. Deo vouisti, exutaq. primo
Fœdere, dilecto sacrasti pectora Christo,

Et

Et nunc ille quidem multo cum fœnore, pro se,
Depositas tibi reddit opes, alioq. decoros
Numquam casuro cingit diademate crines.
Salue feminei generis decus, ardua quando
Sidera, cælestesq. choros, ipsumq. Tonantem
Totius quæ summa boni, considere iuxta
Diuinoq. frui vultu tibi contigit, illic
Errores quos ægra hominum mens numina contra,
Auctoremq. suum Satana instigante patrauit
Excusa, & veniam peccatis exige nostris

Epitaphium eiusdem Reginæ.

N*Obilitate ingens, probitate ingentior, isto*
Regina in tumulo conditur Helisabeth.

In puellam, cuius labia punxit apis.

Q*Vod tua purpureos vincentia Cynthia flores*
Labra nimis felix, sed mala punxit apis.
Parce illi, causas prætendit hic error honestas,
Crediderat veras, scilicet illa, rosas.

In interitum Antonij Gabedij celeberrimi poetæ, Ignatij Moralis Elegia.

SVpremum ergo diem Antoni doctissime obisti?
Præsecuitq. annos parca seuera tuos?
Et vix permisit primam excessisse iuuentam,
Laudiq. inuidit nominis illa tui.
Atque hoc illud erat, quod tanto ardore cupisti,
Dulcia materni visere tecta poli.
Nec miser eualui dictis te auertere amicis,
Susceptâ vt velles abstinuisse via.
Sic inhiat rebus pretiosis semper auara
Mors, atque insidians optima quæq. rapit.
Nam te quis primum vixit moderatior alter?
Quis te candidior, simpliciorue fuit?
Cura tibi in studijs consumere tempora doctis,
Quærereq. eximium lingua ab vtraq. decus.
Et tua grandiloquum musa est imitata Maronem,
Felixq. ingenij, venâq. diues erat.
Sacraq. obumbrabat canonum tua tempora laurus,
Signabatq. sacrum te coma tonsa virum.
Me tibi iunxerunt communi fœdere Musæ,
Et faciles mores, magna fidesq. tua.
Sic amor accreuit paulatim, vt charior alter
Nemo esset prorsus te mihi, meq. tibi.
Qualis enim Pyladem, sociumq. tenebat Orestem,
Talis nos pariter conciliabat amor.
Ipse meos lusus miscebam, & seria tecum,

Tu mecum lusus, seria & ipse tua.
Ipse legenda tibi mea carmina sæpe ferebam,
Tuq. etiam nobis sæpe legenda tua.
Ferreq. opem lapsis gaudebas rebus amici,
Nec tantum curas voce leuare meas.
Nec tibi opes deerant, sed quanta habuisse decebat
Fortunæ extabant munera lauta tuæ.
De grege paucorum fueras, quibus inclyta virtus
Ipsa sui est pretium, gloriaq. ipsa sui.
Nulla tibi ambitio, nullum captare solebas
Plausum, sed grata delituisse domo.
Felix, si plures annos tibi fata dedissent,
Inficeretq. tuas alba senecta comas.
Tollere pennigeris nuper te cœperat alis,
Fatusq. ingenij fama probare tui.
Nam tua facundos stillabant verba lepores,
Libera seu fluerent, siue ligata pede.
Mortis amice tuæ nostras vt nuntius aures
Contigit, obstupui, diriguiq. gelu.
Tunc quoque cum manes suprema luce petisti,
Iussisses comitem me simul ire tibi.
Nam quoties quali repeto sim orbatus amico,
Dimidia videor parte carere mei.
Ecquis me dulci posthac sermone iuuabit?
Cui credam arcanum pectoris omne mei?
Non ego iam tecum Mondæ spatiabor ad vndas
Amplius? aut versus promet vterq. suos?
Sobria nec fallent nostras conuiuia curas?
Atque oculis numquam conspiciere meis?
Et potero sine te socio tractare Camœnas?

Scripta nec imponam nostra abolenda rogis?
Quin dolorysque adeo et mæror mea pectora pulsat,
Squallidaq. assiduis imbribus ora madent.
Vt nunc me certa versus deducere lege,
Inq. suos mirer verba coire pedes.
Ah, quibus humectat mater tua fletibus ora?
Et quo nunc planctu pectora anhela quatit?
Illa tibi ægroto frustra fomenta pararat,
Et frustra ad superos fuderat ore preces.
Ipsa necem fratrum paulo defleuerat ante,
Queis vitæ abstulerat parca seuera dies.
Ecce recens vulnus tua mors miserabilis auget,
Et pariter natos tres gemit illa simul.
In questus frater Michael fœcunda resoluet,
Ora, simulq. pro lumine gutta cadet.
Spiritus Elysios iam iste volauit in agros,
Atque Orcum effugit, tartareasq. domos.
Monstra tibi cessere procul, furiæq. nocentes,
Et tenuit triplices Cerberus ore sonos.
Antoni, has lacrymas tibi mæsto ex ore profundo,
Has fert inferias nostra Thalia tibi.
Postera amicitiam nostram testabitur ætas,
(Si modo posteritas carmina nostra leget)
Sed tu mortales quamuis iam liqueris auras,
Ingenio viues, carminibusq. tuis.
Aeternum Salue, Salue o dulcissime vates,
Atque vale æternum. Sit tibi terra leuis.

Eiuſ-

Eiuſdem tumulus.

Morte inſperata, nec cano Antonius æuo
Occidit, Aonidum curaq. amorq. gregis.
Nobilibus fuit ortus auis, mitiq. ſacerdos
Ingenio, & notæ vir probitatis erat.
Miſcebat graio Romanos mille Lepores,
Et ſacri iuris laurea ſerta tulit.
Fundantur tumulo ſacri cum thure liquores,
Quasq. Arabum meſſes mittit odorus ager.
Hos cineres velent violæq. roſæq. rubentes,
Viuenti fuerat qualis in ore color.
Antoni funus plorant lachrymabile Muſæ,
Vna ſed in primis Calliopæa dolet.

Antonij Cabedij Luſitani Carmen, ad Cetobricam Patriam ſuam.

O felix nimis, o beata tellus,
O dulciſſima mœnia, omnibusq.
Longe pulchrior vrbibus Cetobrix:
Quaſcumq. occiduo ſub axe, ponto
Neptunus pater æſtuante, & ingens
Fluctu perluit hinc, & inde Thetis.
Quàm lætus tua tecta, quàm libenter
Seceſſus repeto tuos. Et actum
Poſt annum veteres ſaluto amicos.
Vix credo mihi te videre, vixq.
Iuga triſtia, vix Conimbricenſes

Ingratos nimis, aridosq. colles
Liquisse arbitror. O quid est solutis
Curis latius? inquieta cum mens
Pondus reijcit, atque onus reponit.
Cum multo studio, & labore fessi
Nostrum venimus ad larem, simulq.
Optato requiescimus Cubili,
Hoc tantum petitur labore, hoc vnum est,
Quod tantis emimus subinde curis.

In laudem Sacratissimæ Virginis Mariæ.

ALma parens, cuius in viscera, labe sine vlla,
Factus homo sese Deus insinuauit, & ingens
Ipse licet, lati quamquam illum mœnia mundi
Non caperent, latebras tamen, indignamq. subire
Haud dedignatus molem. Sanctissima, mirum,
Arcano tua compleuit penetralia verbo.
Scilicet ante mare, & terras, primordia mundi
Ante parens summo iam tunc electa Tonanti.
Femineum scelus vt, primæq. horrenda parentis
Crimina, nil meritos nimis heu læsura parentes,
Ablueres sancti felice propagine ventris.
Ergo velut nostri mulier caput vna doloris,
Principiumq. mali: Tu fons, & origo salutis
Humanæ, tu lætitiæ bona Virgo fuisti
Inuentrix, tu delictis occlusa priorum
Siderei nobis reserasti limina cæli.

Epita-

Epitaphium Ioannis Lusitaniæ Principis.

LVsitanorum columen, nostræq. sepultam
Spem libertatis, continet hic tumulus
Hic iacet egregij soboles præclara Ioannis,
Ille nepos magni Cæsaris, atque gener.
Vix decimum ætatis sextumq. expleuerat annum
Vix pubertatis tempora transierat,
Iniecit mors sæua manum, tantoq. repente
Priuauit miseros principe Lysiadas.

Aliud.

HIc ille Lusitaniæ Princeps iacet
Ingens Ioannes, vna quondam maxima
Spes, & columna corruentis patriæ.
Hic ille, quem iam tunc timebat Africa,
Vastiq. longe lata Gangis ostia.
Hic ille gener, & Cæsaris magni nepos,
Ioannis vna chara proles maximi.
Cum sex, decemq. gratus, & in omnes pius
Vixisset annos, pro dolor! quo tempore
Vixiße certe debuit, tunc occidit
Tellure vero subiacens, non coniugem
Dulcissimam, non sceptra sibi spe debita,
Non Regna, non magnas opes, sed patriam
Tanto relictam, plorat, in periculo.

Ioan-

Ioanni III. Lusitanorum Regi.

Rex regum, iurisq. dator, quo principe pulsam
Barbariem tota vidimus Hesperia,
Qui tua diffusas media in penetralia Musas,
Et toto pulsas iam prope ab orbe vocas.
Vtq. olim procerum, Musarum regia nunc sit,
Quæq. olim Reges, nunc ferat aula deas.
Tot bona cum Musis præstes, quò tutius ista
Ingenij fugient pignora prima mei.
Auribus hæc indigna tuis, sed debita, sed quæ
Commisisse alijs, non leue crimen erat.
Sume igitur placido, Rex o fortissime, vultu,
Scripsimus auspicijs qualiacumq. tuis.

De Gymnasio in Palatio Conimbricæ.

Lysiadũ hanc vobis Princeps rectorque, Camænæ
Sacrat, Ioannes regum in penetralibus, ædem.

De eodem.

Regum olim hæc fuerat, Musarũ regia nunc est
Esse vsquam melius non potuere deæ,

De Conimbrica.

O Domus, o regum sedes, o dulce Camænis
Hospitium, magnis o loca digna deis

Vt

Vt libet has vidisse tuas Conimbrica moles
Mœniaq. Egnati versibus aucta mei.
Agnosco nunc Pieridum Palatia, quondam
Lusitanorum tecta superba ducum.
Agnosco celsas, ingens opus, Herculis arces,
Et videor Lymphas cernere Munda tuas.
Non me curuati pontis bona semita, non me
Egregium tota quidquid in vrbe, latet.
Omnia miratus Musis, & Apoline dixi
Non erat in toto dignior orbe locus.

Ad Sanctissimam Virginem Mariam Rosarij.

O Regina Poli diuini Numinis Altrix
Conueniens roseo nomen ab orbe gerens,
Aspice deuotę nunc hęç spectacula turbę,
Quæ tibi continuas fundit ab ore preces.
Te vocat & magnis iterum clamoribus instat,
Anchora sis rebus, auxiliumq. suis.
Ille procellosi, quem iam maris obruit vnda,
Si vocet, in medio littore saluus erit.
Dum putat amissos hominumq. boumq. labores
Agricola in magno fœnore cuncta legit.
Ignotos pastor ducens pecus omne per agros.
Inuius, en lętum te Duce gramen habet.
Qui semel accensis pręsensit maxima tectis
Damna, tui verbo nominis ignis abest.
Ergo age da portum nautę, da grata serenti
Semi-

Semina, paſtori gramina læta para.
Extinguas ignes ſubitos, caſusq. ſecunda,
Aethereas etiam tu mihi pande vias.

Epigramma pro foribus affixum in templo S. Antonio Olyſipponẽſi Conſecrato die Natalitio Romæ Anno M. D. XCVI.

ANtoni noſtri generis decus, orbis Hiberi
Gloria, dulichiæ gentis & vrbis honos.
Sæcula te nobis debent, licet vtraque certet
Heſperia, hæc obitus vendicat, illa genus
Adſis Lyſiadum rebus, Regiq. Philippo
Cæſareo magni Principis & genio.
Adſis, & clemens nobis, ſi ſæpius ipſi
Sincere colimus hæc tua templa, faue.

F I N I S.

INDEX RERVM ET VERBORVM, QVÆ IN HIS OPVSCVLIS CONTINENTVR.

A

Oo Anas

F

G

Lusus

Nilus

O

P

Poe-

Pro-

Silurus

Vetto-

FINIS.

Errata præcipua ſic corrige.

Pag.2. lin.1. rabici, leg. rabiei. p.74. l.25. eſſe, leg. eſſet. p. 77. l. 21. halicutico, leg. halieutico. p. 85. l.14. efficie, leg. effigie. p.88. l. 1. animum, leg. amnium. p.149. l.8. Orioſus, leg. Oroſius. p.96. l.2. agttham, leg. agatham. p.199. lin. 17. vocant Magnum quod, leg. Magnum quod vlterius erat. p.300. l. 4. VVG. leg. AVG. p.323. l. 9. ſc, leg. ſic. p.339. l.17. cum, leg. eum. p.390. l.14. Threiciæ. p. 410. l.22. cæ. leg. ch. p.437. l.4. feneſlata, leg. feneſtrata. p.596. l.2. quid iſta meis tamen, leg. quid tamen iſta meis. p.569. l. 15. fatus, leg. fœtus. p. 570. l.15. pro, leg. pio.

P p

Registrum.

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp.

Omnes sunt quaterniones, præter †, quæ est duernio, & Pp, simplex.

R O M Æ,
Apud Bernardum Basam. M. D. XCVII.
SVPERIORVM PERMISSV.